

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

STUDII

Revistă de istorie

4

ANUL VIII

IULIE—AUGUST 1955

EDITURA ACADEMIA POPULARE ROMÎNE
www.dacoromanica.ro

„STUDII” REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

PROF. UNIV. V. CHERESTEȘIU și CONF. UNIV. A. ROMAN (redactori responsabili), PROF. UNIV. L. BÁNYAI (Cluj), ACAD. P. CONSTANTINESCU-IAȘI, CONF. UNIV. BARBU CÎMPINA, CONF. UNIV. I. GHEORGHIU, CONF. UNIV. GH. HAUPT, PROF. UNIV. I. IONAȘCU, CONF. UNIV. V. MACIU, CONF. UNIV. P. NICHITA, CONF. UNIV. V. POPOVICI (Iași), PROF. UNIV. S. ȘTIRBU, ACAD. D. PRODAN (Cluj), ACAD. M. ROLLER.

BUCUREȘTI, B-DUL GENERALISSIMUL STALIN nr. 1

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

STUDII

Revistă de istorie

4

ANUL VIII

IULIE—AUGUST 1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

„STUDII“ REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

PROF. UNIV. V. CHERESTEȘIU și CONF. UNIV. A. ROMAN (redactori responsabili), PROF. UNIV. L. BÁNYAI (Cluj), ACAD. P. CONSTANTINESCU-IAȘI, CONF. UNIV. BARBU CÎMPINA, CONF. UNIV. I. GHEORGHIU, CONF. UNIV. GH. HAUPT, PROF. UNIV. Ș. IONAȘCU, CONF. UNIV. V. MACIU, CONF. UNIV. P. NICHITA, CONF. UNIV. V. POPOVICI (Iași), PROF. UNIV. S. ȘTIRBU, ACAD. D. PRODAN (Cluj), ACAD. M. ROLLER.

BUCUREȘTI, B-DUL GENERALISSIMUL STALIN nr. 1

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICILE POȘTALE PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII
VOLUNTARI DIN ÎNTreprinderi ȘI INSTITUȚII

CUPRINSUL

STUDII ȘI REFERATE

	<u>Pag.</u>
STELIAN SAFTA, Aspecte din înarmarea României burghezo-moșierești împotriva U.R.S.S. în perioada crizei economice mondiale (1929—1933). (Afacerea Skoda)	7
P. CONSTANTINESCU-IAȘI, Cu privire la legăturile lui Gheorghe Dimitrov cu mișcarea muncitorească din România. 1912-1917	31
D. HUREZEANU, Situația social-economică a țărănimii înainte de răseala din 1907	41
D. KÁROLY (Cluj), Mișcarea antihabsburgică din Transilvania de sub conducerea lui Makk-Gál (1849—1854)	67

DISCUȚII

DAN BERINDEI, Despre unele probleme privind știința istorică în R.P.R.....	87
--	----

NOTE ȘI DOCUMENTE

DAN BERINDEI, Știri noi cu privire la Mircea Mălăeru și la mișcarea țărănească din 1862	95
I. IONAȘCU, Documente inedite din perioada 1517—1774.....	103
C. TURCU (Iași), Șteaza, instalație primitivă sătească, pentru perfecționarea unor ţesături casnice	113

DIN ȚĂRILE DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ

L. DEMÉNY, Conferința istoricilor din U.R.S.S. și țările de democrație populară despre problema răspândirii mișcării revoluționare husite în Europa.....	119
--	-----

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

AR. PAGU, Despre activitatea Societății de științe istorice și filologice din R.P.R.	125
--	-----

RECENZII

* * * Conspirația împotriva Germaniei (<i>P. Gălățeanu</i>)	127
LEO STERN, Influențele primei revoluții ruse din 1905—1907 asupra Germaniei (<i>M. Kandul</i>)	128
MARIO LEPORATTI, Nicolae Bălcescu și redeșteptarea națională din România (<i>Gh. Georgescu-Buzău</i>)	131
* * * Istoria Bulgariei (<i>Florin Constantiniu</i>)	133
* * * Studii și referate privind Istoria României (<i>R. Vulpe, I. Vladuțiu și S. Morintz</i>)	137

NOTE BIBLIOGRAFICE

* * * «Revista de referate» asupra materialelor sovietice sosite în Institutul de studii româno-sovietice — Istorie, nr. 1—2, 1955 (<i>Ar. Pagu</i>)	167
--	-----

'SOMMAIRE

Pag.

ÉTUDES ET EXPOSÉS

STELIAN SAFTA, Quelques aspects de la course aux armements dirigée contre l'U.R.S.S. dans la Roumanie des bourgeois et des propriétaires fonciers, pendant la crise mondiale de 1929 à 1933. (L'affaire Skoda)	7
P. CONSTANTINESCU-IAȘI, Au sujet des rapports de Guțo, qui Dimitrov avec le mouvement ouvrier de Roumanie de 1912 à 1917	31
D. HUREZEANU, La situation sociale-économique de la paysannerie avant la révolution de 1907	41
D. KÁROLY (Cluj), Eine Bewegung gegen die Habsburger in Siebenbürgen unter der Führung von Makk-Gál in den Jahren 1849—1854	67

DISCUSSIONS

DAN BERINDEI, Sur certains problèmes en ce qui concerne la science historique dans la République Populaire Roumaine	87
---	----

NOTES ET DOCUMENTS

DAN BERINDEI, Nouvelles données en ce qui concerne Mircea Mălăeru et le mouvement paysan de 1862	95
I. IONAŞCU, Documents inédits de la période 1517—1774	103
C. TURCU (Jassy), Le foulon, installation technique primitive paysanne pour l'amélioration de la qualité de certains tissus d'industrie domestique.....	113

ÉCHOS DES PAYS DE DÉMOCRATIE POPULAIRE

L. DEMÉNY, La conférence des historiens de l'U.R.S.S. et des pays de démocratie populaire sur la question de l'expansion du mouvement révolutionnaire hussite en Europe	119
---	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

AR. PAGU, De l'activité de la Société des Sciences historiques et philologiques de la R.P.R.	125
--	-----

COMPTE RENDUS

* * La conspiration contre l'Allemagne (<i>P. Gălățeanu</i>)	127
LEO STERN, L'influence sur l'Allemagne de la première révolution russe de 1905—1907 (<i>M. Kandel</i>)	128

MARIO LEPORATTI, Nicolae Bălcescu et la renaissance nationale en Roumanie (<i>Gh. Gheorghescu-Buzău</i>)	131
--	-----

* * L'Histoire de Bulgarie (<i>Florin Constantiniu</i>)	133
---	-----

* * Etudes et exposés sur l'Histoire de Roumanie (<i>R. Vulpe, I. Vlăduțiu et S. Morintz</i>)	137
---	-----

NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

* * Revue des exposés sur le matériel soviétique arrivé à l'Institut d'études roumano-soviétiques. Histoire, nos. 1—2. 1955 (<i>Ar. Pagu</i>)	167
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ И РЕФЕРАТЫ

С. СЛФТД, Аспекты вооружения буржуазно-помещичьей Румынии против Советского Союза в период мирового экономического кризиса (1929—1933) (Дело Шкоды)	7
---	---

П. КОНСТАНТИНЕСКУ-ЯШЬ, О связах Георгия Димитрова с рабочим движением в Румынии. 1912 — 1917	31
--	----

Д. ГУРЕЗЯНУ, Социально-экономическое положение крестьянства до восстания 1907 г.	41
---	----

Д. КАРОЛИ (Клуж), Антигабсбургское движение в Трансильвании под руководством Макка — Гала (1849—1854)	67
---	----

ДИСКУССИИ

Д. БЕРИНДЕЙ, О некоторых вопросах исторической науки в РИР	87
--	----

ЗАМЕТКИ И ДОКУМЕНТЫ

Д. БЕРИНДЕЙ, Новое о Мирче Мэлэеру и о крестьянском движении 1862 г.	95
---	----

И. ИОНАШКУ, Неопубликованные документы периода 1517—1574 гг.	103
--	-----

К. ТУРКУ (Яссы), Валяльная машина — сельская примитивная техническая установка для улучшения тканей кустарного производства	113
---	-----

В СТРАНАХ НАРОДНОЙ ДЕМОКРАТИИ

Л ДЕМЕНИ, Конференция историков СССР и стран народной демократии по вопросу распространения гуситского революционного движения в Европе	119
---	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

А. ПАГУ, О деятельности Общества исторических и филологических наук РИР	125
---	-----

РЕЦЕНЗИИ

* Заговор против Германии (<i>П. Гэлэтяну</i>)	127
--	-----

ЛЕО ШТЕРН, Влияние первой русской революции 1905—1907 гг. на Германию (<i>M. Кандел</i>)	128
--	-----

МАРИО ЛЕПОРАТТИ, Николай Бэлческу и национальное возрождение Румынии (<i>Г. Дэксорджееску-Бузэу</i>)	131
--	-----

* История Болгарии (<i>Флорин Константину</i>)	133
--	-----

* Статьи и рефераты об истории Румынии (<i>P. Вулпе, И. Владычиу и С. Моринц</i>)	137
---	-----

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

* Сборник рефератов о советской литературе, поступившей в Румыно-Советский Научный институт. История, 1955, 1—2 (<i>А. Пагу</i>)	www.dacoromanica.ro .....
--	--

STUDII ȘI REFERATE

**ASPECTE DIN ÎNARMAREA ROMÂNIEI
BURGHEZO-MOŞIEREŞTI ÎMPOTRIVA U.R.S.S.
ÎN PERIOADA CRIZEI ECONOMICE MONDIALE (1929-1933)**
(*AFACEREA SKODA*)
DE
STELIAN SAFTA
ASPIRANT ÎN ȘTIINȚELE ISTORICE

La inceputul anului 1929, cind în întreaga lume capitalistă se desfășura puternica criză economică, la conducerea statului român se găsea un guvern al partidului național-țărănist, care prin lozinca „egalității de tratament a capitalurilor străine și românești în fața legilor și administrației“, căuta să-și atragă nu numai simpatia marilor trusturi și a cercurilor imperialiste, dar și mijloacele financiare pentru crearea unor poziții puternice în viața economică. Aceasta, cu scopul de a contrabalansa pozițiile ocupate de finanța liberală și de a-și întări mijloacele de exploatare a maselor muncitoare din România.

Lupta partidului național-țărănist, și în special a conducerilor acestuia, pentru „a scăpa țara de atotputernicia și neofeudalismul partidului național liberal“, însemenă doborirea atotputerniciei finanței liberale și întărirea pozițiilor economico-financiare ale celorlalți exploataitori aflați în conducerea partidului național-țărănist. Politica național-țărănistă de „despoliticianizare a Băncii Naționale prin stabilizare“, urmarea de fapt trecerea Institutului român de emisiune sub controlul marilor trusturi internaționale, care, în baza împrumutului de stabilizare, obținuseră dreptul de a numi un consilier tehnic străin la Banca Națională.

În propaganda lor deșăntată, conducerii național-țărăniști promiteau, desigur, măsuri pentru combaterea și limitarea puterii capitalului monopolist, a trusturilor și a cartelurilor. Faptele au dovedit însă cu prisosință că, sub guvernarea național-țărănistă, capitalul monopolist, trusturile și cartelurile, departe de a fi combătute și înălțurate, au găsit, din punct de vedere de activitate mai favorabile ca în trecut. Politica antisovietică dusă de guvernul național-țărănist, trebuia să pregătească toate condițiile pentru ca România burghezo-moșierească să-și poată juca rolul în marele război pregătit de imperialiști împotriva Uniunii Sovietice.

Pe această bază se sprijinea întreaga politică de înarmare a României și de sprijinire a fascismului. Dar această înarmare nu s-a făcut pe calea dezvoltării unei industrii proprii de armament, ci pe baza înfeudării economice și politice a țării față de puterile imperialiste, prin încheierea unor contracte înrobitoare, care puneau țara noastră cu totul la dispoziția marilor capitaliști internaționali. Aceasta avea nevoie ca în România să nu se dezvolte o industrie proprie de armament, ci să stă la dispoziția puterilor imperialiste, care, în acest fel, puteau manevra aşa cum interesele lor o cereau. Și aceasta a fost una din cauzele care au determinat transformarea României într-o țară semicolonială, dependentă de marile puteri imperialiste.

Caracterizind aceasta situație, Partidul Comunist din România arăta în 1930 în documentul intitulat „Rezoluție asupra situației economice și politice din România și a sarcinilor partidului comunist“: „Politica puterilor deschise pentru capitalul străin, prin care național-țărăniștii pretin-deau că vor putea inviora industria, nu poate da rezultate pozitive, fiindcă capitalul finanțier *anglo-francez* și din toată lumea nu este deloc interesat în dezvoltarea industriei în România, în afara aceleia de război pentru intensificarea pregătirilor de atac împotriva Uniunii Sovietice“¹.

Încă din timpul guvernării național-liberale, în anul 1925, s-a pus problema înființării unei fabrici de armament în țară. Pentru rezolvarea acestei probleme, guvernul liberal a intrat în tratative cu marile uzine Vickers și Skoda. În România, Vickers Ltd. era interesat la uzinele Reșița și Titan-Nadrag-Cașan.

Skoda, la rîndul ei, era de asemenea încadrată într-un trust cu ramicării internaționale. Ea era controlată de Zivnostenska Banka din Praga și de grupul Union Européenne, în fruntea căruia se afla Banque de l'Union Parisienne și marele trust francez de armament Schneider-Creuzot. Pe de altă parte, Skoda controla fabrica de armament Zbrojovka Brno.

Întreaga Europă fusese împărțită în „sfere de influență“, atribuite uzinelor de armament pe care le controla Union Européenne: Skoda avea monopolul înzestrării cu armament a Europei orientale, iar zona occidentală fusese rezervată uzinelor Schneider-Creuzot. După cum se vede, România cădea în sfera de influență a uzinelor Skoda și nu putea da o comandă la uzinele Creuzot, fără aprobarea Skodei. De altfel, reprezentantul Skodei în România avea și reprezentanță uzinelor franceze. Uzinele engleze Vickers lucrau însă direct în România fără a cere asentimentul Skodei.

Cu toată oponența conducerilor uzinelor Skoda, în 1925 statul român încheie un contract cu uzinele Vickers, pentru constituirea societății Uzinelor Copșa Mică-Cugir. De această acțiune, nu a fost, desigur, străin faptul că un cumpnat al lui Dinu Brătianu deținea un important pachet de acțiuni la Reșița, iar ginerele acestui cumpnat era reprezentantul lui Vickers în România. În cadrul acestui contract, statul român aducea ca aport, în această societate, terenuri, construcții și instalații. Reșița trebuia

¹ Documente din istoria Partidului Comunist din România. Ed. P.M.R., 1951, p. 88.
www.dacoromanica.ro

să aducă mașini, iar Vickers aducea instalații speciale, pentru care primea un pachet important de acțiuni și suma de 75 milioane lei.

Prin această convenție, încheiată între statul român și Vickers-Reșița, statul garanta acestora un dividend de 7 %. Pe de alta parte, statul se obliga să dea toate comenziile de armament și muniției uzinelor Reșița, iar cele ce nu puteau fi executate în țară, uzinelor Vickers. În plus, pentru comenziile date în țară, statul se obliga să platească un preț cu 5 % mai înalt decât prețurile mondiale. După cum se vede, acesta nu era decât un monopol deghișat acordat grupului Reșița-Vickers, pentru înzestrarea armatei.

Ca urmare a încheierii acestui contract, uzinele Reșița-Vickers nu numai că nu se grăbeau să înzestreze și să pună în funcție uzinele Copșa Mică-Cugir, dar Reșița ridicase de la Copșa Mică o parte din mașinile aduse de statul român, drept aport și le mutase în propriile ei uzine, punindu-le în funcțiune după ce le reparase în contul statului. Vickers în schimb, trimisese în țară „niște mașini vechi neproductive — după cum arata un raport oficial — care zăcea la Constanța în vamă, și care după 5 ani de zile au fost complet deteriorate și făcute imposibil de întrebuințat“. În schimb, comenziile executate de Reșița erau socrate nu cu 5 % peste prețul mondial — aşa cum prevedea contractul — ci cu 40 % mai mult. Astfel, pentru semizarea unei țevi de tun se lăua 250 000 lei, în vreme ce alte uzine se ofereaau să execute aceeași operațiune cu numai 160 000 lei, iar pentru un cap de obuz se plătea 2 400 lei, cind alte uzine cereau 1 500 lei.

Aceeași situație a durat, însă, numai pînă la venirea la putere a partidului național-țărănist, care avea strînsă legături cu uzinele Skoda.

Bruno Seletzki, reprezentantul Skodei în România, își făcuse de mult timp legături în cercurile apropiate de Iuliu Maniu. El a întărit aceste relații, angajind la Skoda pe inginerii Mircea Vaida, fiul lui Al. Vaida-Voevod, și Măldărescu, nepotul lui Mihai Popovici.

Pentru a putea încheia însă un contract imediat cu uzinele Skoda, guvernul național-țărănist a trebuit să creeze și condițiile necesare unei masive comenzi de armament la aceste uzine, care să justifice înarmarea în fața maselor populare și schimbarea contractului în fața cercurilor financiare engleze. Ce alt motiv mai bun pentru burghezia și moșierimea română putea fi decât acela al unei amenințări de război din partea Uniunii Sovietice? Ca la un semnal întreaga presă burgheză, coruptă, a început să tipărească alarmă de faptul că la granița cu România, Uniunea Sovietică aduce trupe și se pregătește de război. Era desigur o infarție calomnie la adresa Uniunii Sovietice, a cărei politică pașnică a putut fi constată întotdeauna. Pentru cercurii guvernante din România, acesta a fost un motiv destul de puternic pentru o nouă jefuire a țării, a maselor muncitoare, pentru creșterea ciștințelor claselor dominante și mai ales pentru pregăririle războinice pe care burghezia și moșierimea le facea, în scopul atacării Uniunii Sovietice.

Calomnia scornită de clasele dominante din țara noastră, a fost demascată chiar de unul din reprezentanții burgheziei și moșierimii. În declarațiile făcute într-o ședință Camerei deputaților N. Lupu spunea: „Dumneavoastră vă aduceti aminte cu totii că prin vara anului 1930, o

grozavă panică cuprinsese întreaga provincie a Basarabiei. Mi-aduc aminte că prietenii de ai mei veniseră la București, gata să-și facă bagajele și să se mute, unii în Cehoslovacia, alții în altă parte. Era teama unui atac rusec. Se intlege că eu nu puteam să am documentele necesare, dar dintr-o practică a mea știau bine că de cîte ori marile companii de armament pe orice parte a globului au nevoie să-și desfăcă mari cantități de munițiuni, inventează prin presă, și de multe ori chiar real, un conflict¹.

Acesta a fost, aşadar, adevărătuл pretext pentru încheierea contractului de armament cu uzinele Skoda. În acest timp uzinele engleze Vickers, nu vroiau să se mai intereseze de dezvoltarea fabricii de armament Copșa-Mică, deoarece le-ar fi costat mai mult decît producerea armamentului în Anglia și propun guvernului român să colaboreze cu Skoda, în ceea ce privește uzinele Copșa Mică. Într-una din telegrammele lui Seletzki către centrala de la Pilsen se arăta: „Vickers declară principelui Nicolae dezinteresul său la Copșa Mică și propune colaborarea cu Skoda. După examinarea propunerilor uzinelor Skoda, va da prințul Nicolae ordin a se lucra repede². În acest fel se ajunge la înțelegeri între guvernul român și Skoda, pentru fabricarea de armament și munițiuni.

Un rol principal la încheierea acestei afaceri, l-a jucat reprezentantul Skodei în București — Bruno Seletzki. Acesta fusese colonel în armata austriacă. În urma pensionării sale pe motiv de invaliditate, el intră în serviciul uzinelor Skoda și cere conducerii din Pilsen să-l numească reprezentant al său în România.

Aceasta era în anul 1922. Din primele zile, Seletzki s-a inconjurat de o armată întreagă de oameni din toate straturile sociale, și în special din rîndul conducătorilor partidelor burgeze. În scurt timp, Seletzki își asigurase un contingent destul de numeros, compus din ingineri, avocați, ofițeri, parlamentari și diversi oameni politici, cu legături și aderențe serioase în tot mecanismul vieții românești. Majoritatea oamenilor săi fuseseră aleși din rîndul politicienilor coruți, dar mai ales se inconjurase de oameni care aveau cele mai multe și mai intime legături cu arniata. După cinci ani, în 1927, trimisul uzinelor Skoda era la Ministerul Armatei, ca la el acasă. Cunoștea toate planurile de înzestrare a armatei, toate mișcările, toate comenziile, dispunea de toate licitațiile. Aceste legături la Ministerul Armatei i-au servit deosebit de mult lui Bruno Seletzki pentru încheierea contractelor între statul român și centrala de la Pilsen, contracte prin care România pierdea miliarde întregi de lei, stoarse de pe spinarea maselor muncitcare.

Ca urmare a trătativelor purtate între guvernul român și uzinele Skoda de la Pilsen, se încheia la 17 martie 1930 contractul nr. 6102. Prin acest contract se comandau tunuri de cîmp de 75 mm; tunuri antiaeriene de 75 mm; obuziere model 1928 de 100 mm și obuziere de 150 mm cu 181 138 proiectile. Pe lîngă acestea au fost comandate 444 chesoane, 688 care de transport, 180 căruțe port-țeavă etc.

¹ «Adevărul», 25 martie 1933.

² Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva palatului regal, mapa 63, p. 40—46, III, 49, nr. 50, 6711 1930.

Incheierea acestui acord a avut loc cu cîteva zile după ce Seletzki promise o telegramă din partea centralei de la Pilsen, în care acesta primește ordin să plaseze în România niște tunuri vechi, fier vechi, pe care nu le-a putut plasa în Polonia. Si acest fier vechi trebuia plasat în țara noastră „cu orice mijloc“, aşa cum sună ordinul centralei.

La 2 martie 1930, deci numai cu 15 zile înainte de încheierea contractului, Skoda scria lui Seletzki la Bucureşti, referitor la tunurile pe care uzinele le oferiseră Poloniei și aceasta le refuzase: „Puteți forța, cu toate mijloacele posibile, vînzarea acestor tunuri în România“¹. În urma primirii acestei telegrame, chiar în aceeași zi Seletzki se prezintă la direcțunea armamentului din Ministerul de Război, unde depune proiectul de contract în care se prevedea: cantitatea și caracteristicile materialului și munițiilor ce urmău a se comanda, precum și prețurile unitare și globale ale acestor materiale și muniții. Fără a mai analiza oferă și a controla materialul, guvernul român încheie contractul, urmînd ca după acacea o comisie să plece la Pilsen, pentru a controla calitatea materialului, care s-a dovedit a fi extrem de proastă și făcea materialul imposibil de utilizat.

Prin încheierea contractului se acorda exclusivitatea fabricării armamentului uzinelor Skoda. „Statul român — se spunea în contract — autoriză și asigură uzinelor Skoda toate drepturile față de celelalte uzine; autoriză societatea de a fabrica și furniza arme și muniții care, conform prezentului contract, urmează să se fabrice în România“². Conform acestui contract, uzinele Skoda erau obligate să construiască în România o uzină de armament, la care statul român trebuia să facă toate celelalte comenzi.

Pentru încheierea acestui contract în condițiile cele mai avantajoase pentru Skoda, centrala de la Pilsen avertiza pe Seletzki: „Vă rog personal pe dvs. să procedați foarte precaut la încheierea „afacerii mari“ și în nici un caz să nu conveniți la ceva obligatoriu fără a avea asentimentul meu prealabil. Deci la pertractarea finală să nu promiteți nimic definitiv, ci spuneți că veți înainta toată afacerea la Praga și trebuie să veniți înainte de a se întimpla ceva definitiv, deoarece situația internațională pentru țara de acolo (România) este momentan foarte nefavorabilă. Vă facem răspunzător ca să procedați foarte precaut“³.

Prin presiuni în legătură cu greaua situație în care se găsea România, Skoda urmărea să determine guvernul român să accepte contractul în cele mai avantajoase condiții pentru ea.

Clasele dominante din țara noastră se arătau extrem de zgircite, cind era vorba de îmbunătățirea condițiilor de existență ale muncitorilor români, cerind fără cruce „economii bugetare prin reducerea salariilor și aplicarea curbelor de sacrificiu“ — în schimb se dovedeau foarte dărine... cu banii țării, atunci cind era vorba de fonduri pentru comenzi în străinătate.

¹ Al. V. Cazimir, Afacerea Skoda pe înțelesul tuturor. Bucureşti, 1935, p. 35 (Scrizoarea nr. 15, p. 14).

² * Monitorul oficial *, Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 63/1935, p. 2206.

³ Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva palatului regal, mapa 63, p. 40, III, 49, nr. 50; 6711 1930.

. Prima afacere încheiată cu Skoda de către guvernul național-țărănist, a fost recontrolarea munițiilor vechi, rămase din timpul primului război mondial. S-au dus o serie de tratative cu firme străine, care de fapt nu erau decit agenți camuflati ai Skodei. Toate ofertele făcute oscilau în jurul sumei de 7 miliarde lei. După o serie de tratative apare Skoda care se oferă sa recontroleze muniția la suma de $6\frac{1}{2}$ miliarde lei.

In momentul cind contractul era pe punctul de a fi încheiat, se ivește o ofertă poloneză la numai 1 miliard. Aceasta a stricat însă toate socotelile Skodei. Datorită presunției Skodei, guvernul român refuză oferta polonă. Același guvern care putea plăti $6\frac{1}{2}$ miliarde lei Skodei, nu mai vroia să plătească acum 1 miliard ofertei poloneze, din moment ce aceasta nu plătea nici un comision.

Seletzki, însă, duce lupta mai departe și reușește să încheie în scurt timp un contract pentru fabricarea de puști mitraliere în valoare de $1\frac{1}{2}$ miliarde lei. Sunt livrate astfel 25.000 de puști mitraliere la prețul de 50.000 lei bucata, în vreme ce o firmă elvețiană oferise aceeași pușcă cu 9.100 lei bucata, deci de $5\frac{1}{2}$ ori mai puțin. Statul pierdea astfel 1 miliard lei la o comandă de $1\frac{1}{4}$ miliard. Contractul încheiat la 17 martie 1930 între guvernul român și Skoda avea o valoare de $5\frac{1}{2}$ miliarde lei și a fost mult mai pagubitor pentru țara noastră decit toate celelalte contracte. Contractul a fost încheiat de guvernul Maniu fără observarea formelor legale, fără consultarea prealabilă a specialiștilor militari și chiar iară întocmirea unui caiet de sarcini, care să prevadă în amănunt condițiile tehnice ale comenzi. Conducătorii României burghezo-moșierești erau atit de corupti, incit au încheiat acest contract la simpla dispoziție a finanței internaționale, fără a se interesa dinainte de condițiile realizării contractului. Din examinarea corespondenței dintre reprezentanță și centrală se poate vedea clar că Seletzki era atit de puternic la Ministerul de Război, incit el anunța dinainte centralei aminările ce se vor face la licitații, anunța hotărîrile pe care le dădeau diferitele consilii militare și îi inspira centralei majorările de prețuri ce puteau fi făcute fără a risca să piardă comenziile, intrucit obținea în acest scop toate indicațiile cuvenite de la minister. În legătură cu concurența făcută uzinelor Skoda de către Reșița, Seletzki telegrafia centralei : „Ministerul de Război a comunicat azi subsemnatului că chestiunea se află pe calea cea mai bună ; că uzinele Reșița și consorții, precum și puternica concurență din străinătate pornesc la atac împotriva pozitiei noastre ; noi însă ne bucurăm de orice sprijin din partea Ministerului de Război“¹.

Din corespondența Skodei, reiese limpede că atit guvernul român, cît și guvernul cehoslovac, se găseau la dispoziția marilor uzine de la Pilsen. În scrisoarea din 17 aprilie 1930, trimisă de Skoda lui Seletzki se spunea : „Ministerul Apărării Naționale România a întrebat Ministerul Apărării Naționale de aici prin Ministerul de Externe pentru material furnizabil imediat : „25 bombardiere 260 mm ; 950 mitraliere „Maxim“ ; 100 tunuri franceze cu muniții ; 20 de tunuri antiaeriene“.

¹ Afacerea Skoda și înarmarea țărilor, p. 16-17.

Și, mai departe, scrisoarea cerea : „Am recomandat d^a urgență Ministerului Apărării Naționale de aici să se abție... Rugăți să faceți tot posibilul ca: 1) Numitul să capete informația că întrebarea este azi fără obiect (se încheiase contractul — St. S.) 2) Ca Ministerul Apărării Naționale de acolo să anuleze acțiunea inițiată la Ministerul Apararii Naționale de aici. Confidențial am aflat că întrebarea românească mai conține trei poziții: 3.000 pistoale, 10.000 puști, 2.000 mitraliere ușoare. Înervenii pentru refuzare, fiind tratată chestiunea cu noi”¹. Încă din anul 1923, Seletzki își făcuse oameni de încredere la Ministerul de Război, plătiți cu mari comisioane și care făceau jocul Skodei.

Un reprezentant al Ministerului de Razboi, colonelul Popescu, declară într-o scrisoare : „Cit despre mine, domnule, am meritul față de Skoda cu mai multe titluri și am probat amicitia mea pentru societate și spiritul meu pacific, cind în 1928 cu prilejul unei comenzi de 9.500 corpuși de proiectile am oferit lotul în numele casei Breda pe care o reprezentam cu prețul de 17.550.000 lei. Conținând totuși a trecut societății Skoda, pentru prețul de 31.200.000 lei. La o comandă de 31 milioane o diferență de 14 milioane. După insistențele pe care un amic comun, care ocupa o situație din cele mai importante, le-a facut, am renunțat să fac contestația dintre cele mai intemeiate, de altminteri, cum v-a prezentat lucru spre semnare, reprezentantul dvs. la București. Intirzierile de plată ne-ar cauza pagube importante”². După cum se vede, cei mai coruși și mai lipsiți de scrupule reprezentanți ai burgheziei și moșierimii române, nu se sfiau să recunoască deschis că au încheiat contracte înrobitoare pentru țara noastră, prin care se plăteau sume fantastice și fără nici o rușine cereau plata neintîrziată a comisioanelor cuvenite pentru aceste excrocherii.

Paralel cu acapararea industriei de armament, capitalul monopolist internațional, este „invitat” cu insistență să pătrundă în agricultura românească pentru a-și mări profiturile de pe urma țărănimii noastre muncitoare. În momentul cind s-a tratat contractul cu Skoda, s-a cerut ca ofertantul să semneze la Creditul Agricol obligațiuni în valoare de 300 milioane lei. În cele din urmă Skoda a semnat obligațiuni ale Creditului Agricol în valoare de 2 milioane dolari, ceea ce înseamnă aproximativ 300 milioane lei. Acestea sunt cele 300 milioane lei de care pomenea generalul Sică Popescu cind chema pe reprezentantul Skodei să vină să semneze contractul „intrucit cele 300 mil. au fost semnate”³.

Abia în 1931, guvernul român trimite o comisie de experți la Pilsen pentru controlul materialului prevăzut în contract. Generalul Rudeanu e trimis de guvern să asiste la experiențele de tragere cu tunul de 75 mm. La întoarcere el a raportat că acest tun nu are nici o valoare și nu îndeplinește nici una din calitățile tunului modern. Totuși, guvernul nu a lăsat seama de părerea acestor specialiști ai Ministerului de Război.

Cu toate acestea, guvernul dorea încheierea de contracte fabuloase care să aducă mari profituri capitaliștilor străini, și implicit și guvernan-

¹ • Monitorul oficial, Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 52/1935, p. 1443.

² • Adeverul, 25 martie 1933 (Discursul lui Gr. Iunian în Camera deputaților).

³ Ibidem, 31 martie 1933.

ților români prin uriașele comisioane pe care le primeau la încheierea acestor contracte. Fără a ține seama de greaua situație financiară a țării, de mizeria în care se zbăteau masele muncitoare, guvernul burghezo-moșieresc plătea prețuri uriașe, mai mari chiar decât i se cereau, pentru a-și dovedi în acest fel atașamentul față de marele capital monopolist internațional și pentru a obține cîștiguri din ce în ce mai mari de pe urma acestor afaceri.

Din tabloul comparativ redat mai jos, se vede, limpede diferența de prețuri între oferta Skodei și prețurile plătite prin contract de către guvernul român¹.

Nr. curent	Denumirea materialului	Prețul contractului nr. 6102/17 martie 1930	Prețul ofertei din 11 iulie 1929	S p o r	
				Total	Pro- cent
1	Tun antiaerian 76,5 mm 1 baterie	5 540 000 cr. ceh.	5 320 000 cr. ceh.	220 000 cr. ceh.	4,1%
2	1 proiectil 76,5 mm	1 655 "	1 500 "	155 "	10,3%
3	Obuzier 150 mm 1 baterie	5 520 000 "	4 960 000 "	560 000 "	11,3%
4	Proiectil de obuzier de 100 mm	1 660 "	1 440 "	220 "	15,3%
5	Proiectil de obuzier de 150 mm	3 790 "	3 065 "	725 "	23,6%

Din simpla cercetare a acestui tablou reiese că prețurile din contractul încheiat cu Skoda erau la diferite articole cu 4,1%—23,6% mai mari decât cele prevăzute în oferta prezentată de ea la 4 iulie 1929 guvernului român, deci cu 8 luni înainte de încheierea contractului nr. 6102. De altfel, aceleași materiale au fost vîndute Iugoslaviei la preț mult mai mic decât cel cerut statului român. Intr-o petiție trimisă unei persoane cu o înaltă situație în stat, Skoda recunoaște că valoarea materialului prevăzut în contractul românesc, care corespunde cu materialul din contractul iugoslav, se urca după prețurile din contractul român la suma de 716.251.800 coroane cehoslovace, pe cind după prețurile prevăzute în contractul iugoslav, valoarea acelei furnituri era de numai 563.971.231 coroane. Plusul era de 152.280.569 coroane față de contractul iugoslav².

Iată de altfel și diferența de prețuri prevăzute în contractul iugoslav și cel românesc³:

	Preț iugoslav	Preț românesc
Bateria de cîmp	10.550.000 lei	18.800.000 lei
Proiectilul tunului de cîmp	835 coroane	1.235 coroane
Bateria de tunuri antiaeriane	17.496.900 lei	27.700.000 lei
Proiectilul	5.380 lei	8.325 lei
Bateria de obuziere	9.215.000 lei	16.300.000 lei
Proiectilul acestei baterii	5.530 lei	8.300 lei

¹ « Monitorul oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 52/1935, p. 1476.

² Afacerea Skoda și înarmarea țării, p. 9—10.

³ « Monitorul oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 64/1935, p. 2242.

Examinarea succintă a prețurilor din contractul Skoda ne duce la convingerea fermă că ele au fost în mod ilicit majorate în prejudiciul statului român.

Majorarea prețurilor însumează, la valoarea totală a contractului, circa $1\frac{1}{2}$ miliard lei. Misterul dărmicie guvernului național-țărănist a fost lămurit în cadrul procesului lui Seletzki, a campaniei de presă dusă în jurul acestui proces, precum și a anchetei parlamentare întreprinse în legătură cu comenziile date la Skoda. Din toate acestea, reiese în mod limpide că reprezentantul Skodei, izbutise să ciștige „bunăvoiță“ unor miniștri din guvernul național-țărănesc, a unor parlamentari și chiar a unor elemente din conducerea armatei, împărțind cu dărmicie „comisioane“ uriașe.

Pentru a stabili o deplină înțelegere între ei, capitaliștii străini trimis pe Seletzki la Reșița pentru a propune o colaborare în genul celei pe care aceasta o avea cu Vickers. Seletzki cerea Reșiței să preia de formă o parte din comanda de tunuri, pentru a camufla în felul acesta caracterul monopolist al contractului și a ascunde faptul că întreaga comandă mergea în străinătate. Toate aceste manevre aveau ca scop asigurarea pentru uzinele Skoda a unui uriaș contract de furnituri de armament, în valoare de peste 14 miliarde lei.

Tratativele erau destul de înaintate, dar contractul n-a mai putut fi semnat și parafat, din cauza căderii guvernului național-țărănesc în aprilie 1931. După revenirea la guvern a național-țărăniștilor, tratativele pentru preluarea uzinelor Copșa Mică-Cugir au fost reluate. De data aceasta însă, cu totul sub altă formă. Aceste manevre nu dovedeau altceva decât lupta dintre marile monopoluri imperialiste pentru cucerirea pieții românești.

În cursul anilor 1929—1930, societatea Skoda reușește să acapareze o parte din industria metalurgică din țara noastră. Au fost duse cu „succes“ tratativele pentru preluarea „uzinelor metalurgice Ploiești“, care au fost cumpărate de Skoda cu circa 50 milioane lei.

Marile monopoluri imperialiste voiau să acapareze întreaga industrie metalurgică din România, pentru a sprijini din plin războiul ce se pregătea împotriva Uniunii Sovietice. În această vreme, relațiile internaționale erau întreținute nu de reprezentanții diplomatici, ci de reprezentanții marilor monopoluri imperialiste care făceau tot ceea ce voiau de comun acord cu guvernanții țărilor în care se găseau. Din declarațiile din Camera deputaților ale lui C. Argetoianu, unul din reprezentanții burgheziei și moșierimii române, se vede clar aceasta: „și eu cunosc firme... care au în fruntea lor oameni, care sunt mult mai aproape de oficialitatea țărilor lor, decât înșiși trimișii diplomatici oficiali“¹.

În urma unei percheziții făcute la sediul central al lui Seletzki, au fost găsite o serie de acte compromițătoare despre care a fost incunoștiințat ministru de justiție — Mihai Popovici. Acesta însă a opus ancheta și a ordonat comisarilor să părăsească locuința reprezentantului societății Skoda. Între timp, Seletzki a aflat de percheziție și terminându-se de rezultat

¹ «Adevărul», 26 martie 1933.

a înștiințat pe primul ministru, Iuliu Maniu, care a ordonat lui M. Popovici să opreasă cercetările deoarece descinderea „va produce conflict diplomatic și mai ales acum cînd s-a semnat contractul de armament...”¹. În cadrul descinderii făcute la locuința lui Seletzki s-au gasit copii de pe contractele Ministerului de Război cu celelalte case furnizoare; tabele cu situația calibrului gurilor de foc: foaia calificativă a generalului Amza; copii de pe corespondența Ministerului de Război cu direcțiile din interior; copii de pe procesele verbale ale Consiliului Superior al Apărării Naționale (Arhiva secretă), relatate Serviciului Comercial de la Praga; copie de pe rapoartele Ministerului de Război, însoțită de tabela cu materiale de care arinată avea nevoie.

Intr-o notă trimisă de Seletzki centralei de la Pilsen, se spunea: „Artilleria română este fără valoare, dispune de foarte puține muniții bune”². De asemenea, se arată într-o altă scrisoare că Ionescu-Munte, cel care recepționa armamentul, este omul de încredere al societății Skoda³. După cum se vede, reprezentantul uzinelor Skoda în România se ocupa nu numai cu plasarea de material stricat și cu acapararea pieței românești, dar se ocupa — și aceasta se pare că era una din ocupatiile principale — cu spionajul. Înăuntrul în 1933 cînd s-a făcut ancheta cu totul întîmplătoare la reprezentanța uzinelor Skoda, aceasta reușise să scape de toate sancțiunile penale pentru manevrele ilegale pe care le făcea, prin acordarea unor urașe recompense. Știrea despre actele de spionaj gasite cu prilejul perchezitioniei, a stirnit un interes deosebit, în special în rîndul liberalilor care se găseau în opoziție și erau sărins legați de capitalul englez. În acest fel, afacerea a fost adusă în fața parlamentului care, în cele din urmă, a dispus intentarea unui proces lui Seletzki.

Procesul lui Seletzki începe la 4 august 1933, la secția I-a a Consiliului de Război al Corpului II Armată. Miniștri, generali, deputați, doamne elegante vin să asiste la acest proces care de la început s-a dovedit o sinistă comedie. Seletzki apare în boxă singur fără a fi „însoțit” de sentinelă. Comisarul regal dă mina cu acuzatul și i se adresează politicos: „Domnule Seletzki”. După ședință, Seletzki pleacă, împreună cu soția, într-o elegantă mașină Skoda, tip sport, însoțit doar de un plutonier care îl urma respectuos de la distanță.

Intr-o altă parte a Consiliului de Război, se judeca un alt proces, al ceferiștilor. Acuzați de a fi comuniști, muncitorii erau ținuți în lanțuri, păziți de zeci de jandarmi cu baioneta la armă, schinguiuți și batjocorați pentru că ceruseră dreptul la viață. Două procese, două lumi.

Ordonanța definitivă de dare în judecată a lui Seletzki, era surprinzător de blindă. Aproape că nu reținea nici o acuzare împotriva reprezentantului Skodei. Era mai mult o pledoarie. Rechizitoriul primului comisar regal era, și el, destul de blind. Totuși, ruperea sigiliilor puse de autoritațile fiscale la sediul lui Seletzki și procurarea de acte militare secrete

¹ « Monitorul oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 64/1935, p. 2250.

² « Adeverul », 25 martie 1933.

³ Ibidem.

nu puteau fi trecute cu vederea. Ruperea sigiliilor era un fapt necontestat. Justificările lui Seletzki erau prea neseroioase pentru a putea fi luate în considerație. Deținerea actelor militare de asemenea nu putea fi săgeată. Guvernul național țărănist arăta însă totă „bunăvoieță” față de Seletzki. Pentru a-i ușura situația, guvernul ridică starea de asediu. E semnificativ faptul că starea de asediu a fost ridicată chiar în ziua începerii procesului. Totul era aranjat pentru ca acuzatul să scape cu o pedeapsă cit mai usoară, dacă nu cu o achitare. În cursul procesului, apărarea căuta să prezinte pe Seletzki ca o victimă a unor manevre politice. Președintele Curții evită cu grijă orice mărturie care ar fi ieșit din cadrul acuzațiilor de rupere a sigiliilor și de deținere de acte militare secrete. Nînic despre comenzi, nimic despre comisioane, nimic despre cei care au încasat șperțuri uriașe. Se interzice pronunțarea numelor lui Maniu și M. Popovici. Și totuși, din descoperirea corespondenței secrete a lui Seletzki cu centrala și din declarațiile unor militari și oameni politici, care au avut legături cu aceștia, adevărul a ieșit cu prisosință la iveală. Se află cu această ocazie că la trei ani de la încheierea contractului, nu se livraseră nimic. Se descoperă de asemenea, în dosarele secrete ale lui Seletzki, un raport al generalului Sică Popescu către Ministerul de Război care cuprindea cifre și date secrete. Un raport al generalului Samsonovici, pe atunci ministru de război, către primul ministru, în care se cerea dărimarea uzinelor Cugir, — aşa cum sunau directivele cercurilor imperialiste străine — este descoperit tot în arhiva reprezentantului uzinelor Skoda din București. Prințe altele, fusese găsită o scrisoare a colonelului Popescu care se găsea atunci la Statul Major, prin care cerea de la Skoda un mare comision pentru că înlăturase o fabrică franceză pentru proiectile care ceruse 17 milioane lei. Datorită acestuia, comanda a fost dată Skodei cu 30 milioane lei. O serie de acte compromițătoare care ar fi arătat într-o lumină și mai clară toate manevrele capitalismului străin pentru acaparea pieții române de desfacere a armamentului și întreaga corupție și trădare a aparatului de stat burghezo-moșieresc, au fost dosite și mai apoi arse.

Silit de eoul uriaș produs de această afacere, parlamentul român a fost nevoit să deschidă o anchetă parlamentară care a făcut numeroase încercări de a mușamaliza totul. Totuși, opozitia făcută de național-liberali guvernului național-țărănesc și existența în parlament a altor deputați ce se găseau în opoziție față de național-țărăniști, au făcut ca în cele din urmă să iasă la iveală o serie de materiale, care arătau în adevără a lor lumină, atât pe guvernantii români, cât și metodele de jaf și acaparare ale cercurilor imperialiste străine. Majoritatea parlamentului român fiind național-țărănistă, s-a încercat să se treacă ușor peste „afacerea Skoda”, cum a fost denumită ulterior. Această situație a determinat pe deputatul radical țărănist N. Lupu, care se găsea atunci în opoziție față de guvernul național-țărănesc să denumească în plină ședință Camera deputaților „Camera lui Seletzki”¹. Și adevărul nu era departe de această afirmație. Dezvăluind starea de teroare în care se găseau masele muncitoare,

¹ N. Iorga, Memoriile, vol. VII, p. 76.

deputatul N. Lupu arată : „daca un simplu muncitor și-ar fi permis să rupă niste sigilii sub stare de asediu, nici n-ar mai fi ajuns la Jilava. Ar fi fost impușcat pe loc“¹. Intr-o altă cuvântare, același deputat arată : „...Din aprilie 1932 erau denunțuri asupra neregulilor acestei administrații. Totuși, timp de un an, în care timp se vind toate țoalele și boarfele tuturor țăranilor din țară, cind perceptorul vinde și cel din urmă purcel al omului, o fabrica care face afaceri de miliarde în țară, nu plătește nici un impozit și-i trebuie statului un an de zile de cercetări ca să ajungă la ce? Nu la incasarea impozitului, ci la dezvăluirea acestui grozav scandal, a acestei afaceri fără pereche în analele corupției tuturor statelor moderne“².

Exprimând contradicțiile tot mai acute din sinul claselor dominante, înșiși deputații parlamentului burghezo-moșieresc au trebuit să recunoască starea deosebit de grea în care se găseau masele munciloare din țara noastră și totala corupție a guvernărilor. Pe de altă parte, au fost mulți deputați național-țăraniști care proslăveau activitatea lui Seletzki prin efectul caruia puteau să-și asigure, fără nici o sforțare, sume imense de bani. Unul dintre aceștia, fascistul Ilie Lazăr spunea : „Sint fericit că am putut să cunosc pe acest om. Declar aici, sus și tare, că nu mulți dintre dvs. sint de corectitudinea acestui om“³. Sărind în apărarea lui Seletzki, Ilie Lazăr dezvăluia întreaga față hidroasă a parlamentului român, compus în marea lui majoritate din escroci, șantajisti, trădători, spioni și agenți ai imperialismului străin. Declarațiile lui Seletzki și corespondența sa cu centrala din Pilsen, dovezesc că parlamentul român, ca și guvernul național-țărănist se aflau în înțregime la dispoziția imperialismului străin și puteau fi convocate oricind la reprezentantul uzinelor Skoda. Intr-o scrisoare în limbaj convențional găsită la Seletzki, înainte de a fi trimisă centralei de la Pilsen, se scria : „Avind în vedere că sesiunea parlamentară se va termina miercuri 1 aprilie, este bineînțeles imposibil ca chestiunea noastră să fie adusa în discuția parlamentului. Din acest motiv *am dispus deci ca în a doua jumătate a lunii mai, parlamentul să fie convocat în vederea legii*“⁴.

Așadar, legile statului român erau făcute în birourile somptuoase ale noilor capitaliști străini, la masa cărora conducătorii României burghezo-moșierești formulau legile pentru acapararea economiei țării și supunerea completă a țării noastre imperialismului internațional. De altfel, după cum se preciza într-o altă scrisoare, reprezentantul Skodei la București cerea direcțunii comerciale să-i dea o sumă mai mare, pentru a-și putea face o locuință mai bună, în care să poată veni neobservat, cei în legătură cu el.

Conducătorii uzinelor Skoda nu se sfiau să amenințe cu scăderea comisionului pe reprezentanții politici și militari români în cazul cind statul român nu va plăti integral și la timp sumele cerute de societate.

Dintr-o scrisoare a lui Seletzki către colonelul Georgescu, principal intermediar între Skoda și Ministerul de Război, reiese destul de clar aceasta :

¹ « Adevărul », 22 martie 1933.

² Ibidem, 25 martie 1933.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

„Veți primi — spune scrisoarea — asupra comenzi incheiate în legătură cu Ministerul Apărării Naționale și care se ridică la 3 miliarde de coroane cehoslovace un comision de 2.250. 00 de coroane cehoslovace, adică 0,75% din valoarea comenziilor, platibil în 10 ani, în 10 rate egale de 225.000 coroane cehoslovace. Comisionul va fi platibil trimestrial, dar numai după ce statul român va fi efectuat plata trimestrială. În cazul cînd valoarea comenzi nu va atinge cifra efectivă, comisionul dvs. va fi scăzut în proporție cu valoarea comenzi, dar se va ridica tot la 0,75%. În schimb dvs. vă angajați a ne susține din toate puterile negocierile noastre cu Ministerul Apărării Naționale și a face să fie acceptate condițiile ale căror contururi sunt deja menționate în bruionul de contract supus de noi. Va angajați a ne informa întotdeauna despre intențiile Ministerului Apărării Naționale în legătură cu comanda, astfel încit să fiu întotdeauna în curent cu comenziile de material pentru armată. Comisionul pentru alte comenzi va fi fixat separat după înțelegerea mutuală”¹.

După cum se vede, metodele de lucru ale uzinelor Skoda erau clare și precise și cereau indeplinirea promptă a sarcinilor pe care le primise aproape toată conducerea Ministerului de Război și de asemenea conducătorii partidului național-țărănesc.

De altfel, la proces, Seletzki a declarat precis:

„Cu ocazia acestei comenzi (de 5 miliarde lei — St. S.) a avut legături și a tratat chestiunea cu d-nii : Iuliu Maniu, V. Madgearu, M. Popovici, general Cihoski, generalul Ștefănescu-Amza și generalul Samsonovici², ultimii trei, foști miniștri de război.

M. Popovici, fost vice-președinte al partidului național-țărănist și ministru de justiție, a fost unul din sprijinitorii principali ai încheierii contractelor de armament. El a încercat prin toate mijloacele să impiedice perchezitia și desfășurarea procesului. Cu toate acestea, voind să-l determine și să pună în joc toată influența lui pentru a-l scăpa pe Seletzki, unul din avocații acestuia amenință că „va destăinui conversații prinse la microfon și fotografii care vor figura în toate cinematografele din lume. Ar avea multe dovezi contra lui M. P.” (adică Mihai Popovici)³.

Știindu-se destul de tare, prin relațiile pe care le avea, Seletzki s-a purtat la proces cu o îndrăzneală nemaipomenită și a declarat în legătură cu vina ce-i fusese atribuită :

„Aceasta este nulă, în comparație cu dezvăluirea în parlament a secretelor militare“⁴. Adică parlamentul român era mai vinovat pentru că aflase secretele militare ale României, decit reprezentantul imperialiștilor străini, care într-adevăr știa mai multe secrete militare ale țării noastre decit însuși ministrul de război. Problemele mai serioase care priveau economia și politica României erau discutate nu în consiliul de miniștri, ci împreună cu consilierii străini reprezentanți ai marelui capital monopolist internațional. De altfel Iuliu Maniu, cînd se afla în fruntea guvernului român,

¹ « Dimineața », 30 aprilie 1934.

² « Monitorul oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 52/1935, p. 1470.

³ N. Iorga, Memoriile, vol. VII, p. 102.

⁴ « Monitorul oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 63/1935, p. 2212.

declara deschis că „problemele sunt prea importante pentru a fi discutate în consiliul de miniștri“.

În perioada cînd criza economică făcea ravagii din ce în ce mai mari în România, clasele dominante aduceau la sapă de lemn masele populare prin „împrumuturile agricole“ și „curbele de sacrificiu“, din beneficiul cărora se înfrătuau capitaliștii străini și români.

Salariile fuseseră scăzute cu 60%, iar concedierile muncitorilor se țineau lanț. Toate acestea erau făcute cu scopul de a asigura plata regulată a împrumuturilor străine, făcute cu scopul menținerii partidului național-țărănesc la putere. De asemenea, trebuiau plătitе conractele încheiate cu marii capitaliști și în special cu Skoda, pentru înarmarea României, împotriva poporului sovietic și însăși a poporului român.

Fără a ține seama de situația deosebit de grea a României, imperialiștii străini ridicau pretenții tot mai mari, pentru indeplinirea obligațiilor pe care și le asumase guvernul român.

Aceste pretenții au fost formulate de Seletzki, care cerea categoric: „Anularea tuturor actelor de sabotaj, ordonate de fostul ministru al apărării naționale Ștefănescu-Amza și de d. gen. Rudeanu“¹. Era vorba de anularea tuturor obligațiilor pe care statul român și le luase față de alte uzine de armament străine, și care mai apoi au fost anulate, conform pretențiilor Skodei (generalul Ștefănescu-Amza și Rudeanu, reprezentau interesele uzinelor Reșița, stăpinite de trustul englez Vickers).

Socotindu-se singurii stăpiniitori ai țării, cercurile imperialiste străine cereau guvernului român: „Permiterea tuturor generalilor ca de ex. gen. Rudeanu, gen. Partenie, gen. Petrescu, care împreună cu gen. Ștefănescu-Amza au luptat contra tendonțelor partidului național-țărănesc și care au declarat că toți membrii guvernului și generalii care au încheiat contractele, ar trebui în frunte cu d. Maniu să fie trimiși în fața Curții Marțiale“². Dîn însăși această dorință a marilor finanțari străini se poate vedea întreaga trădare și vinzare a țării de către conducătorii guvernului național-țărănist.

În continuare, uzinele Skoda cereau: „Satisfacție morală tuturor ofițerilor care au fost urmăriți și pedepsiți. O declarație a guvernului că acesta este de acord ca d. director Seletzki să rămînă și mai departe ca reprezentantul uzinelor Skoda“³.

Stăpinii Skodei voiau să impună guvernului român pe reprezentantul lor Seletzki, care se dovedise a fi un spion internațional și care le reprezenta în cel mai fidel chip interesele. De asemenea, ei aveau „satisfacții morale“ pentru spioni români din rindurile armatei, care trădaseră uzinelor Skoda toate secretele militare ale țării.

„Cer acordarea de avantaje morale — spunea Seletzki — de compensație immorală ofițerilor care au servit interesele casei Skoda și care au fost persecuatați“⁴.

¹ «Adevărul», 25 martie 1935 (Declarațiile lui Gr. Iunian).

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

De asemenea, pentru a asigura situația spionilor din armata romină, pentru faptele lor de fidelă deservire a uzinelor Skoda, reprezentantul uzinelor Skoda cerea : „doresc să am asigurarea din partea dvs., din partea comandanțului Corpului II de Armată, din partea d-lui ministru al armatei, că fapta acestor ofițeri nu va fi privită ca spionaj, nici nu va fi trecută în foia calificativă și nici mutarea din garnizoana București nu va fi determinată de acest fapt”¹.

Avind influență și asupra guvernului cehoslovac, ei l-au determinat pe acesta să decoreze cu „Leul alb“, pe ministrul de război al României (generalul Cihoski), pentru modul cum s-a comportat în afacerea Skoda².

S-a văzut că la trei ani de la încheierea contractului nr. 6102, nici o teavă de tun nu fusese fabricată pentru România.

Suma de 3.000.000 lei a fost dată de Skoda lui Saligny, care avea trećere la Ministerul de Război, numai pentru a-l „indulci“ pe generalul Amza, care declarase că are obiecții împotriva contractului³.

În urma descoperirii „afacerii Skoda“ guvernul este nevoit să trimită pe colonelul Tătărăscu la Praga pentru a afla cifrul societății Skoda cu care s-ar fi putut afla toate manevrele acesteia.

Reprezentantul Skodei — Loewenstein — îi promite acestuia cifrul, însă a doua zi, citind în „Adevărul“ că guvernul român a hotărât eliberarea lui Seletzki, îi refuză cererea. În același timp, Loewenstein propune guvernului român 20 milioane lei, pentru a-l elibera pe Seletzki⁴. Pentru o sumă, care fusese luată de Skoda tot din bugetul statului român, se cere eliberarea lui și posibilitatea de a se întoarce în Cehoslovacia.

De teama de a nu-și dezvăluie legăturile, ceilalți monopolisti străini n-au mai intervenit în favoarea lui Seletzki pe cale oficială, ci numai pe cale finanțiară, prin reprezentanțele lor. În parlament s-a arătat rezultatul desinderii făcute la societatea Via, unde s-a constatat că societatea Skoda prin Banca anglo-cehă plătise mai multe sume de bani pe numele lui Bruno Seletzki⁵.

În procesul care s-a deschis împotriva lui Seletzki s-a dovedit pe deplin faptul că întreaga conducere a partidului național-țărănișt fusese implicată în această afacere.

În momentul descoperirii „afacerii Skoda“, și mai ales atunci când aceasta se discuta în parlament, conducătorii național-țărăniști nu s-au sfîrtit să se declare pe deplin de acord cu faptele tuturor celor implicați, și cu acțiunile lui Seletzki.

În ședința Camerei deputaților din 27 martie 1935, Maniu spunea : „Declar în numele meu și în numele întregului meu guvern, că suntem solidari cu colegii noștri, în special cu dl. general Cihoski..”⁶. Cum să nu fie de acord, când chiar el era viril pînă peste cap în această răsunătoare afacere ! El nu uita în același timp să afirme că este de acord cu „colegii“

¹ Monitorul oficial • Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 63/1935, p. 2119.

² Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva palatului regal. mapa 43, dos. Skoda, p. 14.

³ Ibidem

⁴ Ibidem. p. 30.

⁵ Ibidem, p. 31 bis.

⁶ Monitorul oficial , Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 64/1935, p. 2236.

și în special cu Cihoski, care sub ordinele lui, în calitate de ministru de război, încheiașe vestiul contract nr. 6102.

De asemenea, Al. Vaida-Voevod declară într-o scrisoare trimisă președintelui Camerei deputaților: „Vă informez domnule președinte că membrii cabinetului pe care am avut onoarea să-l prezidez în anul 1933, înțeleg să-și exprime solidaritatea lor cu actul fostului ministru de justiție M. Popovici”¹. Nici Vaida-Voevod nu putea fi împotriva acțiunilor uzinelor Skoda și trebuia să fie de acord cu miniștrii care au încheiat această afacere, deoarece fiul său, inginerul Mircea Vaida, „era „plătit“ regește cu zeci de mii de lei pe lună... și pe care patriotul Seletzki a făcut tot ce a putut ca să nu-l scape din mină”².

Un alt reprezentant al burgheziei și moșierimii implicați în această afacere și care a jucat de asemenea un rol important în încheierea contractului a fost Romulus Boilă, nepotul lui Iuliu Maniu.

Romulus Boilă avea datorii de 41.840.000 lei în 1929, iar în 1931 el ajunge să-și plătească toate datoriile și în plus să-și mărească patrimoniul cu achiziții noi, în valoare de 10.000.000 lei³.

In timpul discutării „afacerii Skoda”, s-a dovedit faptul că Romulus Boilă a intervenit de mai multe ori pe lîngă președintele Consiliului de Miniștri, Iuliu Maniu, în chestiunile ce interesaau societatea Skoda.

De asemenea, a reieșit faptul că la 5 septembrie 1930, Boilă a primit sumă de 71.000.000 lei de la Wilhelm Radermacher, în contul uzinelor Skoda.

Din cercetările ulterioare s-au descoperit și unele sensuri reale ale scrisorilor secrete găsite în corespondența lui Seletzki cu centrala de la Pilsen. Unul din membrii cabinetului Iuliu Maniu arăta că: „lemn esc” însema ministru de finanțe, „cauciuc” însema ministru de război, „usohic” însema subsecretarul ministerului de finanțe⁴. În acest fel întreaga afacere fusese descoperită, iar principalii „eroi” identificați.

Rămasese numai în sarcina comisiei de anchetă parlamentară să stabilească oficial pe principali vinovați în această afacere. În moțiunea votată de Adunarea deputaților, în 27 martie 1935, se precizează:

„Dl. general Enric Cihoski, fost ministru de război, pertru vina de a fi încheiat și semnat contractul nr. 6102 din 17.III.1930 pentru procurarea de armament fără paza formelor legale și fără consultarea organelor competente, precum și de a fi desconsiderat imperativele legii în legătură cu industria națională de armament.

D. M. Popovici, fost ministru de justiție, pentru vina de a fi cauzat, prin intervenția sa neîngăduită de lege, întreruperea cercetărilor întreprinse de organele fiscului și ale parchetului militar la reprezentanța uzinelor Skoda în noaptea de 10.III.1933, întrerupere care a permis ruperea sigiliilor și dosirea probelor din care s-ar fi putut identifica toți cei vinovați

¹ « Monitorul oficial », Dezbatările Adunării deputaților, nr. 64/1935, p. 2236.

² Al. V. Cazimir, Afacerea Skoda pe înțelesul tuturor. București, 1935, p. 17.

³ « Monitorul oficial », Dezbatările Adunării deputaților, nr. 52/1935, p. 1464.

⁴ « Dimineața », 30 aprilie 1934.

de a fi traficat în prejudiciul țării cu prilejul încheierii contractului nr. 6102¹.

Desigur că în această acuzare formulată de comisia de anchetă a Camerei deputaților, nu erau treceți toți cei vinovați, și în primul rînd, conducătorii acestora, Iuliu Maniu și fostul rege Carol al II-lea. Dar și aşa, această acuzare a rămas numai pe hîrtie și nu a avut nici o urmare pentru toți acei care au ajutat și au contribuit la acapararea industriei metalurgice din România de către uzinele Skoda.

În raportul său făcut în Camera deputaților în legătură cu „afacerea Skoda”, deputatul A. Bentoiu redă versurile unui poet, care în puține cuvinte caracterizează întreaga mirșavie a acestei afaceri. El cita :

• *Virtute, crimă ce să fie ?
Nici chiar Seletzki nu mai știe
Dar lara care a plătit
E sigur că s-a păcălit* »².

Descoperirea „afacerii Skoda” a arătat că nu numai reprezentanții partidului național-țărănist tratau cu imperialiștii străini vinzarea bogățiilor țării și suprimarea independenței sale. Toți reprezentanții burgheziei și moșierimii române, perindăți la conducerea statului român, au mers pe aceeași linie, de trădare a intereselor poporului român și de înarmare a țării, în vederea participării la războiul antisovietic. La începutul anului 1934, se găsea la conducerea statului român partidul național-liberal, care a continuat să meargă pe același drum ca și celălalt partid al burgheziei și moșierimii române.

În anul 1935, în urma încetării discuțiilor asupra „afacerii Skoda”, guvernul liberal a inceput tratative cu aceleași uzine Skoda, pentru înarmarea României. E drept că orientarea spre fascism a României și pregătirea febrilă a războiului antisovietic, au făcut pe guvernările național-liberali, să nu mai stea pe gînduri și să încheie un nou contract cu aceleași uzine, care înșelaseră ani de-a rîndul statul român și de pe urma activității cărora bugetul României fusese micșorat cu miliarde întregi de lei.

Noul contract încheiat de guvernul liberal român cu uzinele Skoda avea aproape aceleași clauze ca și vechiul contract nr. 6102, încheiat de național-țărăniști.

În noul contract încheiat la 24 februarie 1935 se prevedea la punctul 3 : „prețurile unitare ale materialelor și munițiilor ce vor fi furnizate, în virtutea noului contract vor fi identice cu cele prevăzute în vechiul contract nr. 6102”³.

În ce privește condițiile de plată, contractul prevedea la punctul 4 : „condițiile de plată ale noului contract vor fi analoge acelora convenite prin contractul 6102”⁴. Adică statul român se obligă să plătească aceleași sume enorme pentru armament și în afară de aceasta trebuiau plătite din nou noi sume pentru același vechi contract încheiat de guvernul român, platit de guvernul român, dar neexecutat de uzinele Skoda.

¹ • Monitorul oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 64/1935. p. 2254.

² Ibidem, p. 2237.

³ Ibidem, nr. 63/1935, p. 2187.

⁴ Ibidem.

In momentul cînd s-a încheiat noul contract cu Skoda, s-a văzut :

1. Că s-a tratat cu același furnizor imoral și corupt.
2. Modelele de tunuri cerute prin noul contract erau exact aceleași ca în contractul din 1930 și chiar s-au preluat un număr de baterii, care erau fabricate în baza vechiului acord.

3. S-au dat prețuri unitare identice cu cele prevăzute în 1930.

4. Reducerea globală de 15%, era rezultatul schimbării metodei de finanțare, care implica acum prin suplimentul de garanții acordat uzinelor de către guvern și prin emiterea bonurilor de tezaur, o scădere a creditului nostru în străinătate¹. Iată, aşadar, ce a însemnat și cel de al doilea contract încheiat de guvernul național-liberal cu societatea Skoda.

Cu tot succesul obținut de Skoda, în urma încheierii contractului din 1935 cu guvernul național-liberal, totuși ea se găsea într-o situație grea datorită concurenței făcută de capitalul englez. Pentru rezolvarea acestor divergențe, uzinele Skoda doreau o împăcare cu Vickers. Se propunea ca Skoda să rămînă cu numai 2/3 din comenzi, iar restul de 1/3 să fie executat în țară de Reșița, cu colaborarea trustului Vickers. În cele din urmă, conducătorul Reșiței ia contact cu directorul Skodei — Fialla — pentru a ajunge la o înțelegere, care se perfectează în 1936, în urma unui acord încheiat pe plan internațional. Vickers a cedat Skodei o parte din participațiile pe care le avea în industria metalurgică din România, inclusiv Reșița și Copșa Mică-Cugir². În urma acestor acorduri, România burghezo-moșierească, își intensifică acțiunea de înarmare împotriva Uniunii Sovietice.

Pe plan internațional, se intensificau de asemenea acțiunile de pregătire a războiului antisovietic, care începuseră încă din timpul crizei economice mondiale.

Au loc conferințele pentru realizarea pan-Europei sub conducerea Franței. Conferința balcanică de la Atena pentru crearea Uniunii balcanice antisovietice, formarea blocului antisovietic al statelor agrare din Europa, conferința Miciei Antante, urmată de conferința militară de la București, tratativele de la Chequers, planul Hoover etc. Sub conducerea Franței s-a consolidat alianța militară între Polonia și România împotriva Uniunii Sovietice.

In România se construiesc noi linii strategice, precum și noi baze navale sub conducerea amiralității engleze.

Sub conducerea marilor puteri imperialiste se întăresc legăturile fasciste, stabilite între Iugoslavia, România, Polonia și Finlanda, pentru înăbușirea în singe a mișcării revoluționare în plin avînt și în același timp pentru organizarea și mai febrilă a intervenției armate împotriva U.R.S.S.

Pe cînd sute de mii de muncitori și țărani erau expuși celei mai negre mizerii și morții lente de foame, burghezia și moșierimea română cheltuiau noi miliarde pentru pregătirea războiului antisovietic. Intr-un document publicat de P.C.R. în 1931 se definea precis rolul rezervat Roni-

¹ « Monitorul Oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 64/1935, p. 2256.

² Ibidem.

niei de puterile imperialiste: „România — se spunea în document — joacă un rol de frunte, sub comanda directă a marilor puteri imperialiste, în pregătirea intervenției armate ca avantpost al capitalismului împotriva socialismului. Imperialiștii români, ca vasali ai puterilor mari imperialiste, au rolul de a provoca sub orice pretext dezlănțuirea războiului contra U.R.S.S. și de a arunca sute de mii de muncitori și țărani în prima linie a noului măcel contrarevoluționar ce se pregătește...“¹.

Această politică inițiată de marile puteri imperialiste era cu totul adusă la îndeplinire de către guvernul național-țărănist, care se supuse cu totul marelui capital internațional, socotind că acesta (partidul național-țărănist), „reprezintă mai bine interesele lui în România“². Caracterizând precis politica partidului național-țărănist, partidul comunist din România arăta într-un document publicat în 1932: „Toată politica guvernului național-țărănesc a fost o politică de „tirire pe brinci“ în fața experților străini...“³.

În România burghezo-moșierească, numai Partidul Comunist din România a luptat pentru organizarea tuturor muncitorilor și țăranoilor muncitori, împotriva pregătirilor războinice ale claselor dominante. P.C.R. a demascat continuu politica de înrobire a țării, dusă de reprezentanții claselor dominante, în fața marelui capital monopolist internațional. El a chemat muncitorimea să se opună planurilor războinice ale imperialismului român. În tot acest timp masele muncitoare conduse de P.C.R. și-au arătat netărurita dragoste și incredere în Uniunea Sovietică și au luptat pentru zădărnicirea planurilor războinice ale guvernelor țărănistice și liberale fasciste.

Attitudinea muncitorilor români, față de înarmarea țării în vederea pregătirii războiului antisovietic, a fost arătată într-un document publicat de P.C.R. în 1932. Referindu-se la neplata salariilor muncitorilor și la uriașele sume cheltuite de guvern pentru înarmare, documentul spune: „Toate acestea în timp ce salariile pensionarilor, văduvelor și invalizilor de război, nu s-au plătit de 6 și 7 luni de zile!“. Si mai departe, referindu-se la comanda armamentelor în străinătate, se spune: „Pentru cine s-au adus tunuri și mitraliere? Pentru apărarea intereselor noastre, a muncitorilor, funcționarilor și pensionarilor săraci? Nu, tovarăși! Tunurile și mitralierele au fost comandate pentru a ne îneca în singe pe noi, muncitorii de la orașe și sate, cînd cerem drepturile noastre! Tunurile și mitralierele sunt comandate, pentru că bancherii, fabricanții și moșierii vor să ne trimită la un nou război contra fraților noștri din Uniunea Sovietică, care nu cunosc nici ce-i scădere de salariai, nici somaj, pentru că ei clădesc socialismul în fara care a devenit patria tuturor muncitorilor și țăranoilor săraci din lumea întreagă“⁴.

¹ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1929—1933. Ed. de stat pentru literatură politică, 1954, vol. III, partea I, p. 488.

² Ibidem p. 36.

³ Documente din istoria Partidului Comunist din România, Ed. P.M.R., 1951, p. 160.

⁴ Ibidem, p. 141.

Muncitorimea din țara noastră nu dorea război, nu dorea înarmarea țării împotriva Uniunii Sovietice. În tot acest timp, clasa muncitoare organizată și mobilizată de Partidul Comunist a luptat necontenit împotriva politicii claselor dominante de înrobire a țării în favoarea imperialismului străin, cu sprijinul căruia se mai puteau menține încă la putere. Împotriva politicii claselor dominante și în special împotriva politicii partidului național-țărănist, au avut loc uriașele lupte revoluționare ale proletariatului român, de la începutul anului 1933. Ele au rasunat pînă departe în străinătate și au silit guvernul reaționar al burgheziei și moșierimii române să renunțe la o serie de măsuri fasciste pe care le pregăteau, pentru deplina înrobire a poporului și a României.

„Afacerea Skoda“ a fost una din multiplele mașinațuni întreprinse de burghezia și moșierimea română cu scopul de a pune România cu totul la dispoziția imperialismului străin. În acest fel, exploatațorii români își consolidau pozițiile, cu prețul trădării intereselor poporului român. Totala dependență a burgheziei și a moșierimii române de marele capital monopolist internațional a dus la fascizarea României, la aplicarea unor măsuri din ce în ce mai reaționare, cu scopul de a înăbuși orice încercare de împotrivire din partea poporului român.

În perioada de guvernare a partidului național-țărănist care devănuise cel mai reaționar reprezentant al burgheziei și moșierimii române, partidul ai cărui conducători se orientau net spre fascism, au fost luate o serie de măsuri economice și politice, care au adus România într-o totală dependență față de marile cercuri imperialiste.

„Afacerea Skoda“ a demonstrat încă odată că partidele burghezo-moșierești, național-țărănist și național-liberal, nu erau decit agenturi ale cercurilor imperialiste străine în România și serveau cu un deosebit zel interesele acestora, care, bineînțeles, se impleteau cu interesele de clasă ale imperialismului român.

În decursul procesului a fost demascată toată corupția aparatului de stat burghezo-moșieresc, legiferarea spionajului și a trădării de țară. Prin încheierea contractelor cu societatea Skoda, România a fost prădată de uriașe sume de bani care, stoarse de pe spinarea maselor muncitoare, se îndreptau spre buzunarele imperialiștilor străini.

În afară de faptul că burghezia și moșierimea română se înarmau de pe urma acestor contracte împotriva Uniunii Sovietice și chiar împotriva poporului român, guvernanții români ciștigau suma fabuloase din „afacerea comisioanelor“.

Împotriva burgheziei și moșierimii române, ca și împotriva reprezentanților acestora, s-a concentrat întreaga ură a poporului român, în fața căruia Congresul al V-lea al Partidului Comunist din România pusese sarcina desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și a lichidării orînduirii de stat burghezo-moșierești.

АСПЕКТЫ ВООРУЖЕНИЯ БУРЖУАЗНО-ПОМЕЩИЧЬЕЙ
РУМЫНИИ ПРОТИВ СОВЕТСКОГО СОЮЗА В ПЕРИОД
МИРОВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА (1929 – 1933)
(ДЕЛО ШКОДЫ)

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В настоящей работе автор разоблачает политику экономического и политического подчинения Румынии империалистическим трестам и крупным концернам. В период прихода к власти фашистов в Германии, фашистские силы в Румынии крепнут и пытаются дать внешней политике страны новое направление, благоприятное гитлеровской Германии. В то же время фашисты ведут ожесточенную кампанию по вооружению страны для войны против СССР.

С этой целью, правительства, сменившиеся у власти в Румынии в период мирового экономического кризиса и после него, заключили ряд контрактов с крупнейшими оружейными заводами Европы. Эти контракты совершенно закабалили румынское государство, так как по ним платились баснословные суммы, выжатые из трудящихся для удовлетворения империалистических стремлений румынской буржуазии и помещиков.

Таким образом, через заводы Решица была заключены контракты на поставку оружия с английскими заводами Викерс и позднее с чехословацкими заводами Шкода, контролируемыми французским капиталом через посредство Banque'de l'Union Parisienne, а также с крупнейшим французским оружейным трестом Шнейдер Крево. Вся Европа была разделена на «сферах влияния», распределенные между оружейными заводами, контролируемыми Union Européenne. Заводам Шкода была предоставлена монополия снабжения оружием восточной Европы, а западная вона была отведена заводам Шнейдер Крево.

Румыния таким образом подпадала под сферу влияния заводов Шкода, располагавших по собственному усмотрению ее вооружением, так как ни один заказ на оружие не мог быть дан другим заводам без согласия заводов Шкоды. В результате такого распределения сфер влияния, Румынией был заключен с заводами Шкода контракт № 6102 от 17 марта 1930 г., согласно которому все снабжение Румынии оружием отдавалось в руки иностранных империалистов. На основании этого контракта, а также на основании других, предыдущих контрактов, вся внешняя и внутренняя политика Румынии была подчинена империалистам, которые могли бы располагать в течение 40 лет ее вооружением и открыто вмешиваться в ее внутренние дела.

Однако через 3 года после заключения этого контракта открылась вся низость, бесстыдство и шантаж буржуазно-помещичьих правителей Румынии, продавших интересы страны. Обнаружилось также, что буржуазно-помещичий парламент был ничем иным как социальным орудием в руках иностранных империалистов. Разоблачение всей подкупности господствующих классов старой Румынии привело не к наказанию виновных, а к заключению нового контракта с заводами

Шкода на тех же закабалящих условиях. Не подлежит сомнению, что общие с иностранными империалистами интересы буржуазии и помещиков Румынии вели их по одному и тому же пути — пути вооружения, имевшего целью развязать войну против СССР.

QUELQUES ASPECTS DE LA COURSE AUX ARMEMENTS DIRIGÉE
CONTRE L' U.R.S.S. DANS LA ROUMANIE DES BOURGEOIS
ET DES PROPRIÉTAIRES FONCIERS
PENDANT LA CRISE MONDIALE DE 1929 À 1933

(*L'AFFAIRE SKODA*)

(RÉSUMÉ)

Dans ce travail, l'Auteur dévoile les menées de subordination de l'économie et de la politique de la Roumanie aux trusts et aux grandes compagnies impérialistes. Au moment de l'avènement du fascisme en Allemagne, les éléments fascistes affermissent leur situation en Roumanie aussi et cherchent à imprimer un autre cours à la politique étrangère du pays, cours favorable à l'Allemagne hitlérienne. Une campagne éhontée est menée pour l'armement du pays en vue d'une guerre contre l'U.R.S.S.

Dans ce but, les gouvernements qui se succèdent à sa tête du pays pendant la crise économique mondiale, et après cette période, concluent toute une série de contrats avec les plus grandes usines d'armement d'Europe. Ces contrats étaient extrêmement onéreux pour l'État roumain. Les sommes fabuleuses qu'ils exigeaient étaient extorquées au peuple travailleur pour satisfaire aux tendances impérialistes de la bourgeoisie et des grands propriétaires fonciers de Roumanie.

De tels contrats furent signés avec les usines anglaises „Vickers“, par l'intermédiaire des usines de Resita, et, plus tard, avec les usines tchèques „Skoda“, contrôlées par le capital français par l'entremise de la „Banque de l'Union Parisienne“ et du grand trust français „Schneider“ du Creusot. L'Europe était divisée en „sphères d'influence“, réparties entre les diverses usines d'armement contrôlées par l'„Union Européenne“. Aux usines „Skoda“ était échue l'exclusivité de la fourniture d'armements à l'Europe orientale, la zone occidentale étant réservée aux usines „Schneider“ du Creusot.

La Roumanie tombait donc dans la zone d'influence des usines Skoda qui avaient pleins pouvoirs sur l'armement du pays. En effet, la Roumanie ne pouvait passer nulle commande d'armements à d'autres usines sans l'assentiment des établissements Skoda. Par suite de la répartition des sphères d'influence, la Roumanie conclut avec les usines Skoda le contrat n° 1102, du 17 mars 1930, qui faisait des impérialistes étrangers les fournisseurs exclusifs de la Roumanie en matière d'armements. Ce contrat, tout comme ceux qui ont suivi, subordonnait la politique étrangère et intérieure du pays aux impérialistes qui acquéraient ainsi le contrôle de l'armement de la Roumanie pour une période de 40 ans et s'immissaient ouvertement dans les affaires intérieures du pays.

Mais, trois ans après la conclusion de ce fameux contrat, toute l'ignominie de l'affaire, les abus et les chantages, furent dévoilés, révélant que les intérêts nationaux du pays avaient été vendus par les gouvernants de la Roumanie des bourgeois et des propriétaires fonciers. Le fait que le parlement des bourgeois et des propriétaires fonciers n'était qu'un instrument social aux mains des impérialistes étrangers devint ainsi évident. La corruption qui régnait au sein des classes dominantes de la Roumanie de l'ancien régime, une fois dévoilée, aurait dû entraîner le châtiment des coupables. Néanmoins, le résultat fut la conclusion d'un nouveau contrat, pour la fourniture d'armements, avec ces mêmes usines Skoda, contrat signé cette fois-ci par le parti national libéral et dans les mêmes conditions avilissantes. Il est évident que la communauté d'intérêts entre la bourgeoisie et les propriétaires fonciers roumains, d'une part, et les impérialistes étrangers, de l'autre, les orientait vers un même but : armement, en vue de déclencher la guerre contre l'U.R.S.S.

---

www.dacoromanica.ro

CU PRIVIRE LA LEGĂTURILE LUI GHEORGHI DIMITROV
CU MIŞCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA
1912—1917

DE

ACAD. P. CONSTANTINESCU-IAŞI

In zilele de 28—29 iunie și la 1 iulie 1912 a avut loc la București cel de-al doilea congres al partidului social-democrat român și al patrulea congres al Uniunii generale a sindicatelor, eveniment însemnat în viața muncitorească din România. Cu doi ani mai înainte se puseseră bazele partidului socialist, întrunind forțele vechi răzlețile după trădarea conducerii din 1899, — elementele cele mai conștiente ale clasei muncitoare. Deși partidul socialist român era dominat de ideile reformiste ale Internaționalei a II-a, în sinul său exista un curent de stînga în frunte cu muncitorii I. C. Frimu, Al. Constantinescu, Ștefan Gheorghiu și alții. Legăturile cu partidele socialiste de la sudul Dunării, îndeosebi cu partidul „strimților“ (tesneaki) din Bulgaria au avut darul să întărească curentul revoluționar printre socialistii români. Unul din conducătorii „strimților“ era pe atunci Gheorghe Dimitrov, președintele Uniunii generale a sindicatelor muncitorești încă din 1905.

Deși numai în vîrstă de 30 de ani, era cunoscut nu numai în Balcani, dar și în întreaga mișcare muncitorească internațională: cu un an mai tîrziu, în 1913, Dimitrov intră ca deputat în parlamentul bulgar, pionier sub această formă de activitate în tot sud-estul european. El este delegatul partidului „strimților“ la congresul de la București, călcind, după cit se pare, pentru prima oară pe pămîntul țării noastre, a cărei viață o cunoștea destul de bine.

De la București, Dimitrov trimite în fiecare zi cite o scrisoare ziarului „Rabotniceski vestnik“ organul comitetului central al partidului social-democrat „strimții“; aceste scrisori — șapte în total — au fost publicate în numerele 191—198, de la 3 la 11 iulie 1912, apoi editate sub titlul „Scrisori din România“. Prima scrisoare, din ajunul congresului,

cuprinde date interesante despre „România muncitoare și industrială”¹, bazate pe cunoșterea serioasă a izvoarelor și dovedind interesul lui Gh. Dimitrov față de situația din România. A treia scrisoare, de la 29 iunie, se ocupă de „Situată partidului și a sindicatelor”², celelalte se ocupă cu lucrările congresului.

Prin prezența lui Dimitrov la congres, ca și a altor trei delegați străini (Serbia, Austria și Ungaria), congresul înseamnă „prima manifestare internațională în România”, aşa cum se subliniază în articolul de fond al foii partidului³.

In cea de a doua scrisoare a sa, de la 29 iunie, Dimitrov descrie lucrările primei zile a congresului. Aprecierile sale cu care începe scrisoarea, dovedesc o bună informație asupra situației muncitorești din România.

„Actualul congres al tovarășilor români este al doilea în ordinea congreselor ordinare. În anul 1906 s-a ținut prima conferință sindicală.

In 1907 s-a ținut a doua conferință, iar în 1908 a treia conferință, la care, în afară de sindicate, au participat și grupele politice socialiste organizate. În anul 1910 a avut loc primul congres social-democrat (partid și sindicat), cind s-a format definitiv partidul social-democrat, care se deosebește de vechiul partid social-democrat format mai ales din intelectuali, printre care foarte mulți erau carierești, asemănători politicienilor noștri; noul partid se trage din sinul sindicatelor muncitorești și se sprijină pe mișcarea muncitorească.

Ca și în Serbia, Bosnia și Herțegovina, partidul social-democrat românesc s-a format mai tîrziu, la șase ani după înființarea sindicatelor muncitorești. Ca urmare a acestui fapt, relațiile dintre sindicat și partid sunt nu numai foarte strinse, dar ceva mai mult, între aceste două aripi ale mișcării există legături organice. În organizația lor nu s-a ajuns încă la individualizarea necesară și nici la delimitarea domeniilor lor de activitate.

Și congresul actual al tovarășilor români este comun partidului și sindicatelor. Participă 96 delegați, dintre care 69 sindicaliști, 21 oameni de partid, cîte un delegat din partea redacției și administrației organului partidului și sindicatelor, „România muncitoare”, 1 delegat al editurii socialiste și 3 tineri muncitori, delegați ai organizației muncitorești de tineret. Din toți delegații numai 6 sunt intelectuali⁴.

In prima zi a congresului, după cuvîntarea de deschidere a președintelui congresului, ia cuvîntul și Gheorghe Dimitrov. In rezumat — după cum se relatează în „România muncitoare”⁵ — Dimitrov a spus: „Ne desparte Dunărea și nu ne cunoaștem. Cunoaștem, și noi și voi, în toate amănuntele mișcările muncitorești din apus, și noi atît de aproape nu dorim să ne cunoaștem.

¹ Gheorghe Dimitrov, Săcinenia, Sofia, 1952, vol. I, p. 207—213.

² Ibidem p. 218—223.

³ «România muncitoare», 8 iulie 1912.

⁴ Gheorghe Dimitrov, op. cit., vol. I, p. 214—215.

⁵ Date și în «Calendarul muncii pe 1913», București, 1913, p. 63—65; de asemenea broșura: Dezbaterile Congresului, București, 1912.

În Bulgaria, deși industrialismul nu este dezvoltat, și proletariatul puțin numeros, totuși mulțumită socialismului revoluționar și propagandei întinse ce am făcut, am reușit să avem o mișcare puternică.

În sindicate avem 8000 de membri, iar în partid 3000 de membri cu cotele la curent. Avem un organ cotidian cu un tiraj de 8000 de foi și o revistă cu 1300 de abonați. Librăria partidului dă un venit de 400.000 de leva, iar tipografia un venit de 100.000 de leva. În curind vom avea o Casa a Poporului, pentru a cărei înfiăptuire toți membrii organizațiilor fac mari sacrificii.

Mișcarea socialistă din Bulgaria a fost mai mult o mișcare de inteligență, ca și mișcarea din trecut din România, și numai după 1904 devine o adevărată mișcare proletară.

Legăturile dintre noi ar trebui să fie mai strinse. Sîntem așezăți în drumul ștărelor mari, care de ani de zile urmează o politică potrivnică intereselor popoarelor noastre. Se pregătesc noi cuceriri în Balcani și statele balcanice, conduse de guverne naționale ce ignorează interesele masei.

Făcîndu-ne datoria și muncind fără preget, vom dărîmă Balta modernă a Orientului și vom face sa triunfie cauza proletariatului“.

Au urmat lucrările congresului, care s-au ocupat, în afara dărilor de seară asupra activității partidului, Comisiei generale a sindicatelor, presei și editurii — și cu alte probleme, ca tactica mișcării, votul universal etc.

Pentru a se vedea spiritul care domnea atunci printre membrii mișcării muncitorești menționam două atitudini, exprimînd cele două curente ce se întîneau în sinul partidului și sindicatelor: revoluționar și oportunist-reformist. La punctul din ordinea de zi „reorganizarea“, care a prilejuit cele mai multe discuții, reprezentantul tipic al demagogiei și reformismului, trădătorul de mai tîrziu Gh. Cristescu, susținea, între altele, reorganizarea prin „vizitarea muzeelor și înființarea școlilor de gimnastică“. El este imediat dezaprobat cu energie de unul din delegați care era de altfel de acord cu majoritatea congresiștilor¹.

În cînvîntul potriva reformiștilor s-au ridicat elementele de stingă. În cînvîntul său, Ștefan Gheorghiu, delegatul muncitorilor din Prahova, spune cîteoric: „Nu există o conștiință socialistă. Sînt cluburi sociale, în care membrii habar n-au de socialism... Nefăcîndu-se o propagandă continuă și sistematică, muncitorimea rămîne în aceeași stare de ignoranță“².

In scrisoarea sa de la 1 iulie, prin care face o dare de seamă asupra lucrărilor congresului din ziua respectivă, Dimitrov a combătut pe reprezentantul social-democrației reformiste bulgare. Tolodată Gh. Dimitrov arată: „Congresul și-a arătat printr-o rezoluție simpatiile sale fierbinți față de proletariatul bulgar și i-a urat deplină unitate, bineînțeles unitatea muncitorească socialistă, pe care socialistii români, pînă la urmă, au realizat-o cu mare succes în sinul proletariatului român și pentru care partidul nostru se străduiește de ani de zile“³.

¹ « România muncitoare », nr. 51—52, p. 4.

² În ziua a doua a Congresului este anunțat celălalt delegat bulgar A. Cristofor, reprezentând pe socialistii bulgari « largi » (siroki) cum se numeau reformiști.

³ Gh. Dimitrov, op. cit., vol. I, p. 225.

Congresul mai voțează o altă moțiune, în care se spune: „Congresul trimite eroicului proletariat rus în luptă, salutul frățesc și urări de izbindă cit mai apropiată a revoluției din Rusia, în interesul proletariatului mondial și îndeosebi a proletariatului din Orientul Europei“.

Pentru caracterizarea lucrărilor congresului, credem nimerit să reproducem un pasaj sugestiv din scrisoarea lui Dimitrov din iulie: „Deosebit de vii și fructuoase au fost discuțiile referitoare la organizare și la tactică. Peste 20 de oratori, în exclusivitate muncitori, au participat la aceste discuții.

O impresie extraordinară de frumoasă a făcut faptul că delegații muncitori care au vorbit în diferite probleme, — aproape toți foarte buni oratori, — au reușit să se descurce relativ ușor și just în problemele multiple și complicate ale organizării și tacticii mișcării muncitorești care nu sunt încă suficient de clare în România.

Congresul a luat toate hotărîrile importante în unanimitate, deși mișcarea muncitorească română se găsește astăzi într-o perioadă grea, acum cind de fapt ia naștere ca organizație.

Este necesar să se sublinieze că în discuții, tovarășii români foarte des au dat ca exemplu organizația și activitatea noastră, fapt care într-adevăr trebuie să ne întărească și mai mult credința că suntem pe drumul cel bun și să ne dea un imbold și mai puternic de a merge pe acest drum încercat și incununat, care duce cu succes la independență politică, la organizare sindicală și la luptă de clasă de sine stătătoare a proletariatului¹.

In aceeași scrisoare, Dimitrov relatează despre expoziția de „literatură socialistă din Balcani“, organizată cu prilejul congresului: „Au fost expuse ziară, manifeste, broșuri și alte publicații ale partidelor și sindicatelor din România, Rusia, Bucovina, Serbia și Bulgaria. Cu un deosebit interes tovarășii români au consultat formularele expuse de administrația noastră sindicală. Aceeași administrație va fi introdusă și în sindicatele de-aici, mîine se vor deschide congresele profesionale ale metalurgiștilor și ale muncitorilor cizmari și cojocari².

Despre aceste congrese Dimitrov relatează în ultima sa scrisoare, de la 3 iulie 1912³.

In zilele de 6, 7 și 8 iulie 1915 are loc la București a doua conferință socialistă interbalcanică, la care iau parte delegați din România, Bulgaria și Grecia. Cu această ocazie Gh. Dimitrov va călca pentru a doua oară, ca delegat al „strimților“ pe pămîntul țării noastre. În lipsa delegaților Serbiei, în plină invaziune austro-ungară, conferința proclamă pe conducătorul socialistilor sârbi drept președintele de onoare al conferinței, „regretind adinc absența delegațiunii sîrbe“ — cum se spune în telegrama conducerii socialiste sîrbe în refugiu⁴.

¹ Gh. Dimitrov, op. cit., vol. I, p. 226.

² Ibidem, p. 227.

³ Ibidem, p. 238—241.

⁴ «Luptă», București, 8 iulie 1915.

Din delegația romină făceau parte, între alții: Al. Constantinescu și D. Marinescu; din delegația Bulgariei: D. Blagoev, S. Kirkov, V. Kolarov, Gh. Dimitrov — deputați, și C. Ticev, avocat. Gh. Dimitrov reprezenta și comisia generală a sindicatelor din Bulgaria.

Și de data aceasta se păstrează două documente de la Gh. Dimitrov în legătură cu activitatea sa la București: o informație asupra conferinței, care apare în „*Rabotniceski vestnik*“ de la 9 iulie 1915 și cuvințarea sa ținută la mitingul de la Sofia, din 9 iulie, apărută sub titlul „*Inseninătatea celei de a doua conferințe balcanice*“ în „*Rabotniceski vestnik*“ de la 12 iulie¹. Delegații bulgari reprezentau numai pe socialistii „strimții“.

Ordinea de zi a conferinței, care se ținea în plin război mondial, se ocupa de „mijloacele pentru propagarea ideii Federației balcanice“ și „partidele socialiste din Balcani și restabilirea Internaționalei sociale“.

Intrindu-se în dezbatere, de la început se alege o comisie pentru redactarea unei declarații de principii, care să formuleze baza lucrărilor conferinței. Participarea delegației bulgare la lucrări a fost foarte activă, îndeosebi a lui Vasil Kolarov și Gheorghii Dimitrov; primul a intrat în comisia amintită. Dimitrov intervene activ în discuții. Astfel, el este împotriva fixării unei alte zile, 4 august, în loc de 1 mai, ca zi a Federației balcanice, ca un semn de protest împotriva războiului — propunere facută de delegatul român, dar respinsă de conferință.

O altă propunere — ca în biroul permanent al Federației să nu intre reprezenteranți ai sindicatelor, „întrucât ele nu urmăresc un scop socialist ca partidele“, primește un răspuns prompt din partea lui Dimitrov. El spune: „e drept că sindicalele au scop deosebit, dar după cum ele luptă alături de partidele sociale împotriva războiului, ele trebuie deci să facă parte din biroul federal“².

În aceeași ședință se alege o comisie care să redacteze moțiunea, luând ca bază propunerile partidelor român și bulgar; în comisie este ales și Gheorghii Dimitrov.

Moțiunea cu privire la atitudinea socialistilor din statele balcanice față de Internaționala socialistă prezintă o deosebită importanță atât prin obiectul, cât și, mai ales, prin spiritul cuprinsului ei. Că toată împotrivirea oportuniștilor din partidele țărilor balcanice, „strimții“ bulgari, conduși de fruntași revoluționari ca: Blagoev, Dimitrov, Kolarov au reușit să obțină ca socialistii „largi“ bulgari să fie excluși din conferință.

„Aprobând principiul luptei de clasă ireductibile ca bază a activității sale — se spune în moțiune — Conferința socialistă interbalcanică se ridică împotriva „colaborării de clasă“, admise de o parte a socialistilor din țările beligerante și pune în vedere deputaților socialisti din parlamentele balcanice să refuse orice concurs guverninelor și claselor dominante, care ar avea fatalmente ca rezultat de a le descărca de teribila răspundere care apasă asupra acestor clase în dezlănțuirea calamităților actuale“ Conferința recomandă partidelor sociale din țările beligerante de a

¹ Publicate în Gh. Dimitrov, op. cit., Sofia 1952, vol. IV, p. 106—111.

² După „Lupta“, 8 iulie 1915, Date și în „Calendarul muncii pe 1915“ București, 1915, p. 106—116.

„rupe orice pact cu burghezia și de a interveni într-un mod energetic, serios și eficace, pentru încetarea războiului și încheierea păcii“. De asemenea „angajează partidele social-democrate din Balcani să dea concursul lor oricarei inițiative socialiste care ar urmări încetarea războiului și restabilirea Internaționalei pe bazele socialismului revoluționar“.

O altă moțiune invită partidele socialiste balcanice să ducă „luptă continua în țările respective împotriva agitațiilor șovine și războinice, pentru o largă mișcare populară în favoarea păcii, pentru o neutralitate absolută și strictă“. Au mai fost votate încă trei moțiuni: de solidaritate internațională cu „masele proletare din toate țările beligerante“; de „admiratie profundă pentru bravii tovarăși din țările beligerante, care cu prețul libertății lor au luptat împotriva războiului și pentru pace, susținând punctul de vedere adeverat socialist și internaționalist, aducind în primul loc omagiile sale tovarășilor Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg și altora care au suferit prigonire pentru activitatea lor socialistă“.

În fine, ultima moțiune exprimă atitudinea conferinței care „protestează cu multă energie împotriva politiciei criminale a guvernului țarist, împotriva inchiderii și deportării în Siberia a deputaților socialisti ruși din duma, și urind proletariatului rus izbindă în lupta pentru revoluție în Rusia solidarizindu-se cu ei în această luptă“¹.

Conferința însărcinează comitetul să inceapă publicarea unui „Buletin socialist balcanic“, în limbile franceză și germană, pentru a informa proletariatul din întreaga lume „despre situația din Balcani“. Se mai hotărăște schimb de delegați și publicații, ajutor reciproc.

La întoarcerea în țară a delegației bulgare, în seara zilei de 9 iulie, se ține la Sofia o mare întrunire convocată de partidul socialist „pentru a arăta însemnatatea celei de a doua conferințe sociale interbalcanice“².

La această întrunire a luat cuvintul și Gheorghi Dimitrov.

În prima parte a cuvântării sale Dimitrov arată împede care a fost scopul și importanța acestei conferințe: „A doua conferință social-democratică balcanică din București a fost o continuare a lucrărilor începute în 1909, la prima conferință social-democrată balcanică, ținută la Belgrad. Ședința conferinței balcanice de la Belgrad a prelucrat și a formulat numai bazele principale ale situației privind unitatea și lupta comună a partidelor social-democrate din țările balcanice și a lăsat ca într-o a doua conferință să se organizeze practic această luptă comună.“

Din păcate însă, treburile începute atât de fericit la Belgrad au trebuit să fie aminate pentru un timp, din cauza evenimentelor și a războiului balcanic.

Și astăzi trebuie să mulțumim, în primul rînd, partidului frate pentru ținerea celei de a doua conferințe social-democrate balcanice la București, deoarece partidul român nu a luat numai inițiativa convocării acestei conferințe, ci a depus eforturi mari pentru asigurarea succesului ei deplin. Conferința de la București nu numai că a clarificat și a aprofundat, dar a și precizat și a largit principalele baze, puse la conferința de la Belgrad. Sarcina ei principală a fost să stabilească formele organizatorice

¹ «Luptă», 10 iulie 1915.

² Ibidem, 17 iulie 1915.

absolut necesare, metodele și mijloacele de luptă ale social-democrației balcanice...

A doua conferință balcanică a hotărît în unanimitate ca partidele muncitorești social-democrate și uniunile sindicale din țările balcanice să formeze... un birou interbalcanic, compus din cîte doi delegați din fiecare țară, unul din partea partidului și celălalt din partea uniunii sindicale, și cu un comitet executiv ales de partidul muncitoresc socialist-democrat și de uniunea generală muncitorescă sindicală din România.

Primul pas practic hotărîtor pentru unirea popoarelor balcanice a fost făcut prin unirea proletariatului socialist din România, Serbia, Bulgaria și Grecia într-o Federație social-democrată balcanică...

Federația social-democrată balcanică va activa pentru includerea în mijlocul ei și a partidelor social-democrate care se vor forma în Turcia, Albania și Muntenegru, dacă ele vor accepta principiile socialismului revoluționar internațional, pentru ca din fiecare țară să intre numai un singur partid socialist-democrat și o singură uniune sindicală.

Federația social-democrată balcanică va fi reprezentată în Biroul internațional socialist și la congresele internaționale de o singură delegație balcanică, în care vor fi reprezentanții partidelor social-democrate și ai uniunilor sindicale ce fac parte din Federație¹.

Urmarea acestei conferințe interbalcanice s-a resimțit și prin convocarea conferinței de la Zimmerwald din 5—8 septembrie același an, la care au participat și reprezentanții ai socialistilor din Bulgaria și România, alături de bolșevicii ruși, în frunte cu marele Lenin.

Interesul lui Gheorghe Dimitrov pentru mișcarea muncitorească din România se vede și din manifestările de solidaritate exprimate în diferite împrejurări. În primele zile ale lunii august 1915 izbucnește la Brăila o grevă generală a muncitorilor, cu care prilej poliția și alte autorități s-au dedat la opresiuni sinistroase. În toată țara se ridică proteste împotriva acestor orori și în apărarea victimelor lovite. Pentru greviștii din Brăila intervin sindicatele bulgare, sub conducerea lui Dimitrov, care semnează următoarea telegramă: „Sofia, 16 — Conferința sindicală în numele proletariatului organizat bulgar trimite salutări călduroase muncitorilor din Brăila, în luptă contra exploatației nerușinante a capitalismului. Le exprimă simpatii pentru victimele luptei. Le dorește victorie completă”².

La mijlocul lunii septembrie 1915 Bulgaria mobilizează, guvernul avind o vădită tendință de apropiere către puterile centrale din tabăra angajată în război. Grupul parlamentar socialist-democrat al „strîmtilor“ (11 deputați), prin care și Gh. Dimitrov, face o declarație publică împotriva mobilizării și a tendinței spre război, pe care încearcă să o publice în organul partidului, dar este cenzurată în cea mai mare parte. Declarația astfel trunchiată a fost publicată în „Luptă“ din 24 septembrie 1915. Către sfîrșit a fost lăsat pasajul: „Întindem miinile muncitorilor din Serbia, România, Grecia și Turcia și — împreună cu proletariatul balcanic strigăm: „(urmează trei rînduri cenzurate).

¹ Gh. Dimitrov, op. cit., p. 107—109.

² „Luptă“, 18 august 1915.

Gouvernul bulgar ia măsuri împotriva semnatariilor declarației, dindu-i în judecata tribunalului marșal; dar, semnatarii fiind deputați, n-au putut fi arestați. Autoritățile fac în același timp cercetări pentru a descoperi pe autorul manifestului; bănuiala cade asupra lui Gh. Dimitrov, cercetat în acest scop. Socialiștii români iau atitudine și publică un salut de incurajare pentru deputații bulgari, care se încheie cu: „Trimitem salutul nostru de îmbărbătare tovarășilor bulgari, care în fața curentului neburu naționalist-șcvin, nu-și uită datoria.

Trăiască socialistii bulgari strîmti;

Trăiască socialismul internațional”¹.

După cîteva zile conducerea partidului socialist „strîmt“ publică un manifest către poporul bulgar, arătind primejdia spre care îl împinge guvernul de-a intra în război, manifest semnat de cei 11 deputați; el apare și în „Lupta“ din 10 octombrie. Peste cîteva zile războiul izbucnește prin atacul armatelor bulgare împotriva Serbiei. Urmărirea socialiștilor, „strîmti“ se intențește, semnatarii manifestului sunt dați în judecată pentru propagandă antirăzboinică. „Mai grav acuzat dintre ei este tov. Gh. Dimitrov, care s-ar fi ocupat cu răspindirea manifestelor“ — scria „Lupta“ într-un larg reportaj².

Legăturile directe dintre Gheorghe Dimitrov și mișcarea muncitorească din România au fost întrerupte din cauza grelelor imprejurări provocate de război; totuși influența socialiștilor bulgari continuă să fie activă.

Cu prilejul celui de-al patrulea congres al partidului social-democrat, ținut la București în zilele de 25—26 octombrie 1915, s-au purtat discuții cu privire la social-democrații „largi“ bulgari și atitudinea lor de trădare a principiilor socialiste, — ei aprobind războiul. La discuții s-a arătat că zdrobitoarea majoritate a membrilor Comitetului Central a fost împotriva admiterii „largilor“ la congresul Federației socialiste interbalcanice. Congresul votează o moțiune de solidaritate cu hotărîrile conferinței de la Zimmerwald. În decembrie 1915 fraționarea „strîmtilor“ din Sobrania bulgară face o curajoasă declarație de protest împotriva războiului, care este salutată de socialiștii români³. Articolul de fond din ziarul „Lupta“ din 19 decembrie 1915, comentind cu adincă simpatie faptul, scrie: „Partidul socialist strîmt în calitatea sa de singur apărător al clasei muncitoare din Bulgaria, nu a ținut seamă de primejdile care se pot abate asupra sa din partea unei burghezii îmbătățite de victorii și și-a spus cuvîntul fără teamă, dind pildă acelora care, cuprinși în mrejele șovinismului naționalist, au uitat înălătoarele și salvatoarele invățămintele ale socialismului internațional“.

Influența socialiștilor „strîmti“ bulgari, în frunte cu Blagoev, Kolarov și Dimitrov, s-a resimțit puternic asupra partidului social-democrat român, în mijlocul căruia curentul de stînga creștea îndeosebi după izbucnirea războiului, cind se cristalizează pe plan internațional opozitia dintre revoluționari — socialisti consecvenți principiilor lui Marx și Engels și oportuniști — social-democrații colaboraționisti și trădători.

¹ « Lupta », 9 octombrie 1915.

² Ibidem, 21 octombrie 1915.

³ Declarația a fost publicată mai tîrziu, cind a putut ajunge în posesia redacției « Lupta » (10 ianuarie 1916).

In prima jumătate a anului 1916 luptă din sinul internaționalei socialiste crește în favoarea curentului revoluționar, exprimat activ de stînga zimmerwaldiană, în frunte cu partidul social-democrat muncitoresc rus (bolșevic) condus de Lenin. Conferința de la Kienthal (23—30 aprilie) și marele miting de la Berna din această epocă au întrunit delegații diferitelor parțiale și fracțiuni — printre ei și ai partidului social-democrat român — alături de Lenin.

„Luptă“, organul zilnic al partidului, publică în cîteva numere din februarie 1916 trei din cuvîntările de la Berna: a șefului socialistilor italieni, a delegatului român și a lui V. I. Lenin. În ultima cuvîntare se spune: „Cu fiecare zi devine mai lămurit că războiul este al capitaliștilor, al marilor jefuitori care se ceartă între ei cine să capete o pradă mai mare, să jefuiască mai multe pămînturi, să subjuge și să apese mai multe națiuni“. Șt, după cîteva date clare asupra războiului imperialist, de atunci, V. I. Lenin încheie: „Și aceasta ne garantează că după războiul european va veni revoluția proletară contra capitalismului“¹.

Un alt semn de solidaritate între socialistii români și bulgari în această perioadă este prilejuit de intervenția viguroasă a deputaților „strimiți“ în Sobrania bulgară din iulie 1916. Menționind faptul, ziarul „Luptă“ scria: „Cum se vede, tovarășii noștri bulgari s-au purtat curajoș și noi le trimitem salutul nostru pentru cauza comună..., atât mai călduros cu cît barierele de comunicare între noi sunt mai mari“².

Cu toată campania împotriva războiului, cu mare răsunet în mase, dusă în întreaga țară de partidul social-democrat român, România intră în război alături de Antantă, la 14 august 1916, rupînd complet legăturile cu Bulgaria, cu care era în stare de război pînă la pacea din 1919.

О СВЯЗЯХ ГЕОРГИЯ ДИМИТРОВА С РАБОЧИМ ДВИЖЕНИЕМ В РУМЫНИИ (1912 – 1917)

Георгий Димитров присутствовал в качестве делегата тесняков в Бухаресте на II Конгрессе 1912 г. румынской социал-демократической партии.

Г. Димитров отправлял ежедневно газете «Рабочий Вестник» корреспонденцию, изданную позже под названием «Письма из Румынии», в связи с работами конгресса и интересными данными относительно рабочего движения в Румынии.

Г. Димитров посещает во второй раз нашу страну, как делегат тесняков, принимая участие на II межбалканской социалистической конференции, имевшей место в июле 1915 г. в Бухаресте. Активно участвуя в работах конференции, Димитров, наряду с Благоевым и другими тесняками, вел упорную борьбу против оппортунистов.

II межбалканская конференция вынесла ряд важных постановлений, в которых сказывалось влияние делегатов тесняков.

¹ «Luptă», 13 februarie 1916.

² Ibidem, 27 iulie 1916.

Интерес Г. Димитрова проявлялся к румынскому рабочему движению и в других случаях. Со своей стороны, левые элементы румынского союза истического движения с большой симпатией следили во время мировой империалистической войны за мужественной борьбой тесняков против неправой войны.

**AU SUJET DES RAPPORTS DE GUÉORGUI DIMITROV
AVEC LE MOUVEMENT OUVRIER DE ROUMANIE
DE 1912 À 1917**
(RÉSUMÉ)

En 1912, lors du deuxième Congrès du Parti social-démocrate de Roumanie, Guéorgui Dimitrov vint à Bucarest, en qualité de délégué des „tesnéatch“.

De Bucarest, Dimitrov envoya chaque jour au journal „Rabotnitchéri Vestnik“ des correspondances traitant des travaux du Congrès et renfermant des remarques intéressantes sur le mouvement ouvrier de Roumanie, correspondance réunie plus tard en un volume, sous le titre de „Lettres de Roumanie“.

A l'occasion de la seconde Conférence Socialiste Interbalkanique, qui eut lieu à Bucarest, en juillet 1915, Dimitrov revint en Roumanie, en qualité de délégué des „tesnéatch“. Prenant une part active aux travaux de la Conférence, Dimitrov, aux côtés de Blagoïev et d'autres leaders „tesnéatch“, mena une lutte soutenue contre l'opportunisme.

La deuxième Conférence Interbalkanique adopta une série de motions importantes qui se ressentaient de l'influence des délégués „tesnéatch“.

Guéorgui Dimitrov manifesta à diverses reprises son intérêt pour le mouvement ouvrier de Roumanie. Par ailleurs au cours de la guerre mondiale impérialiste, les éléments de gauche du mouvement socialiste de Roumanie suivirent avec une vive sympathie la courageuse lutte des „tesnéatch“ contre la guerre injuste.

SITUAȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ A ȚĂRĀNIMII ÎNAINTE DE RĂSCOALA DIN 1907

DE
D. HUREZEANU

Ráscoala țaranilor din 1907 a fost pregatită de însuși mersul dezvoltării istorice a României. Ea a apărut înainte de toate ca rezultatul firesc al ansamblului de procese ce au avut loc în economia rurală.

Articolul de față e consacrat analizei proceselor economice care în mod obiectiv transformau țărânamea, ca masă, într-o forță activă — deși încă foarte puțin conștientă — o impingeau la luptă hotărâtă împotriva moșierilor, creau condițiile necesare pentru formarea și închegarea alianței de luptă dintre proletariat și țărâname.

În legătură cu aceasta e necesar să tratăm măcar două probleme concrete :

1. Situația agriculturii din România înainte de ráscoală și, îndeosebi, prezența și gradul de persistență în agricultură a rămășițelor feudale precum și urmările ce decurg din aceasta.

2. Linia generală de dezvoltare a diferitelor laturi ale gospodăriei moșierești și țărânești și corelația dintre ele.

În încercările de a rezolva just aceste probleme ne vom călăuzi după principiile teoretice generale ale lui V. I. Lenin cu privire la problema agrară, folosind nemijlocit metoda leninistă clasică de analiză a situației din Rusia, foarte apropiată din punct de vedere al structurii interne economice cu cea din țara noastră.

A. Proprietatea moșierească și proprietatea țărânească

In România, iobăgia a fost desființată de sus prin legea de la 1864 și țărani au fost „eliberăți“ astfel, încit pămîntul a rămas mai departe în mîinile moșierilor. Fiind eliberați de sus, țărani, în urma reformei agrare, au fost nevoiți să se mulțumească numai cu o parte din pămîntul pe care îl foloseau.

Lupta de veacuri pentru pămînt dintre țărani dependenți și stăpinii feudali, s-a soldat în felul acesta cu infringerea primilor și cu victoria celor din urmă. Masele țărănești scoase la „libertate“ au fost aruncate în cea mai cruntă mizerie. Ele erau lipsite de partea cea mai bună de pămînt, iar pentru loturile neînsemnate pe care le-au primit trebuiau să plătească sume mari de răscumpărare care agravau și mai mult situația lor și așa destul de grea.

Moșierii, dimpotrivă, deținind monopolul asupra proprietății pămîntului, dețineau și fundamentalul economic care le permitea să folosească metodele din trecut și să exploateze nemilos țărânește.

Din suprafața totală de pămînt arabil de 7 826 790 ha în 1905 proprietatea rurală a moșierilor (pe grupe) era următoarea¹:

Numărul proprietarilor	Categoria proprietății după întinderea de pămînt	Suprafața pămîntului	În %
3 314	100—500 ha	816 385 ha	21,4 %
1 122	500—1000 ha	803 084 ha	21,1 %
771	1000—2000 ha	1 236 420 ha	32,4 %
112	3000—4000 ha	434 367 ha	11,4 %
66	peste 5000 ha	520 095 ha	13,7 %
Total 5 385		3 810 351	100 %

In același timp 920 831 de gospodării țărănești dețineau numai 3 153 641 ha pămînt arabil.

Din datele expuse mai sus reiese clar, înainte de toate, că o parte înensă de pămînt cultivabil și se înțelege de cea mai bună calitate, aparținea moșierilor. 5 385 moșieri posedau 48,54% din întreg pămîntul cultivabil al țării în timp ce la 920 931 de țărani le revineau numai 40,6%. Unui moșier li revenea în mijlociu cca. 762 ha pe cind o gospodărie țărănească poseda în medie 3,60 ha de pămînt.

Dacă se ținea seamă numai de acel grup al moșierilor care posedau de la 500 ha în sus, al căror număr era foarte mic, dar care avea o greutate

¹ Datele prelucrate după Dr. G. D. Creangă, « Proprietatea rurală și chestiunea țărănească », București 1905, p. 33. Ele se bazează pe rolurile fiscale ale recensămîntului din 1896.

Trebuie subliniat că datele statistice cu privire la problema agrară întocmite de către diverse instituții și folosite în lucrările autorilor burgezi, pe lîngă faptul că sunt fragmentare și nu dă posibilitatea să se elucideze o serie de fenomene importante din economia rurală ridică obiecțuni serioase și în ceea ce privește exactitatea lor, dat fiind că statisticienii burgeziei și moșierimii căutau să diminueze mai ales ruinarea maselor largi ale țărănimii. Grupările statistice ale gospodăriilor nu sunt precise și ele estompează descompunerea țărănimii și pauperizarea ei, fie operind cu cifre medii, fie clasificind de multe ori gospodăriile sau inventarul agricol viu și mort în mod arbitrar. E de ajuns să amintim în această privință criteriul defectuos după care Statistica animalelor domestice din România, București, 1903, stabilește repartizarea animalelor domestice creând şase categorii în interiorul căror țărani săraci sunt inclusi laolaltă cu burgheria satelor fără să se țină seama de legătura strînsă ce trebuie să existe între întinderea suprafeței de pămînt și numărul de animale domestice. Cu alte cuvinte repartizarea inventarului viu trebuie stabilită în funcție de suprafața pămîntului pe care o dețin producătorii agricoli. Datele statistice folosite în articolul de față sunt fie rezultatul combinării și confruntării mai multor surse, fie sunt aduse aceie izvoare care se pare că reflectă realitatea în modul cel mai apropiat.

specifică destul de mare în ansamblul proprietății rurale boierești, atunci predominarea marilor latifundii în economia rurală a României devine și mai evidentă. 2071 mari proprietari concentrau în mânile lor 38 procente din tot terenul cultivabil al țării. Fiecărei mari gospodării moșierești îi revineau în medie cîte 1920,33 ha de pămînt.

România era țara de latifundii. În nici un stat european, exceptind Rusia, nu se reliefa atât de frecvent prezența marilor proprietăți moșierești. În ceea ce privește însă, partea pe care o ocupau latifundiile în fondul total al suprafeței de pămînt cultivabil, România ieșea pe unul din primele locuri în Europa. Din acest punct de vedere ea întrecea, de altfel destul de simțitor, pe incomensurabila ei vecină. În Rusia „30.000 proprietari — scria Lenin — stăpinea 70 milioane de desiatine de pămînt. Proprietatea mică țărănească: zece milioane și jumătate de proprietari. 75 milioane de desiatine de pămînt”¹. Prin urmare, în Rusia proporția repartizării pămînturilor moșierești față de cele ale țărănimii se exprima în procente astfel:

Pămînturile țărănimii ocupau 51%, iar pămînturile moșierimii 49%. În România pămînturile țărănești însuau dimpotrivă numai 46%, iar cele moșierești 54%. În Rusia țărănamea mică luată în întregime posedă puțin mai mult decit toți moșierii laolaltă, pe cind în România moșierii stăpinea mai mult decit țărănamea ruinată, strivită de exploatarea semifeudală împreună cu țărani mijlocași și chiar cu burghezia satelor, luate laolaltă.

Pentru a avea o imagine mai completă despre persistența monstruoasă a latifundiilor moșierești trebuie să se aibă în vedere încă o circumstanță foarte importantă: moșierii, pe lîngă pămîntul arabil, păstrau ca rezultat al reformei moșierești din 1864, fonduri imense de pămînt ca: pășuni, iazuri etc. Acestea măreau proprietatea moșierească de la 3977198 la 5129719 ha adică cu 1152521 ha de pămînt².

In ceea ce privește repartiția proprietății rurale pe regiuni sau provincii, trebuie relevate următoarele: în Muntenia și Oltenia concentrarea pămînturilor era mai accentuată decit în Moldova, iar în limitele acestor provincii moșile cele mai înlinse se aflau în ținuturile de șes. De altfel, cu toate deosebirile neînsemnante ce se observau în limitele celor două provincii sau a diferitelor județe se poate spune fără îndoială că întinderea proprietăților se păstra destul de asemănătoare și de omogenă, incit nu e necesar să se insiste mai mult asupra acestei probleme pentru că ea nu schimbă cu nimic fondul chestiunii.

Să trecem acum la rezultatelor economice ce decurg în mod obiectiv din cele expuse mai sus, rezultate care s-au dezvăluit atât de clar și de puternic în acțiunea diferitelor clase sociale în timpul răscoalei.

In numeroasele sale lucrări și articole cu privire la problema agrară, V. I. Lenin a analizat profund și multilateral procesele care au loc în condițiile dominației marilor latifundii semifeudale, semiobiagiste. În articolul său „Esența problemei agrare în Rusia”, Vladimir Ilici caracteriza latifundiile în felul următor: „Latifundiile iobagiște constituie reazimul miciei agriculturii înrobite și nicidcum a marelui producții. Pe întinderi imense de pămînt, mai mari de 500 de desiatine, aproape că este imposibil, sau

¹ V. I. Lenin, Proprietatea rurală în Rusia Europeană. Opere, vol. 18, ed. a IV-a rusă, p. 18.

² Vezi Vasile M. Kogălniceanu, Chestiunea Țărănească. București. 1906, p. 21.

cel puțin, este extrem de greu în cele mai multe localități din Rusia să se introducă gospodarii mari și prelucrarea întregii proprietăți cu inventarul proprietarului prin folosirea muncii salariaților¹. Caracteristica dată de Lenin referitoare la Rusia, e complet valabilă și pentru starea de lucruri din România de la începutul veacului al XX-lea. Existența marilor latifundii și lipsa de pămînt a țărănilor îi făcea pe aceștia, în mod inevitabil, să fie aserviți de moșieri. Munca în dijmă, această rămășiță vie a iobăgiei, își păstrează încă deplina ei vigoare.

In condițiile în care țara noastră se dezvoltă în general pe calea capitalistică și se observau chiar trăsături caracteristice ultimului stadiu de dezvoltare a capitalismului — imperialismul —, în condițiile în care producția agricolă era atrasă tot mai mult în sfera circulației comerciale, iar investirea capitalului în agricultură își crea formele corespunzătoare de proprietate agrară, răspândirea largă și persistența adincă a sistemului bazat pe dijmă impiedicau niersul rapid înainte, imprimind întregului proces de dezvoltare un caracter anevoieios, unilateral, extrem de intens și extrem de contradictoriu.

Moșierii în mod efectiv nu puteau și nici nu vorbiau să înlăture rămășițele trecutului și să pornească la introducerea sistemului pur capitalist în gospodăriile lor.

Obiectiv, nu puteau pentru că ei nu dispuneau de acele condiții ce sunt neapărat necesare pentru organizarea capitalistă a agriculturii. În inovaționala sa lucrare „Dezvoltarea capitalismului în Rusia“, Lenin arată ca pentru trecerea la sistemul capitalist în agricultură e nevoie de existența următorilor factori:

1. Muncitori agricoli salariați. 2. Întrebuințarea inventarului care aparține exclusiv întreprinzătorului agricol. 3. Organizarea agriculturii la fel ca și a oricărei întreprinderi comerciale-industriale, iar nu ca a unei chestiuni de privilegiu și monopol². Or, este evident că moșierii români nu aveau la dispoziție, cel puțin într-o formă mai mult sau mai puțin pură, nici una din' re condițiile indicate de Lenin.

Pe de altă parte, moșierii nu voiau să înlăture rămășițele feudale și îndată erau încă prea adinc înrădăcinat în ei tradițiile de stăpinire și supunere care existau din timpul iobăgiei. Moșierul își privea gospodăria de azi și pe țărani cu ochii stăpinului feudal de ieri. Nu era el oare cel care a dat „pămînt și libertate“ țărănilor — se gîndeau moșierul român. Acum, aceștia trebuie să muncească la el ca și în trecut pentru că a avut grija să-i jefuiască și să-și păstreze pentru sine posibilități largi ce-i permit să continue exploatarea cu metode inapoiante.

De aceea, sistemul economic care s-a plămădit pe terenul reformei „eliberatoare“ de la 1864 și care s-a perpetuat foarte multă vreme, pînă la 1945, a fost de fapt un sistem de trecere ce unea în sine trăsăturile specifice sistemului bazat pe dijmă și trăsăturile proprii sistemului capitalist. Către anul 1907 se poate spune fără îndoială că elementele sistemului bazat de dijmă predominau asupra elementelor sistemului capitalist.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 18, ed. a IV-a rusă, p. 59.

² Ibidem, vol. 3, ed. a IV-a rusă, p. 171.

Tăranul român, asuprit și împilat de veacuri, lucra atât pământul său cît și pe cel al moșierului cu metode învecinate, cu inventar vechi și rudimentar, cu deprinderi și obiceiuri patriarhale. Lipsit de capitalul necesar pentru a-și reinnoi inventarul agricol și a-și organiza gospodăria în condiții cît de cît satisfăcătoare, lipsit de lumina cărții și alimentat cu tot felul de superstiții, el se istovea pe pământul moșieresc, iar rezultatul muncii sale, în astfel de condiții, dădea o productivitate scăzută a muncii, ducea aşa cum arăta Lenin la „stagnarea în formele de producție (și prin urmare în toate relațiile sociale) și domnia asiatismului“¹. Concret domnia asiatismului în România — această țara „constitutională și prosperă“ se manifesta prin îngrădirea orizontului taranimii în liniile cele mai înguste, prin ruperea și izolare taranului de lumea exterioară, prin reprimările salbatice ale boierilor asupra taranimii, prin abuzurile și venalitatea aparatului administrativ al justiției, prin pedepsele corporale. „Cnul logofătului totdeauna pe spinarea taranului“ iată zicala ‘ărănească care exprima mai bine decât orice acest trist adevăr. Un judecător de plasă de atunci, om al guvernului liberal, care nici pe departe nu poate fi bănuit de atașament pentru tarani, era nevoit totuși să recunoască că în condițiile sistemului de atunci, taranul muncește de tinăr „cu conștiința adormită, asemenea unei mașini, pînă cînd altul, cu puieri noi — fiul său — vine să-l înlocuiască și aşa se perindă unul după altul“². Vladimir Ilie Lenin a arătat că menținerea latifundiarilor moșieresti și a sistemului în dijmă frinează în mod inevitabil dezvoltarea forțelor de producție și dezvoltarea social-economică a unei țări în general, fiindcă în însăși structura internă a sistemului de clacă“ nu există nici un impuls care să determine transformarea tehnicii și dezvoltarea forțelor de producție“³. Baza exploatarii în condițiile sistemului bazat pe dijmă — continuă el în alt loc — nu este separarea muncitorului de pămînt, ci legarea forțată de el a taranului ruinat, nu capitalul proprietarului, ci pămîntul său, nu inventarul posesorului de latifundii ci vechea sapă de lemn a taranului, nu progresul culturii în agricultură ci rutina veche și îndelungată, nu munca „liberă“ salariată ci înrobirea cămătărească⁴.

Speculind situația fără ieșire a taranilor de prin împrejurimi, moșierul (iar în România și marele arendaș) proceda nu ca antreprenorul ce posedă capital și unelte de muncă, ci ca și cămătarul ce achiziționează munca taranului de cîteva ori mai ieftin decât munca lucrătorului salariat⁵. În sistemul bazat pe dijmă taranul se trezește de-a dreptul într-un cerc vicios: nevoie permanentă de pămînt și situația grea în care se află îl silește să ia pămînt de la moșier în condiții înrobitoare, iar condițiile înrobitoare ale dijmei nu-i permit să se smulgă din situația creată.

Repartiția nedreaptă a pămîntului nu putea să nu constituie izvorul unor forme prădalnice de exploatare a solului țării și de ruinare și

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 3, ed. a IV-a rusă, p. 168.

² Răscoala taranilor din 1907, Documente, vol. 2, p. 32.

³ V. I. Lenin, Opere, vol. 13, ed. a IV-a rusă, p. 132.

⁴ Ibidem, vol. 15, ed. a IV-a rusă, p. 136.

⁵ Ibidem, vol. 15, ed. a IV-a rusă, p. 67.

asuprire de nedescris a țărănimii. Chiar istoricul burghez N. Iorga recunoștea că „în nici una din țările Europei, nici chiar în Turcia, nici o țărănimie nu a rămas înapoiată ca țărănimiea din regatul român”¹. Și cum ar putea fi oare de mirare faptul că țărănimiea era înapoiată, cind venitul zilnic al unei gospodării era egal cu prețul a trei ziare din vremea aceea, în timp ce venitul anual al unui moșier ar fi putut să asigure hrana unei comune locuită de mii de susleți².

Ramășițele feudale în agricultură au determinat de asemenea o poziție foarte puternica a moșierului în sistemul politic, au generat metodele birocratice și polițienești de administrare, corupția aparatului de stat, abuzurile și samavolnicile justiției și a altor organe. În articolul său „Din primăvară pînă în toamnă”, care rămnină una din capodoperele publicisticii românești, marele scriitor I. L. Caragiale într-o izbucnire puternică și impresionantă, demascind stăpinirea oligarhică din România anului 1907, spunea printre altele: „Și oligarhia asta, semicultă sau, în cel mai bun caz, cultă, pe căt de incapabilă de producție utilă ori de gîndire, pe atît de lacomă la ciștiguri și onoruri, își arogă puterea întreaga a statului cu o crudă și revoltătoare neobrăzare, ea tăgăduiește țăranielor... sub pretextul ignoranței și lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar puț consultativ, la cîrmuirea intereselor lor, la dirijarea destinelor lor”³.

Impozitele și birurile mai purtau încă pecetea urmelor feudale. Acest lucru se dezvăluia destul de evident în distribuția inegală a impozitului pe venit. În literatura de specialitate există date amănunțite ce zugrăvesc tabloul unei impunerii cu totul neomenoase a gospodăriei țărănești față de cea moșierească. În 1905 situația era în linii generale următoarea: țaranul ce poseda pînă la 0,5 ha era impus cu 43 lei la ha. Țaranul ce poseda de la 0,5 la 2 ha era impus cu 39 lei. De la 2 ha la 10 ha impozitul era de 37 lei. În același timp, suprafața de pămînt mai mare de 50 ha se impunea în medie la 16 lei ha adică de 2,5 ori mai puțin. De altfel chiar în interiorul grupelor superioare de proprietate, întinderea suprafeței era invers proporțională cu mărimea impozitului, oscilînd între 21 și 9 lei. În diferite regiuni existau desigur abateri de la cifrele indicate mai sus. Ele nu depășeau însă, în linii generale, limitile stabilite aici. Proprietatea țărănească din multe județe ca Ilfov, Mehedinți, Muscel și Vilcea era impusă între 50 și 60 lei, în timp ce niarea proprietate peste 100 ha era impusă numai între 4,5 pînă la 18 lei la hecțar⁴. Dacă se ține seamă de faptul că țaranul cultivă majoritatea pămîntului cu porumb, produsul principal al hranei sale și dacă se are de asemenea în vedere diferența dintre rentabilitatea gospodăriei mari, moșierești și a celei mici, țărănești, inegalitatea în perceperea impozitului devine și mai evidentă.

In general proprietatea mică se percepdea la un impozit de cel puțin două ori mai ridicat decit proprietatea mare. Nu întimplător un func-

¹ N. Iorga, « În era reformelor », Vălenii de Munte, 1909, p. 10.

² Vezi Din literatura lui 1907, E.S.P.L.A., București, 1951, p. 8.

³ I. L. Caragiale, 1907, Din primăvară pînă-n toamnă. București, 1907, p. 16.

⁴ Vezi G. D. Creangă, Proprietatea rurală și chestiunea țărănească. București, 1905.

ționar al organelor financiare semnala că în județul Ialomița țărani nu sint in stare să plătească impozitele către stat chiar dacă s-ar lua in fiecare an 80% din totalul produsului lor¹.

Rezumind cele amintite mai sus, se poate spune că deînarea monopolului asupra pământului de către moșierime și persistența puternică a rămășișelor sistemului feudalio-băgist ce frină dezvoltarea economică a țării se resfringeau dureros de greu asupra maselor populare și înrăutățeau peste măsură situația lor. Pe un astfel de fundament economic trebuiau să apară în mod inevitabil, în ceea ce privește grupările de clasă, două tabere (grupări) extreme: tabăra mareilor proprietari și cea a micilor producători care se găseau în contradicții de neimpăcat. Aceste contradicții s-au revărsat în primăvara anului 1907 într-un adevărat război civil.

Acum se naște întrebarea: În ce constă concret sistemul de muncă în dijmă, care sunt formele sale, care sunt relațiile de arendă în România?

B. Arenda pământului și relațiile de arendă

Încă din epoca premergătoare reformei de la 1864, dar mai ales după reformă, între moșier și țăran a apărut mijlocitorul, marele arendaș. În sistemul economic agrar de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea marele arendaș capătă o importanță deosebită, fiind o figură foarte larg răspindită.

Către anul 1905, un număr de 5 196 arendași concentrău în miinile lor mai mult de jumătate (exact 58%) din suprafața moșilor arabile ce depășeau 50 ha.

Din totalul suprafeței de 5129719 ha pămînt, 2967437 ha se aflau în miinile arendașilor. Proporția pământului arendat raportată la grupele gospodăriilor moșierești era următoarea: ²

Nr. moșilor	Categoria în ha	Totalul suprafeței de pămînt cultivabil	În %	Suprafața de pămînt arendat	În %	Alte pămînturi în %	Totalul pămîntului moșieresc
1 2 405	50 – 100	166 847	4,3	40 184	24	58 919	225 776
2 3 315	100 – 500	816 315	20,6	409 608	51	312 882	1 129 267
3 1 122	500 – 1000	803 084	20	467 819	57	235 800	1 038 884
4 771	1000 – 2000	1 236 420	31,1	721 198	59	324 237	1 560 657
5 112	3000 – 4000	434 367	10,9	818 628	73	129 212	563 579
6 66	peste 5000	520 095	13,1	367 708	72	91 471	611 566
Total 7 791		3 981 128	100	2 325 145		1 152 521	5 129 726

In tabloul de mai sus se poate vedea că procentajul suprafeței arendate este în strinsă legătură cu mărimea proprietății moșierești de pămînt. Dacă în categoriile de la 100–500 ha de pămînt se arendau numai 51%, în ultimele grupe, ce trec de 3000 ha se arendau aproape 3/4 din toată întinderea cultivabilă. Datele din România referitoare la

¹ Vezi G. D. Creangă, Proprietatea rulară și chestiunea țărănească. București, 1905, p. 42.

² Ibidem, p. 32-33.

arendarea pământului confirmă încă odată justițea tezei marxist-leniniște asupra parazitismului marii proprietăți rurale în general și dovedește că latifundiile imense sunt aproape împoziționalabile de gospodărit direct de către posesorul lor.

Că o tendință generală se observă dezvoltarea intensă a marii arenzi în județele unde numărul țărănilor fără pămînt sau cu puțin pămînt era ridicat. Cu cit se aflau mai mulți țărani fără pămînt sau cu pămînt insuficient, cu atit în acele ținuturi era mai întinsă suprafața de pămînt arendată de către marii arendași. Aceasta se poate explica, după toate probabilitățile, prin două circumstanțe. În primul rînd, prin aceea că marele arendas avea mai mare nevoie de mînă de lucru liberă decît moșierul, iar în al doilea rînd, prin aceea că fiind vorba de țărani săraci și ruinați, arendasul avea mai multe șanse să subarendeze moșii în condiții extrem de favorabile pentru el și împovăritoare pentru țărani, beneficiind astfel de profituri imense.

Marele arendas ocupa un loc specific în sistemul economiei agrare din România și se găsea într-o situație deosebită față de arendașii rurali din Europa de apus. Din nefericire, în literatura românească de specialitate nu s-a întreprins nici o încercare de a elucida această chestiune cardinală, lămurindu-se în ce constă esența poziției economice a marelui arendas. Or, numai rezolvind just această problemă ne putem da seama de gradul de extindere a rămășitelor feudale, de metodele semi-feudale de exploatare a gospodăriilor rurale, într-un cuvint, de toate acele rămășite ale iobăgiei care au constituit cauza principală a răscoalei țărănești din primăvara anului 1907.

Istoricii burghezi și cercetătorii problemei agrare ca G. D. Creangă, S. Haret, N. Iorga, C. Garoflid etc., în majoritatea lor șovini, exploatau într-un fel sau altul faptul că 13 din arendași nu erau români și prezintau chestiunea de acesta manieră, încit greutatea invoielilor agricole și în general situația grea a populației țărănești — spuneau ei — să datoră tocmai prezenței acestor arendași neromâni în economia rurală românească. În legătură cu aceasta e suficient să amintim doar discursurile în parlament ale lui N. Iorga rostită pe marginea reformelor agrare în anul 1907¹. În aceste răstălmăciri pseudoștiințifice nu e greu de descoporit scopul politic și poziția de clasă a autorilor respectivi.

Prin aceasta, cercetătorii burghezi intenționau să prindă dintr-o dată doi iepuri, și anume să-și creeze o bază politică, pozind în apărătorii intereselor țărănimii, fiind păstrată în același timp întangibilitatea monopolului asupra proprietății moșierești. E drept, cercetătorii burghezi ai problemei agrare au scris destul de mult și de superficial despre arendași în legătură cu încheierea contractelor agricole dintre ultimii și țărani. Dar ei nu au lămurit în ce constă esența poziției economice a marelui arendas pe baza materialului concret cu care operau. Mai mult decât atât, cercetătorii burghezi nici nu și-au pus în față o asemenea problemă. Aceasta se explică nu numai prin aceea că lor le lipsea pregătirea teoretică corespunzătoare, dar și poziția de clasă pe care se situau ducea în mod logic la o asemenea situație.

¹ Vezi N. Iorga, În era reformelor. Vălenii de Munte, 1909.

Trecind la fondul problemei, trebuie subliniat că în România marea arendaș nu era pur și simplu capitalist, ci una în sine pe capitalist și pe moșier, era în același timp reprezentantul a două sisteme economice atât de diferite. Situația lui se deosebea de situația moșierului din epoca de după reformă numai prin aceea că el plasa capitalul sau într-un domeniu oarecare ce-i aducea profit. Dar în ceea ce privește formele de exploatare ale pământului, în ceea ce privește organizația internă a gospodariei sale, el nu se deosebea cu nimic de moșier. Se poate vorbi aici de oarecare diferență între ei în ceea ce privește raportul dintre suprafața de pămînt lucrată pe baze capitaliste și cea lucrată în dijma, dar în nici un caz de deosebiri fundamentale¹.

E necesar să menționăm că marea arendaș lăua în arendă de la moșier suprafețe foarte întinse de pămînt (ele treceau de 500 ha). Deoarece de grăitor în această privință era așa-zisul trust al lui Mochi Fischer & Co. care își desfășura activitatea în zece județe ale țării, având pămînt arendat de la 76 moșieri cu o suprafață totală de 237860 ha. Nu întimplător printre țărani se răspindise zicala: „20 de poște de-a merge tot peste ei dai“.

Din pămîntul arendat majoritatea suprafeței era subarendată la rîndul ei țăranelor de către noul stăpân. Subarendă constituia izvorul profiturilor fabuloase ale marilor arendași. Dacă ei luau de pildă pămînt pe un preț ce în medie nu depășea 20—25 la un ha, imediat același pămînt era subarendat de patru și chiar de cinci ori mai scump. Acest sistem de arendă nu putea duce la vreun rezultat în sensul imbunătățirii sistemului agricol. Capitalul în cazul de față nu cuprindea sfera agriculturii și nu „transformă plugăria dintr-o ocupație empirică ce se transmite mecanic ca moștenire părții celei mai slab dezvoltate a societății, într-o agronomie conștientă, științific aplicată, atât cât e posibil în condițiile proprietății private astupră pămîntului“².

Marea arendaș, în majoritatea cazurilor, făcea prea puțin pentru ridicarea producției agricole prin introducerea noilor cuceriri ale științei, imbunătățirea proprietăților chimice ale solului, aplicarea sistemului de irigație sau perfecționarea inventarului agricol. „Prima grija a oricărui dintre ei — scria un autor cu privire la arendași — e aceea să sloarcă cât mai mult pe locuitori fără să intrebuințeze bani“³, adică prin sistemul de arenzi. În același sens s-a exprimat și G. D. Creangă „Foarte mulți țărani fără pămînt sau cu pămînt puțin și-au pierdut de mult independența economică, dat fiind mijloacelc lor insuficiente de viețuire și ajutorul ce se simt forțați a-l cere într-o măsură tot mai mare, de la proprietari și arendași luind asupră-le numeroase zile de lucru“⁴.

¹ Din nefericire, materialele care stau la dispoziția noastră nu ne permit să stabilim raportul dintre întinderea de pămînt lucrată pe bază capitalistă și cea lucrată pe baza sistemului în dijma, atât pe proprietățileexploata de arendași, cit și pe cele exploataate de moșieri; să stabilim prin urmare diferența dintre aceste raporturi. Pentru aceasta ar fi nevoie nu numai de calculul tuturor moșilor, ci și de calcularea tuturor operațiilor economice ce au loc pe moșiile respective.

² K. Marx, Capitalul, vol. III, ed. rusă, 1948, p. 630.

³ Radu Rosetti, Pentru ce s-au răsculat țărani. București, 1907, p. 508.

⁴ G. D. Creangă, Proprietatea rurală și chestiunea țărănească. București, 1905, p. 19.

În ultimul exemplu e foarte semnificativ faptul că autorul nu face nici o distincție între arendași și moșieri. Si unul și altul profita de lipsa acuta a țaranului de pamint și pașune, și unul și altul îl stoarce și îl strivăște cu metode semifeudale.

Formele sistemului în dijmă, atât pe moșiiile boierilor, cit și pe cele care le dețineau arendașii, erau cele mai diverse, adesea se combinau și se întrepătrundeau una cu alta. Când era vorba să stoarcă din țaran pîna și ultimele picături de vlagă, imaginația boierilor și a arendașilor lucra neobosit. Contractele de invoieri agricole deschid o pagină singeroasă a exploatarii nemiloase și salbatice din istoria țării noastre. Un sistem foarte raspindit de arendă îl constituia dijma propriu-zisă. Ea se contracta în modul următor: moșierul sau marele arendaș dadeau țăranilor pamint și unele de muncă, semănători, secerători, și altele (ultimile se accordau desigur celor mai instăriți locuitori), iar țărani se obligau să platească arenda sub forma unei anumite repartizări din recoltă și în afară de aceasta ei trebuiau să presteze anumite munci în gospodaria boierului sau a arendașului. Arenda în dijmă a crescut catastrofal în ultimii 30 de ani înainte de răscoala din 1907. Aceasta se poate confirma chiar și din datele de mai jos ce cuprind 196 moșii¹.

Arenda în dijmă la 1870 și 1906 pe 196 moșii

Anii	1/9	1 7	1 6	1/5	1 4	1 3	1/2	2 5	2 3	5 6	1/1	Total
1870	18	7	18	10	38	21	57	4	—	18	5	196
1906	—	—	—	—	2	11	45	—	1	21	116	
În %, 1870	9,2	3,6	9,2	5,1	19,4	10,7	29	2,1	—	9,2	2,5	100%
1906	—	—	—	—	1	5,6	23	—	0,5	10,7	59,2	

Din 196 moșii în 1870 existau un număr de 91 sau 46,1% de pe care țăranișorii li se percepeau numai 1/4 din recoltă în timp ce în 1906 doar de pe două moșii se percepea mai puțin de 1/3. Dacă în 1870, moșierii primeau jumătate din recoltă numai de pe cinci moșii (2,5%), în 1906 ei primeau această jumătate de pe 116 moșii (59,2%). Aici nu sunt incluse tot felul de rușfeturi care s-au mărit de asemenea sistematic de la 1870 pînă în ajunul răscoalei.

Creșterea vertiginioasă a arenzii era condiționată de atragerea tot mai largă a produselor agricole în circulația de mărfuri, de dezvoltarea orașelor și a industriei, de angrenarea țării în sistemul economic mondial în care continua încă criza agrară de lungă durată de la sfîrșitul secolului al XIX-lea ce a atins și economia rurală din România. Pentru ca să poată concura cu fermierii de pește ocean ce aduceau pe piața internațională cantități sporite de cereale, produse cu mijloace de exploatare capitalistică, arendașii și moșierii din România măreau an de an dijma și rușfeturile. Numai în virtutea exploatarii fără margini a micului arendaș

¹ Radu Rosetti, Pentru ce s-au răsculat țărani, București, 1907, p. 52.

ci au putut să stea pe picioare și să mențină atit de stabil și de indelungat în organismul economic al țării.

Dar forma cea mai grea și mai apasătoare de arenda era aşa-numita „la tarla“ care constă în aceea că țaranul trebuia să presteze pentru un anumit lot de pămînt pe care îl primea muncile pe un alt loc corespunzător. Exemplul de arenda la tarla poate să slujească urmatorul contract agricol încheiat între un arendaș și un țaran din județul Romanați. Pentru 4 ha de pămînt care se dadeau țaranului ca să-l cultive cu griu și cu porumb, el trebuia să lucreze arendașului 3,5 ha de griu și 3,5 ha de porumb. În afară de aceasta el se obliga să transporte la gara cea mai apropiată 200 banișe de griu, să lucreze patru zile cu brațele și să semene 300 de puietii de salcimi¹.

În sistemul de arendă la tarla productivitatea muncii, și prin urmare și producția de cereale era foarte scăzuta pentru ca aici nu exista nici o cointeresare reciproca. Țaranului iți erau repartizate totdeauna terenurile de pămînt cele mai săracocioase și foarte micșorate în comparație cu suprafața pe care el trebuia să-l lucreze marelui arendaș sau moșierului. Țărani erau sistematic înșelați la masuratoare de catre vatafii și logofeții boierului incit ei ajunseră să spună ca „vatafii și argații boierești trebuie să-și scoată lefurile din virful prăjinii de măsuratoare“².

O altă formă de arenda, destul de larg întâlnită și ea, era arenda combinată (diverse moduri de imbinare a dijmei, arenzi la tarla și arenzi în bani). În condițiile arenzii combinate, de obicei, predomina o formă oarecare de arendă, iar celealte erau secundare. Arenda combinată era însoțită în majoritatea cazurilor (de altfel ca și celealte forme de arendă) de obligativitatea țaranului de a nunci pe restul proprietății moșierului sau arendașului pe care ultimii și le exploatau singuri. În felul acesta, moșierul sau marea arendaș își asigura gospodăria cu brațe de muncă prin metode cămatărești. V. I. Lenin sublinia că în cazul de față „sistemul muncii în dijmă trece în sistemul capitalist și se contopește cu aceasta în aşa măsură, incit devine aproape imposibil să le separe unul de altul și să le deosebești. ...Devine imposibil de spus unde se termină „munca în dijmă“ și unde începe „capitalismul“³.

In contractele agricole forma combinată de arendă se exprima astfel: (datele sunt luate din practica contractelor efectuate în județul Romanați) pentru 4 ha de pămînt primite de către țaran, marea arendaș lăua 1/3 din totalul recoltei și în afară de aceasta țaranul trebuia să mai efectueze urmatoarele munci agricole: să lucreze complet pentru arendaș 5 ha de pămînt, să transporte la gara cea mai apropiată 150 duble de griu și să muncească cinci zile cu brațele și trei zile cu boii. Documentele publicate cu privire la „Răscoala țărănilor din 1907“ conțin date deosebit de interesante prin aceea că ele caracterizează un întreg județ (Vlașca) și indică cel mai înalt grad de exploatare⁴. Condițiile învoielilor agricole în județul Vlașca erau următoarele: proprietarul sau arendașul dădeau țaranului două, trei sau patru ha din produsele carora

¹ Radu Rosetti, Pentru ce s-au răsculat țărani. București, 1907, p. 543.

² Din literatura lui 1907. București, 1951, p. 9.

³ V. I. Lenin, Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 175.

⁴ Răscoala țărănilor din 1907, Documēnte, vol. II, p. 119–120.

proprietarul primea jumătate din recoltă. În afara de aceasta tot în schimbul hectarelor date spre cultură, țăranul trebuia să mai facă: 1. Muncile de aratură, semănatul, ogor, seceră, grăpat de griu, rapiță, etc. Pentru 3 pînă la 14 popoane; 2. Între 5 pînă la 12 zile cu brațele. 3. Cîte 3, dar mai ales 5 zile cîi carul: 4. Cîte 2 și mai adeseori 3 transporturi ale produselor proprietarului de la moșie la Giurgiu sau București... Tot pentru acele pogoane date țăranului, dînsul trebuia să dea aşa-nuinile rușfeturi, constituind cam în regulă absolută: a) Cîte 4 și chiar 6 găini de pogon; b) cîte 10 pînă la 30 ouă de pogon; c) cîte un mușchiu la Crăciun, fie că avea porc țăranul la acea zi, fie că n-avea în care caz le achita în bani... În cazul de față rata plusvalorii atinge proporții monstruoase — pînă la 400%. În această cifră trebuie inclusă nu numai valoarea forței de muncă ca atare ci și valoarea cheltuielilor investite în inventarul agricol care apăsa de asemenea pe umerii țăranului. Si aceasta avea loc în condițiile unei scăzute productivități a muncii, cînd în general e mai greu să se atingă un grad înalt de exploatare și cînd un mijlocăș obișnuit lucrînd cu toată rîvna de abia putea sa lege două intr-un tei, chiar în anul cu recoltă satisfacătoare.

Sistemul de arendă în România era însotit de tot felul de daruri în natură care constituiau pentru țăran o povară nu mai puțin apăsătoare chiar decît dijma însăși.

Uneori rușfeturile se urcau pînă la 200% din arendă și numărău peste patruzeci de feluri. Pentru fiecare ha de pămînt primit țăranul trebuia să aducă „în dar“ 4—5 găini, 20—30 ouă, 3—4 kg carne de porc la Crăciun. Foarte adesea se întimpla ca țăranul să nu aibă porc pentru Crăciun. Dar aceasta nu-l interesa pe moșier. Țăranul era dator în asemenea situație să platească costul cărnii în bani. La strînsul recoltei el trebuia să dea moșierului cîte 700—800 drugi de porumb „pe ales“, să platească pîndăritul, șoricăritul, să plătească pentru că s-ar fi putut întimpla ca găinile sau porcul său să scape în ograda boierului, să inapoiuze stricăciunile pe care le pricinuiesc ciorile, avutului moșieresc (și pentru aceasta tot țăranul era vinovat!).

Această dăinuire puternică și răspîndire largă a rușfeturilor reflectă încă odată vădit inapoierea generală a sistemului agricol, exploatarea peste margini a țărănimii, persistența adincă a rămășișelor feudale în satul romînesc.

Arenzile naturale, ca dijma, tarlaua și forma combinată de arendă, erau răspîndite mai cu seamă în păturile cele mai săraci ale țărănimii, „Acestea — spune V. I. Lenin — sunt arendări de nevoie, „arendări“ la care recurge un țăran care nu mai este în stare să se împotrivească transformării lui în felul acesta într-un muncitor agricol salariat“¹.

În ceea ce privește arenda în bani, ea era răspîndită în deosebi în Moldova. În conferința sa „Un cuvînt asupra învoielilor agricole“, Vasile Kogălniceanu arăta că țăranul lipsit de pămînt cere un petec de pămînt ca să-l muncească în dijmă, cum e în Muntenia, sau în bani, cum e în

¹ V. I. Lenin, Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 179.

Moldova¹. În anul 1907, 884 moșieri dădeau pămîntul sub diferite moduri de arendă în următorul procentaj față de numărul lor total:²

R e g i u n e a	Dijmă	În bani	Combi-nata	Total
Muntenia	89,9	6,3	3,8	100
Oltenia	90,4	6	3,6	100
Moldova	10,6	69,3	20,1	100

În Moldova, aşa cum reiese din tabloul de mai sus, forma de arendă în bani era predominantă. Prețul arenzii în bani era mult mai scăzut decât prețul formelor naturale de arendă. În medie, plata pentru arenda în natură era de 80—90 lei la ha, pentru arenda în bani de 50 lei, iar pentru cea combinată însumă 65 lei³. Renta în bani contribuie într-o măsură mult mai largă la dezvoltarea pieței interne a țării, la dezvoltarea relațiilor marfă-bani. Ea era, prin urmare mai progresistă din punct de vedere al evoluției economice a țării în general, și mai puțin apăsatatoare pentru masele de țărani.

Inainte de răscoala din 1907, arenda în bani ca și arenda în dijmă a crescut vertiginos. Acest lucru e pe deplin explicabil dacă ținem seama de faptul că dezvoltarea capitalistă a agriculturii în condițiile unor puternice vestigii feudale și ciocnirea tot mai puternică dintre sistemul capitalistic și sistemul bazat pe dijmă, precum și creșterea celorlalte forme de dijmă duceau la o sporire permanentă a arenzii în bani.

Cresterea arenzii pămîntului în bani, pe 210 proprietăți, calculată de către organele statistice ale Ministerului de Interne este următoarea:⁴

Anii	5 lei	5—10	10—15	15—20	20—30	30—40	40—50	50—60	60—70	70—80	Peste 80	Proprietate
1870	2	31	36	46	68	31	5	1	—	—	—	210
1906	—	2	—	2	25	41	48	48	15	11	17	—
Prop. în%	1	14,7	17,1	21,9	32,4	10	24	0,5	—	—	—	100%
1870—1906	—	1	—	1	11,9	19,5	22,9	23,3	7,1	5,2	8,1	—

Din datele de mai sus rezultă că în anul 1870 din cele 210 proprietăți calculate, 115 (sau 54,7) percepeau o arendă în bani mai mică de 20 lei, pe cind în 1906 numai două moșii arandau în astfel de condiții. Pe de altă parte în 1870 nu se afla nici o proprietate care să fi luat de la țărani o arendă mai mare de 60 lei și numai una lăua 50 lei. În 1906 se

¹ Vasile M. Kogălniceanu, Un cuvînt asupra invoielilor agricole. București, 1907, p. 5.

² S. Timov, Agrarnii Voprosii Krestianskoe dvijenie v Rumînii. Moscova, 1928, p. 96.

³ Ibidem.

⁴ Cresterea arenzii pămîntului în bani și în dijmă de la 1870—1906, Ministerul de Interne. București, 1908, p. V.

aflau 91 proprietăți (43%) care luau mai mult de 50 lei arendă iar 43 (20,4%) luau mai mult de 60 lei.

În sfîrșit, trebuie relevat faptul că, indiferent de felul arenzii despre care s-a vorbit pînă acum, plata cea mai ridicată pentru pămînt se percepea pe moșiile marilor arendași. Din 537 de moșii calculate, plata arenzii pe un ha se repartizează în felul urmator (exprimată în procente față de numărul moșierilor și arendașilor) ¹.

Regiunea	Pînă la 50 lei		De la 50 lei pînă la 80 lei		Peste 80 lei	
	moșier	arendaș	moșier	arendaș	moșier	arendaș
Muntenia	17,5	7,7	51,8	49,5	30,8	42,8
Oltenia	23,5	19,8	53,1	46,4	23,4	33,8
Moldova	74,7	61	22,9	36,8	2,4	2,2

Din tabloul acesta rezulta următoarele:

1. În Muntenia și Oltenia plata arenzii, în cele 537 gospodarii e semînțitor mai ridicată decit în Moldova.

2. Procentul arendașilor care dau pămînt în arendă în condițiile cele mai grele e mai mare decit cel al moșierilor. Nu întimplător un cercetator sublinia că pentru marele arendaș nu exista recolte proaste. „Ei au totdeauna un profit net de 100—200—300% ².

Arenda mai ridicată la marii arendași decit la moșieri se explică prin aceea ca în primul caz țăranul trebuia să platească două rente absolute: moșierului și marelui arendaș.

Pe lîngă sistemul înrobitor de arenzi exista și o plagă care submina în chip nemilos slabul organism economic al satelor românești, frîna dezvoltarea economică a țării, strivea de viu țărănamea. E vorba de împrumuturile cămatarești. Întinderea minusculă a gospodăriilor și putearea lor economică extremitate de scăzută, nevoia permanentă și ascuțită de mijloace care să poată asigura măcar cele mai mizere condiții de existență, lipsa acuta de strictul necesar pentru viață, silceau pe țărani să se înglobeze în datorii în condiții înrobitoare.

De obicei în rolul cămatarilor apăreau moșierii, marii arendași și chиaburimea satelor. Deseori țăranul trebuia să plătească pentru 20 de lei împrumută cîte 2 lei săptămînal, ceea ce însemna 104 lei pe an sau 500%. Astfel de procente nemaiîntîlnite au capătat în literatura vremii denumirea caracteristică de „procente balcanice“.

Foarte răspindită era următoarea formă de cămăta: iarna, lipsind orice mijloace pentru hrănă, țăranul era nevoie să încheie contract cu cămatarul respectiv în vederea lucrarilor agricole din vara următoare pentru ca în felul acesta să primească drept avans din partea moșierului sau a altui cămatar cîte ceva de ale gurii și să poată scapa din ghiarele foametei în timpul iernii. Profitind de situația fără de ieșire a țăranielui

¹ Vezi S. Timov, Agrarnii Voprosy Krestianskoe dvijenie v Rumînii. Moscova, 1928 p. 98.

² G. D. Creangă, Proprietatea rurală și chestia țărănească. București, 1905, p. 26.

— iar această situație se crese tocmai pentru că țaranul lucra toată vara pe moșia boiereasca și nu pe moșia lui — arendașul sau moșierul îl silea să-și vindă forța de muncă pe un preț mult mai scăzut decit cel obișnuit în sezonul verii, variind între 15—75%.

In Muntenia și Oltenia moșierii și arendașii mergeau mai departe în ceea ce privește înrobirea țaranilor, folosind pentru aceasta mijloacele cele mai variate. Astfel, cind țaranul se prezenta la moșie ca să încheie o învoială agricolă, el era silit să primească și o sumă oarecare de bani pe care trebuia să o restituie prin lucru. V. I. Lenin a caracterizat foarte viu și adinc această metodă cămătareasca de a achiziționa brațe de muncă: „uneori țărani iau împrumut cereale sau bani — arată el — obligându-se să plătească prin muncă fie întreaga datorie, fie numai dobânzile la suma datorată. În cadrul acestei forme apare deosebit de concret, o trăsătură proprie sistemului muncii în dijmă în general, anume caracterul de înrobire, camătăresc al acestui mod de angajare la lucru”¹.

Pe măsura creșterii mizeriei maselor țăranești creștea și insolvabilitatea lor, creșteau datoriile țaranilor. Generație de generație se înglodau tot mai mult în datorii, își începeau viața în condiții tot mai impovărătoare. Procentele cămătărești creșteau cu o repezicune uimitoare. Un cercetător burghez din vremea aceea dadea exemplul unci comune care după șase ani de muncă s-a îndatorat moșierului cu 7000 lei în timp ce valoarea totală a muncilor agricole dintr-un an nu depășea suma de 6000 lei².

I. L. Caragiale, în articolul amintit, ridicindu-și glasul în apărarea țărănimii nevoiașe, sublinia: „...țărani nevoiași, peste iarnă, cind nu au de lucru și nu pot produce în genere nimică, avind nevoie de bani, fac împrumuturi cu camătă tot de la arendaș răminind a se rafui la socoteală în toamna viitoare. Adesea țărani, după o muncă de peste 8 luni se văd rămași datori pe anul următor. Și iar vine o iarnă aspră peste tristele și umilele lor vetre, și iar rugămintile cu căciula în mină pentru un nou împrumut... și aşa mai departe...”³.

Pînă aici au fost arătate trăsăturile esențiale și formele principale de manjăstare ale sistemului în dijmă din satele românești în perioada precedentă răscoalei țărănești de la 1907, adică tocmai acei factori care cauzau stagnarea intregei dezvoltări social-economice a țării și care explică în același timp izvorul adinc al energiei revoluționare a țărănimii.

Dar pentru a lămuri în ce condiții și limite s-a petrecut răscoala din 1907, la ce rezultate obiective ar fi dus victoria țărănimii, e necesar să ne oprim, măcar în linii generale, asupra problemei dezvoltării capitalismului în agricultura românească.

C. Dezvoltarea capitalismului din România în agricultură

În ultimul pătrar al secolului al XIX-lea și îndeobși la începutul secolului al XX-lea dezvoltarea capitalismului în agricultura româna, în ciuda rămășițelor feudale, își croia drum neîncelat și cu altit mai accent-

¹ V. I. Lenin, Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 176.

² Vezi «Viața Românească» pe ianuarie 1908, p. 3.

³ I. L. Caragiale, 1907, Din primăvară pînă în toamnă, București, 1907, p. 8.

tuat, cu cit ne apropiem de perioada răscoalei. Capitalismul pătrundea sub formele cele mai diverse atât în gospodăria moșierească cit și în cea țărănească. Una dintre aceste forme, care constituia de altfel baza formării și dezvoltării pieței interne, și deci, baza dezvoltării capitalismului, era descompunerea țărănimii. Clasa cea mai numeroasă din România burghezo-moșierească, țărănamea ce constituia 5/6 din întreaga populație a țării, sub iniuriarea legilor economice obiective, se diferenția. La un pol se deținea un strat subțire de chiaburi instăriți, iar la celălalt se acumula masa imensă de țărani săraci și fără de pămînt. Către anul 1905 un număr de 39 mii de țărani și proprietari mijlocii dețineau 11% din totalul întregii suprafețe cultivabile sau 852 000 ha, în timp ce 408502 țărani erau complet lipsiți de pămînt¹.

In afara de aceasta, la numărul țăraniilor fără de pămînt trebuie adăugat încă și numărul gospodăriilor țărănești care dețineau așa-zisele „loturi de foamete“ care nu le permiteau sub nicio formă să se hrănească din propria lor gospodărie. Suprafața totală a gospodăriilor țărănești pînă la 10 ha și numărul lor pe grupe, se poate ilustra prin tabeloul următor:²

Grupa gospodăriilor	Numărul țăraniilor	Suprafața totală de pămînt arabil în ha
Pînă la 1/2 ha	62 700	26 426
De la 1/2 ha pînă la 1 ha	81 089	72 757
De la 1 ha pînă la 2 ha	147 900	237 029
De la 2 ha pînă la 3 ha	131 630	337 000
De la 3 ha pînă la 4 ha	172 446	631 960
De la 4 ha pînă la 5 ha	148 717	711 033
De la 5 ha pînă la 7 ha	131 145	743 486
De la 7 ha pînă la 10 ha	45 230	393 000

Tabloul dat arată: 1. Fărămitarea colosală a pămîntului. Pe astfel de loturi infime, nu numai în condițiile României, dar ori și unde ajurea, cheltuielile de producție sunt mult mai costisitoare decit pe suprafețe mari de pămînt, iar productivitatea muncii este, dimpotrivă simțitor mai scăzută. Gospodăriile infime ale țăraniilor români înghițeau o muncă enormă fiind puțin productive. Numărul enorm de gospodării microscopice, ruinate nu puteau să asigure țăraniilor nici măcar cele mai elementare mijloace de trai. „O jumătate de ha, 1 și chiar 2 ha — menționa un autor burghez -- este privită ca insuflentă pentru întreținerea vieții, chiar și în țările cu o cultură intensivă, unde rentabilitatea pămîntului e deci mai mare și mai sigură decit la noi care avem o exploatare extensivă și recoltele din cauza climei (oare numai a climei? — D. H.) schimbătoare“³.

In România 45,97% țărani cu pămînt putin se găseau într-o stare de semiproletari și trăiau ca și țărani fără de pămînt din vinzarea for-

¹ Istoria R.P.R., ed. 1952, p. 447.

² Vezi Dr. G. D. Creangă, Proprietatea rurală și chestia țărănească, București, 1905, p. 11.

³ Ibidem, p. 12.

ței de muncă. Foarte mulți țărani fără pămînt sau cu pămînt puțin lucrau la moșieri, la marii arendași și la burghezia satelor ca lucratori salariați sau se angajau la ei ca argați.

In ultimele două decenii dinaintea răscoalei de la 1907 situația muncitorilor agricoli și argaților s-a înrăutățit permanent. Salariul scădea inconstant. Aceasta se datora pe de o parte proletarizării satelor și existenței unei indelungate crize mondiale care s-a abătut puternic asupra României și care a dus la scăderea prețurilor cerealiere, iar pe de altă parte introducerii nașinilor în producția agricolă.

După datele pe care le utilizează G. D. Creangă mărimea salariului muncitorilor agricoli pentru diferite feluri de munci era următoarea:¹

Județele	Aratul la ha		Prețul coasei la ha		Lucru cu mină	
	1883	1906	1883	1906	1883	1906
Olt	12	10	16	12	4	2
Vlașca	13	12	18	16	3,2	3
Teleorman	11	10	18	24	4	3
Romanăti	11	12	16	10	3	2
Roman	16,8	11,2	22	11	2	2
Covurlui	14	10	14	11,2	5	5
Brăila	12	12	10	12,8	5	5
Suceava	13	8,4	12	11,2	2	1,5

Din tabloul acesta reiese clar că aproape în toate județele indicate, salariile au scăzut cu aproximativ 20% la principalele munci agricole.

In legătură cu forma de vinzare a forței de muncă se ridică o problemă foarte importantă și anume: întrucât numarul țărănilor fără pămînt sau cu pămînt puțin era imens (mai mult de 800 000 de oameni), relațiile economice capitaliste puțin dezvoltate — moșierilor și arendașilor le lipsea adesea capitalul necesar pentru a angaja muncitorii agricoli — întrucât industria era slab dezvoltată și nu putea să inghită tot surplusul brațelor de muncă, majoritatea țărănilor ruinați și chiar o parte din țărăni fără de pămînt se înrobeau la cei bogăți de la care arendau loturi mici de pămînt, asigurind în felul acesta pe marii proprietari cū mină de lucru. Acest sistem, era de altfel, destul de răspindit și în Europa de apus, și se manifesta în diferite țări în mod diferit, întrucât fiecare țară „poartă pecetea unor rînduieri agrare speciale, a unei istorii speciale a relațiilor agrare”².

Mai departe. Diferențierea țărănimii și folosirea pămîntului în măsură inegală își găsea de asemenea o expresie vie în întinderea și caracterul supravelei de pămînt arendant. Țărani săraci ce arendau de la marii proprietari două sau trei hectare de pămînt plăteau pentru el prețuri înrăbitoare și în majoritatea cazurilor arendau în dijmă sau la tarla. Țărani instărați, cu toate că erau mult mai bine asigurați cu

¹ G. D. Creangă, Grundbesitzverteilung und Bauernfrage in Rumänien, Leipzig 1909, p. 25.

² V. I. Lenin, Opere, Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 157.

pamint, se străduiau să concentreze în mânăile lor suprafețe mari pentru care plăteau de obicei bani. E drept că în România exista o lege ce interzicea arendarea suprafețelor de pamint mai mari de 5,5 ha (lege care avea fară îndoială un caracter feudal, înfrinind într-o oarecare măsură dezvoltarea capitalismului în agricultură). Puterea acestei legi era însă fictivă și în practică era incalcată sistematic, aşa încât burghezia satească putea să arendeze mult mai mult decât prevedea legea de care e vorba.

Dimpotrivă, atunci cînd este vorba de darea pămîntului în arendă se observă ca cca 90% din pamîntul arendat era al țărănilor mici ruinați. În anul 1906, dădeau pamint în arendă 47204 țărani. Ei posedau în total o suprafață de 134 444 ha. Din această suprafață țărănilor arendații au 94593, iar lor le rămînea să lucreze 39851. Întinderea mijlocie a loturilor în care se dădea în arendă era de 3,06 ha. Din ele se dădeau 2 ha răminind în folosință proprie 1,06 ha. Cauza principală a arendării o constituia nevoie de bani (24199 de arendări sau 50,3%) se efectuau din acest motiv¹). Ea a crescut și s-a întărit pe măsură ce se dezvoltă producția de marfuri și prin însăși esență ei nu putea să nu ducă la ruinarea completă ainicilor gospodării țărănești și la trecerea țărănimii saracite în rîndurile argaților și a muncitorilor agricoli.

Paralel cu diferențierea țărănimii în ceea ce privește întinderea suprafeței de pamint a gospodăriei avea loc și diferențierea în ceea ce privește numărul vitelor, mai cu seamă a vitelor de tracțiune. O gospodărie chiaburească era înzestrată de cîteva ori mai bine decât o gospodărie mică țărănească, ne mai vorbind de calitatea vitelor care era cu mult superioară la cei bogăți. Astfel, după statistică animalelor domestice din România, efectuată în 1900 se poate vedea că din 323765 de țărani, 215933 (mai mult de două treimi) aveau doar cîte 1 sau 2 cai, pe cind 20346 (6%) posedau între 5—10 cai².

Același lucru se observă și în ceea ce privește repartizarea bovinelor între cei doi poli ai țărănimii. În anul 1900 un număr de 351 178 țărani din totalul de 711 491 (aproape 50%) aveau numai cîte 1—2 boi, pe cind 107634 (aproximativ 13%) posedau între 5—10 vite cornute, iar 5435 (0,7%) posedau între 11—20 boi³.

Țărani instărați dețineau și inventar agricol mai variat și mai abundent decât țărani săraci sau mijlocași. Tehnica agriculturii era la ei mult mai dezvoltată decât la ceilalți săteni. V. I. Lenin scria că „țărani instărați” își fac însămîntările mai repede, profită mai bine de vremea favorabilă, acoperă semințele cu un pamint mai umed, efectuează la timp stringerea recoltei, o treieră odată cu căratul etc.⁴.

În sfîrșit, un indiciu foarte important care dovedește descompunerea țărănimii era repartiția inegală pe gospodărie a veniturilor și cheltuielilor. După datele din 1905, venitul mijlociu al unei gospodării de pînă la 10 ha de pamint nu trecea de 120 lei. În același timp o gospodărie

¹ Vezi Numărul țărănilor care și-au arendat pămîntul de bună voie și cauzele acestor arendări. Min. de Interne, București, 1907, p. VIII.

² Datele sunt prelucrate după Statistică animalelor domestice din România. București, 1903, p. XLIV.

³ Statistică animalelor domestice din România. București, 1903, p. XLV.

⁴ V. I. Lenin, Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 55.

ce poseda intre 10—30 ha pămînt avea un venit anual mediu de 560 lei¹. Dimpotrivă, cheltuielile efectuate în gospodăriile țaranilor săraci și cele efectuate de către țărani încărcăți redau tabloul invers al veniturilor. Astfel, o familie de țărani încărcăți compusă din opt membri facea cheltuieli anuale în 1913 în valoare de 1384,2 lei, pe cind o familie de țărani săraci alcătuită din cinci membri cheltuia doar 313,2 lei². Diferențierea țărănimii, fiind expresia dezvoltării capitalismului la sate și orașe, adincea în același timp această dezvoltare. Ea lărgea piața internă „pe de o parte ca urmare a transformării în masă a produsului agriculturii comerciale, lucrative, iar pe de altă parte ca urmare a transformării în masă a forței de muncă, pe care o vinde țărănamea săracă”³.

In gospodăriile moșierești, cu toate greutățile și obstacolele ivite în cale, capitalismul își croia de asemenea drum. Multe proprietăți moșierești și arendașești, cele mai puternice și mai viabile din punct de vedere economic, se reorganizau pe baze capitaliste. Moșierii și arendașii au inceput să folosească mașini și mină de lucru liberă, să se specializeze în diferite ramuri ale agriculturii comerciale, să treacă la un sistem intensiv de exploatare al solului. Despre folosirea mașinilor agricole la inceputul secolului al XX-lea vorbesc urmatoarele date: către 1907 în agricultura româna erau folosite, în special în gospodăriile moșierilor și arendașilor, — 55 pluguri cu aburi, 4539 de locomobile, 4595 de batoze, 12151 semănători, 1285 mașini de batut porumb, fără a mai vorbi de alte unelte agricole perfectionate⁴.

Folosirea mașinilor agricole — arată Lenin — poartă un caracter capitalist și duce la rindul său la dezvoltarea mai departe a capitalismului. Mașinile înălțatură uneltele agricole primitive ale țaranilor ruinați, creează contingentul muncitorilor agricoli specializați, duc la lărgirea producției fiindcă „necesită un capital de proporții însemnante, ceea ce face ca ea să fie accesibilă numai celor cu gospodării mari; pe de altă parte, mașina se amortizează numai atunci cind prelucrează cantitați mari de produse; prin introducerea mașinilor, lărgirea producției devine o necesitate”⁵.

Producția mare agricolă era dependentă atât de piața internă, cât și de cea internațională. Este cunoscut îndeobște faptul ca România participă activ pe piața mondială de cereale, fiind un adevărat grinar al Europei. Exportul de cereale la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la inceputul secolului al XX-lea a crescut încontinuu și a atins în anul 1914 cifra de 3 milioane tone. Cerealele constituiau produsul principal ce se exporta pe piețele străine. De aceea fiecare an secetos se răsfringea greu asupra situației financiare a țării, iar scăderea prețurilor la cereale ca urmare a crizei agrare și a concurenței fermierilor americanii ruina pe mulți dintre moșieri și arendași, submina forțele de producție ale țării. În măsura în care creștea cantitatea de griu și porumb exportate

¹ Vezi S. Timov, Agrarnii Voprosii Krestianskoe dvijenie v Rumînii, Moscova, 1928, p. 103.

² Vezi M. Șerban, Problemele noastre social-agrare, București, 1914, p. 54.

³ V. I. Lenin, Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 53.

⁴ Vezi M. Șerban, op. cit., București, 1914, p. 62.

⁵ V. I. Lenin, Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 208.

peste granița pentru a mari venitul marilor proprietari, se micșora proporțional cantitatea de cereale rămasă în țară, scădea consumul intern. Foamea devenise un fenomen periodic care făcea adevărate ravaje în rindul maselor țărănești. „Din cinci în cinci ani — se scria într-un ziar al vremii — țăranimea moare de foame și-i dăm porumb ca să trăiască de azi pe miine, iar din 20 în 20 de ani se răscoală și noi ii impușcăm pe unii pentru ca să ținem în friu pe ceilalți”¹. Uneori se exporta cea mai mare parte a cerealelor. În 1890 a fost exportată de pildă 72% din toata producția de cereale iar în 1904, — an de secetă cumplită — s-a exportat chiar 92% din producția totală de porumb. De aceea nu e de mirare că mai mult de 3/4 din populația țării nu se hrănea cu pâine, iar la țară se consuma aproape numai porumb. Odată însă cu creșterea exportului de porumb peste hotare, consumarea lui s-a micșorat în mod relativ și absolut ceea ce s-a răsfărtit cu urmări foarte serioase asupra maselor muncitoare de la țară.

Tabloul de mai jos ilustrează în mod evident reducerea absolută a consumului de porumb în perioada cuprinsă între 1876—1903².

	Producția globală în mii vagoane	Exportul în mii vag.	Consumul intern în mii vag.	Numărul populației în mii	Revenea în kg pe un cap de locuitor
1876.....	125	26	99	4 300	230
1886 1890.....	157	60	97	5 000	194
1890 1895.....	158	72	80	5 500	156
1895—1900.....	160	76	90	6 000	150
1900—1903.....	192	102	90	6 300	146

Din tabloul dat reiesă înainte de toate creșterea neincetată a producției de porumb. În decurs de 27 ani producția s-a mărit cu 53% ceea ce constituie un indiciu grăitor al largirii terenurilor arabile, al înbunătățirii tehnicii agricole, într-un cuvint al dezvoltării capitaliste a agriculturii. Din tabloul de față rezultă de asemenea că exportul de porumb a crescut în acest răstimp aproape de patru ori, și nu numai că a lăsat cu mult în urmă, în ceea ce privește ritmul de dezvoltare, creșterea globală a producției, dar a depășit-o chiar în mod absolut, cu 9000 de vagoane; cu alte cuvinte consumul intern s-a micșorat și relativ și absolut cu toată creșterea însemnată a producției. Dacă la toate cele spuse se adaugă și faptul că în cei 27 de ani creșterea naturală a populației era de 2 milioane de oameni atunci rezulta că consumul porumbului s-a micșorat în mod absolut cu 36% în anul 1903 față de 1876. Același lucru il constată și un articol scris în 1906 care sublinia următoarele: „de 30 de ani, din an în an cu regularitate însăjumătoare consumația porumbului pe cap de populație s-a tot micșorat. De la 230 pe cap de populație în 1876 ea scade în 1886—1890 la 194 kg, la 156 în

¹ «Patria» din 7 martie 1907.

² Dr. Dimitrie Jonescu, Die Agrarverfassung Rumäniens, ihre Geschichte und ihre Reform. Leipzig 1909, p. 94.

1891—1895, la 150 în 1895—1900 și ajunge numai la 146 kg în perioada 1900—1903¹.

Foametea periodică, epidemiiile de tifos, pelagra și scorbutul secerau sute de mii de locuitori ai satelor. Deosebit de dureros s-a răsfrînt asupra taranimii foametea din 1899 și mai ales cea din 1904 și 1905 care a fost agravată și mai mult de seceta ce a bântuit puternic în această perioadă pe aproape intreg cuprinsul țării. În urma micșorării consumului și a nutriției cu alimente de proastă calitate avea loc pur și simplu degenerarea fizică a maselor de tarani. Consumul cărnii scăzuse semnificativ. Astfel, din 16400 tarani căi locuiau în județul Fălcu numai 6172 au putut să taiie în 1905 un porc de Crăciun². Acest lucru îl dovedește faptul că numărul celor înăpti pentru serviciul militar a crescut încontinuu. Astfel, în 1901, în afara serviciului militar erau lăsați aproape jumătate din recruți.

În puține țări ale Europei nivelul de trai al taranilor era aşa de scăzut ca în România. În romanul său „1907“ Cezar Petrescu arată următoarele prin intermediul unui erou: „Trăim și noi ca vitele, laolaltă cu vitele“³. Această expresie peiorativă era foarte aproape de realitate dacă se are în vedere că în anul 1906, 300000 de tarani trăiau în bordei care nu se deosebeau cu mult de grăduri vitelor⁴.

Imprumuturile fabuloase pe care statul le contracta în străinătate, starea proastă a finanțelor agravată și mai mult de cheltuielile ce se faceau în vederea pregătirii pentru jubileu din 1906 și al înarmărilor ridicate la proporții de necrezut pentru țara noastră, apăsau de asemenea împovărațor pe umerii maselor populare, ale muncitorilor și taranilor. Foarte grăitor pentru greutățile financiare în care se afla bugetul țării este faptul că în 1904, 38% din cheltuielile publice constituiau dobânzile ce trebuiau plătite pentru datorii. Fiecare contribuabil avea de plătit cîte 220 lei, pe cind în Rusia, care era departe de a excela în această privință, datoria nu se ridică decit pînă la 144 lei⁵. Statul storcea ultima vlagă din taranimea ruinată prin tot felul de impozite și taxe financiare. În anul 1905, sub pretextul ajutorării țării în caz de secetă, guvernul a impus, de pildă, taxa de 5% pentru pătulele de rezervă. Ea a umplut masele taranești de minie și indignare, cu atit mai mult cu cît sumele stoarse de pe spinarea taranilor erau destinate nu pentru ajutorarea sinistrașilor ci pentru organizarea serbărilor cu ocazia jubileului din 1906 al cărui caracter de operetă și ieftină poleială sclipitoare contrasta izbitor cu realitatea tristă și ingrijorătoare. Pe lingă aceasta, guvernul a sporit simțitor și impozitul agricol pe loturile taranești de pămînt, cu toate că și aşa el era cu mult mai mare decit cel care se percepea de pe proprietatea moșierească. „Toată lumea de la un capăt la altul al țării, recunoștea însăși un ziar burghez al vremii — tipă de pe urma faimoaselor comisii de recensămînt“⁶.

¹ « Viața românească », nr. 1, 1906, p. 153.

² « România muncitoare », din 20—27 mai 1907.

³ Cezar Petrescu, 1907, București 1938, vol. II, p. 398.

⁴ « România muncitoare », din 20—27 mai 1907.

⁵ Ibidem.

⁶ « Voința Națională », din 12 octombrie 1905.
www.dacoromanica.ro

In mase creștea nemulțumirea și protestul împotriva abuzurilor organelor fiscale și a aparatului administrativ corupt și venal. Relațiile dintre moșieri și țărani erau extrem de incorecte. Țărani se găseau în stare de permanentă framintare, ura lor împotriva moșierilor și arădenilor nu cunoștea margini. Între anii 1904—1906 — premergători marelui răscoale din 1907, — izbucnesc din ce în ce mai des acțiuni de împotrivire și lupte revoluționare ale țărănimii. Un sir întreg de răscoale, deși razlețe cuprind aproape toate județele țării, tinzind să se generalizeze și să se aprindă în toata țara cu cît ne apropiem de anul 1907.

Rezumind cele spuse mai sus se pot constata următoarele: 1. Persistența ramașitelor feudale în condițiile economiei producătoare de marfuri ducea la exploatarea nemiloasă a țărănimii, mai crunta chiar decât în vremea iobagiei, ducea la subminarea bunei stări materiale a ei, la distrugerea și deteriorarea inventarului viu și mort al gospodariei țărănești. „Partile reale ale modului de producție capitalist... coincid aici cu raul care rezulta din dezvoltarea insuficientă a modului de producție capitalist. Țaranul devine negustor și meșteșugar, fară să existe condițiile în care ar fi putut produce sub forme de marfă produsul sau”¹.

2. Dezvoltarea capitalismului se producea foarte lent și dureros pentru masele populare cele mai largi. Monopolul pe care îl deținea clasa moșierilor asupra pământului condiționa în mod inevitabil situația grea a țăranielor, repartizarea inegală a venitului național, incetinirea ritmului de diferențiere al țărănimii. Lipsa de capitaluri, puterea scăzuta de cumpărare a țărănimii îngradeau de asemenea posibilitatea de a se lărgi, cît de cît satisfăcător, piața internă; și prin urmare frina dezvoltării industriei, a capitalismului în general.

Cu alte cuvinte, dezvoltarea economică a țării se izbea de stăvila puternică pe care o formau marea proprietate și ramașitele feudale. Sfârșimarea și transformarea vechii proprietăți și a metodelor învechite agricole a devenit o necesitate economică obiectivă fără de care, aşa cum scrie Lenin, „capitalismul nu se poate dezvolta mai departe”².

Tocmai pentru că ramașitele feudale erau prea puternice și prea adinc infiltrate, tocmai pentru că înlăturarea lor s-a tărgănat prea mult, iar necesitatea dezvoltării sociale a României cerea o cît mai grabnică eliberare și înlăturare a acestora, criza din sistemul agricol a căpătat forme extrem de ascuțite și de durerioase. Necesitatea obiectivă a dezvoltării mai departe a capitalismului devenise un fapt inevitabil și nici o forță nu putea să o stăvilească. Din acest punct de vedere, ieșirea din situația creată în România — ca de altfel și în Rusia, — era una singură: înlăturarea piedicilor din calea dezvoltării, capitaliste.

Căile de dezvoltare ale capitalismului și mijloacele de lichidare ale ramașitelor feudale erau însă diferite. „Esența problemei agrare — scria Lenin — nu constă în aceea că trebuie să înlăturate piedicile, ci în aceea, în ce mod să se înlăture aceste piedici, ce clasă și prin ce metode să se înfăptuiască această înlăturare”³.

¹ V. I. Lenin, Opere, 1951, Ed. P.M.R., vol. 3, p. 125.

² V. I. Lenin, Opere, vol. 13, ed. a 4-a rusă, p. 120.

³ Ibidem, vol. 15, p. 114.

Masele muncitoare țărănești, strivite de exploatarea nemiloasă a moșierilor, ruinate și saracite, prin lupta lor din primavara lui 1907, au aratat în fapte și și-au exprimat dorința lor aprinsă de a se elibera cu hotărire de crusta rămășițelor feudale. Sfârșimarea revoluționară a ramășițelor feudale de către țărani prin confiscarea proprietății moșierești, pentru care se luptau aceștia, ar fi dus, în mod obiectiv, la dezvoltarea rapidă a capitalismului, la democratizarea întregii orinduri sociale, la progresul general economic și social în condițiile cele mai favorabile (atât cît e posibil în sistemul capitalist) pentru masele muncitoare.

Iată pentru ce rascoala țăranească din 1907 obiectiv a avut un caracter profund progresist.

Dar, obiectiv, era posibilă și alta cale de dezvoltare în agricultură, aşa-zisa cale „prusacă“ de dezvoltare a capitalismului pe pozițiile careia se situau moșierimea liberală și burghezia (indiferent ca facea acest lucru conștient sau nu). Această cale însemna menținerea gospodăriilor moșierești și transformarea lor lenta în gospodării capitaliste în condițiile păstrării puterii politice în miinile moșierimii și burgheziei. Ea însemna nu accelerarea procesului de înlaturare a sistemului bazat pe dijmă, ci înlaturarea țărănimii sarace din agricultură¹, prin intensificarea ruinării, distrugerii și pauperizării masei de gospodării mizerale în folosul unui strat subțire de burghezie sătească. Pentru țărani ea era calea cea mai chinuitoare, cea mai grea și condamnată masele muncitoare de țărani la decenii lungi de exploatare nemiloasă din partea moșierilor și chia-burilor.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ КРЕСТЬЯНСТВА ДО ВОССТАНИЯ 1907 Г.

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Крестьянское восстание в 1907 г. было подготовлено самим ходом исторического развития Румынии. Оно явилось прежде всего естественным результатом совокупности процессов, развертывавшихся в сельском хозяйстве.

Настоящая статья посвящена анализу экономических процессов, которые сами по себе превращали крестьянство в крайне активную силу, хотя еще и мало сознательную, побуждали его бороться против помещиков и создавали условия, необходимые для заключения и укрепления боевого союза между пролетариатом и крестьянством. В статье рассматриваются в общих чертах следующие два конкретных вопроса:

1. Положение земледелия в Румынии до крестьянского восстания 1907 г. и в особенности наличие и степень устойчивости в ней остатков феодализма, а также вытекающие из этого последствия.

¹ Vezi, V. I. Lenin, Opere, vol. 15, ed. a IV-a rusă, p. 113.

2. Общее направление развития различных сторон помещичьего и крестьянского хозяйства и соотношение между ними.

Пришедшее сверху «освобождение» путем реформы 1864 г. лишило крестьянские массы лучшей части их земли. Помещики же, монополизировавшие земельную собственность, имели в своих руках экономическую базу, позволявшую им пользоваться остатками прошлого и беспощадно эксплуатировать крестьянство. Так, в 1905 г. из общей площади 7 826 790 гектаров пахатной земли 3 810 302 гектарами или 48,54 % этой земли владело 5 385 помещиков, в то время как на долю крестьянских хозяйств приходилось только 3 153 641 гектар или 40,6 %. Румыния была страной крупного землевладения. Ни в одном другом европейском государстве, кроме России, так ярко не выделялось существование крупного помещичьего землевладения. Несправедливое распределение земли было причиной существования оброчной системы, отсталых форм земледелия и остатков феодализма, налагавших на весь процесс экономического развития страны, вообще, и земледелия, в частности, отпечаток гнета, односторонности, крайней медлительности и бесконечных классовых противоречий.

В статье указаны конкретные формы оброчной системы и арендных отношений в Румынии. Важным вопросом, возникающим в связи с этим, является выяснение экономического положения крупного арендатора, так как от него зависит ответ на вопрос, насколько были распространены остатки феодализма в экономическом организме страны. На основании исследований материалов того времени можно сказать, что в Румынии крупный арендатор объединял в себе капиталиста и помещика, будучи вместе с тем представителем двух противоположных и отличных друг от друга экономических систем. Положение его только тем отличалось от положения помещика послереформенного времени, что он помещал свой капитал туда, откуда он получал доходы. Что же касается форм эксплуатации земли и внутренней организации своего хозяйства, то арендатор почти ничем не отличался от помещика.

В последней части настоящей статьи автор касается нескольких сторон развития капитализма в земледелии, а именно дифференцирования и разложения крестьянства, введения земледельческих машин, использования оплачиваемых рабочих рук, перехода к интенсивной обработке земли, обращения в товар сельскохозяйственных продуктов и проч.

Крестьянское восстание 1907 года было направлено против остатков феодализма, и в борьбе разоренных и обедневших крестьянских рабочих масс на деле проявилось и выражалось их горячее желание раз навсегда освободиться от этих остатков.

Революционное уничтожение крестьянами остатков феодализма путем конфискации помещичьих владений, за которые велась борьба, само по себе привело бы к быстрому развитию капитализма, к демократизации всего социального строя и к общему экономическому и социальному прогрессу в самых благоприятных условиях (поскольку это возможно в капиталистической экономической формации) для рабочих масс.

Вот почему крестьянское восстание 1907 г. носило глубоко прогрессивный характер.

LA SITUATION SOCIALE-ÉCONOMIQUE DE LA PAYSANNERIE AVANT LA RÉVOLUTION DE 1907

(RÉSUMÉ)

La révolution paysanne de 1907 a été préparée par la marche même du développement historique de la Roumanie. Elle a pris naissance, avant tout, comme un résultat naturel de l'ensemble des processus qui ont eu lieu dans l'économie rurale.

Cet article est consacré justement à l'analyse des processus économiques qui, inéluctablement, transformaient la paysannerie en une force active extrême — bien qu'encore peu consciente —, la poussaient à lutter résolument contre les propriétaires fonciers, créant les conditions voulues pour former et cristalliser l'alliance entre le prolétariat et la paysannerie. Cet article traite, en lignes générales, de deux questions concrètes :

1. La situation de l'agriculture en Roumanie, avant la révolution paysanne de 1907 et, particulièrement la présence et le degré de persistance des survivances féodales en agriculture et les conséquences qui en découlent.

2. La ligne générale du développement des différentes branches de l'exploitation des grandes propriétés et des terres paysannes et la corrélation qui existait entre elles.

Bien qu'*«affranchis»* par ordre supérieur lors de la réforme de 1864, les masses paysannes furent cependant privées de la meilleure partie des terres. Par contre, les propriétaires fonciers qui avaient le monopole de la terre détenaient également la base économique, ce qui leur permettait d'appliquer les méthodes du passé et d'exploiter impitoyablement la paysannerie. C'est ainsi que d'une surface totale de terre arable de 7 826 790 ha, 5 385 propriétaires détenaient, en 1905, 3 810 302 ha, c'est-à-dire les 48,54%, alors que 920 831 exploitations paysannes ne possédaient que 3 153 611 ha, soit 40,6%. Roumanie, pays des latifundia ! Nulle part en Europe, excepté la Russie, la présence des grandes propriétés foncières ne se faisait sentir plus puissamment. Le partage injuste des terres était la principale cause qui générait le système des dimes, les formes rétrogrades en agriculture, entretenait différents vestiges féodaux et imprimeait au développement économique du pays, en général, et de l'agriculture en particulier, un caractère difficileux, anilatéral, extrêmement lent et plein de contradictions.

L'Auteur expose au cours de l'article les formes concrètes du système des dimes, les relations d'affermage en Roumanie. Ces dernières soulèvent l'importante question d'élucider la position économique du grand fermier, dont dépend la réponse au problème : à quel point les vestiges féodaux étaient-ils répandus dans l'organisme économique du pays ? L'examen des documents de l'époque permet d'affirmer qu'en Roumanie le grand fermier réunissait en sa personne le capitaliste et le propriétaire foncier, il représentait en même temps deux systèmes économiques tellement opposés et différents. Sa situation ne différait de celle du propriétaire foncier de l'époque qui succéda à la réforme que du fait qu'il plaçait son capital dans un domaine d'un bon rendement. Mais en ce qui concerne les formes d'exploitation de la terre, en ce qui concerne l'organisation

intérieure de son administration, il ne différait presque pas du propriétaire foncier.

Dans la dernière partie de l'article, l'Auteur examine différents aspects du développement du capitalisme en agriculture, telles la différenciation et la décomposition de la paysannerie, l'introduction de l'emploi des machines agricoles, l'emploi de la main-d'œuvre salariée, le passage à la culture intensive de la terre, la commercialisation des produits agricoles, etc.

La révolution paysanne de 1907 était dirigée contre ces survivances féodales et, par leur lutte, les masses de la paysannerie travailleuse, appauvries et ruinées, ont prouvé d'une manière effective leur ardent désir de s'en affranchir résolument.

L'action franchement révolutionnaire des paysans pour briser les vestiges féodaux par la confiscation de la propriété foncière, qui constituait une de leurs revendications, aurait conduit de manière objective au développement rapide du capitalisme, à la démocratisation de toute l'organisation sociale, au progrès général, économique et social, dans les conditions les plus favorables aux masses travailleuses (autant que cela était possible dans une formation économique capitaliste).

Telle est la raison qui imprima à la révolution paysanne de 1907 un caractère profondément progressiste.

MIŞCAREA ANTIHABSBURGICĂ DIN TRANSILVANIA DE SUB CONDUCEREA LUI MAKK-GÁL (1849—1854)

DE

D. KÁROLYI (Cluj)

La 10 martie 1854 au fost executați la Tîrgu-Mureș conducătorii unei mișcări antihabsburgice, care, după înăbușirea revoluției burghezo-democratice din 1848—1849, au încercat, prin organizarea unor mișcări secrete, cu caracter insurecțional, să elibereze Transilvania de sub jugul austriac.

Prin capitularea de la Siria, ultima rezistență eroică a revoluțiilor burghezo-democratice din 1848 din Europa a luat sfîrșit. După victoria contrarevoluției, în Transilvania se instaură absolutismul imperial austriac.

La 11 iulie 1849, baronul Lúdovic de Wohlgemuth a fost numit guvernatorul civil și militar al Transilvaniei, iar la 19 iulie 1849 s-a făcut cunoscută prin afișe numirea lui Wohlgemuth în fruntea Transilvaniei și s-a dat un ordin prin care împăratul cerea tuturor autorităților, ca acestea să-i dea ascultare¹. Printr-o proclamație din 18 septembrie 1849, noul guvernator al Transilvaniei, Ludovic de Wohlgemuth, ordona că toți aceia care au luat parte la revoluție să fie trași la răspundere și să-și primeasca pedeapsa „binemeritată”, iar foștii ofițeri și funcționari imperiali, care călcindu-și jurământul, s-au atașat răsculaților, trebuiau să fie de asemenea pedepsiți².

Pentru indeplinirea intocmai a acestui ordin, au fost organizate tribunale speciale de cercetare și aşa-numitele „comitete de identificări”, cu scopul de a găsi pe cei vinovați și a le aplica pedeapsa prevăzută de legi.

Sarcinile politice ale lui Wohlgemuth au fost trasate prin ordinele secrete ale Vienei, pe care guvernatorul le primise în iulie 1849. Scopul acestor măsuri era anexarea definitivă a Transilvaniei la imperiul austriac, țara să se țină ceama de privilegiile speciale acordate de habsburgi și de care se bucurau în această țară pînă atunci însăși clasele dominante³.

¹ Helmut Klima, Guvernatorii Transilvaniei, 1943, p. 63.

² Jancsó Benedek, Erdély Története (Istoria Transilvaniei), p. 303—306.

³ Helmut Klima, op. cit., p. 64.

Îndată după venirea sa în Transilvania, guvernatorul Wohlgemuth s-a apucat cu mare zel să ducă la îndeplinire dispozițiile primite din partea guvernului austriac și a împăratului. Pe lîngă cele 8 regimenter de infanterie austriace ce erau cantonate pe teritoriul Transilvaniei¹, Wohlgemuth a luat măsuri de organizare a poliției și a unui regiment de jandarmi, care funcționa în mod independent². În afara de acestea, mai exista și instituția dragonilor, organizată pe districte, avind același scop: înăbușirea oricărei mișcări populare. Astfel, au fost luate măsuri restrictive în ceea ce privește deplasările de la o localitate la alta, iar poliția avea agenții ei nu numai în locurile publice, ci și în societățile particulare. Atribuțiile jandarmeriei întreceau și pe cele ale poliției. Jandarmii au fost împuterniciți nu numai să facă uz de arme aproape în orice împrejurare, dar ei puteau apărea și în calitate de martori, declaratiile lor având putere probatorie, mult mai mare decât ale persoanelor civile. În felul acesta s-au putut face abuzuri peste abuzuri. Jandarmii erau premiați după numărul arestărilor, iar mărimea premiului depindea de gradul condamnării persoanelor acuzate. Astfel dacă o persoană era condamnată la întemnițare pînă la un an, jandarmul primea 4 florini, iar dacă o condamnare era de mai lungă durată, acesta primea în mod progresiv, 8, 16, 25, 30 florini, sau, în caz de pedeapsă capitală, 60 florini. Aceste metode barbare au provocat adevărate vînători de oameni³.

După executarea celor 13 generali revoluționari la Arad (6 octombrie 1849), execuțiile continuă. Revoluționarii erau impușcați cu sutele sau erau aruncați în temniță. Era destul ca cineva să pară suspect, sau să fie denunțat chiar în mod anonim, ca să fie deținut luni întregi în temniță. Cei care se refugiară în străinătate, dacă după o somărie nu se reintorceau, erau condamnați la moarte în „efigie“, numele lor erau agățate de spînzurători⁴.

Foștii ofițeri și soldați ai armatei revoluționare maghiare, care înainte de revoluție nu slujiseră în armata imperială, acum erau înrolați pentru mai mulți ani în armata austriacă. Astfel, pentru a se sustrage de la aceste înrolări forțate și pentru a scăpa de teroarea contrarevoluționară, mii de honvezi au luat drumul pribegiei în țări străine.

Nici față de femei nu era cunoscută mila. La Rusca Montană (Banat), în august 1849 a fost biciuită în mod public soția lui Madersprach Károly, fiindcă a dat azil unor honvezi pribegi⁵. La Tîrgu-Mureș soția lui Magy Pál a fost bătută cu fringhia în fața publicului, pentru că n-a dat nutreț pentru caii soldaților incartiruiți la ea⁶.

Teroarea s-a extins și asupra acelor români și germani din Transilvania, care în timpul revoluției au fost atrași prin promisiuni de către

¹ • Hadtörténeti közlemények • (« Publicații de istorie militară »), Budapesta, 1925, vol. XXVI, p. 181.

² Ibidem.

³ Berzeviczy Albert, Az abszolutizmus kora Magyarországon (Epoca absolutismului în Ungaria), vol. I, p. 171–173.

⁴ Jancsó Benedek, op. cit., p. 305.

⁵ Jurnalul baronesei Bánffy, în Arhiva Istorică a Filialei Academiei R.P.R. fondul 1848–49, Cluj, p. 118–121 (nepublicat).

⁶ Ibidem.

curtea imperială, să lupte pentru cauza habsburgilor, iar după înfringerea revoluției nu numai că nu au primit drepturile și privilegiile promise, dar au fost tot atât de asupriți ca și cei care luptaseră în rîndurile armatelor revoluționare. Wohlgemuth, îndată după ocuparea postului sau de guvernator, a imprăștiat cetele lui Avram Iancu. Prefectul Axente, care a întinzat cu dizolvarea cetelor sale și a încercat o împotrivire armată, a fost arestat din ordinul lui Wohlgemuth și dus în fața tribunalului militar¹. În scrisorile și rapoartele sale, Wohlgemuth socolea ca numarul mare al românilor din Transilvania ar putea deveni o primejdie pentru existența monarhiei austriace². „Dacă și români — scria Wohlgemuth — care sunt cei mai numeroși și cei mai puternici ar începe să aibă pretenții, acest fapt ar produce urmările cele mai grave. În părțile sudice există deja reprezentanți ai ideilor ultraromâne. În părțile de nord însă, aceste idei lipsesc cu desavirsire. Marea primejdie ar fi dacă s-ar deștepta conștiința lor națională”³. Absolutismul austriac, care în toate timpurile s-a putut susține prin ațitarea contradicțiilor naționale, a continuat politica sa de „divide et impera”. Cei 800 000 de locuitori români din județele Caraș-Severin, Timiș și Torontal au fost supuși voievodinei sîrbești⁴, iar românii ortodocși din diecezele Arad și Timișoara au fost subordonati unui episcop sîrb. Însuși Șaguna a fost pus sub jurisdicția mitropolitului sîrb⁵. Imprejurimile Sibiului, locuite în majoritate de români, au fost declarate teritorii săsești⁶.

Avram Iancu, cu prilejul călătoriei sale la Viena, după ce a refuzat să primească decorația austriacă, a fost somat să parăsească orașul în termen de 24 ore, iar cînd în 1852 protesteaază împotriva abuzurilor în legatură cu măsurătorile de pămînt din Munții Apuseni, el a fost dus cu forță la Sibiu și înțemnițat⁷.

La 30 aprilie 1851, prințul Schwarzenberg este numit guvernator al Transilvaniei; el, la fel ca și Wohlgemuth, a dovedit a fi un bun slujitor al absolutismului austriac. În timpurile guvernării lui Schwarzenberg, Transilvania a fost împărțită în 10 cercuri teritoriale și 79 subcercuri. El a scos din slujbe pe toți funcționarii vechi, înlocuindu-i cu funcționari străini, aduși din toate părțile monarhiei, care necunoscind nici limba, nici obiceiurile populației din Transilvania, au lasat în urma lor o tristă amintire despre vremea lui Schwarzenberg.

Este foarte semnificativ faptul că noul guvernator se înțelegea foarte bine cu tradatorii magnați unguri, în primul rînd cu familiile Mikó Jósika, Béldy, Bánffy și Bornemissza, cu care el era în relații strîns. Deseori, Schwarzenberg petrecea la Gheorgheni ca oaspe al familiei Bornemissza, delectindu-se cu expedițiile vinătoarești. Ca un „aristocrat de singe”, acesta disprețuia chiar și acea parte a poporului, care în timpul revoluției slujise pe împărat. El considera țaranimea atașată contrarevo-

¹ Jancsó Benedek, op. cit., p. 303–306.

² Helmut Klima, op. cit., p. 67.

³ Ibidem, p. 68.

⁴ Jancsó Benedek, op. cit., p. 303–306.

⁵ Enea Hodoș, Corespondența lui Simion Bărnuțiu, p. 21.

⁶ Jancsó Benedek, op. cit., p. 303–306.

⁷ Jurnalul baronesei Bánffy, vol. I, p. 151.

luției ca pe un dușman al nobilimii, care aspira la răpirea moșilor feudale. În 1851, cu ocazia primării solemne a lui Schwarzenberg la Cluj, episcopul Șaguna i-a amintit cu părere de rău, că noul guvernămînt din Transilvania a uitat de faptele romînilor din timpul revoluției. La aceasta guvernatului a răspuns: „E mai bine dacă se uită faptele d-v., pentru că ele nu merită rasplată“¹. Desigur, guvernatul s-a referit în primul rînd la acțiunile antifeudale ale poporului român din Transilvania.

Trebuie relevat faptul, că reprezentanții istoriografiei burgheze (Berzvicz, Urmossy, Jancsó etc.), care au studiat această epocă, au încercat să limiteze răspunderea crunetei terori a contrarevoluției, numai asupră citorva persoane. Învățamîntele istorice ale contrarevoluților dovedesc însă pe deplin că, pentru faptele criminale nu sunt răspunzătoare numai unele persoane ci în primul rînd clasele și păturile reacționare dominante, care, pentru a-și păstra puterea, săvîrșesc cele mai mîrșave fapte împotriva poporului asuprit. Pentru atrocitatele săvîrșite în Transilvania după infringerea revoluției, nu numai Wohlgemuth, Bach și Schwarzenberg sunt răspunzatori, ci în primul rînd curtea imperială, feudalii austriaci, magnații trădători maghiari și burghezia trădătoare austriacă.

Cu toate că în Transilvania, revoluția a fost înfrîntă iar teroarea lăsa în urma ei mii de victime, totuși poporul nu uita pe conducătorii revoluției, care trăiau departe, fugari prin alte țări. Populația din Secuime păstra și amintirea conducătorilor ei Bem și Kossuth. În acești ani, aproape fiecare nou nașcut era botezat cu numele conducătorilor revoluției².

În ciuda terorii, în Transilvania s-a răspîndit ideea că ziua eliberării nu va mai întîrzi mult timp. În timpul muncilor de vară — scrisă un contemporan — în diferitele părți ale Transilvaniei, „poporul era ferm convingîns, că reîntoarcerea lui Kossuth cu ajutor din străinătate nu va întîrzi, și aștepta cu înfrigurare ceasul eliberării“³. În 24 ianuarie 1850, baroneasa Bánffy descrie astfel în jurnalul său sentimentele populației: „Speranța poporului e nemărginită: se răspîndesc cele mai fantastice povești după care flota anglo-franceză ar fi intrat în Dardanele, iar Kossuth cu o armată turcească s-ar afla la Panciova, Perczel în regiunile Transdanubiene; dar din toate vești stupidă se poate desprinde că poporul speră mereu, deci simte încă putere și voință să lupte încă o dată pentru libertate“⁴.

La începutul anului 1850, cu toată teroarea crîncenă, aproape în întreaga monarhie austriacă iau naștere diferite organizații secrete, inițiate fie de partizanii revoluției care au rămas în țară, dar mai ales de emigranții aflați în străinătate.

Înca în toamna anului 1849, imediat după capitularea de la Siria, colonelul de artillerie al armatei revoluționare maghiare, Makk József, face o încercare de a concentra forțele revoluționare din Transilvania cu scopul de a dezlanțui o mișcare antihabsburgică. Se pare că această încercare a

¹ Jurnalul baronesei Bánffy, vol. I, p. 138.

² Ibidem, p. 167.

³ Koncz József, A marosvásárhelyi evang. reform. Kollégium története (Istoria colegiului reformat din Tîrgu-Mureș), p. 403.

⁴ Jurnalul baronesei Bánffy, vol. I, p. 167.

fost inițiată exclusiv de colonelul Makk, care era cunoscut prin îndrăzneala sa.

Încă înaintea revoluției din 1848, fiind subofițer în armata austriacă, Makk József manifesta o mare ură față de absolutismul austriac, asupritor al popoarelor din Europa Centrală. Cu ocazia revoltei din orașul Lwow, care a izbucnit sub influența revoluției poloneze din 1830–31, Makk József, care servea ca subofițer de artillerie în Galicija, a refuzat să execute ordinul de a trage cu tunul asupra poporului. Pentru acest fapt a fost degradat și timp de 18 ani nu ar fi putut să avanseze în grad, dacă n-ar fi izbucnit revoluția¹.

Izbucnirea revoluției burghezo-democratice maghiare din 1848 a fost salutată cu însuflare de către Makk, oferindu-și imediat serviciile sale guvernului revoluționar. La 19 iunie 1848 este avansat la gradul de locotenent și este insărcinat cu organizarea artilleriei. La 28 septembrie participă cu artileriștii săi la bătălia de la Pákozd (R. P. Ungaria), unde datorită dibăciei sale, armatele lui Jellačić au fost înfrințate. După bătălie este avansat pe loc la gradul de căpitan, iar mai târziu primește gradul de maior². În 1849 Kossuth îl numește conducătorul artilleriei din fortarea Komárom (R.P.U.), fiind avansat totodată la gradul de colonel. Datorită priceriei sale, fortarea Komárom a devenit bastionul de rezistență al revoluției maghiare. Aici se ocupă nu numai cu formarea artileriștilor tineri, ci desfășoară și o largă activitate de propagandă revoluționară, atât în gazeta locală „Komáromi Értesítő”, cit și printre soldați, devenind unul din cei mai iubiți ofițeri ai fortăreței. Tot el este acela care, văzind trădarea generalului Majthényi, comandanțul trupelor din Komárom, a contribuit în cea mai mare măsură la demascarea trădătorului, salvind situația fortăreței³. Aceste fapte ale colonelului Makk dovedesc pe deplin că el facea parte din acei ofițeri eminenti despre care Marx spune că erau pentru apărarea orașului Komárom — și „erau împotriva capitularii cetății”⁴.

Expunerea pe scurt a faptelor eroice ale revoluționarului Makk este necesara pentru combaterea calomniilor născute de unii reprezentanți ai istoriografiei burgheze maghiare, care nu se dădeau în lături de-a-l invinui de trădare, afirmând chiar că ar fi fost în slujba poliției vieneze. Desigur aceste afirmații n-au nici un temei, și însăși majoritatea istoricilor burghezi, care s-au ocupat cu această epocă, n-au putut fi de această parere.

Dupa capitularea fortăreței Komárom, colonelul Makk nu a renunțat la lupta antihabsburgică. Immediat după înfringerea revoluției vine în Transilvania și răspindește o proclamație în numele „guvernului invizibil”⁵. În partea întâia a acestei proclamații, colonelul Makk infățișează situația generală a Europei, ajungind la concluzia că victoria contrarevoluției în Europa era numai vremelnică, pentru că popoarele asuprute s-au unit împotriva cotropitorilor. Această concluzie se explica prin aceea că Makk, ca și alții revoluționari burghezi apărători ai cauzei libertății, au subapre-

¹ Szinnyei József, Magyar írók élete és munkái (Viața și operele scriitorilor maghiari), Budapest, 1900, p. 136.

² Ibidem.

³ Gracza György, Az 1848–49 – és magyar szabadságharc története (Istoria luptei de libertate a Ungariei din 1848–49), vol. III, p. 414.

⁴ Marx-Engels, A magyar forradalom (Revoluția maghiară), Cluj, 1945, p. 31.

⁵ Hazánk (Patria noastră), vol. II, 1884, p. 206–209. (Proclamația nu are dată).

cint forța contrarevoluției, ce avea o experiență politică de secole. Makk s-a bîzuit pe reușita planurilor intervenționiste ale lui Kossuth, Mazzini și ale altora, care încercau în timpul acesta să organizeze în Apus forțele revoluționare și să convingă chiar pe unii oameni de stat despre justețea planurilor lor. Această proclamație a colonelului Makk, ce a fost răspindită imediat după înfringerea revoluției¹, conține patru „decrete”, în care atrage atenția foștilor honvezi incorporați cu forță în armata austriacă și poporului din Transilvania, că este necesar ca în cazul unei noi revoluții de proporții europene să lupte împotriva austriacilor. Proclamația mai conține și formula unui jurămînt pentru organizațiile secrete.

Decretele proclamației prevad urmatoarele :

1. Soldații, care iau cunoștință de proclamație, sunt obligați să depuna jurămînt „guvernului secret” și să atragă că mai mulți membri noi în organizație.

2. În caz de insurecție, funcționarii fostului aparat de stat revoluționar sunt obligați să-și reia posturile. Aceia care ar lipsi, trebuie să își înlocuiți cu foștii funcționari inferiori. Acești funcționari vor declara starea de asediu și vor fi conducătorii populației răsculate, al carei numar, colonelul Makk îl aprecia cam la 300.000 de oameni.

3. Organizarea și denumirea armatei populare se va face pe localități și regiuni, iar conducătorii vor fi aleși din rîndurile foștilor comandanți ai armatei revoluționare. Deoarece mulți din ei lipseau, aceștia urmau să fie înlocuiți temporar cu grade inferioare, care primeau funcțiuni de comandanți cu sarcini mai mari.

4. În caz de insurecție, în fiecare localitate se vor organiza grupe de asalt (guerile) compuse din 8—10 oameni, care vor dezarma jandarmeria, vor pune mină pe arhive și pe casele de bani ale autoritaților austriace. Dupa lichidarea rezistenței autoritaților locale contrarevoluționare, membrii grupelor de asalt vor fi obligați să se prezinte la centrele militare, unde vor fi incorporați în armata populară, supunindu-se dispozițiilor comandanților revoluționari.

Proclamația colonelului Makk susținea posibilitatea realizării celor cuprinse în cele patru decrete prin schițarea unor planuri de perspectivă, după care Kossuth ar putea reuși să procure armamentul necesar insurecției (circa 240.000 de puști) de la puterile occidentale. În orice caz, reușita procurării armamentului ar fi dat un caracter foarte serios acestor planuri. Kossuth însă n-a putut procura acest armament aflându-se încă în refugiu în Turcia, de unde nu putea întreține legături practice cu Apusul.

Această proclamație nu s-a putut răspinde într-o mase largi ale poporului, ea a circulat doar într-un cerc mai restrins, mai ales printre intelectualii progresiști și soldații aflați în Transilvania. Baroneasa Bánffy amintește în jurnalul ei, la data de 26 octombrie 1850, că husarii secui „vor beau față despre faptul că ei așteaptă numai momentul să treacă de partea adversarului”² — în cazul izbucnirii unui război austro-prusac. Răspindirea proclamației o dovedește și faptul că autorul ei, colonelul

¹ Szinnyei József, op. cit., vol. VIII, p. 186.

* Este vorba de Kossuth, care nu știa nimic de acțiunile colonelului Makk; acesta era sigur că aprobarea lui Kossuth nu va întinză.

² Jurnalul baronesei Bánffy, vol. I, p. 105.

Makk, a fost arestat de catre autoritățile austriace și dus cu forță împreună cu alți participanți „razvratiți”, la Tîrgu-Mureș¹.

O dată cu arestarea colonelului Makk, planul răscoalei populației din Transilvania împotriva habsburgilor a luat sfîrsit deocamdată. Cu toate că nu exista vreo posibilitate reală pentru dezlănțuirea mișcării antihabsburgice, totuși de la început reies acele slăbiciuni, care au influențat în mod atât de nefavorabil încercările asemănătoare de mai tîrziu din Transilvania.

Trebue subliniat, că Makk József n-a avut legături cu Kossuth, și nici asentimentul acestuia pentru organizarea unei mișcări secrete antihabsburgice în scopul dezlănțuirii unor noi lupte.

Mișcarea antihabsburgică, care urmarea în primul rînd eliberarea Transilvaniei, a luat un mare avînt în străinătate, în rîndurile emigrantilor. La aceasta a contribuit în mare masură activitatea colonelului Makk József, care în 1851 a reușit să evadeze din mîinile poliției austriace și să ajungă în contact personal cu emigranții maghiari din Turcia².

Colonelul Makk a reușit să-și atragă colaborarea unor emigranți de seamă, în primul rînd a generalului Gál Sándor și a fostului ofițer revoluționar Váradi József. Împreună s-au straduit să convingă și pe alți fruntași emigranți, căutind să obțină și asentimentul lui Kossuth pentru mișcarea inițiată de ei.

Atragerea celorlalți emigranți pentru cauza unei noi mișcări antihabsburgice s-a lovit de greuță neprevazute. Majoritatea emigranților din Turcia încă în anul 1851 erau considerați de turci drept prizonieri și trăiau în lagăre separate, unde, fiind suspectați, era greu de dus o munca de convingere. O piedică mai mare era însă atitudinea ostila a unora dintre emigranții de seamă, care, datorită legăturilor lor cu strainătatea și a banilor ce-i primeau, au petrecut anii pribegiei lor ducind o viață ușoară³. Grupul acesta de emigranți nici nu voia să audă despre planurile colonelului Makk și ale generalului Gál. Cei mai mulți fiind de origină aristocrata, cum a fost contele Teleki László, baronul Orbán Balázs, contele Kvassai Sándor și alții, au primit propunerea generalului Gál Sándor cu ostilitate vădită⁴.

La fel ca și emigranții unguri, și o parte din revoluționarii din Țările Române au pribegit în Turcia, în orașul Brussa, primind de la sultanul turc 1.000 piaștri lunar (de persoană) — sumă din care puteau trăi destul de bine⁵. După prăbușirea revoluției maghiare din 1848, o parte din emigranții maghiari în frunte cu Kossuth au fost internați de catre autoritățile turcești tot în localitatea Brussa. Astfel emigranții români și unguri au putut stabili în aceste imprejurări un contact direct, ajutându-se reciproc. Iată ce scrie

¹ Koncz József, op. cit., p. 408 (Data arestării lui Makk nu este cunoscută; foarte probabil însă că a fost arestat în 1850).

² Szinnyei, op. cit., p. 408, și Jánossy Dénes, A Kossuth emigráció Angliában és Amerikában (Emigrația kossuthiană în Anglia și America). Budapest, 1940, vol. I, p. 409.

³ «1848—1849 történelmi lapok» (Revistă istorică privitoare la anul 1848—1849), nr. 18, din 15 sept. 1895.

⁴ Ibidem.

⁵ Veress Sándor, A magyar emigráció a keleten (Emigrația maghiară în Orient). Budapest, 1878, vol. I, p. 206.

un fost emigrant maghiar, Veress Sándor în legătură cu aceasta : „...Trebuie să recunoșc emigranților romini... că erau foarte amabili față de noi... primindu-ne nu numai ca pe oaspeți bine așteptați, dar pe Váradi (ofițerul de legătură al lui Makk József), care n-avea nici bani, nici slujbă — l-au aprovizionat cu de toate“. Cîțiva ani mai tîrziu, trecind prin Brussa, el a îost ajutat de emigranții romini aflați acolo cu mare generozitate. „Aduc mulțumiri pentru aceasta — scrie Veress — atît în numele meu, cît și în numele acelor compatrioți ai mei, pe care moartea i-a împiedicat să-și exprime recunoștința cel puțin în mod verbal“¹.

In 1851 guvernul austriac a cerut Turciei ca emigranții maghiari să fie mutați din Brussa într-o localitate din Asia Mică, anume în Kiutahia. Austriacii avînd frică de „uneltilor“ revoluționarilor, după ce guvernul turc a refuzat categoric extrădarea lor, au reușit totuși prin amenințări, mutarea emigranților maghiari din Brussa la Kiutahia. Acest fapt i-a izolat aproape complet de emigranții romini și un timp și de emigranții din Apus, cu care emigranții maghiari căutau să țina legături în scopul tratativelor cu diferite cercuri politice.

In astfel de imprejurări grele, ofițerii emigranți Váradi József și Rózsafi Mátyás, în toamna anului 1850, în urma unor tratative secrete, au obținut aprobarea lui Kossuth, pentru organizarea mișcării antihabsburgice în Transilvania. Ei au propus lui Kossuth, ca mișcarea să fie condusă de colonelul de artillerie Makk József, care avea deja oarecare experiență din prima sa încercare².

In anul următor, la sfîrșitul lunii iunie 1851, după evadarea sa de la austrieci, colonelul Makk, travestindu-se, a reușit să treacă granița Ungariei și să se intilnească personal cu Kossuth în Kiutahia. Ca urmare a întîlnirii, colonelul Makk a fost însărcinat cu pregătirea insurecției armate din Transilvania³. Planul întregii mișcări antihabsburgice a fost pregătit de Makk în colaborare cu Kossuth și cu generalul Gál⁴. Sarcina colonelului Makk era, ca pe baza sistemului conspirativ al lui Mazzini, să pregătească conducerii necesari insurecției, iar pe de altă parte să organizeze aşa numitele trupe libere (guerila) pentru nimicirea autoritaților și a posturilor militare din diferite localități⁵. Astfel conducerea directă a întregii mișcări a fost trecută în mîinile lui Makk, care imediat s-a și apucat de lucru.

Kossuth în imputernicirea scrisă dată lui Makk (25 iunie 1851) argumentează întreaga acțiune prin faptul că după parerea sa „...pregatirile luptei de eliberare a întregii Europe solidare s-au copt deja în aşa măsura, încit ele obligă la pregătirea națiunii pentru luptă, ceea ce se poate deja realiza fară pericolitarea viitorului patriei.“⁶. Kossuth prevede în ordinul scris dat lui Makk reorganizarea armatei revoluționare, înglobarea tuturor forțelor patriotice și procurarea armamentului și muniției. Pentru reușita acestora, Kossuth accentuează necesitatea colaborării frâștești a popoarelor conlocuitoare din Transilvania. Aceasta reiese și din scrisoarea lui Kossuth

¹ Veress Sándor, op. cit., vol. I, p. 207.

² Berzeviczy Albert, op. cit., vol. I, p. 287.

³ Urmössy Lajos, Tizenhét év Erdély történeböl, (Şaptesprezece ani din istoria Transilvaniei), p. 84.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, p. 84 și Berzeviczy Albert, op. cit., vol. I, p. 288.

adresată lui Mazzini, în care sublinia ca naționalitațile din Transilvania suferă deopotrivă cu ungurii din cauza absolutismului austriac, ceea ce face posibilă lupta lor comună pentru libertate¹.

Împăternicirea dată lui Makk, cu ajutorul căreia trebuiau să înceapă organizările clandestine în Transilvania, conține nu numai principiile generale ale planurilor antihabsburgice, dar ele obligă totodată pe toți cetățenii Transilvaniei să dea ascultare, în toate privințele, colonelului Makk, iar cei care nu respectă ordinele reprezentanțului guvernului ales de popor, vor fi declarați trădători².

Inaintea plecării lui Makk din Turcia, Kossuth i-a atras atenția în scris ca pregătirile să se facă în cel mai mare secret, organizatorii să fie vigilanți și să păstreze secretul insurecției. Kossuth dădea importanță și acțiunilor de rezistență pasivă a maselor populare, sfatuind pe colonelul Makk să întreprindă acțiuni de păgubire a fiscului austriac, cum ar fi de exemplu abținerea de la fumat³.

Makk József, avind asupra sa împăternicirea și planul de organizare a conspirației antihabsburgice, pleaca în vara anului 1851 la București, unul din centrele clandestine ale emigranților revoluționari unguri. El a lasat în drum la Silistra un agent de legătură, pe Szarka László, pentru transmisarea șirilor între el și generalul Gál⁴. Ajungind la București s-a instalat în casa croitorului Nagy József, de unde conducea organizația secreta de eliberare a Transilvaniei⁵. Makk a stat la București timp de o lună, trimițând prin agenții Rózsafi, Szentgyörgyi și Váradi în Transilvania, proclamații ce erau tipărite la Constantinopol.

Legaturile dintre revoluționarii maghiari și români, deci, au continuat și după inabușirea revoluției din 1848. Faptul că revoluționarii maghiari își stabiliră un centru al mișcării chiar în capitala Țării Românești, este cit se poate de semnificativ în această privință. Ei puteau avea astfel în caz de nevoie și sprijinul revoluționarilor români în lupta de emancipare a țărilor dunărene și Transilvaniei de sub apăsarea jugului străin.

În organizarea mișcării, Makk a atras pe oamenii încercați ai revoluției din 1848. Astfel au devenit emisari ai lui, căpitanul Figyelmessy, Rózsafi Mátyás, Borza Aron și alții, care vorbind bine românește, țineau legătura între Makk și între conducătorii din Transilvania, dovedind multă îscusință în ceea ce privește dejucarea spioniilor austriaci care controlau Țările Române în acea vreme⁶. Acești ofițeri de legături, cutreierind Transilvania, au organizat totodată și mișcarea antihabsburgică. Bărbații erau organizați după sistemul foarte complicat a lui Mazzini, denumit „sistem de anotimpuri“, care constă dintr-o grupare teritorială împărțită în luni, săptămâni, zile, ceasuri și minute; minutele desemnau persoanele care nu cunoșteau decit pe șefii lor imediați. Femeile erau organizate cu ajutorul unui sistem ase-

¹ Jánossy Dénes, Die Geheimpläne Kossuths für einen zweiten Befreiungsfeldzug in Ungarn 1849–1895. A Grof Klebesberg Kunómagyar történetkutató intézet évkönyve. (Planurile secrete ale lui Kossuth pentru a doua răscoală de eliberare în Ungaria din 1848–1854, în «Anuarul institutului maghiar de cercetări istorice din Viena, Conteble Klebesberg Kunó», anul VI, Budapesta, 1936, p. 247).

² Berzeviczy Albert, op. cit., p. 288.

³ Ibidem.

⁴ Veress Sándor, op. cit., vol. I, p. 248.

⁵ Berzeviczy Albert, op. cit., vol. I, p. 297.

⁶ Ibidem, p. 299.

manelor denumit „sistem flora“, alcătuit din ghirlante, coroane, buclete, flori și petale. Sistemul de organizare conspirativa al lui Mazzini a avut scopul de a evita prabușirea întregii organizații în cazul cind cineva ar fi fost denunțat autorităților austriace¹.

În vara anului 1851, colonelul Makk pleacă din București la Botoșani, care era alt centru conspirativ al lui Makk, de unde trimitea manifeste în Transilvania².

In fruntea mișcării antihabsburgice din Transilvania, Makk a numit prin emisarul sau Rózsafi încă în iulie 1851 pe profesorul Török János din Tîrgu-Mureș³, care a primit sarcina de a da atenție deosebită partilor secuiești. Ca să rezolve sarcina primita, Török a cerut ajutor de la moșierul Biró Mihály din Gruiașor (Reg. Autonomă Maghiara), de la Gálly Mihály fost pretor, de la tînarul moșier Horváth Károly și de la preotul Vörös, numit și Gasparich⁴. Aceștia au și inceput organizarea conspirației antihabsburgice în diferitele parti ale regiunii secuiești.

In părțile celelalte ale Transilvaniei, cu toate că erau lăsate deocamdata pe planul al doilea, au fost numiți totuși conducători, care organizau mișcarea. Conducătorii mișcării din Cluj au fost ziaristul Lugosi Béla⁵, avocații Simony și Minosita. Femeile erau organizate de o oarecare doamna Czirják⁶. Acești conducători, dejucind vigiliența poliției austriace, au organizat elevii din Cluj, dar activitatea lor ramine încă puțin cunoscută. La fel este puțin cunoscută și activitatea cetelor libere care erau compuse mai ales din soldați dezertori și din calfe pribegi, care activau sub conducerea căpitanului Cseh⁷ tot în cadrul organizațiilor conspirative ale colonelului Makk. Aceste cete libere de multe ori atacau autoritățile austriace și pe magnații tradători⁸ din care cauză aceștia din urmă trăiau în continua spaimă.

Makk a atras în conspirație și clerul catolic din Transilvania, în fruntea căruia a numit pe canonicul Keserü din Cluj, ordonându-i ca neapărat să trimită la el un preot armean romano-catolic și un negustor armean. Scopul lui Makk era ca preotul și negustorul armean să intre în legătură cu armenii din Turcia printre care gasindu-se mulți negustori îscusiți, spera, ca prin promisiunea numirii unui episcop armean în Transilvania și prin anumite concesii cu caracter economic acordate armenilor — acești negustori se vor angaja să procure alimente și echipamentul necesar trupelor de eliberare. Totodată colonelul Makk credea că armele procurate de Kossuth vor putea fi aduse mai ușor în țară cu ajutorul negustorilor armeni⁹.

Colonelul Makk a vrut să atragă și pe evrei în conspirație. El spera că evreii, care au luptat cu abnegație în revoluția din 1848 împotriva austriacilor, formind chiar dețașamente independente, vor continua să lupte sub steagul libertății pentru emanciparea lor și de acum încolo. În acest scop,

¹ Berzeviczy Albert, op. cit., vol. I, p. 288.

² Jánossy Dénes, A Kossuth emigráció Angliában és Amerikában, Budapest, 1940. vol. I, p. 413, 420.

³ « Hirdetmény » (« Anunț ») din 10 martie 1854. Arh. Inst. Ist. a Fil. Acad. R.P.R., Cluj, fondul 1848–1849, nefRegistrat.

⁴ Jánossy Dénes, Die Geheimpläne Kossuths . . . p. 265.

⁵ Jurnalul baronesei Bánffy, vol. I, p. 174.

⁶ Ibidem.

⁷ « Magyar Figyelő » (« Observatorul maghiar »), Budapest, 16 martie 1914, p. 431.

⁸ Janossy Dénes, op. cit., p. 270.

⁹ Ibidem, p. 574–577.

evreilor li s-a cerut printr-o proclamație tiparita la Constantinopol (14 septembrie 1851) să contribuie la reușita mișcării antihabsburgice. Scopul lui Makk era ca evreii să urmeze exemplul armenilor, sa trimită doi delegați la Constantinopol, unde să organizeze pe evreii din diferite țări. Aici urma să se înființeze o bancă prin care mișcarea să fie finanțată¹.

Potrivit dispozițiilor colonelului Makk, șeful conspirației din Transilvania, profesorul Török János, s-a și apucat în grabă de organizarea temeinică a mișcării în părțile secuiești. Ca să-și ușureze munca, a întrebuințat moșia prietenului și subalternului său Horváth din Bălăușeri (Reg. Autonomă Maghiară)².

La culesul viilor de pe moșia lui Horváth Károly în anul 1851 au venit mulți „oaspeți“, ceea ce a făcut posibilă atragerea multor partizani în mișcare, fără să fie suspectați. Într-adevăr, culesul viilor din Bălăușeri s-a prelungit în mod ciudat foarte mult în anul 1851, făcind posibil ca noi și noi „invitați“ să fie introdusi în secretul organizației și să fie atrași în mișcarea antihabsburgică. Cu ocazia aceasta s-au discutat amanuntele răscoalei³. Horváth a depus o activitate foarte intensă, adăpostind la dinsul pe emisarii lui Makk, cărora le-a pus la dispoziție cai și trăsuri pentru locomoție. El a instalat și o tipografie clandestină în locuința sa, unde s-au tipărit manifeste și proclamații⁴. Însă Török, șeful mișcării nu a ales cu destulă precauție participanții la conspirație. Unul din cei mai apropiati colaboratori ai săi, moșierul Biró Mihály, era spionul plătit al austriecilor care informa poliția austriacă despre tot ce se întâmpla în organizație⁵. Acest trădător era spionul austriecilor încă din anul 1850 și sub pseudonimul Ignácz A. trimitea regulat note informative baronului Heydte, comandantul cercului militar din Odorhei⁶. Din acest punct de vedere, Makk a comis o mare greșeală. El a crezut că va reuși să însăşiminte pe trădători prin amenințări crunte. Astfel într-unul din primele sale manifeste tipărite la Constantinopol (fara dată, aproximativ iulie 1851), care a fost răspândit în Transilvania de către emisarii lui — aduce la cunoștință trădătorilor următoarele: „...Nu va fi iertare, nu va fi milă pentru trădători; trădătorul nu se va bucura de iertare, în schimb îl voi lovi cu sabia oarbei dreptăți. El va fi nimicit împreună cu familia sa, va fi omorit, va fi împușcat, și spinzurat, va fi doborit cu măciuca... Acela care va trăda pe un bun patriot care în urma acestui fapt va fi executat de către călăul împăratului, va fi omorit, jupuit, pirjolit și aruncat ciinilor spre hrana. Acela, care va trăda pe un bun patriot, în urma căruia acesta va suferi măcar o zi închisoarea nemînilor, acela va fi spinzurat, sau — ca execuția să nu fie prea costisitoare — va fi împușcat, cu toate că e păcat de praful de pușcă, de glonte și de ceremonii... Toată averea lui va fi prădată, i se vor confisca vitele, caii, oile, banii, hainele, finețele... și se va aprinde casa“. etc. etc.⁷.

La fel sunt amenințări și aceia care vor încerca să dezbină popoarele

¹ Jánossy Dénes, op. cit., p. 577.

² Hentaller Lajos, Balavásári szüret (Culesul viilor din Bălăușeri). Budapest, 1894, p. 66–75.

³ Ibidem, p. 66–75.

⁴ « Hirdetmény » din 10 martie 1854. Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R. Cluj.

⁵ Jánossy Dénes, Die Geheimpläne Kossuths . . . p. 266.

⁶ Ibidem, p. 265.

⁷ Jánossy Dénes, A Kossuth Emigració Angliában és Amerikában Budapest, vol. I, p. 532.

conlocuiloare din Transilvania. Referitor la aceasta în aceeași proclamație se pot citi urmatoarele : „Incepind cu data de 1 ianuarie 1852 să nu îndrăznească nimeni să disprețuiască pe sirbi, croați, romini, pe germanii din țară, pe evrei, pe țigani pentru patriotismul lor, pe care eu îi consider ca frați, ca iubiți compatrioți. Aceștia toți sunt prietenii noștri, în parte dezamăgiți de crunta lor greșeală. Eu îi cunosc ca soldați eminenți, ca oameni ai libertății, pentru că atunci, cind ei crezuseră că noi unguri am vrea să-i subjugam, ei au fost înșelați în credința lor de împăratul nemțesc, de împăratul austriecilor. Ei ne-au fost frați timp de o mie de ani... și dacă au comis la un moment dat o greșeală, astăzi au devenit frații noștri...“¹.

Din proclamația de mai sus reiese clar că în privința rezolvării problemei naționale, colonelul Makk a avut vederi inaintate, problemă pe care a și încercat cu multă abnegație să o rezolve, căutind să atragă poporul român la lupta împotriva coțropitorilor austrieci. Astfel emisarul Rózsaffi Mátyás, răspindind ordinele lui Makk în comitatul Trei Scaune, a luat contact cu căpitanul Szentgyörgyi și a ordonat acestuia să înceapă organizarea luptei antihabsburgice printre români din Transilvania².

În timp ce colonelul Makk era preocupat de organizarea insurecției armate din Transilvania, a cărei izbucnire era planuită pentru primăvara anului 1852³, Kossuth trebuia să procure armamentul și materialul de razboi necesar și să organizeze cadre ofițerești dintre emigranții revoluționari. Totodată era necesară alcătuirea unui plan militar operativ al acțiunilor viitoare. Cu aceasta a fost insărcinat generalul Gál Sándor.

Planul generalului Gál pentru eliberarea Transilvaniei a fost elaborat la data de 15 noiembrie 1851 la Londra, după ce a fost dezbatut între ofițerii superiori ai revoluției maghiare, ca de exemplu generalul Czecz János, fostul adjutanț al lui Bem și de către maiorul Vetter⁴. Generalul Gál intenționa să înceapă operațiile militare în Transilvania, în special pe teritoriul secuiesc, unde acțiunea antihabsburgică a colonelului Makk crease premise pentru realizarea unui plan militar de o amploare mai mare. Istoriografia mai veche denumea acest plan, planul Makk-Gál, uneori adăugind și numele lui Kossuth, pentru a scoate în evidență pe conducătorii acțiunilor antihabsburgice. Trebuie relevat însă, că deși Makk și Gál își cunoșteau reciproc planurile și acțiunile, totuși aici este vorba de două planuri cu totul diferite, subordonate aceluiași scop, în aşa fel ca să se întregească unul pe altul. Planul lui Gál Sándor prevedea, ca în caz de reușită a primelor acțiuni militare în Transilvania, operațiile militare să se extindă și asupra Ungariei și Austriei sub forma unei acțiuni de eliberare a acestor țări. Pentru realizarea acestor acțiuni militare de eliberare, atât generalul Gál, cât și Kossuth gaseau necesar să se organizeze și în aceste țări acțiuni și organizații antihabsburgice asemănătoare, cum au fost cele ale colonelului Makk în Transilvania. Mai mult, aceste acțiuni și organizații, care au luat naștere în Ungaria, atât din inițiativa forțelor revoluționare interne, cât și în urma acțiunilor

¹ Jánossy Dénes. A Kossuth Emigráció Angliában és Amerikában. Budapest, vol. I, p. 532-533.

² Ibidem, p. 413-420.

³ Berzeviczy Albert, op. cit., vol. I, p. 288.

⁴ Planul a fost publicat în întregime după manuscrisul original al generalului Gál Sándor în revista « Hadtörténeti Közlemények », vol. XXVI, 1925, p. 179-187.

emisarilor lui Kossuth, erau trecute fie sub comanda colonelului Makk, fie sub comanda generalului Gál¹.

Baza principală de operație în planul de eliberare al lui Gál era teritoriul secuiesc, care trebuia să fie pregătit de Makk pentru insurecție. Acest teritoriu era ales pentru motivul că aici s-ar fi putut aprovisiona destul de ușor cu arme și muniții aduse de pe teritoriul Țării Românești și Moldovei, iar terenul accidentat cu o populație compactă permitea în mare măsură organizarea mișcării și mai ales a grupurilor de cete libere, carora Gál le-a atribuit o mare însemnatate.

Planul generalului Gál dădea cea mai mare importanță colaborării cu poporul român. „Primul lucru ce trebuie incercat — scria generalul Gál — este împacarea cu români; ...pe baza drepturilor de libertate, ei trebuie să fie chemați ca participanți la răscoală și va fi hotărâtă proporția în care regiunile vor contribui cu soldați la formarea gărzilor mobile...”².

Pentru reușita luptei de eliberare, planul lui Gál prevedea procurarea unei cantități mari de armament, care trebuia procurat de Kossuth. Cele 30 de mii de puști cu baionete, 6.000 de săbii, pistoale sau carabine cu repetiție pentru cavalerie, 24 de tunuri, opt mortiere și multe alte materiale de război trebuiau să fie transportate prin Galați și Moldova în Transilvania³.

Planul dă multe amănunte de ordin tactic și operativ în ceea ce privește organizarea armatei, mutarea bazelor de operație și aprovizionare, direcția loviturilor principale și secundare, alimentarea cu material de război, etc.

Cu eliberarea Banatului și regiunilor grănicerești din sud-vestul acestui ținut a fost însărcinat colonelul Szekulits István, iar cu transportul armamentului în Transilvania și instruirea cadrelor ofițeresci, generalul Czecc⁴.

Punind baza unei alianțe strinse cu emigrantul italian Mazzini, Kossuth a elaborat planuri comune pentru eliberarea Italiei și Ungariei de sub jugul austriac. Kossuth, trăgind învățăminte din revoluția maghiară de la 1848, a socotit nevoie să luptă comună atât a popoarelor conlocuitoare din Ungaria și Transilvania, cât și a popoarelor vecine. În acest scop, între soldații unguri înrolați cu forță în armata austriacă, dintre care mulți staționau în regiunile Lombardiei, maiorul Vetter a răspândit proclamații în care aceștia erau sfătuiri ca în caz de război, să întoarcă armele împotriva austriecilor, să treacă de partea oștilor italieni revoluționare ale lui Mazzini, dând astfel un ajutor frățesc poporului italian în lupta sa pentru eliberarea Lombardiei și Veneției⁵.

Importanța colaborării frățești a poporului român și maghiar și lupta lor comună pentru libertate și independență împotriva cotropitorilor străini a fost subliniată și de comitetul revoluționar european din Londra din care făcea parte și Kossuth și care cuprindea în rândurile lui emigranți de diferite naționalități, italieni, români, polonezi, maghiari.

La 7 iulie 1851 a fost elaborată o proclamație către români, semnată de Ledru-Rollin, Mazzini și de alții. Proclamația a apărut în ziarul francez „Journal des Débats” reproducând și în ziarul maghiar „Pesti Napló” ca o curio-

¹ Jánossy Dénes, Die Geheimpläne Kossuths... p. 248.

² • Hadtörténeti közlemények..., vol. XXVI, 1925, p. 182–183.

³ Ibidem.

⁴ Jánossy Dénes, Die Geheimpläne Kossuths... p. 254.

⁵ Ibidem, p. 255.

zitate. Această proclamație avea scopul de a îndemna poporul român să se împotriveasca „protectoratului“ absolutist, să se unească cu ungurii și slavii împotriva asupriorilor. „Slavii, ungurii, italienii și grecii sunt frații voștri

spune proclamația — „...dintre care unii au uitat de voi dar azi vă întind mina. Alții au fost nedrepti față de voi, dar aceștia nu pot rămine și mai departe. Prăbușirea lor și suferințele comune i-au făcut să înțeleagă ce este justețea și egalitatea. Faceți și voi la fel și apropierea reciprocă să trezească forțele voastre... Pe ambele maluri ale Dunării, din podul lui Traian există numai părțile de la margini, ceea ce simbolizează starea de lucruri de astăzi. Piloni noi trebuie să fie clădiți cu miinile voastre ceea ce este sarcina voastră de viitor“¹.

Fondurile necesare pentru realizarea insurecției antihabsburgice rămîneau să fie procurate de Kossuth. De procurarea lor depinde reușita planurilor militare elaborate de Makk și Gál.

Captivitatea lui Kossuth din Turcia a luat sfîrșit în septembrie 1851. De aici el călătorește în Anglia, apoi în America, de unde se reîntoarce înapoi în Anglia în 1852. A fost zadarnic apelul pe care l-a făcut Kossuth conducătorilor politici americani pentru ajutor, în scopul revoluției, angajându-se să-l restituie în caz de reușita. În afară de recepțiile festive pe care i le-au oferit nu a primit nici un ajutor.

Mișcarea antihabsburgică a lui Makk-Gál, subminată de la început de trădători și lipsită de sprijinul maselor largi ale poporului, era sortită eșecului.

La 30 decembrie 1851, casa lui Nagy Iózsef — centrul conspirației antihabsburgice din București — a fost înconjurată de poliție sub conducerea consulului austriac, care a facut o percheziție în toată clădirea. Antecedentele acestei acțiuni foarte nefavorabile întregii mișcari erau următoarele: agentul de legătură Szarka László care se afla la Rusciuc, a scris un raport către Makk, adresat centrului conspirativ din București. Pentru a pune scrisoarea la poștă a trecut Dunărea mergind la Giurgiu, oraș care se afla atunci în carantină. Din nefericire, autoritățile l-au arestat imediat ca pe un străin, fiind suspectat ca purtător de microbi. Scrisoarea sus-amintită a fost găsită asupra lui și a fost confiscată și predată agenției austriace. El a reușit totuși să scape prin vicleșug, spunind că scrisoarea nu e scrisă de el ci de stăpinul său. Cu această ocazie însă, s-a întîmplat un lucru vrednic de remarcat. Ofițerul român, care trebuia să transmită scrisoarea forurilor superioare, a trimis pe soția lui în taină la centrul revoluționar din București, la Nagy József, pe care l-a prevenit de pericol. Acest gest frațesc arată simpatia cu care au fost ajutați revoluționarii maghiari aflațori în Tările Române. Prin această înștiințare prietenească, Nagy a reușit să nimicească toate documentele importante în legătură cu conspirația. Totuși, s-a comis o greșală, care ar fi putut deveni fatală: Makk, cu îndrăzneață exagerată ce-l caracteriza, n-a găsit situația tocmai atât de periculoasă, și a rămas mai departe în casa lui Nagy, unde la un moment dat a fost surprins de poliție². Colonelul Makk care tocmai împacheta proclamații, dându-și seama de pericolul în care se afla a incercat și a reușit prin dibăcia sa excepțională să păcălească pe polițiști. În cîteva clipe s-a travestit în sluga unui boier,

¹ « Pesti Napló » (« Jurnalul Pestan »), 7 iulie 1851.

² Veress Sándor, A magyar emigráció a keleten, vol. I, p. 243.

trecind prin cordonul polițiștilor cu un costum boieresc în mină pe care l-a primit de la croitorul Nagy, ceea ce a indus în eroare pe zbirii care percheziționau atelierul de croitorie. În felul acesta, Makk a reușit să scape de austriaci. Nagy, împreună cu soția sa, a fost arestat și transportat la Sibiu. Amândoi au fost condamnați la ani lungi de temniță cu toate că nu s-a putut dovedi precis vinovăția lor. Astfel cercul revoluționar conspirativ din București a fost lichidat¹.

Peste cîteva săptămîni, în noaptea de 24 ianuarie 1852, au fost arestați pe baza listelor primite de la trădătorul Biró Mihály, conducătorii mișcării antihabsburgice din Transilvania, în frunte cu Török János, Gálffy Mihály și Horváth Károly². După aceasta au urmat arestări în masă, de pe urma căroru au fost reținute peste 60 de persoane, între care și trei femei. Aceștia au fost transportați la închisoarea din Sibiu, unde baronul Heydte, călăul secuilor, conducea ancheta.

După arestările în masă din 24 ianuarie 1852, cetele libere și-au continuat totuși activitatea lor antihabsburgică, fiind însă lipsite de conducere. Váradi József, conducătorul unei cete compuse din 50 de persoane³, și-a inceput activitatea în vara anului 1852. Populația din Trei Scaune l-a sprijinit, procurîndu-i nu numai bani și alimente, dar și arme și muniții⁴. Scopul lui Váradi a fost, ca unindu-se cu mai multe cete libere, să atace și să lichideze garnizoana din Miercurea-Ciuc și Sf. Gheorghe, ca apoi să pună mină pe banii aflați la administrația financiară austriacă din oraș, cu ajutorul căror să organizeze o armată⁵. Activitatea celorlalte cete nefiind însă îndrumată, întreaga acțiune a fost sortită eșecului. Váradi aștepta în zadar sosirea celorlaalte cete în ajutor, ele nu mai veneau. În anul 1853, ceata lui Váradi fiind denunțată a fost înconjurată de armata austriacă și o parte din ea a fost capturată⁶.

Luni întregi, arestații au fost supuși întrebărilor cu o severitate barbară. Deținuții însă cunoșteau rolul de trădător al lui Biró Mihály, care era și el arestat pentru a induce în eroare ca agent provocator, pe ceilalți arestați. Deținuții s-au comportat eroic în fața călăilor lor. Cind anchetaatorul Tauferner l-a somat pe Horváth, unul din conducătorii mișcării, să denunțe pe ceilalți, acesta i-a răspuns: „E cert că ați găsit d-vi trădători și de data aceasta, dar neamțul nu va reuși niciodată să îngeneunce bravul popor secuiesc”.

În dimineața zilei de 10 martie 1854 s-au deschis porțile temniței din Tîrgu-Mureș pentru a trimite la spînzurătoare pe conducătorii mișcării antihabsburgice din Transilvania: Török János, Gálffy Mihály și Horváth Károly. Austrieci care își stiau stăpinirea subredă, au interzis participarea elevilor din Tîrgu-Mureș la ceremonia execuției, fiindcă aceștia manifestau o ură vădită împotriva autorităților străine⁷. Corpurile celor osindîți au fost

¹ Veress Sándor, op. cit., vol. I, p. 249—250.

² Urmössy Lajos, op. cit., p. 90—91.

³ Endes Miklós, Csik, Gyergyó st. földjének és népének története 1918-ig (Istoria pămintului și poporului din Ciuc, Gheorgheni, etc.), Budapest 1937, p. 321.

⁴ « Hirdetmény », 4 mai 1854. Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R., Cluj, fondul 1848—49, (neînregistrat) și în « 1848—49 történelmi lapok », nr. 1 din 1 februarie 1895.

⁵ Ibidem,

⁶ Ibidem.

⁷ Scrisoarea lui Kóos Ferenc către prezidiul Muzeului de Antichități din Cluj. Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R., Cluj, fondul 1848—49, neînregistrat.

luate de pe spiniștori numai catre seara. Austriecii intenționau că la înmormântare să acopere aceste corpuși cu var nestins, însă populația orașului a refuzat categoric să pună la dispoziția autorităților acest material¹.

Dupa o luna, la 29 aprilie, au fost spiniștori și Várad Iózsef și Bartalis Ferenc la Sf. Gheorghe². Ceilalți membri ai conspirației (peste 60), care au fost arestați, au fost condamnați pe viață sau la ani îndelungata de închisoare³. Mișcarea antihabsburgică a lui Makk și Gál a fost lichidată.

Marx și Engels au criticat cu aspreme metodele de munca ale lui Kossuth și Mazzini, aratind că revoluțiile nu se pot face la poruncă. Izbucnirea unor noi revoluții ar fi fost posibilă numai avind la bază noi crize economice și politice în imperiul austriac. Critica lui Marx era îndreptată împotriva faptului că aceste mișcări erau rupte de masele populare, iar conducătorii lor se margineaau la organizarea unor comploturi, care, nu puteau reuși.

Cauza infringerii mișcării antihabsburgice a lui Makk și Gál o putem explica în primul rînd prin faptul că ea a fost lipsită în mare parte de spiritul maselor populare, și în special al țărănești. Revendicările țărănești nu au fost înțelese de conducătorii mișcării, care în majoritate aparțineau nobilimii mijlocii sau intelectualității burgheze cu vederi progresiste. În scrierea adresată lui Makk în 16 august 1851, Kossuth vedea mai împedea situația decit conducătorii direcți ai mișcării și găsea necesar să se promita poporului desființarea unor impozite, subliniind chiar necesitatea împărtirii în viitor a domeniilor statului între răsculați precum și între familiile celor cazuți în timpul răscoalei. Acest pămînt avea să asigure un minim de existență celor interesați⁴. Propunerea aceasta a lui Kossuth însă nici măcar nu a fost adusă la cunoștința maselor populare țărănești, cu toate că ea nici nu se referea la marile latifundii ale nobilimii. Astfel Makk și Gál au comis o greșeală fundamentală, izolând mișcarea lor de masele țărănești. Greșeala aceasta este în primul rînd a colonelului Makk József care ar fi trebuit să aduca la îndeplinire tocmai sarcinile trasate de Kossuth. Izolare mișcării de țărănești a avut represiuni în primul rînd asupra funcționării cetelor libere, care nefiind ajutate îndeajuns de țărani, nu au reușit să se transforme într-o armată de eliberare, accelerind simțitor înfringerea mișcării.

Mișcarea antihabsburgică din anii 1849—54 din Transilvania, care a avut printre conducătorii ei multe elemente cu mentalitatea moșierească, n-a pașit la lichidarea completă a feudalismului, n-a ajuns să stringă țărănește în jurul steagului revoluției. Burghezia slab dezvoltată era șovâitoare, se temea de forța revoluționară a maselor populare. În anii următori ea va merge la trădarea fățișă a ideilor revoluției, la „monstru-

¹ Scrisoarea lui Kóos Ferenc către preziul Muzeului de Antichități din Cluj. Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R., Cluj, fondul 1848—49 neînregistrat

² Arhiva orașului Sf. Gheorghe, nr. 511 din 21 ian. 1943, copie.

³ • Hirdetmény • din 4 mai 1854, Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R., Cluj, fondul 1848—49, neînregistrat.

⁴ Jánossy Dénes, Die Geheimknechte Kossuths..., p. 247.

oasa coaliție“ cu moșierimea. Conducatorii mișcării erau gata pentru țăscuirea maselor populare în cadrul unei lupte de independență împotriva jugului austriac, dar tot atunci se temeau de o revoluție adevarată a maselor populare. De aceea au izolat pînă la absurditate întreaga mișcare, potrivit sistemului de organizare al lui Mazzini, pe care colonelul Makk l-a complicat și mai mult, avind drept scop că rascoala să se petreacă în „ordire“, după „plan“, exclusiv împotriva austriecilor sau a susținătorilor acestora. Temindu-se de mase, în realitate ei se temeau de revoluție. Ei doreau o rascoală antihabsburgică, dar nu și revoluție ceea ce s-a dovedit a fi absurd în acele imprejurări cînd sarcinile revoluției bûrghezo-democratice din 1848 n-au fost realizate în întregime, cînd țărani nu erau împroprietăriți decît în parte, cînd muncitorimea în curs de formare se afla într-o cruntă exploatare de clasă, iar naționalitățile conlocuitoare din Transilvania erau ațită unele împotriva altora și îctodată asuprile de regimul absolutist austriac.

Faptul că mișcarea nu s-a bazat pe țărânlime a avut ca urmare izolare sa de poporul român, care în marea sa majoritate era format din țărani. Atât Kossuth cit și Makk, dar mai ales generalul Gál, aveau cele mai bune intenții în această privință, punind cel mai mare accent pe colaborarea fratească cu poporul român, fără să vadă însă că aceasta colaborare trebuie să se sprijine pe drepturi naționale concrete acordate populației românești din Transilvania.

Cauza fundamentală însă, pentru care planurile antihabsburgice ale lui Kossuth, Makk și Gál nu au putut reuși, a fost fară îndoială faptul, că perioada aceasta (1849—1854) se poate caracteriza printre-un adinc declin al mișcărilor revoluționare de după revoluțiile din 1848, cînd contrarevoluția învingătoare a înăbușit în germene oricare încercare revoluționară, înainte de a se fi putut dezvoltă și răspîndi în mase. Makk József și ceilalți revoluționari, văzind însă nemulțumirea poporului asuprît de austrieci, au ajuns la concluzia, că datorită acestei nemulțumiri timpul insurăției generale sosise.

Cu toate că mișcarea a fost izolată de masele populare, poporul a simpatizat de la început cu revoluționarii condamnați. Locul execuțiilor a fost vizitat anii de-a rîndul de fiii poporului, unde cu buchete de flori, au cinstit memoria eroilor căzuți pentru libertate și independență¹.

Numele lui Váradi József a devenit legendar în secolime, poporul l-a cintat în balade².

Mișcarea antihabsburgică a lui Makk și Gál cu toată slabiciunea ei, a avut și unele laturi luminoase. În primul rînd atitudinea patriotica, convingerea fermă în cauza libertății poporului și curajul cu care participanții și conducătorii mișcării au luptat pînă la sacrificiu, sint fapte cu care acești eroi și-au înscris numele în istoria poporului. Majoritatea participanților au rămas credincioși ideilor revoluționare din 1848. Mulți din ei după înăbușirea mișcării lui Makk au plecat în Italia și au luptat cu abnegație în rîndurile revoluționarilor italieni. Astfel, bravul emisar al lui Makk, Figyelmessy Fülöp, obținînd gradul de locotenent-colonel,

¹ Hentaller Lajos, op. cit., p. 157.

² Ibidem.

a devenit comandanțul regimentului de cavalerie de voluntari maghiari în armata populară a lui Garibaldi, luptând în 1859 pentru eliberarea Italiei.

Mișcarea antiabsburgică conspirativă de eliberare a lui Makk-Gál, cu toate greșelile ei, a fost una din cele mai mari mișcări de acest fel, de la mijlocul secolului trecut. Eroii mișcării, care și-au dat viața pentru cauza libertății, și-au înscris numele lor în paginile tradițiilor progresiste în patria noastră.

АНТИГАБСБУРГСКОЕ ДВИЖЕНИЕ В ТРАНСИЛЬВАНИИ ПОД РУКОВОДСТВОМ МАККА—ГАЛА (1849—1854)

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В настоящей работе автор показывает главные аспекты антигабсбургского движения в Трансильвании в первые годы после подавления буржуазно-демократической революции 1848 — 1849 гг. в Венгрии.

После победы контрреволюции, в Трансильвании возвращается австрийский императорский абсолютизм. Для «обеспечения» внутреннего порядка императорские губернаторы Трансильвании принимают ряд драконовских мер, жестоко карающих всякую попытку неповиновения новым порядкам, введенным венским двором.

Вопреки террору распространяется идея, что день освобождения близок.

Несмотря на террор начала 1850 г. почти во всей австрийской монархии возникают различные тайные организации, создаваемые по инициативе оставшихся в стране сторонников революции и, главным образом, находящихся за рубежом эмигрантов. Полковник артиллерии венгерской революционной армии Иозеф Макк пытается сконцентрировать, по своей собственной системе, революционные силы Трансильвании с целью развернуть мощное антигабсбургское движение.

Автор настоящей работы упоминает о героических поступках революционера Макка, выступая в то же время против клеветы, возводимой некоторыми представителями венгерской буржуазной историографии, открыто обвинявших его в измене, несмотря на то что большинство буржуазных историков не придерживается этого мнения.

Антигабсбургское движение, преследовавшее, в первую очередь, освобождение Трансильвании, широко развернулось заграницей в рядах эмигрантов. Макку удалось заручиться сотрудничеством некоторых видных эмигрантов и, прежде всего, генерала Шандора Гала.

Несмотря на упорную борьбу, антигабсбургское движение под руководством Макка и Гала было подавлено. Главной причиной поражения является то, что оно не пользовалось полной поддержкой народных масс, в частности, крестьянства.

Все же, следует подчеркнуть разумные попытки вождей антигабсбургского движения объединить в их борьбе народности Трансильвании, находившейся под гнетом австрийского абсолютизма.

EINE BEWEGUNG GEGEN DIE HABSBURGER IN SIEBENBÜRGEN UNTER DER FUHRUNG VON MAKK GÄL IN DEN JAHREN 1849—1854

(ZUSAMMENFASSUNG)

In seiner Abhandlung entwirft uns der Verfasser das allgemeine Bild der kurz nach Unterdrückung der ungarischen bürgerlich-demokratischen Revolution von 1848—1849 in Siebenbürgen gegen die Habsburger entfalteten Bewegung.

Nach dem Siege der Gegenrevolution setzt sich in Siebenbürgen der kaiserliche österreichische Absolutismus fest. Zwecks „Sicherstellung“ der inneren Ordnung ergreifen die kaiserlichen Statthalter Siebenbürgens eine Reihe von drakonischen Massnahmen, dazu bestimmt, mit aller Schärfe gegen jeden Versuch eines Widerstandes gegen die vom Wiener Hofe aufgezwungene neue Ordnung vorzugehen.

Trotz des entfachten Terrors, verbreitet sich der Gedanke, dass der Tag der bevorstehenden Befreiung nicht mehr lange auf sich warten lassen kann.

Trotz aller Schreckensherrschaft entstehen zu Beginn des Jahres 1850 nahezu in der gesamten österreichischen Monarchie verschiedene, von den im Lande verbliebenen Anhängern der Revolution, hauptsächlich jedoch von den im Ausland befindlichen Emigranten ins Leben gerufene geheime Verbindungen. Der Artillerieoberst der ungarischen revolutionären Armee Makk Jozsef ist es, der den Versuch ansteilt, die revolutionären Kräfte Siebenbürgens zur Entfesselung einer machtvollen Bewegung gegen die Habsburger nach einem eigenen System zu sammeln.

Die Abhandlung ruft die Erinnerung an die Heldentaten des Revolutionärs Makk wach, und bekämpft zugleich die von Vertretern der ungarischen bürgerlichen Geschichtsschreibung verbreiteten Verleumdungen, die sich dazu hergaben, ihn des offenen Verrates zu bezichtigen, wenn auch die Mehrzahl der bürgerlichen Historiker anderer Meinung sind.

Die Bewegung gegen die Habsburger, welche in erster Linie die Befreiung Siebenbürgens bezeichnete, nahm im Auslande, in Emigrantenkreisen, einen grossen Aufschwung. In diesen Kreisen gelang es Makk, sich die Beteiligung einiger bedeutender Emigranten zu sichern, vor allem die des Generals Gál Sándor.

Trotz des tapferig geführten Kampfes erlitt die von Makk und Gál geführte Bewegung gegen die Habsburger eine Niederlage. Der Misserfolg lässt sich in erster Linie durch die Tatsache erklären, dass der Bewegung die Unterstützung der Volksmassen, und vor allem des Bauerniums, grösstenteils fehlte.

Trotzdem muss die Einsicht der Führung dieser Bewegung hervorgehoben werden, welche es versuchte, die vom österreichischen Absolutismus in gleichem Masse unterdrückten Nationalitäten Siebenbürgens zu gemeinsamem Kampfe zu verbrüdern.

www.dacoromanica.ro

DISCUȚII¹

DESPRE UNELE PROBLEME
PRIVIND ȘTIINȚA ISTORICĂ ÎN R.P.R.
DE
DAN BERINDEI

Iniciativa revistei „Studii“ de a deschide rubrica acestor discuții ofera perspectivele cele mai bune pentru o liberă dezvoltare a luptei de opinii și pentru o largă dezbatere a problemelor mai actuale ce se pun astazi în știința istoriei din patria noastră. Articolul tov. Traian Udrea vine să confirme această teză prin nenumăratele probleme interesante aduse și puse în discuție¹. Rostul acestor rinduri este participarea la discutarea unora dintre problemele atinse de tov. Udrea și punerea în discuție a altora noi. Articolul amintit a analizat — în general — cu justețe situația din domeniul științei istorice românești. Totuși, sunt unele probleme care ar merita o reluare, iar altele care ar fi bine să fie puse în discuțiile acestei dezbateri publice.

Tov. Traian Udrea socotește că „a fost deja realizata o baza suficientă pentru a se trece cu curaj și pe un front larg la o etapă nouă, superioara : *întrebuițarea forțelor cu precădere în munca de creație, de valorificare și revalorificare a materialului documentar deja strins sau a cărui stringere nu reclamă eforturi deosebite, ca la început* (sublinierea noastră — D. B.), găsind că „o lipsă serioasă este faptul ca năunca de creație nu a ajuns să constituie principalul obiectiv al planului de muncă al institutelor“. Este neindoielnic că munca de creație constituie pentru știința istorică obiectivul principal, dar cu toate acestea mai întreb dacă instrumentele de lucru pe care se pot bizui istoriciei se pot considera desăvîrșite, sau quasi-desăvîrșite și dacă într-adevăr putem socoti încheiată prima etapă de muncă pe lărimul științei noastre istorice? Oare nu cumva se riscă să se clădească etajele superioare ale cladirii fără a se consolida temeliile? Este neindoielnic că în ultimii ani s-a lucrat intens în domeniul realizării unui șir de instrumente de lucru (indice, repertorii, bibliografii etc.) ; dar cite din aceste instrumente se

¹ « Studii », nr. 1, 1955, p. 107.

atla oare în miinile istoricilor? Cite din aceste instrumente — în unele cazuri de o calitate superioara — au vazut lumina tiparului? sau, cel puțin, la cite din ele finisarea a fost dusă pîna la capăt? Totuși, în multe cazuri, o munca sirguincioasă, disciplinată și de calitate a pregătit lucrari valoroase și de mare utilitate. Pentru desavîrșirea acestor lucrari nu este nevoie decit de un mic efort — față de cel depus — pentru a se dota știința noastră istorică cu instrumente de lucru de un preț deosebit. *Bibliografia secolului XIX* — a cărei reluare în lucru poate fi socotită drept una din inițiativele cele mai valoroase — va fi neindoianic o lucrare care-și va cîștiga un renume nu numai în patria noastră, ci și dincolo de granițele ei. *Indicele* colecției de documente editate de Academie — mă refer la cel pentru Țara Românească ale căruia lucrări le cunosc — este o lucrare de preț, care întrece cu mult cadrele aparent restrinse ale unui indice, reprezentînd o bază serioasă pentru un visitor dicționar istorico-geografic al perioadei feudale. Dar oare *Bibliografia periodicelor din secolul XX* — bibliografie unică în felul ei — și repertoriul documentelor de la începutul veacului nostru sunt lucrări care merită să zacă necunoscute? N-ar fi cazul să se pună la dispoziția istoricilor din patria noastră și aceste instrumente de lucru? Mai trebuie luată în considerare problema utilizării cel puțin ca fond documentar și a lucrărilor colective nevalorificate întreprinse în cadrul Institutelor de istorie ale Academiei R.P.R. Tovarășul profesor Victor Cheresteașu a semnalat între impresile culese de d-sa dintr-o vizită făcută la sfîrșitul anului trecut în Republica Democrată Germană și interesantul detaliu al dactilografierii anumitor lucrări — care din motive obiective nu pot vedea lumina tiparului — și al distribuirii lor la biblioteci¹. Oare nu s-ar putea porni o campanie de punere în valoare — pe această cale cel puțin — a tuturor lucrărilor alcătuite în ultimii ani și care dintr-un motiv sau altul nu pot fi tipărite, dar care, totuși, pot fi de mare folos cercetătorilor? Este oare just ca aceste lucrări să zacă în arhive inaccesibile?

Se mai pune și problema *completării neconținute* a fondului de instrumente de lucru, atât pentru a ușura folosirea materialelor istorice trecute, cit și pentru a pune în desăvîrșită valoare materialele istorice apărut în anii regimului de democrație populară. Oare nu este de toată acuitatea editarea cit de grabnică a unui indice al colecției documentelor de la 1877? În general, problemei indicelor trebuie să i se dea atenția cea mai mare, lucrîndu-se însă în acest domeniu cu scrupulozitatea de care a dat și dă dovedă colectivul redactării indicelui documentelor Țării Românești. Este neapărat necesar ca volumele de documente referitoare la Transilvania și Moldova (cu toată existența — pentru Moldova — a prețioaselor volume ale lui Mihai Costăchescu) să aibă cit mai grabnic un indice tipărit. Fără aceste instrumente de lucru strădaniile cercetătorilor sunt, în bună măsură, paralizate, sau — cel puțin — sunt întinzate și suma zilelor irosite inutil de fiecare dintre cercetătorii lipsiți de ajutorul acestui instrument de lucru reprezentă fără indoială o cifră uriașă față de cifra relativ infimă a zilelor de muncă pe care le-ar cere înșăptuirea acestor instrumente. De altfel, un indice nu are numai meni-

¹ • Studii •, nr. 1, 1955, p. 97.

rea de a usura găsirea informațiilor cuprinse în volumele de documente referitoare la un personaj, sau la o așezare, ci el devine din mijloc un scop în sine, un advarat studiu de precizare și verificare a materialelor publicate. Ar fi utilă ființarea permanentă a unui colectiv specializat în alcătuirea de indice, care să țină la curent în mod cit mai operativ — în această privință — lucrările editate de institute și care în ragazul eventual, pe care l-ar avea, să se îngrijească de alcătuirea indicelor colecțiilor din trecut. În deosebi în ceea ce privește colecția Hurnuzachi problema este de cea mai mare urgență. Se impune o reluare a muncii colectivului pentru alcătuirea acestui indice-colectiv care ajunscă pînă în fază finală a activității sale — cu utilizarea, pe cit este posibil, a rezultatelor practice din trecut ale muncii sale. Un material de o valoare deosebită zace în zeci de tomuri groase și nu este oferit cercetătorilor printr-un indice organizat — decit la unele volume, unde și aceste indice existente cer o neapărată revizuire și completare.

Desigur că problema completării neconținute a instrumentelor de lucru nu se poate restringe la aceste indice. Bibliografiile sunt în bună măsură o necesitate tot atât de neapărată pentru a se putea pune la dispoziția cercetătorilor — pe cit se poate — materialele edite referitoare la problemele ce-i intercizează. Pe de altă parte, aceste bibliografii reprezintă și un mod de exteriorizare și în afara științei istorice a nivelului acestiei în diferite domenii. Sunt necesare bibliografiile asupra materialelor apărute pînă în prezent și este tot atât de necesară o ținere la curent a cercetătorilor cu ultimele apariții. În această privință se pune și pentru revista „Studii“ — ca o sarcină de seamă — îmbogățirea substanțială a capituloelor ei bibliografice (în deosebi a semnalărilor bibliografice).

Editarea documentelor — domeniu în care s-au înfăptuit realizări valoroase în ultimii ani — merită permanentă grijă a Secției de științe istorice a Academiei R.P.R. și a conducerii Institutelor de istorie. Trebuie să se depună eforturi pentru ridicarea calitativă a acestor publicații și mai trebuie neîndoilenic că sfera lor să cuprindă arii mai largi. Din două jumătate a veacului XVII și pînă în secolul XX nu există decit colecția războiului do independentă. Este desigur puțin, deși aci apare o mare greutate practică: abundența documentelor. Practic, cred că o elitare de repertori, în care să se cuprindă regeste ale tuturor documentelor cunoscute, cuprinzind *toate numirile proprii* întinute și care să fie însoțite de cite un indice temeinic întocmit, ar soluționa *în general* această problemă spinoasă. Problema repertoriilor este de cea mai mare importanță; altfel nu se va putea asigura o ridicare calitativă a muncii cercetătorilor. În repertoriu ar trebui cuprinse nu numai documentele inedite, ci și cele edite și folosite în lucrări, făcîndu-se *însă meniunea acestei prealabile utilizari*. Pentru *anumite perioade* și pentru *anumite probleme*, este bine să se întreprindă alcătuirea unor corpus-uri de documente în felul acelui pentru războiul din 1877—1878. De altfel, din planul secției științelor istorice și al Institutelor de istorie ale Academiei R.P.R. pe anul 1955 se desprinde această ultimă preocupare prin trecerea în plan cu termene mai apropiate sau mai îndepărtate a unui sir de lucrări (de pildă, „Documente și mărturii privitoare la relațiile romino-

ruse pînă la începutul secolului XVIII" sau „Documente privind rascoala poporului din 1821").

Problema editării critice a cronicelor este de asemenea una din cele mai importante realizări, care este așteptată ca rezultat al strădaniilor științei istorice din patria noastră. Este neindoielnic că în multe privințe nu s-a depășit în acest domeniu al activității istorice — nivelul editării cronicelor acum peste 100 de ani de către marele Nicolae Bălcescu și este greu de negat marea importanță pe care o au cronicile în studierea trecutului patriei noastre. În ceea ce privește cronicile moldovene situația este — în general — cu mult mai bună (existând ediții critice ale principaliilor cronicari); în schimb, pentru Țara Românească se impune o cit mai grabnică editare științifică a acestor prețioase mărturii ale trecutului. Trecerea în planul anului 1955 a editării cronicelor muntene din veacul XVII, precum și al unui repertoriu al manuscriselor cu croni, arată că există această preocupare. Totuși, trebuie observat că editarea critică de cronică — lucrare, de altfel, de mari dificultăți — este o problema care a rămas nerezolvată pînă în clipa de față, deși în multe rînduri discutată și pusă în plan.

Nu la atit s-ar putea limita sfera instrumentelor de lucru, care ar înzeci forțele cercetătorilor istorici ai trecutului patriei și poporului nostru — ajutindu-i la cuprinderea rapidă a problemelor ce le studiază și la o cit mai complexă și mai lemeinică adâncire a acestora. De mare necesitate ar fi — pînă la editarea descrierilor călătorilor străini cu privire la teritoriul și oamenii patriei noastre în decursul istoriei, în original și în traducere — o bibliografie a călătorilor străini (care ar desăvîrși bibliografia începută de Sadi-Ionescu, incompletă și atît de rară). Lucrarea aceasta ar putea fi înlocuită cu destulă ușurință de către colectivul care a lucrat și lucrează în acest domeniu în cadrul Institutului de istorie din București.

Toate cele arătate mai sus tend să arate că problema instrumentelor de lucru nu trebuie considerată rezolvată și că ea nu trebuie socotită drept „o cenușareasa“. De altfel, instrumentele de lucru sunt în permanență una din principalele pirghii pe care trebuie să se acioneze în domeniul științei istorice. Aceste instrumente joacă neindoielnic rolul uneltelor de producție ale industriei grele. De numărul lor și de gradul lor de perfecțiune depinde însăși cantitatea și mai ales calitatea studiilor de interpretare. În realizarea instrumentelor de lucru — ca și în general în activitatea Institutelor de istorie ale Academiei R.P.R., — se pune o condiție fundamentală pentru atingerea celor mai bune rezultate: fixarea unui plan de muncă *realizabil* în timpul stabilit și alcătuit în aşa chip incit să se poată efectua un lucru de calitate, nesacrificindu-se aceasta în solosul cantității; graba poate duce uncori la anihilarea unor lungi și fructoase strădani.

Desigur că atenția și grijă acordată instrumentelor de lucru nu trebuie să ducă la o denaturare, căci instrumentele nu trebuie considerate, totuși, decât mijlocul cel mai bun pentru sprijinirea unei necontenite ridicări a productivității și a calității producției de creație în domeniul științei istorice. Însăși această producție este *sarcina principală* a cercetătorilor istorici. Istoria patriei noastre oferă cele mai largi posibilități de creație oamenilor de știință din domeniul istoriei. Activitatea unitara

și organizată a acestora poate duce la rezultate deosebite. Una din principalele condiții ale realizării practice a acestui avint este o justă atitudine a cercetătorilor față de munca lor. Tov. Traian Udrea are întru totul dreptate cind critică atitudinea „funcționareasca“ a numeroși dintre cercetători și activitatea acestui tip de oameni de știință care — după expresia nimerită a d-sale — se mulțumesc a duce o munca științifică doar pentru că „intră în normă și în obligații“. Datoria fiecărui istoric din patria noastră este de a-și considera munca ca o datorie de onoare, de a o iubi dincolo de „orele de program“ și de a trăi legat puternic de știința istoriei, căreia să î se consacre cu „trup și suflet“. Atitudinea „funcționareasca“ este de neadmis pentru un adevarat cercetator din domeniul științei și în acest domeniu nu trebuie să lucreze decit adevărații cercetători pentru ca progresul și cuceririle științei să fie din ce în ce mai mari. A sosit neîndoialnic timpul generalizării tipului de om nou în domeniul muncii științifice de pe țărīmul istoriei. Sarcinile ce se pun cercetătorilor sunt foarte mari. Știința istorică din Republica Populară Româna, urmând exemplele oferite de știința istorică sovietică, trebuie să fie alături și pe același nivel cu știința istorică din țările de democrație populară învecinate. Nu este o sarcină usoară, date fiind uriașele realizări care s-au infăptuit într-un ritm accelerat — trebuie să-o mărturisim — în țările învecinate și prietene și în deosebi în Republica Populară Ungară¹; dar în istoricii noștri — tineri și vîrstnici — există posibilitățile realizării celor mai frumoase visuri. Astăzi, știința istorică română, avind ca permanentă îndreptară învățătura marxist-leninistă, pășește înainte sub o unică conducere și avind la dispoziție mijloace materiale bogate. Buna organizare a muncii, înlăturarea lipsurilor și greșelilor, concursul tuturor cercetătorilor va asigura cele mai luminoase perspective de dezvoltare și de înflorire.

S-a adus în discuție și o problemă spinoasă — aceea a cumulului. Fără îndoială că astăzi mai avem de-a face cu o lipsă destul de acută de cadre, de aceea cumulul rămine încă un lucru necesar. Problema cumulului mai este legată și de aceea a nivelului de trai al lucrătorilor de pe țărīmul științei istorice, lucru de care neîndoialnic mai trebuie ținut seamă. Propunerea privind soluția unui „cureul în aceeași instituție“ este demnă de a fi luată în considerare și argumentația adusă în sprijinul acestei propunerii este întru totul convingătoare. Forurile de resort ar trebui să țină seama de aceasta idee și să caute a-i găsi o aplicare practică. În ceea ce privește problema permanentei ridicării a nivelului de trai și a bunăstării cercetătorilor istorici, cred că se poate aduce un mare sprijin acestora prin drepturile de autor. Lucrările socratice publicabile — cele respinse trebuie să fie doar pe motive temeinice și doar atunci cind lipsurile nu pot fi înălăturate — trebuie să vadă lumina tiparului; lucrul acesta fiind nu numai în interesul autorului, ci reprezentând și unul din cele mai serioase mijloace de stimulare la munca de creație științifică. În același timp, lucrul acesta ar fi de folos științei istorice din patria noastră, care trebuie neapărat să se

¹ Eugen Stănescu, Călătorii de studii în Republica Populară Ungară. « Studii », nr. 1, 1955, p. 100—105.

exteriorizeze și sa publice rezultatele cele mai valoroase ale strădaniei și muncii istoricilor din primii ani de ființare a Institutului de istorie al Academiei R.P.R. și pînă astăzi. O campanie de reevaluare a acestor lucrări netiparite, aflate în arhivele institutelor, ar putea duce la rezultate de înțeles de ținut seamă. Tov. Udrea are dreptate cînd socotește că trecerea la arhivă a lucrărilor membrilor institutelor a dus în buna masură la o scadere a productivității și la o demobilizare a cercetătorilor.

O propunere care se mai face este aceea de a se împărți lucrătorii din domeniul științei istorice în două categorii: unii a căror sarcina ar fi „munca de stringere, organizare și editare a materialelor necesare terminării sau realizării unor noi instrumente de lucru”, iar alții care să facă munca propriu-zisă de creație științifică. Personal eu nu-mi pot insuși acest punct de vedere și nu-l socot just. În primul rînd pentru că munca „pregătitoare” — cum am pulea-o denumim — este o munca strîns legată de însăși activitatea de creație științifică. Accastă munca formează pe istoric, îi clarifică posibilitățile de lucru, îi împrimă o metodă riguroasă științifică; cu un cuvînt, introduce ordinea în activitatea sa științifică, îlimpezindu-i, pe de alta parte, orizontul problemelor pe care le va interpreta și studia. Diviziunea muncii ar strica însăși unitatea ei. Un istoric adevărat trebuie să imbine ambele aspecte; el nu trebuie hici să culeagă ceea ce vor minca alții, dar nici să mănimice fără a fi cules. Practic, această dublă muncă nu ar prezenta nici un inconvenient; toți cercetatorii fiind antrenați într-o muncă „pregătitoare” colectivă jumătate din norma de lucru sau eventual — după caz — și mai puțin, ar consacra restul timpului muncii de interpretare, lucrînd individual la studii pe cit se poate legate de problemele muncii „pregătitoare”, la care-și dau contribuția (fără îndoială că la lucrări mai vaste munca de interpretare și creație se poate face și colectiv, dar și aci respectindu-se principiul responsabilității individuale și acela al paternității științifice). În ceea ce privește istoricii de înaltă calificare și de bogată experiență, prezența acestora în personalul de conducere al colectivelor „pregătitoare” ar fi de cel mai mare folos.

Munca lucrătorilor din domeniul științei istorice ar fi mult ușurată printr-o îmbunătățire a posibilităților de documentare. Principala bibliotecă, care este utilizată de istorici — cea a Academiei R.P.R. — are încă mari lipsuri organizatorice. În schimb, ca un exemplu pozitiv de buna organizare poate fi data Biblioteca Universității din Cluj. În Biblioteca Academiei R.P.R. una din problemele cele mai grave este aceea a lipsei de numeroase cărți din depozit, deficiență pentru înlaturarea căreia nu se văd luate măsuri practice și nu se știe ce măsuri înțelege să ia conducerea bibliotecii în vederea reducerii în patrimoniul public a lucrarilor ce s-au găsit și nu se mai găsesc în depozitele acestei importante instituții de cultură. Lipsurile acestea sunt datorate unei neglijențe reprobabile ale împrumutătorilor, dar cel puțin în aceeași măsură răspunderea revine însăși bibliotecii, care a neglijat să ducă o hotărîță acțiune de recuperare. Starea în care se găsesc cărțile inscrise în vechiul catalog este din cele mai grave. Răspunsurile „lipsă”, „lipsă fără evidență” sau „nu se găsește” — răspunsuri inadmisibile într-o bibliotecă bine organizată — revin prea adeseori din depozit pe buletinile cititorilor.

Situată aceasta se menține de luni de zile, atestind desigur nu numai lipsurile cărților, dar și o dezordine în organizarea propriu zisă a depozitelor (observație justă înl special pentru fondul de cărți al catalogului vechi). Deseori cercetătorii sunt siliți să renunțe la consultarea unor cărți indispensabile studiilor lor, deoarece acestea — deși existente în fișierul general al bibliotecii — nu le sunt servite. Se impune ca o acțiune din cele mai urgente reorganizarea temeinică a fondului de cărți al Bibliotecii Academiei R.P.R., în aşa fel încât cercetătorilor să li se pună la indemînă fără întirzire lucrările trecute în fișierul bibliotecii¹. De asemenea, sub nici un motiv, cărțile să nu fie îniprunutate pe termene mai lungi de zece zile. Tot în legătură cu buna organizare a bibliotecilor, una din principalele sarcini ce se pun este organizarea unui fișier central republican, în care să fie cuprinse toate cărțile existente în principalele biblioteci ale Republicii Populare Române. În privința aceasta este de utilizat exemplul dat de Republica Democrată Germană, unde lipsurile grave pricinuite fondului de cărți de ultimul război, sint în bună măsură practic înlocuite prin existența unui astfel de fișier centralizat, care „arată tot ce se găsește în principalele biblioteci ale Republicii Democrate Germane². Trebuie semnalat ca un fapt pozitiv și în același timp poate ca o primă etapă a acestui fișier centralizat alcătuirea de către Biblioteca Academiei R.P.R. a unei evidențe a publicațiilor periodice aflate în bibliotecile din Republica Populară Română. Un fișier centralizat, în care să fie înregistrate lucrările aflate în depozitele principalelor biblioteci ale țării și care să poată fi consultat în toate aceste biblioteci, ar fi de cel mai mare folos științei istorice din patria noastră. Pe de altă parte, tot în vederea sprijinirii muncii lucrătorilor din domeniul științei istorice este neapărat necesar să se treacă la o temeinică organizare a schimbului de cărți dintre biblioteci. Biblioteca Academiei R.P.R. a anunțat organizarea acestui schimb de cărți cu țările învecinate — fapt din nou pozitiv —, dar ea a neglijat organizarea schimbului cu bibliotecile din țară. Ființarea fișierului centralizat republican și a schimbului de cărți ar sprijini puternic munca cercetătorilor din Republica Populară Română.

Este neindoelnic că o discuție nu trebuie facuta numai de dragul de a discuta și ea nu trebuie să se mărginească la un schimb sau două de păreri, ci trebuie să fie vie. Știința istorică din patria noastră se află la o cotitură, moment care poate duce într-un timp relativ scurt la un puternic salt calitativ, dar pentru aceasta trebuie ca toți cercetătorii să-i înțeleagă însemnatatea, trebuie ca toți lucrătorii de pe tărîmul istoriei să-și dea un concurs neprecupeștit. Una din formele inițiale ale acestui concurs îl reprezintă tocmai participarea la această dezbatere, în care trebuie aduse în discuție cit de multe probleme și cit de multe păreri, deoarece după cum arată I. V. Stalin „este în deobște recunoscut că nici o știință nu se poate dezvolta și nu poate prospera fără lupta de opinii, fără libertatea

¹ După întocmirea notei de față, conducerea Bibliotecii Academiei R.P.R. a dispus închiderea săliilor de lectură pe timp de o lună pentru a se întreprinde unele operații de control și revizie, care nădăjduim că vor avea rezultatul de a remedia în bună măsură situația ce am semnalat-o.

² V. Cheresteașiu, Călătorie de studii în Republica Democrată Germană. • Studii • nr. 1, 1955, p. 97.

criticii¹. Pe de alta parte, discuția aceasta nu poate duce la rezultate eficiente decit în cazul cind forurile competente și în deosebi conducerile în titlurile de istorie ale Academiei R.P.R. — de care se leagă în primul rînd, în mod direct, realizarea detaliilor puse în discuție — nu se vor margini să asiste la dezbatere, fară a trage concluziile necesare și fără a aplica practic sugestiile și părerile ce li se vor părea juste. Datoria istoricilor este de a participa neînțirziat la această discuție publică, care însă nu trebuie să ramînă un simplu schimb de păreri, ci trebuie căt de grabnic să aibă urmari practice.

În concluzie, parerea celui ce a scris aceste rînduri este că în clîpa de față există condiții pentru ca știința istorică din Republica Populară Română să facă în scurt timp un însemnat salt calitativ. De sprijinul și de conlucrarea tuturor depinde realizarea acestui scop.

---

¹ I. V. Stalin, Marxismul și știința istorică, M.R., București, 1951, p. 66.

NOTE ȘI DOCUMENTE

**ȘTIRI NOI CU PRIVIRE LA MIRCEA MĂLĂERU
ȘI LA MIȘCAREA ȚĂRĂNEASCĂ DIN 1862**

DE

DAN BERINDEI

Mircea Malaeru, deputat din partea țărănilor clăcași din județul Ilfov, în Divanul ad hoc din 1857 și conducător al maselor țăranești în zilele alegerii de la București a lui Cuza-Vodă și al mișcarii țăranești din ianuarie 1862, a fost, fară îndoială, una dintre personalitățile cele mai interesante ale anilor Unirii Țărilor Române. Malaeru n-a fost un „agent electoral” în slujba unei partide sau a alteia, el a fost un luptător consecvent al cauzei țărănilor clăcași, acțiunile lui au coincis *în anumite limite și într-o anumita perioadă* cu acțiunile politice ale radicalilor inuienți. Unele informații cuprinse într-un supliment al ziarului „Reforma”¹ și un document descoperit la Arhivele Statului² aruncă noi lumini asupra vieții lui Malaeru, care apare preocupat de problema îmbunătățirii permanente a soartei țărănilor, nemarginindu-se să fie doar un agitator al satelor atunci cînd găseau radicalii necesari să ceară concursul maselor pentru a contrabalansa inferioritatea lor numerică din Adunare. În „Reforma” se publică relatarea lui Gr. Serurie cu privire la un incident ce se petrecuse între Malaeru și subadministratorul de Mostiștea, relatată pe care Serurie afirmă că o făcea pe baza declarației mai multor țărani din Fierbinți, dar care probabil n-a fost decît rezultatul con vorbirii sale cu însuși Malaeru despre care Serurie declară: „îl cunosc bine de la Adunarea ad hoc, unde am *conlucrat* cu dînsul”. Această ultimă informație merită a fi reținută. Este mai probabil ca Malaeru să fi venit la București, decât ca Serurie să fi pornit în mijlocul iernii sa se plimbe la Fierbinți. Documentul de la Arhivele Statului reprezintă versiunea oficială a aceluiși incident; este vorba de un raport al administratorului de Ilfov, Tătăranu (cel ce a reprimat și mișcarea din 1862), catre Ministerul din Nauntru, raport în care se redau informațiile primite de la subadministratorul de Mostiștea în această chestiune.

In seara zilei de 13 decembrie 1859 (c. v.), „după cină”, Mircea Malaeru pleacă din satul său Fundul Danciului — spre satul Grecii de Jos, unde urma să poarte vească „niște probe de griu” cu „tovarășii” săi, urmând a stabili dața transpor-

¹ „Reforma”, supl. la nr. 2 din 7 19 din 1860, p. 1—4.

² Arh. St. Buc., Min. Int. T. R., Div. Adm., nr. 2490/1859, f. 57.

terii grului la București pentru a-l preda cumpăratului. Malaeru, călare, avea desași cu rei probe „una de la D. Stanciu cununatul d-lui Nicolae și alta de la d. Nicolae Moaca”, a treia fiind a sa.

La o mică depărtare de sat, Mäläeru se întâlnește cu subadministratorul de țălostiștea, care era însoțit de doi dorobanți și de doi vatășei. Zapciul susține că întâlnirea a avut loc noaptea și ca „întrebându-l cine este, de unde vine și unde se duce după mai multe încurcaturi ce-au rostit, s-a dat banuiuală că poate să fie vre-un facator de rele” și ca de aceea s-a hotarit să-l ducă la reședința subadministrației „pentru cuvenita cercetare”. Iată însă cum relatează Mäläeru întâlnirea sa cu reprezentantul administrației:

„Zapciul îmi porunci să mă opresc și sătui locului.

— De unde vîi? mă întreba zapciul răstîit.

— D-aici din sat, și răspunsei.

— Și unde te duci?

— La satul Grecii de Jos, căci am o trebuință acolo.

Alunici zapciul fără a-mi zice mie ceva, porunci dorobanților să mă ia după trăsura lui, spre a mă duce la tactul subcîrmuirei. Eu îi zisei:

— La ce mă iei după d-ta, cocoane? căci sunt d-aici din sat și am neapărat trebuință unde îi-am spus că mă duc.

Iar zapciul ca neaoș zapciu, porunci încă odată și mai zapcirește dorobanților dă mă lua; și de nevoie ma supusei. Mă duseră după trăsura zapciului, ținându-mă ca pe un hoț prins asupra faptei, dorobanții de dîrlogii calului de amîndouă părțile...“

Relatarea lui Mäläeru reflectă caracterul dîrz al acestuia.

Subcîrmitorul pornește spre tactul subadministrației urmat de dorobanți, de vatășei și de Mäläeru. Pe drum, „zărinde-se o maciuca ascunsă“ pe sub hainele conduceatorului țărănimii, unul dintre dorobanți i-o cere, „iar dînsul n-a voit să o dea că nici un chip și i s-au luat fără a sa voie“. Ajungînd aproape de Fierbinți, din sirul arestatului cade o basma cu două hîrtii într-însa. Mäläeru susține că pierduse aceste hîrtii „din saritura calului.., speriat de dorobanții ce-l smicea de dîrlogi“, iar subcîrmitorul afirma că arestatul aruncase hîrtiile „lîngă oamenii ce e afălu de strajă“. Mäläeru da detaliul interesant că hîrtiile erau „niște însemnări ale mele, ca un fel de proiect, ciornă și pe curat, despre chestia propriețății“.

In urma găsirii hîrtiilor, subcîrmitorul „ca un leit besleagă“ — după cum spune Malaeru — fară a le citi, ordonă coborîrea arestatului de pe cal, lucru la care acesta „s-a opus cu totul“. Mäläeru este dat jos „prin forță“ și i se leagă mîinile cu un capastru, fiind dus apoi „pe jos“ după trăsura zapciului. Faptul că nici din relatarea oficială nu reiese că subadministratorul citise „proiectul“, vădește cu limpezime arbitrariul ce domnea în administrație. Bunul plac stăpînea raporturile dintre reprezentanții autorităților și țărănimile.

Ajunsă la reședința subcîrmuirii, Mäläeru este recunoscut de ajutorul celui ce-l arestase — pomojnicul — sau de „unii, alții“, după versiunea subadministratorului. Mäläeru susține în relatarea sa că pomojnicul declarase superiorului său: „Acest om este d. Mircea Mäläeru fost deputat a Divanului ad hoc, din partea plugarilor acestui district“. Dupa identificare, conduceatorul țărănimii este dezlegat, iar subadministratorul încheie un proces-verbal, pe care cel ce fusese arestat refuză să-l semneze fără a-i cunoaște conținutul. Răspunsul lui Mäläeru are parță la răbia de expresie și cărjenia limbajului lui Tudor Vladimirescu: „Imi ceri oare să iscălesc acest jurnal pentru ca ma-i luat fără nicio pricină din marginea satului meu și m-ai adus legat ca pe hoți și baljocorit ca p-o obială? și-apoi cum vrei sa iscalesc orbește o hîrtie

cînd nu știu ce cuprindé și cînd într-însa este vorba de mine, după cum ți-a placut d-tale?".

După încheierea procesului-verbal, subadministratorul poftăște pe Mălaeru în odaia sa, unde îl întreabă pentru ce face „propaganda”, lucru pe care conducătorul țărănimii îl căreiaște, determinînd pe reprezentantul autoritații să-i citească hîrtiile „pentru întâia oară” și declarîndu-i apoi: „Astfel este propaganda? Ce valamare pentru cineva coprinde aceste hîrtii? Ce! Acum cînd avem un guvern de dreptate și de libertate ce ne-o dă Convenția îscălită de șapte împărați, români nu mai pot avea dreptul d-ași pune pe hîrtie parerea și dorința lor? Nu mai au ei astăzi libertatea, nici ca sub guvernele Nedreptații din trecut, dă umbra dupe trebuințele lor, ci numai duși la claca îndoitoare și întreîntă și la podvezi cu biciul?”. Mălaeru spune apoi administratorului că intenționa să dea însemnarea sa „vreunui deputat spre a o propune la dezbaterea Obșteștei Adunari, cînd s-ar fi vorbit despre chestia proprietății”. Declarația fostului deputat din 1857 arată poziția țărănimii în anul înfăptuirii îndoitei alegeri, înfățișînd pe de o parte revolta împotriva exploatarii boieresci și pe de alta dorința de a participa și ea la rezolvarea „chestiunii proprietății”. Declarația mai arată și nădejdea pe care și-o pusese țărănamea în noul regim instaurat pe baza Convenției de la Paris, ea legînd noua orinduire de neaparata rezolvare a dorințelor ei. Ultima afirmație făcută de Mălaeru în privința „hîrtiilor” este de asemenea plină de interes, ea atestînd că în perioada Unirii Principatelor, conducătorii țărănimii erau în stare să-și exprime și singuri gîndurile și nu aveau nevoie să recurgă la ajutorul liberalilor pentru concretizarea în scris a dorințelor cîsasei pe care o reprezentau.

Subadministratorul refuză să înapoieze lui Mălaeru hîrtiile sale, dar îi dă să lea o cafea și-l roagă sa tacă „căci nu e timpul acum”. Fostul deputat în Divanul ad hoc, plecînd îi răspunde cu dirzenie, : „Nu te întreb și nici ca voi să aflu de care timp vrei să-mi vorbești d-ta, fiindcă plugarii români, cu toate sugrumările ce le-au suferit și le suferă încă, n-au aşteptat și nu aşteaptă nici un alt timp decît numai timpul luminii, al dreptății și al înfrâțirii”. De altfel, intențîile subadministratorului nu erau tot atît de mieroase ca și vorbele sale, caci după plecarea lui Mălaeru el își trimite raportul administrației, iar acesta la rîndul ei Ministerului din Năuntru¹, cerînd darea în judecată a conducătorului țărănimii. În urma rezoluției ministeriale, Ministerul din Năuntru se adresează celui de Justiție, cerîndu-i „a se judeca dupe legi acel individ, care caută într-un mod neierat să distreze pe locuitori satenii cu acte ca acestea”². Nu se cunosc încă urmările acestei sezisări.

Episodul acesta din viața celui ce a condus masele țărănești în ianuarie 1859 și în ianuarie 1862 în lupta pentru o viață mai bună, depășește valoarea unui simplu incident, căci relatarea publicată în „Reforma” redă în detaliile sale însăși trasăturile de caracter și dirzenia lui Mircea Mălaeru, aratînd în același timp, capacitatea principelui conducător al maselor țărănești de lăsă singur *atitudine* — fără ajutorul liberalilor față de problemele politice ale zilei.

Mișcarea țărănilor ilfoveni și prahoveni din ianuarie 1862 (c. v.) a fost, fără îndoială, cea mai însemnată mișcare țărănească de masse din timpul domniei lui Cuza Vodă. Descoperirea unui dosar în legatură cu mișcarea țărănească din 1862

¹ Arh. St. Buc., Min. Int. T. R., Div. Adm., nr. 2490/1859, f. 57.

² Ibidem, adresă din 29 decembrie 1859, f. 58.

ăunca noi lumini și conturează unele aspecte ale acestei acțiuni a țăranimii¹. Documentele cuprinse în dosar se referă îndeosebi la măsurile militare luate de guvernul conservator pentru a reprema mișcarea țărănească. Ele vin să întregească cele 15 documente publicate fără comentar de Nicolae Iorga în 1937² și studiul ce l-am publicat în 1951³. Din documentele cuprinse în dosarul amintit și din elementele publicate cunoscute pînă astăzi se poate reconstituî cu mai mare precizie ultima fază a desfașurării mișcării țărănești din 1862, și în același timp, se pot desprinde o serie de detalii privind măsurile guvernamentale din primele săptămîni de detențione ale țăranilor.

Documentele dezvăluie modul în care a fost organizată „expediția militară”, trimisă spre a înăbuși mișcarea țăranilor. Reiese din trei ordine, expediate la 22 ianuarie 1862 căpitanilor Lupescu, Donici și maiorului Lupa, că această „expediție” se compunea din compania I-a a regimentului nr 2 și din escadronul I al regimentului nr 2 de lancieri, ambele unități fiind puse sub comanda maiorului Lupa. Acestea erau pus sub asculțarea prefectului N. Tătăranu, „în ceea ce privește respingerea locuitorilor, arestarea unora dintrînșii, cu un cuvînt restabilirea ordinii”, dar „în cee ce privește execuția”, el singur o să ia „măsurile” necesare „după împrejurări”. Este remarcabilă cea de-a doua instrucțiune pe care o capătă Lupa: „Dacă după trei somâști legiuite, locuitorii nu vor voi să dea pe mîna administratorului pe uneltitorii tulburării și nu vor voi a se împrăștia, prin mai multe șarje de cavalerie sau cu baioneta vești căuta a-i respinge și a pune mîna pe uneltitorii“. Din următoarea instrucțiune reiese și mai limpede panica guvernului: „La caz de silă și de întreburi întare de arme din parte-le, și veți ataca, și veți respinge... căutînd prin toate mijloacele ce aveți a menține ordinea și a tăia drumul răzvrătitorilor spre capitală, împărăștiindu-i, întrebuiînd și focurile“⁴. Este evidentă spaima ministerului și hotărîrea sa de a reprema cu orice mijloace mișcarea țărănească. În aceeași zi, colonelul Ioan Gr. Ghica (fiul domnitorului Moldovei dintre 1849 și 1856), ministrul de război, ordonă colonelului Cornescu, inspectorul despărțirii I de dorobanți, conceptrarea a 150 dorobanți din județul Ilfov⁵. Acest fapt dovedește încă odată gradul de îngrijorare a guvernului din București, teama vîrfurilor claselor exploataatoare de venirea țăranilor. De altfel, unul din documentele publicate de Nicolae Iorga dezvaluie faptul că prefectul de poliție luase și în București, cam în același timp, măsuri de intensă supraveghere⁶.

Unitatea maiorului Lupa este trimisă la Fierbinți, dar, între timp, primindu-se informații că ceata țăranilor trecuse la Tunari, se dă un nou ordin, cerîndu-se maiorului Lupa să țină seama de aceasta și să facă totul pentru „a le opri drumul de a intra în capitală“⁷. Acest ordin are două versiuni, din care cea de-a doua este și mai interesantă, dovedind panica guvernului, căci se ordonă lui Lupa să se retragă „spre

¹ • Dosar pentru împrejurările cu cîteva sate din Ilfov de la 22 pînă la 24 ghenarie ». Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862. Dosarul mi-a fost semnalat de tov. V. Mihordea căruia îl aduc pe această cale mulțumiri.

² N. Iorga, Mișcarea țărănească din 1862, în « Revista istorică », XXIII, 1937, p. 210—216.

³ B.. Dan, Mișcarea țărănească condusă de Mircea Mălăeru (ianuarie 1862), în Buletin Științific al Academiei R.P.R., Secțiunea de științe istorice, filozofice, economico-juridice, tom. III, (1951), p. 37—63.

⁴ Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862, f. 1, 2.

⁵ Ibidem, f. 3.

⁶ N. Iorga, op. cit., p. 210.

⁷ Ordin din 22 ianuarie www.dacoreomanica.ro nr. 72/1862, f. 4.

capitala pîna la jumătate de ora de la bariera¹. Aceasta versiune arata ca ministrul de război se temea ca unitatea trimisă spre Fierbinți să nu fie destul de puternică pentru a reprima mișcarea țărănească. Ordinul acesta îl primește majorul Lupu cu înțîrziere, în prima oră a zilei de 23 ianuarie.

Un raport al comandantului „expediției”, trimis la 23 ianuarie și început a fi redactat la 22 ianuarie, descrie mișcarea rapidă executată de unitatea sa, care reușise să scoată din acțiune principalul corp al țărănilor². Majorul Lupu arata în acest raport, trimis din satul Afumați, că ieșise din București la ora 5,30 după amiază, în ziua de 22 ianuarie și după ce trecuse rîul Colentina, ocupase drumurile, „ce înînă de la Fierbinți la București” și trimisese un detașament sub ordinele capitanului Lupescu și ale locotenentului Crețeanu (care comanda jumătatea unui pluton de lancieri) spre Fierbinți, „prin satul Afumați”, el îndreptîndu-se cu restul unității spre Ștefănești ca de acolo, apoi, să se îndrepte spre Fierbinți. Pe drumul spre Ștefănești, doi negustori informează pe conducătorii principalului detașament că „locuitorii satului Fierbinți în număr de 5 sute și mai bine porniseră din sat spre a poposi noaptea în satul Afumați ca de acolo, a două zi, după ce mai întîi ar fi ridicat și pe locuitorii de aci, să pornească la București”. Sosit la Ștefănești, majorul Lupu trimite un curier căpitanului Lupescu, informîndu-l despre cele aflate, apoi pornește și el cu detașamentul său spre Afumați. Aici încjoară satul („tăind și drumurile de comunicație”) și apoi, „după propunerea” prefectului Tătăranu se trimit „detașamente ca să meargă din casă în casă spre a aresta pe cei ce se vor răla din Fierbinți”. Pînă aproape de miezul nopții sunt arestați 112 oameni, între care e și un preot (este desigur vorba de preotul Constantin din Salciî-Prahova) și se găsește „trâsura cu cai cu tot” a lui Mircea Mălăeru. Raportul mai informează că mulți dintre țărani fugiseră, auzind de venirea armatei și că deci numărul lor era cu mult mai mare. Lupu nu uită să declare, plin de el, că nădăduia să pună mîna „și pe individul al căruia spirit de rebelie a contribuit mai mult la revolta lor”, referindu-se desigur la Mălăeru. În încheierea raportului, „comandanțele trupelor de sprijinie”, cum se intitulează pompos Lupu, anunță că primise informații privind prezența unui oarecare număr de săteni strînsi în satul Dascălul.

In timp ce majorul își încheia raportul, sosete la Afumați cel de-al doilea ordin al ministrului, care-l îngrijorează pe Lupu, deși de fapt el era acum stăpîn pe situație. Dovada îngrijorării sale, care reflectă spaima întregii clase stăpînoare pe care o reprezenta, este răspunsul pe care-l trimite colonelului Ghica, ședindu-l că renunță să trimită un detașament spre satul Dascălul, înainte de a primi un ordin de confirmare a acestei acțiuni proiectate. El mai adaugă în această nouă parte a raportului, scrisă la ora 1 noaptea (23 ianuarie) că fusese găsit „arestat... într-o casă” procurorul prins de țărani la Fierbinți. În încheiere, majorul Lupu opinează toluși pentru a reveni spre București, „liniștea și ordinea” fiind „restabilite”. Raportul „comandantului expediției” este un document de cel mai mare interes pentru restabilirea faptelor petrecute în preajma Bucureștiului la 22 ianuarie 1862. În același timp, raportul acesta (ca și ordinele ministrului de război) oglindește teama și zăpăceala clasei stăpînoare în fața mișcării țărănilor.

După primirea raportului majorului Lupu, ministrul de război trimite un ordin la 23 ianuarie (ora 10 dimineață), autorizînd operația de la satul Dascălul³. În

¹ Ordin din 22 ianuarie 1862, Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862, f. 5.

² Ibidem, f. 7, 69.

³ Ibidem, f. 8.

același zi, maiorul Lupu expediaza la București un raport nou, anunțind ca numărul așteiașilor atinsese cifra de 235 de oameni și că se strănseseră și... armé (o sabie de jandarm, cinci pisloale, teaca (!?) săbii luate de la subprefect¹, un topor, cinci sulițe, patru cuțite și.. ciomege). În încheiere, „șeful trupei în misiune” cere autorizația de a reveni la București, mai ales că întâmpina greutăți „pentru furajarea cailor, precum și cu îndestularea gradelor”. Într-un post-scriptum vestește că aflase că „Mircea Malăeru cu vreo douăzeci... ar fi intrat în București”².

Rapoartele maiorului Lupu, împreună cu știrile ce ne-au fost transmise prin presa timpului și cu rapoartele primite de Alexandru Florescu, prefectul poliției din București, reflectă frământarea care cuprinse masele țărănești din preajma capitalei Principatelor. Rapoartele primite de Florescu arată caracterul larg al mișcării țărănești din preajma zilei de 24 ianuarie 1862³. Un raport vorbește (în mod exagerat în ceea ce privește cifra) de înaintare spre București „pe drumul Tâma-găului” a unei cete de 700–800 oameni. Un altul arată că o cetea numeroasă de țărani, însoțită de un „panglicar”, încercase să pătrunda în capitală pe la bariera Beilicului. Altul da amanuntul interesant, dar care trebuie primit cu rezervă, că unul dintre conducătorii sătenilor, Tache Popescu, „foarte sumeș și cu nepăsare striga că au venit la dreptate în contra căpitanului și a celorlați”. Probabil că Popescu nu se referea la dominitor, ci mai degrabă la Barbu Catargiu și la boierii săi.

Dosarul inedit de la Arhivele Statului cuprinde și un sir de documente referitoare la urmările mișcării țărănilor. Un raport al colonelului Cornescu din 23 ianuarie 1862 confirmă cele cunoscute pînă astăzi despre dezarmarea dorobanților Tudorache Ion și Ivan din satul Creața de către ceată ginerelui lui Mălăeru, Neagu Mușat. Raportul mai conține detaliul că celalalt conducător al cetei era Tudor din satul Maia⁴. Tot un raport al colonelului Cornescu ne arată că la 25 ianuarie 1862 se găseau chemați peste rînd 127 dorobanți ilfovieni⁵, care vor fi liberați în zilele urmatoare, nepastrindu-se sub arme decît 20, „cari s-au poprit spre a însoci pe d. prefect de Ilfov la cercetările ce este rînduit a face în tot județul spre descoperirea persoanelor ce au provocat mișcarea locuitorilor țărani și constatarea părții ce va fi luat fiecare la aceasta”⁶. Totuși, peste alte vreo trei zile, se ordonă o nouă concentrare a 150 dorobanții, fiind nevoie „de a convoi arestanții și de a păzi locuitorii la Plumbuită, schimbînd compania de linie ce urmează acest serviciu”⁷. Într-o adresă către Ministerul de Interne se lamurește că se luase această masură „din cauza lipsei de încăperi pentru locuința companiei de infanterie ce străjuește arestanții țărani de la Plumbuită”⁸. Cu alte cuvinte, dorobanții puteau sta acolo unde nu putea sta armata de linie! Apare aici discriminarea de tratament între ostașii țărani și cei ai armatei propriu-zise, pe care cîrmuitorii vremii îi menajau. În legătură cu raportul lui Cornescu din 25 ianuarie, este interesant de constatat ipocrizia clasei conducătoare, care insinua, chiar involuntar, că mișcarea țărănilor pornise doar din pricina așașilor venite de la cîteva „persoane”, iar nu din pricina uriașelor nemulțumiri și din spiritul de revolta al maselor țărănești.

¹ Este vorba de subprefectul de Mostiștea : Alex. Notara.

² Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862, f. 9.

³ N. Iorga, op. cit., p. 210–216.

⁴ Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862, f. 10.

⁵ Ibidem, f. 12.

⁶ Ministerul de Interne către Ministerul de Război, 27 ianuarie 1862, ibidem, f. 14.

⁷ Ioan Grigore Ghica, ministrul de război către colonelul Cîrnușescu, inspectorul despărțirii I de dorobanți, ibidem, f. 15.

⁸ Ministerul de Război către Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862, ibidem, f. 16.

Documentele din dosarul amintit dau noi amanunte privind soarta țaranilor arestați în primele săptămâni după prinderea lor. Țaranii, în număr de 236, sunt transportați la manastirea Plumbuita de către căpitanul Lupescu și aici sunt îngheșuiți în „două mari saloane, în care abia au încăput...”¹. Informația cuprinde confirmarea celor deja cunoscute asupra modului barbar în care au fost îngheșuiți țărani arestați. Tot la 23 ianuarie, procurorul Geani eliberează 10 arestați², iar a doua zi, compania căpitanului Lupescu este înlocuită prin compania VI din același regiment (comandată de căpitanul Cojocăreanu)³. Aceasta va fi înlocuită la 28 ianuarie de către unitatea locotenentului Bacaloglu, care va lua în primire 168 arestați⁴. În sfîrșit, abia la 6 februarie se poate îndeplini ordinul dat de Ministerul de Război încă de la 30 ianuarie, înlocuindu-se compania a II-a din regimentul nr. 2, comandanță de căpitanul Leca, prin dorobanții ilfoveni, care iau în primire 208 arestați⁵. De altfel, în aceeași zi, compania a II-a, înlocuise compania V din același regiment⁶. Acum însă deținuții nu se mai găseau la Plumbuita, ci la Vacărești, unde fuseseră mutați de la 1 februarie⁷. O ultimă chitanță de acest fel datează de la mijlocul lunii martie 1862 și este dată de către comandanțul companiei a VIII-a a regimentului nr. 2 căpitanului Leca, comandanțul companiei a II-a⁸. La începutul lunii martie, dorobanții fuseseră înlocuiți din nou prin trupe de linie, guvernul observând prea multă înțelegere din partea dorobanților față de arestați. În chitanță menționată se arată că în această vreme se găseau la Vacărești 139 țărani deținuți. Toate aceste documente dau precizări însemnante cu privire la istoricul deținerii țaranilor, ridicăți sub conducerea lui Malaeru în zilele lunii ianuarie 1862.

Mișcarea țărănească din 1862 se conturează și mai bine prin piesele cuprinse în dosarul amintit, care dau un sir de detalii și precizări prețioase, ajutând la înțelegerea mai adâncă a frâmintarilor țărănești din ianuarie 1862 (c.v.). Este de reținut, îndeosebi, panica în care este aruncat guvernul și știrea venirii spre București a țaranilor, apoi, pe de alta parte, trebuie relevat caracterul amplu al acestor frânturi țari țărănești, dovedit numai de arestarea într-un singur sat a 235 sateni, neînîndu-se seama de numărul mare al țaranilor care izbutiseră să scape de încercuirea armatei. În sfîrșit, este de remarcat situația specială a dorobanțimii, care nu se bucura nici de menajamentele și nici de încrederea guvernului și ale carei legături naturale cu țărănamea o faceau suspectă guvernărilor.

¹ Lupescu, comandanțul companiei I din regimentul nr. 2 de linie către colonelul Ioan Gr. Ghica, ministrul de război, 24 ianuarie 1862. Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72, 1862, f. 19.

² Chitanță dată de Al. Geani căpitanului Lupescu, 24 ianuarie 1862, ibidem, f. 21.

³ Chitanță dată de căpitanul Cojocăreanu căpitanului Lupescu, 25 ianuarie 1862, ibidem, f. 20.

⁴ Chitanță dată de locotenentul Bacaloglu căpitanului Cojocăreanu, 28 ianuarie 1862, ibidem, f. 28.

⁵ Chitanță dată de îngrijitorul comenziilor dorobanților căpitanului Leca, 6 februarie 1862, ibidem, f. 31.

⁶ Chitanțele din 6 februarie 1862, ibidem, f. 34–36, 41–43.

⁷ Adresa ministrului de interne Barbu Catargi către colonelul Ioan Gr. Ghica, ministrul de război, 31 ianuarie 1862, ibidem, f. 24.

⁸ Ibidem, f. 37–38.

www.dacoromanica.ro

DOCUMENTE INEDITE DIN PERIOADA 1517—1774
DE
I. IONAŞCU

Publicăm un număr de șapte acte din perioada 1517—1774. Aceste materiale documentare inedite, privitoare la Tara Românească, aduc cîteva lămuriri prețioase. Vom semnala unele, fără a stăru asupra lor.

Actul din 14 iulie 1517 (nr. 1), conservat în traducere, conține cel mai vechi formular de cancelarie orășenească și cea mai veche mărturie cu data certă privind organizarea administrativă a orașelor (în spate Rîmnicu-Vilcii) la începutul secolului al XVI-lea. Se constată că județul și cei 12 pîrgari au calitatea să întărească acele cumpărături de pămînt la Titireci, lîngă Ocnile Mari, făcute de boieri (e vorba de boierii Drăgoești, care vor juca un rol politic important în secolul al XVI-lea) de la tîrgovești locali, printre care se află și un croitor. Această întărire a tranzacțiilor este confirmată prin hrisovul lui Neagoe Basarab din 29 octombrie 1517, publicat în colecția *Documente privind istoria României*, B. sec. XVI, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București 1951, nr. 128, p. 125—6, din care rezultă doar unele mici diferențe de lectură între cele două acte, ceea ce argumentează veracitatea conținutului cărții date de județul și pîrgarii din Rîmnic.

Documentele din 10 și 15 iulie 1652 (nr. 2—3) dezvăluie cumplita fiscalitate exercitată asupra țăranilor sub domnia lui Matei Basarab, care îi silește să fugă din sat, „neputind birui dăjdili și nevoili“, dar fuga nu curmă suferința lor, căci ceilalți megieși din satul Mișăi-Vlașca le descoberă urma după cîțiva ani și-i silesc să plătească dările răspunse de ei ia stăpinire, în sumă de 45 ughi. Neavînd de unde să scoată atitia galbeni, ei sint siliti să se vîndă rumîni lui Drăghici logofăt Cantacuzino, pe a cărui moșie Crîngeni se leagă a robi pentru vecinie.

Ceea ce interesează apoi în aceste acte este și faptul că sunt scrise în Tîrgoviște de un grămătic Stoica; acesta foarte probabil că nu este decît viitorul Stoica logofăt Ludescu, cunoscut mai tîrziu ca om de casă al Cantacuzinilor, căruia i s-a atribuit redactarea „Letopiseteului Tării Românești“, cea mai veche cronică munțeană, redactată în a doua jumătate a sec. XVII, cunoscută și sub numele de Cronica cantacuzinească.

Hrisovul emis de Matei Basarab la 15 martie 1654, cu trei săptămâni înainte de moarte (nr. 4), reflectă contradicția puternică dintre marii feudali și boierii mai mărunti, demascind metodele de corupție și abuz practicate de famosi boieri Buzesti, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, spre a-și lărgi latifundiile prin cotropirea nu numai a ocinelor țărănești, ci și a moșilor boierimii mijlocii și mici. Documentul de față demască Josnicele procedee care au înlesnit Buzestilor să acapareze cele peste 120 sate, a caror stăpinire se confirmă de Constantin Vodă Șerban, la 10 iunie 1656, jupaniței Elena, văduva lui Radu Buzescu banul, printr-un foarte întins hrisov publicat de Tocilescu în revista „Tinerimea Romină“, vol. I (1898), p. 89 și urm. fără a fi urmat apoi de studiul pe care autorul îl făgăduia. Actul de față contribuie la o mai largă înțelegere a hrisovului din 1656, în care reapar moșii pe care Matei Basarab în 1654 le atribuia logofătului Vlad Bîrsescu, negind drept al Buzestilor asupra lor.

Actul din 1684 martie (nr. 5) atestă cele relatate în Cronica zisa Cantacuzinească asupra torturilor cu „inchisori și prăzi“ la care a fost supus Stoica logofăt Ludescu de către Grigore Ghica-Vodă în anul 1672, ațiat de boierii taberei Bălenilor, dușmanii Cantacuzinilor.

Un deosebit interes prezintă scrisoarea din 7 mai 1687 (nr. 6), prin care același Stoica Ludescu „sluga batrină a măreției tale“ se adresează din Tîrgoviște lui Șerban Vodă Cantacuzino, răspunzindu-i (la porunca trimisă printr-un portar, de a veni la București să depună mărturie cu jurămînt în judecata dintre biserică domnească din Tîrgoviște și comisul Apostol Catargiu), „că eu nu pociu să viu, una pentru marea slăbiciune ce am, alta mă știi singur măria ta că eu într-acestea n-am umblat de cind sint“.

Din această scrisoare reiese limpede că Stoica Ludescu locuia la Tîrgoviște, departe de curtea lui Șerban Cantacuzino, și că traiul din București nu-l atrăgea. Mai apare clar faptul că Ludescu a lucrat deci în cancelaria lui Matei Basarab ca „logofătel domnesc“ înainte de anul 1658, data considerată ca începutul activității lui publice (cf. „Revista istorică“, XX — 1934, p. 219—220). Există și un document domnesc, categoric în această privință, scris de însuși „Stoica Ludescu în orașul Tîrgoviște“, la 28 aprilie 1654, adică la puține zile după moartea lui Matei, în care el își scrie numele „Ludescu“, iar nu „Liudescu“, pe cînd în actul din 29 iulie 1682, publicat în menționata revistă, acesta iscălește „eu Stoica logofăt“, fără nume de familie, avînd funcția de „ispravnic al scaunului Tîrgoviștii“. Dar asupra acestui personaj intrat în istoria literaturii române vom reveni într-un număr viitor.

Conținutul acestor acte, și al altor ce vor urma, relative la Stoica Ludescu va ajuta în oarecare măsură Colectivul din Institutul de Istorie al Academiei R.P.R., care lucrează la întocmirea primei ediții critice a cronicelor „Istoria Țării Românești“, să facă oarecare lumină în problema identificării autorului ei, dacă este Stoica Ludescu, după cum istoriografia burgheză a admis, sau nu.

Ultimul document, cu data 23 august 1774 (nr. 7), ne informează asupra frămintărilor produse la noi după pacea de la Kuciuc-Kainargi în sinul clasei conduceătoare, care urmărește să obțină de la Poartă, cu ajutorul diplomatic al Rusiei, unele ușurări ale jugului turcesc. Din scrisoare

se văd procedeele întocmirii arzurilor (petițiilor) țării către subjugătorii turci, asupra cărora avem pînă acum prea puține informații.

1517 (7025) iulie 14, Rimnicu-Vilcii. Județul și pîrgarii orașului Rimnic înțăresc lui Stanciu logofăt cumpărături de vie și livezi la Titireci.

† In numele tatălui și fiului și al sfîntului duh.

Eu județul și 12 pîrgari din orașul Rimnic¹ scriem a noastră carte lui jupan Stanciu logofatul pentru ca să-i fie¹ la Titireci o vie și cu grădină și cu livezi și cu fîntîna.....¹, pentru că le-au cumpărat de la Vrăhănoae și de la bărbatul ei Paul, drept 1200 de aspri.

Și iar să fie a lor la Titireci un loc de vie și cu ograda și cu fîntîna, pentru că le-au cumpărat de la Neaga și fețorul ei Stanciu al lor loc de vie tot, drept aspri 140.

Și iar să fie al lui la Titireci un loc de vie și cu ograda, pentru că le-au cumpărat acestea de la Dincoe și de la fiu-său Trîsul toate părțile lor, drept un caftan, prețul lui aspri 130.

Și iar să fie al lui un loc de vie și cu ograda, pentru că le-au cumpărat popa Frîncul și frate-sau Stanciu de la Coica croitorul, drept aspri 300 toata parteia lui.

Și marturii : popa Ivanco și Iacob cel bătrîn și Manta macelar și alt Manta și Cuturlea și Stanciu de la Pod și Stanciu și frate-său Dumitru și Trîsul și popa Duhmitru ot Rimnic și Bănilă și Iacov și Déico și frate-său Stanciu.

Și Voico gramaticul, fețorul lui Déico, am scris în luna lui iulie 14 dni, vîlto 6025 < 1517 >

Traducere din sec. XVIII pe hîrtie, în unele locuri ruptă.

1652 (7160) iulie 10 Trîgoviște. Cîrstea și fiii săi, fărăni liberi din satul Mișăi-Vlașca, „neputind birui dajdile și nevoili“, au fugit pe moșia Crîngeni-Olt a lui Drăghici log. Cantacuzino, căruia i se vînd rumîni pentru 45 ughi.

Adec eu Crâștea împreună cu fețorii miei, anum^(e) : Șarbani și Badilă și Drăgulin, scriem și marturism cu acest zapis al nostru ca să fie de mare credință la mîna dumnealui jupan Drăghici log., cum să se știe ca noi am fost tot megiași de în sat de în Mișăi ot sud <ștvo> Vlaș<ca.>

Deci de la o seamă de vreme, neputind birui dajdile și nevoili, noi ne-am scusat de am fugit de acolo. Si căutând loc de hrana, nemerit-am în satul lui Drăghici log., în Crîngeni ot Olt.

Și am tot săzut acolo cîțavă seama de vreme ; iar megiașii miei, umbîndu-mi pre urmă, m-au găsit într-acest sat și ne-au apucat sa le platim rămășițele de pre urmă cîte nu am dat, care se-au făcut de tot ughi 45.

Deci noi neavînd putere să le dăm acești bani, venit-am la Drăghici log., încă cu multă rugăciune, de ne-am vîndut dumnealui să-i sim rumîni noi și cu toți fețorii noștri, derept bani gata ughi 45, să avem a șadea pre moșia lui la Crîngeni, căci avem acolo oameni și rudenii.

Și ne-am vîndut dumnelui rumîni cu toți fețorii noștri de bună voea noastră fără nici o silă, ca să sim dumnelui rumîni stătători în veci.

Și mărturie au fost mulți boieri și megiașii miei ot Mișăi : popa Mircea și Cîrloman și Stroe.

Și noi pentru credință ne-am pus degetele.

A scris Stoica în Trîgoviști, iulie 10 zile, în anul 7160 <1652.>

¹ loc rupt în text.

x eu Craste	Radul logofăt Crețulescul
x Șärban	Alexandru post.
x Bădilă	† Pană log. Filipescul
x Drăgulin	† az (eu) Ivașco post. ot Izvor
Ghine vel vistiar	popa Mircia
† Crăste căpit (an)	† Stroe
....?	† Crloman
Arh. Stat. Craiova, Fondul „Jean Mihail“.	
Orig. hîrtie.	

1652 (7160) iulie 15. Popa Mircea, Cîrloman și Stroe din satul Mișăi — Vlașca adeveresc că unchiaș Cîrstea și fiii săi, fugiți de mai mulți ani din sat, le-au plătit dăjdile cu bani luați de la Drăghici log., căruia s-au văzut nevoi să se vîndă rumâni.

Eu popa Mircea și cu Cîrloman și Stroe den satul Mișăi ot Vlaș (ca) ~~dam~~ zapisul nostru sî fie de bună credință, la mîna unchiașului Crîstei și a feciorilor lui, cum să se știe cî acest om au șazut în satul nostru și acolea ș-a dat birul și toate dăjdili, până nu au mai avut ce da.

Deci s-au sculat de au fugit unde au părul în cea lîră; iar noi i-am tot plătit dăjdili și nevoili lui până n-am mai putut birui nici noi, ci ne-am sculat de am umblat de l-am căutat până l-am găsit și l-am apucat sî ne plătească chelt ~~cî~~ iealele ce am tras pentru ei.

Deci ei nici un ban n-au avut sî ne dea, ci s-au sculat de s-au vîndut la dumnealui Drăghici logofăt, și cu feciorii lui. Deci deca au luat banii, ei s-au plătit de noi de toate chelt iealele, ce am făcut noi pentru ei, până la un ban; nimic nu ne-au rămas datorii.

Și i-au mutat Drăghici logofăt și partea de lîr bani 60, în satul dumnei lui, în Crîngeni.

Deci noi de acum înainte, nimic treabă cu ei să n'avem, măcar cît capul părului, ci sî aibi a-ș darea birul acolo în Crîngeni.

Și pentru credință, ne-am pus și degetili.

Acăsta am scris și mărturisim.

Iul (ie) 15, 7160 (1562)

x † eu popa Mircia

x eu Stroe

x eu Cîrloman

Arh. Stat. Craiova, Fondul „Jean Mihail“.

Orig. hîrtie.

1654 (7162) martie 15, Tîrgoviște. Matei Basarab judecă pricina dintre boierii Buzești și Vlad logofăt Bîrsescu pentru moșiile boierilor Drăgoești, hotărind că acestea se cuvin să le stăpinească Vlad, fiind cea mai apropiată ruda a Drăgoeștilor.

† In Hristos dumnezeu bine credinciosul și bine cinstitorul și iubitorul de Hs., singur stăpinitorul Io Matei Basarab voevod, cu mila lui dumnezeu și cu darul lui dumnezeu, stăpînind și domnind peste toată Tara Românească și încă și a părților de peste munți a Almașului și a Făgărașului herțeg.

Abinevoit domnia mea cu voința sa și cu inima curată și luminată a domniei mele, pentru a proslăvi pe dumnezeu, care m-a proslavit și cu slava m-a înălțat pe scaunul sfînt răposașilor moși ai domniei mele.

Iată am dăruit și domnia mea acest preacinstit și bun la chip și prea onoratul de față hrisov al domniei mele, care este deasupra tuturor cinstitelor daruri, credinciosului boier al domniei mele, lui Vlad logofat de vistierie, fiul Predei clucer Bîrsescul, nepotul lui Manea, *fiul jupanișei Dumitrei Dragoiasa*...¹ Ghizdavet și cu fiili lui căi dumnezeu îi va dăruia, ca să-i fie lui...¹ și ocine și sălașe de țigani din moșia care se cheme Drăgoiasca, însă anume din județul...¹, satul *Drăgoești* tot și *Trepteni* toți și *Unghenii* toți și din județul Vilcea *Mușmura* toată și *Păscărești* jumătate și *Vetrică* toată...¹. Si din Mehedinti, *Cerneul* tot și *Izvorul de lîngă*...¹ tot și *Căzănești* tot și *Diveselul* tot și *Burila* de la Dunăre toată și *Gogosii*...¹ toți și *Jiiana* toată și *Cîmpul lui Balotă* și cu *Balta Verde* și *Broscrii* toți și *Voinicica* toată.

Și alte ocine și sate și cu toată țigănia cătă se va găsi din avereia Drăgoeștilor, pentru că aceste mai sus zise sate și ocine și țigani, cu toți vecinii și cu toate hotarele lor, au fost lui Vlad log. moșii de moș-enire de la moșii lui, boierii Drăgoeștilor, încă din agonisita¹ lor. Si au tot stăpinit cu bună pace.

Iar apoi cînd a fost în zilele răposatului Șerban voevod, atunci s-au ridicat *Buzești* din *Cepturoaea* de au cutropit și luat în puterea lor (toate) satele și țiganii Drăgoeștilor de la mîna Predei clucer, părintele lui Vlad log. Bîrsescul, zicînd cum că lor li se cuvine a stăpini, căci sunt rudenii mai apropiate ai acelor boieri din Drăgoești, decît Preda clucer Bîrsescul.

Si au tot stăpinit ei aceste moșii în putere și fără dreptate, neavînd nici o treabă.

Iar apoi cînd a fost în zilele lui Leon voevod, Preda clucer el nici cum nu s-a lăsat aşa, ci a mers la Leon vodă în divan de s-a pîrît cu Radu ban Buzescul de față. Intru aceasta domnia lui a cercetat și a adeverit cum este Preda clucer mai apropiată rudă și singe al acelor boieri din Drăgoești decît Radu ban Buzescul. Si a judecat domnia lui, ca să ţie Preda clucer toate aceste mai sus zise moșii și țigani.

Iar Radu ban văzînd aşa, el s-a dus într-ascuns la Hriza fost mare ban de a dat această mită...¹ două sate: Prundenii și Buciumenii din județul Vilcea, și încă pe la alii boieri a dat bani mită. Si acei boieri toți au stat potrivnici lui Preda clucer și îndată s-a întors judecata în voia lui Radul ban. Si încă a trimis om domnesc de a luat de la Preda clucer cu putere și fără dreptate toate cărțile că le-au avut peste acele moșii.

Iar apoi nu peste multe vreme, cînd m-a dăruit domnul dumnezeu cu domnia și cinstiul împărat cu sceptrul de a stăpini Țara Romînească, Vladul logofatul, fiul lui Preda clucerul Bîrsescul s-a ridicat¹ cu pîră și a venit împreună cu Radul ban Buzescul de s-a pîrît față în față înaintea domniei mele în marea divan.

Intr-aceasta, domnia mea am cercetat și am judecat după dreptate și după lege împreună cu cinstiții dregători ai domniei mele și am dat între ei 6 boieri pe râvașe domnești, anume: din Otetiliș, Stroe post. și Pîrvul log. Dolofanul și din Dos, Ianio post. și din Slăvîtești, Tudor log. și din...¹, Dragomir post. și din Măldărești, Radul căpitân, pentru ca să aibă a cerceta și adeveri cine dintre ei este ruda cea mai apropiată a acelor boieri din Drăgoești.

Astfel aşa...¹ și s-au adunat la scaunul Craiovei naintea preacinstiului dregător al domniei mele, jupan *Ghiorma* vel ban și au cercetat tot cu de amanuntul și au adeverit...¹ cum este Vladul log. Bîrsescul cea mai apropiată ruda

¹ Rupt în original.

și singe al Drăgoeștilor, decât Radul ban Buzescu și cum se cade lui a stăpini..! țigani cum este mai sus scris.

Și am vazut domnia mea și cartea acelor boieri și amîndoua răvașele domnești la mîna Vladului logofăt cum este scris mai sus.

Iar apoi, Preda spătar...! nepotul lui Radu ban, stăpinind și el jumata din aceste mai sus zise sate și țigani partelui jumătate din împărțeala cu unchiul sau, Radul ban Buzescul, el prin nimic nu s-a apucat cu pîra, ci mai vîrtos singur a mărturisit înaintea tuturor boierilor cum a auzit el din gura tatalui sau, cum sănătatea boierii din Bîrsești rudele cele apropiate ale acestor boieri din Drăgoești iar Buzăștii n-au nici o treabă cu acele moșii, ci le-au stăpinit în puterea lor.

Intru aceasta, Preda spătar. Ceptureanu a cazut la domnia mea cu multă rugaciune, de s-a împăcat și a dat lui Vladul log. pentru partea lui, jumătate din aceste mai sus-zise moșii, bani gata galbeni 35 și i-a dat și două sate anume: din județul Vilcea satul Mamura de lîngă Olt tot satul și cu tot hotarul, și din județul Mehedinți satul Jiliana, toata, și cu hotarul și să fie plătit pentru partea lui jumătate...!

Iar unchiul său Radul banul, nici aşa nu s-a lasat ci a venit înaintea domniei mele a doua oară, zicind ca nu au judecat cu dreptate acei 6 boieri, cari sănătatea moșii și au facut lui fătărie.

Intru aceasta domnia mea de asemenea am judecat și am dat între ei alii 6 boieri dintre cei mari din divan, anume: Dragomir mare vornic și Di...! icul mare spătar și Dumitru Filieșanu mare sluj, și Radul Șentescul mare aga și Bunea vîstiliar și Gheorghe Caride vîstiliar, ca să aibă a cerceta și a judeca cum vor afla cu sufletele lor.

Și Radul banul, văzînd cum că nici acești boieri nu vor face nimic și că se va lipsi de aceste moșii, el nici de cum n-a voit să lase după acești mai sus zomeniți boieri, ci a mers la Vladul log. în taină, cu vicleșug, ca să se împacă cu el și i-a dat lui bani gata 300 galbeni și l-a rugat pe el să tacă ca de acum...! să nu ridice pîra pentru partea lui din acele ocine. Și a făcut Vladul log. și un zapis la mîna Radului banul, ca mai mult să nu poata pîri, ci să fie în pace. }

Intru aceasta Vladul log. văzînd vicleșugul lui și cunoscînd ale lui drepte ocine și moșii, nu s-a încrezut astfel, ci cum a înțeles că e vorba de cotropire, îndată a venit înaintea domniei mele în marele divan de a arătat acei 300 galbeni, care i-a dat Radul ban mita ca să tacă și a început a se jelui și a plinge pentru strîmbătate și cotropirea moșilor sale, ce a avut de către Buzăștii.

Intru aceasta domnia mea am cercetat și am judecat după dreptate și, după legea lui Dumnezeu, împreună cu toți cinstiții dregători ai domniei mele și foarle bine am adeverit, precum și domnia mea însuși am văzut și am mărturisit înaintea tuturor boierilor domniei mele, cum este Vladul logofăt mai apropiata ruda a acelor boieri din Drăgoești, iar Buzăștii n-au avut nici o treabă și numai i-au cotropit în putere și fără dreptate, cum au aflat și acei boieri ale caror nume sănătatea moșii sunt scrisă mai sus.

Și am dat domnia mea lui Vladul logofăt ca să aibă el a stăpini toate moșiiile de moștenire și țigani Drăgoeștilor oricărăi se vor alcătuiri, fiindcă s-au pîrit de față de mai multe ori și a tot rămas Radul ban Buzescu de lege și de judecată înaintea domniei mele în marele divan.

¹ Rupt în orig.

Iar pentru banii ce au fost dat Radul ban mită lui Vladul logofat ca sa taca, nu după multă vreme s-a întâmplat lui Radul banul moarte, astfel Vladul log. a întors înapoi toți acei bani 300 ughi și i-a dat în mîna jupaniței Elenei, soția Radului, banul și a fiului ei, Mateiu, dinaintea domniei mele și dinaintea tuturor boierilor. Si a cerut Vladul logofat zapisul său.,¹, pe care l-a facut la mîna Radului banul, iar jupanița Elena baneasa ea s-a jurat că nu știe nimic despre acel zapis unde este și cînd s-a facut. Si a luat și afurisanie, cum scrie și în zapisul ei ce l-a făcut la mîna Vladului logofat. Iar daca se va ivi cîndva acel zapis, întru nimic să nu fie și sa fie necredincios, fiindcă, a întors toți banii deplin, cum s-a spus mai sus.

Pentru aceasta am dat și am întărit domnia mea lui Vladui logofatul ca să-i fie și lui aceste mai sus zise sate și ocine și salașe de țigani, ocine dedine și întru ohabă fiilor și nepoților și strănepoților și de nimeni să nu fie clintit după zisa domniei mele.

Iată dar am întărit domnia mea...¹ încă sa cinstesc și sa întăreasca această judecată a noastră ca...¹ în domnia lui, iar dacă nu va cinsti și nu va întări, ci va îndrăzni să rupă și să strice, pe unul ca domnul dumnezeu să nu-l cinstescă...¹ nici în domnia lui și nici în toată viața lui, ci să fie de 3 ori blestemat și anatema și afurisit de însuși domnul nostru Isus Hristos și de cei 318 sfinti părinți care au fost la Nicheea și să aibă parte cu Iuda și cu Arie. Amin.

Iată dar și martori am pus: jupan Spahiul mare ban al Craiovei și jupan Preda Brîncoveanul mare vornic și jupan Radul întîiul logofat și pan Diicul Buicescul întîiul spătar și pan Bunea mare vîstier și jupan Pana Filipescu mare stolnic și jupan Radul Mihalcea mare comis și jupan Radul Șentescul mare ceașnic și jupan Constandin Cantacuzino întîiul postelnic. Si ispravnic, jupan Radu mare logofat.

Și am scris eu, Stoica Șerbanovică, în cetatea de scaun Tîrgoviște, luna martie 15 zile, de la Adam anul 7162, iar de la nașterea lui Hristos 165¹.

† Io Matei voevod, din mila lui dumnezeu, domn.

Io Matei voevod *(autograf)*

Orig. slav, pergament, deteriorat, pecetea atîrnată cazuta. În colecția noastră.

1684 (7192) martie, București, Șerban vodă Cantacuzino întărește stăpînirea lui Stoica logofat Ludesru peste 300 stj. din moșia Pitești de jos-IIfov.

† Cu mila lui dumnezeu Io Șerban voevod și domn a toata Țara Românească, nepotul marelui și prea bunului răposatului Io Șerban Basarab voevod, dă domnia mea aceasta poruncă a domniei mele², slugii domniei mele Stoica logofatul și cu feciorii lui ciști dumnezeu îi va da, ca să fie lui ocina în Pitești de jos de la Pasarea, din județul Elfov, însa toata parlea lui Andrei fiul Radului căpitan, stînjeni 300, den cîmp, den pădure, den apa, den șezutul satului, cu tot venitul de preste tot hotarul, ver cît se va alege, pentru că această ocina ce se scrie mai sus fost-au a lui Andrei încă de la tată-sau Radul capitán.

Deci făcînd-o el vînzătoare și fiind Stoica log. mai volnic, caci ei amîndoi țineau den două moșia Piteștilor de jos, fostu-s-a tocmit cu dinsul sa o cum-

¹ Rupt în orig.

² Intreg pasajul plină aici este în limba slavă.

pere, cum se cade. Iar apoi prinzind de veste Dumitru den Tîrgoviște, fost-aur cauzat la Stoica log. cu mare rugaciune, că sa facă bine să lase să cumpere el acți stj. 300, făgăduindu-se că va lăcui cu fiu-său, Costandin căpitanul, că cu un frate și se vor cauta amândoi și la bine și la rău. Deci Stoica logofăt a crezut și i-a dat volnicie de au cumparat, însă fară de voia fiu-sau, lui Costandin căpitan.

Iară după aceia, nu multă vreme trecind, căzut-*au Stoica logofăt, în zilele lui Grigorie vodă, la mare nevoie și inchisori și prăzi și fiu-său Costandin înca fiind pribegie*, atunci Dumitru log. Mațoga în loc să-l caute și să-i facă bine la nevoia lui, precum să făgăduise atunci, *el mergea la temniță de îl necăjea în tot felul și mutindu-l den temniță la alte inchisori și mai groaznice*; eara el mergea la casa lui de necăjea pe noru-sa și pe domenii lui, zicind să le lepede banii cu sila și să ție cealaltă parte de moșie den dealul Pitești, care au fost a Stoicai logofătul.

Iară după aceia, scoțind dumnezeu pe Stoica logofăt de la inchisori și nevoie și înțelegind el de toate acestea ce au făcut Dumitru log. în urmă lui și știind cum el singur de bună voia lui l-au lasat de au cumpărat, neavînd el acolo nici o treabă, nici cum nu s-au suferit, ci au venit împreună cu Dumitru logofăt de s-au pîrît de față înaintea domniei mele în divan, jeluindu-se Stoica log. de toate cîte scriu aicea mai sus, văzind pe Dumitru log. și cu niște răvașe ale lui, carele le-au fost scris la nora Stoicăi log. cu laudă și cu batjocură, de care nici el n-au putut prinde băha.

Intr-aceia, domnia mea încă am cauat și bine am adevarat împreună cu toți cinsili și diregătorii domniei mele cum au umblat Demetru logofăt de aici căzut casa Stoicăi log. foarte rău și fără dreptate cum nu s-au căzut.

Drept aceia am dat domnia mea Stoicăi logofăt după judecată direpta, de iau lepădat bani*(i)* lui Dumitru logofăt toți căii au dat pre acea moșie, ughii 45, și i-am luat domnia mea și zapisul cel de cumpărătoare și l-am dat *Stoicăi logofătul Ludescul*, ca de acum nainte Dumitru logofăt Mațoga nici o treabă cu acea moșie să n-aibă, pentru că s-au pîrît de față și au rămas Dumitru logofăt de lege și de judecată și încă l-am scos domnia mea pe Dumitru logofăt Mațoga cu mare rușine din divanul domniei mele ca pe un om rău și înșelător ce au fost.

Si nu dat domnia mea Stoicăi log. Ludescul, ca să fie lui această ocină în dealul Pitești stînj. 300, toată partea lui Andrei, de moșie, de strâmoșie oihnică lui și feciorilor, nepoților, strănepoților și de către nemeni să n-aibă turburare după porunca domniei mele.

Si maritori am pus domnia mea: Barbul Milescul mare ban, Badea Băleanul mare vornic, Barbul Bădeanul mare logofăt, Statie mare vistier, Costandin Brîncoveanu mare spălar, Ghincea Văleanul mare clucer, Cîrstea mare postelnic, Papa Buicescul mare paharnic,...¹, mare stolnic,...¹ mare comis. Si ispravnic Bunea al doilea logofăt, fiul lui Nica fost mare slujer, nepot lui Bunea fost mare vistier.

Si am scris eu, Radul șufar, fiul lui Gheorghe șufarul, în scaunul orașului București, luna martie, scurgerea anilor în anul 7192 (1681).

Io Șerban Voivod (autograf).

Bunea al doilea logofăt am protocolit.

¹ Loc alb.

Arh. Stat. Buc., Bunuri publice. Copii, pac. X 299.

Copie după actul prezentat la Arhivele Statului de N. Popescu.

Originalul se afla în proprietatea inginerului Elie Radu din București.

1687 (7195) mai 7, Tîrgoviște. Stoica logofat Ludescu scrie lui Șerban vodă Cantacuzino, arătind că bâtrînește il impiedică a veni ca martor într-o judecată la divan.

Prea luminate și milostive doamne, dumnezeiasca milă să umbrească cinstiț capul măriei tale cu pace, cu sanătate, cu domnie îndelungată pînă la adînci bâtrînește.

După aceasta fac știre măriei tale, pentru un portariu ce au venit aicea cu cinstita porunca măriei tale, că să mă ducă aci să jur cu alții împreuna pentru moșia satului Straoșii, de care s-au făcut întrebăciunea înaintea, mărișel, tale de Apostol comisul Catargiul cu preoții de la beserica domneasca den Tîrgoviște.

De care lucru milostive doamne, mă rog să aibă credință de la maria ta, că eu nu poci să viu, una pentru marea slăbiciune ce am, alta ma știi singur maria ta, că eu într-acesta n-am umblat de cînd sînt.

Numai pre cît știu, voi spune direct, că pre vremile acelea fiind și noi logofetul domnesc, în toată vrémea ne așlam la slujbele sfintei beserici împreuna cu preoții și cu toți cliricii besericii carei era într-acea vréme. Deci atunci am auzit și eu den gurili lor, cum au cumpărat raposatul Matei voda, acel sat Straoșii de l-au dat bisericii pentru sufletul lui Matciaș, să le fie de pomeană.

Și nu nuinai eu am auzit acesta, ce și alții. Și de atunci pînă acum sînt aproape 50 de ani.

Și tot au șinut beserica acea moșie cu buna pace.

Iar de vreme ce s-au întîmplat acum lucrul într-alt chip, iata și eu cît știu am mărturisit și prea aceasta voiu și jura, iar într-alt chip, nu

Iar alalji încă, precum vor ști vor face.

De ceasta făcuiu măriei tale în știre.

Și mila lui Dumnezeu să fie cu măriia ta depurarea.

Mai 7 zile, ieat 7195 (1687).

Sluga bâtrînă a măreșiei tale¹.

Stoica logofăt (autograf)

Muzeul Regional Craiova, nr. 1469.

Orig. hîrtie.

1774 august 23. Doi boieri însarcinați de adunarea boierilor Țării Românești să pregătească lucrurile pentru fixarea conținutului arzurilor către Poartă cer boierilor de la București să-i ajute grăbind răspunsul și trimișind pe șeftrarul Hagi Dumitru, bun cunoșător al limbii turcești.

Cu frătească dragoste și cu plecăciune ne încchinam dumneavastră.

Ne mirăm, fraților, din ce pricină curge pornirea celor ce ne vin, ca să lucrăm și să săvîrși cu grabă, cu atîla zăhabă, nu cumvaș dumneavastra amelisiș?*

Sînt zile la mijloc de cînd am scris și iar am scris dumneavastră pe într-șeftrar Hagi Dumitru să-l porniți cu grabă și pînă acum n-au sosit, nici un

* Rînd scris în limba slavă www.dacoromanica.ro

raspusu de la dumneavoastră nu luam și nu știm di ce, ca treburile cu mila lui dumnezeu (ori prin silința noastră ori pentru că va dumnezeu cu norodul) umbla bine și putem să zicem că au ajunsu a savîrși după voia noastră, cum veți vedea dumneavoastră și cartea ce scrisem osebita către parintele și către dumneavoastră, iscalit și parintele Chesarie, n-au ramas îndoială, s-au dat în știre și numele iaste știut și priimit încă de I(a) Gura Balii.

Ci fiți dumneavoastră cu tragere de inimă a iconomisi treaba să trageți la dumneavoastră pe toți cu blîndețe și cu limbă dulce, ca iaste trebuincioasa unirea. Cu dragoste va aratați dumneavoastră și către cei mai mici, povătuindu-i ca cu socoteală și înțelepește să umble și ei, silind spre sfîrșitul iarăș al acestuiaș folos.

Miune, socotim ca unul din noi vom lua arzul grecesc și-l vom aduce, ca să-l scriem curat acii și să se iscălească, puindu-să și pecețile tuturor cinurilor după obiciu, și apoi să-l aducem iarăș aici, ca să se scrie și turcește și să se dea la orinduijii boieri.

In toate acestea cu grabă trebuie a se săvîrși. Ci dumneavoastră aveți grijă, cînd vom sosi cu arzul acii, să fiți gata a iscăli și nu numai dumneavoastră, ci toți cît trebuieesc.

Pă Hagi Dumitru cît mai în grabă îl porniți să vie, că iaste foarle trebuincios și foarte cu grabă pentru a noastră de obște treaba.

In scurt, frajilor, înțelepți sinteți ce fel trebuiește să va aratați către fieșcare la această vîreme, nu iaste trebuință a mai prelungi noi.

Ci, după cum noi am silit și silim, iaste cunoscut dumneavoastră și aşa sănsem datori a ne sili toți pentru toți. Si la cele ce am scris dumneavoastră cu Mihai călărașul, iarăș întru această seară pornindu-l, să avem la dumneavoastră răspunsu.

Arhondes, treaba umblă și să priește, ci pentru dumnezeu siliți, să nu dea zăticinire nici cu un mijloc, că vom avea a da seamă la dreptul judecătoriu pentru norod.

Și rămînem ai dumneavoastră ca frați și slugi.

1774 Avg. 23, la 8 ceasuri sîmbătă spre duminică.

Frate postelnice, cu om lîngă mine nu am râmas, ci trimite cîte 2 călărași: deodată, ca să ne prisosească pentru trebi grabnice.

Nic. B(rîncoveanu ?) . . . . . (?)

(coinandata de capitanul Cojocareanu)³. Aceasta va fi înlocuit la 28 iaunarie de

(P. S.) Cînd cartea cea către părintele și către dumneavoastră, să o pecete lui și să o dați.

(Pe p. 4, alt scris:) De ale casii, foarte trebuincioase pentru grîul și orzul de la leat¹⁷81 și ¹⁷82...

1784 iunii 11.

Acad. R.P.R., I/149.

Orig. rom. hîrtie dublă: după aspectul paleografic, pare a fi scris de medelnicerul Dumitache, cronicarul evenimentelor din perioada 1769 — 1774. Scrisoarea se află într-un pachet de acte care se referă la Nicolae Dudescu, unul din marii boieri ai epocii.

ȘTEAZA, INSTALAȚIE PRIMITIVĂ SĂTEASCĂ PENTRU PERFECTIONAREA UNOR ȚESĂTURI CASNICE

DE

C. TURCU (Iași)

Vechile meșteșuguri românești n-au fost studiate în totalitatea specelor printr care acestea le oferă cercetătorului. Uneori cunoașterea caracterului etnografic a meșteșugurilor a fost predominantă în dauna celui tehnic. Alteori au lipsit preocupările asupra rolului lor economic. Au fost și unele meșteșuguri — și încă dintr cele mai vechi — a caror funcție nu se cunoaște bine, confundându-se uneori cu altele. Așa se explică de ce denumirea unei străvechi instalații sătești, șteaza, nu figurează în studiile asupra industriei casnice a poporului și nici în direcțiunile noastre, cu adevarata ei semnificație.

Cuvîntul care denumește această primitivă instalație sătească — șteaza — este străvechi și bine cunoscut de populația țărănească din multe parți ale teritoriului patriei noastre. Originea lui este, cu siguranță, autohtonă. Il gasim, pentru prima dată, într-un document slavon de la Ștefan cel Mare, cu data de 13 septembrie 1473¹, prin care se confirmă lui Corlat stăpînirea pe satele sale: Berchișești pe Moldova, apoi o topită — adica o baltă care de obicei nu îngheată — cu moara și ștează. Parte din hotarul acestei ocine trece „drept peste Moldova, la șteaza lui Vlașin“. Cuvîntul e scris în textul slavon tot „șteaza“ — *ѹ ѹаꙗſ ѹлаѡиѡſ*

Intr-un alt document, din 21 aprilie 1491², se arată că Ștefan cel Mare dăruiește mănăstirii Tazlău, zidită de el, satele Zănești, Stolnici și Fauri, de la gura Cracăului, pe Bistrița, lîngă Piatra-Neamț. Textul slavon care ne interesează este: *и съ маинк съ стояниси, на Бистрици, и съ ѹзевми и стрѣгами...* adica „și cu morile de la Stolnici, pe Bistrița, și cu ștezele și cu ochiurile de apă“ — mai exact, cred, cu bălțile sau toplițele, ori poate cu gîrlele de acolo.

Dar ce era șteaza?

Faptul menționării ei în unele din cele mai vechi urice domnești, este o dovada a însemnatății ce o avea, alături de mori și de pive — instalații industriale sătești, educatoare de venituri apreciabile pentru stăpînii moșilor pe care erau instalate.

¹ I. Bogdan, Documentele lui Ștefan cel Mare, Buc., 1913. vol. I, p. 183 și urm.

² Ibidem p. 464—65.

Să urmărim sensul cuvântului, și explicările ce i s-au dat, în cîteva din dicționarele noastre:

În „Dicționarul limbii românești”, se explică termenul prin „piuă, dîrstă, fabrică de postav gros”;

Candrea-Adamescu, în „Dicționarul enciclopedic ilustrat”, îi atribuie numai înțelesul de „piuă” — și numai pentru Transilvania;

H. Tiktin, în „Dicționar Român-German”, îl socotește necunoscut ca etimologie și îl explică prin nemășcul „Walkmühle — piuă de călcăt stofe, piei” etc.. Mi se pare foarte curioasă această explicație, pentru că filologul citează revista „Şezătoarea”¹, unde se dă o explicație aproape exactă a cuvântului „ștează”: o cadă mare, unde se pun plocăzi spre a se face ca sumanii în apă”;

— în dicționarele Cihac, Șăineanu și Răzmerișă, cuvântul lipsește; la fel, Frederic Damé, în „Incercare de terminologie poporană”, apărută la 1898, nu-l menționează, deși în al său „Dicționar Român-Francez”, apărut ceva mai înainte, la 1894, îl explică, totuși, prin „jghiab, albie, unde se calcă țesaturile de lînă”, ceea ce desigur, ca și la cecilalți autori citați, nu este exact.

Ion Bogdan nu traduce cuvântul ștează din textul slav, socotindu-l, cu destula dreptate, un cuvînt autohton, un românism, cum sunt atîtea altele în documentele noastre slavone. El nu știa însă exact ce înseamnă, căci îl explică, în lista cuvintelor românești de la sfîrșitul operii sale², prin „piuă mică”!

Acest fapt este cu totul de neînțeles, pentru că slavistul Ion Bogdan citează, la locul cuvenit, monografia autorilor Gh. T. Kirileanu și A. Popovici³, unde se dă o explicație scurtă, dar absolut corectă pentru ștează. Iată „Ştează se numește, în Valea Bistriței, un fel de ciubăr cu doage bortite și virite în pămînt, făcut lîngă piuă sau moară. Pe un lăptoc înclinat, vine cu putere apă din lăptocul morii sau pivei, și aşa se face în ciubar o învîrtitoare de apă în fierbere, în care se pun plocăzile țesute de satence, spre a le spala, a le îndesa țesătura și a le face mai păroase”.

In schiță și în fotografie alăturată se observă cît de rudimentară, cît de simplă este această instalație de perfecționare a unor țesături casnice de lînă. E, în aceasta, o notă bună pentru dezvoltarea spiritului practic și tehnic al țăranului român.

Partea principală a acestei instalații o formează ciubărul, care se construiește în mod obișnuit din lemn de brad, avînd formă de trunchi de con, cu o înălțime de cel mult doi metri. Diametrul fundului este cam de un metru, iar al gurii, mai larg, de 1—1,5 m. Cam pe jumătate, ciubărul se îngropă în pămînt, pentru o mai bună stabilitate și pentru a avea o cădere mai mare de apă. Doagele acestui ciubăr se incing cu unul sau două cercuri, care în vechime se numeau „colaci” și erau facute din vergi despicate sau cioplite, de lemn de alun sau alt arbust mlădios. De observat că, în partea de sus, doagele sunt bortite sau crestate, pentru ca apa să nu umple niciodată ciubărul și astfel să arunce afară țesătura pusă spre prelucrare.

Apa cade în ștează pe un canal, de la o înălțime cam de 2—3 metri, venind din lăptocul (canalul) unei mori, al unei pive sau chiar al unui fierăstrău. În sfara de faptul că șteaza împrumută apă din canalul instalațiilor menționate, nu există altă legătură între ele. Faptul că niciodată nu găsim șteze singure, se explică numai prin aceea că dacă ciubărul nu e prea greu de construit, în schimb amenajarea lăptocului pentru captarea șuvioiului de apă ar fi mult prea costisitoare.

Cădereea apei în ștează se poate face în două feluri: șuvioiul poate lovi doaga ciubărului și atunci curentul de apă se învîrtește orizontal — ca o roată culcată —

¹ Anul III (1894), p. 89.

² I. Bogdan, op. cit., vol. II, p. 609.

³ Descrierea moșiei regale Brosteni, București, 1906, p. 30. nota 1.

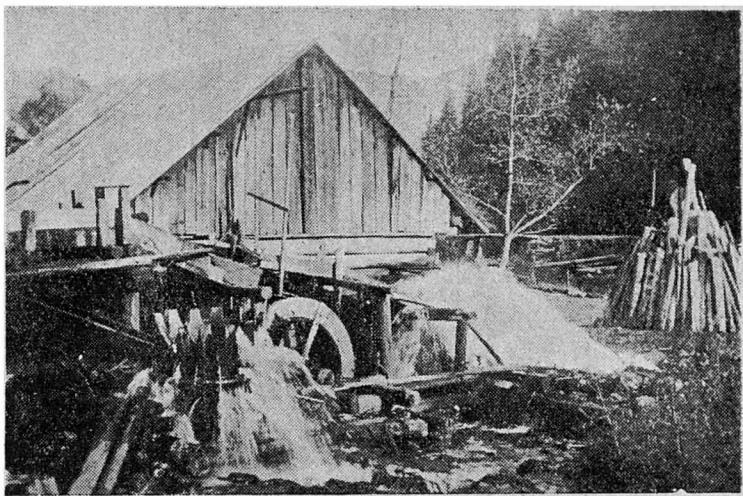

Fig. 1. — Șteaza și piua dela Gura Bărnărelului în satul Crucea,
Valea Bistriței.

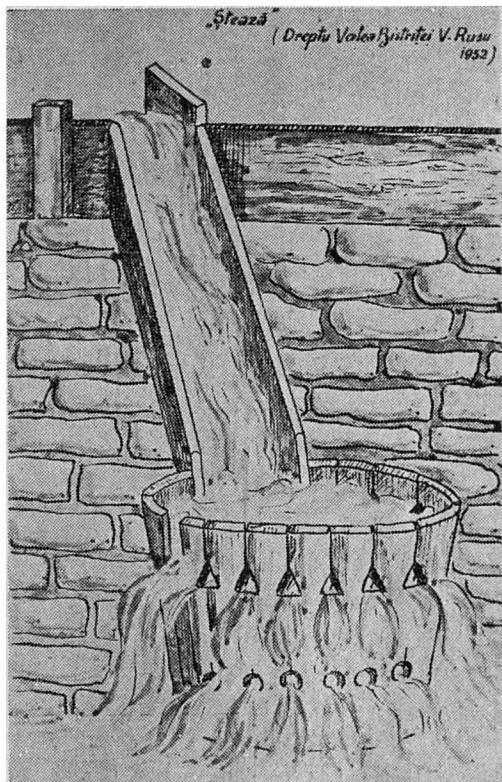

Fig. 2. — Șteaza de la Dreptul — Valea
Bistriței.

sau poate cădea aproape vertical, în mijlocul ștezei, și în acest caz curentul de apă se învîrlește, de sus în jos și invers.

În acest curent de apă învîlburată se pun plocăzile sau țoalele și păturile țesute de țărancă, — se dau la ștează — spre a se scămoșa, a se îndesi și a deveni mai moi și deci mai călduroase, și a se spăla, datorită mișcării șuvoiului de apă, timp de 2—3 zile, neîncetat. În trecut, în fundul ștezei se puneau — prin unele părți — crengi însipinate de măciești ori salcimi, pentru ca țesătura să se facă mai mișoasă.

Şteaza se mai folosește la spălatul țesăturilor. Timpul cât sănt lăsate în șteaza, în acest scop, este mult mai scurt. Operația are loc sub supravegherea morarului sau a piuarului, în schimbul unei plăși neînsemnate.

Deci, șteaza nu este o „fabrică de calcat stofe” sau o „piua mică” cum s-a spus, căci piua e mult mai complexă și în ea se prelucrează țesăturile mai fine pentru haine (sumani, abaua, șiacul etc.). Șteaza e o instalație specială, primitivă desigur, pentru prelucrarea unor țesături de uz casnic. Numele ei, cum am văzut e foarte vechi.

Cuvîntul apare și în documentul din 31 decembrie 1518, de la Ștefană voievod¹, prin care se întărește mănăstirii Tazlău, satul Plopești, pe Trotuș. Томъ сѧо на чиже племеніціи цю на Тротуша, и съ о Мăлени, и съ ѡнъдами, да єст старомъ Хорлъ...,adică : acest sat, numit Plopești, care-i pe Trotuș, și cu mori și cu șteze, să fie după vechiul hotar...

Mai găsesc, pînă la anul 1600, încă patru documente în care apare menționată șteaza :

— la 21 martie 1551, mitropolitul Gr. Roșca dăruiește manastirii Voroneț, parlea sa de sat din Mălini, pe Moldova, cu mori și stupe —adică pive — și cu ștează în Toplița²;

— la 29 aprilie 1552, Ștefan voievod, dăruiește manastirii Tazlău, satul Ostropeni pe Bistrița, cu mori și cu șteze și cu stupe. Satul făcuse parte din ocolul curților sale de la Piatra³;

— la 17 iunie 1570, Bogdan voievod reînnoiește dania de mai sus⁴;

— la 20 aprilie 1593, Aron voievod întărește mănăstirii Tazlău stăpînirea pe salele de pe Bistrița — Zanești și Stolnică, numite apoi Dingani și Fauri — cu mori pe Bistrița și cu șteaze⁵.

N-am urmărit mai departe prezența cuvîntului în documente, care fără îndoială că îl cuprinde⁶. Am vrut numai să dovedim, documentar, vechimea cuvîntului, deoarece în graiul viu el trebuie să fi existat din cele mai îndepărtate timpuri — după cum exista și azi în graiul poporului, care folosește încă instalația ce o denumește.

Cum am văzut, această instalație de producție, menționată în documentele epocii ieudale, face parte mai ales din economia eclesiastică și chiar domnească — după cum reiese din actul de la 1552, pentru Ostropeni, un sat din ocolul curților voievodale de la Piatra. Fără îndoială însă că au avut-o și boierii și chiar sătenii, și o foloseau fie ca erau oameni liberi, fie că erau dependenți.

Concomitent cu informațiile de mai sus, am gasit pentru aceasta instalație sătească și denumirea de *vîltore* sau *ultoare*.

¹ M. Costăchescu, Documente moldovenești de la Ștefană voievod, p. 93—95.

² Documente privind Istoria României, veacul XVI, A. Moldova, vol. II, p. 3.

³ Ibidem, p. 26.

⁴ Ibidem vol. III. p. 230.

⁵ Ibidem, vol. IV, p. 80.

⁶ Astfel, la 1636 (7144) august 20, se menționează o moară, o piuă și o șteazză în construcție, pe Jijia (Ac. R.P.R. LXXVIII/92)

In Transilvania — unde există și o Vale a Vîltoilor — acest nume e generat! Vîltoarea, și ca formă și ca întrebunțare, este șteaza moldovenească. Produsele țesute trec „pentru a fi închegate”² în vîltori, care de obicei apar acolo unde e și c moașta”; O imagine³, din Maramureș ne arată două vîltori alături, cu cădere de apă de la circa un metru înălțime. Ciubărul este foarte larg la gură. Altă imagine ne arată o vîltoare din Hunedoara, cu o cădere de apă de la o mică înălțime. Aici instalația poartă numele de *vâțagă*. In Vrancea i se spune *vîltoare*⁴, însă acolo dîrsta este folosită pe o scară largă, alături de pe piuă⁵.

In Moldova, termenul „vîltoare” apare în „Catastihul mănăstirii Galata”⁶ din 25 noiembrie 1588. Acolo găsim satul Vilcești — cu 5 mori, 4 pive și cu o „vîltoare”. Apoi satul Sădna cu 4 mori, „dou pio”, o „vîltoare” și cu podul uniblător.

Această nouă și rar întâlnită denumire a șteazei în Moldova este de asemenea autohtonă. E o onomatopeie, exprimând zgomotul șuvoiului de apă și involburarea lui într-o continuă vîltoare, adică o învîrtire vijelioasă a apei, care nu numai că spală țesaturile, dar le și îndesește — le încheagă — și le scămoșează, spre a deveni mai moi și mai călduroase.

Precizăm că satele mănăstirii Galata, menționate mai sus, sunt în părțile locuite de ciangali din valea Siretelui, și deci prezența cuvîntului vîltoare sau vîltoare în Moldova s-ar putea explica prin legăturile acestora cu locitorii Transilvaniei. Totuși, în valea Bistriței și în alte locuri, se spune volbura sau holbura și curentul circular ce se produce în apele rîurilor mai adânci, la unele coturi ale apei, și cu aceleași cuvinte se numește și o plantă care se urcă în spirală pe orice suport găsește în cale.

Despre sensul etimologic și originea cuvîntului șteaza s-au emis unele păreri. C. Diculescu — într-o scurtă notă despre instalația respectivă — arată⁷ că termenul vine din limba greacă: e grecescul „shedia”, dialectal „skedia”. Dicționarele ne traduc cuvîntul prin „corabie, punte, plută”. Deci trebuie reînțută această asociație cu apa. W. Meyer Lübke⁸ analizează termenul „schidia”, traducindu-l prin „Splitter” — ţandură, așchie. Apoi arată că sub diferențe înțelesuri și grafii se află în limbile române, începînd cu cea română (ștează) și unde a venit prin limba latină, din cea greacă.

Dar termenul trebuie să fie mult mai vechi.

Lasînd la o parte discuțiile filologice și lingvistice cu privire la evoluția cuvîntelor — care, desigur, sunt foarte interesante, pentru că mai totdeauna istoria unui cuvînt este legată de istoria civilizației — cred că prezintă un interes deosebit și poate fi sugestiv, următorul, grup de cuvinte cu rădăcina comună :

— *șteoalnă*, bulboană, băltoagă,

— *știobîlc*, zgomotul și mișcarea produsă prin saritura și scufundarea unui corp într-o bală, într-o șteoalnă,

¹ Tachi Papahagi, Images d'ethnographie roumaine, 3 vol.

² Ibidem, II, p. 122.

³ Ibidem, I, p. 69.

⁴ N. A. Rădulescu, Vechea industrie vrînceană — chiua și dîrsta, în Milcovia, V—VII (1936), p. 21—35.

⁵ Moara, piua și dîrsta se numesc în Vrancea *vîstere* (cf. A. Sava, Doc. Putnene, vol. II, p. 135, 222 — dacă lectura e bună).

⁶ Documente privind Istoria României, veacul XVI, A. Moldova, vol. III., p. 409.

⁷ C. Diculescu, Elemente vechi grecești în limba română (Dacoromania, IV, 1, p. 394 și urm.).

⁸ W. Meyer Lübke, Romanisches Etymologisches Wörterbuch, p. 635.

— a *știobălcăi*, acțiunea de sărire și bălcăcire în apă,

— *șteoldic* sau *stoldic*, un băt cu un disc la capăt, cu care pescarii pleșcanesc în apele mai adânci spre a speria peștii și a-i mîna spre navoade sau alte unelte de pescuit,

— *stamp*, piuă de zdrobit minereuri, purtată de apă (în limba slava „ștap” are sensul de a zdrobi),

— *știmă* — știma apelor — cunoscută pîna azi în credințele poporului și denuind un fel de zeitate, o vedenie ce se arata pe maluri, mai ales la locurile periculoase, învolburate, și care atrage acolo, ca o forță magica, pe oameni, spre a-i pierde¹.

Observăm că toate aceste cuvinte au un înțeles foarte înrudit. Exprimă învolurarea apei și zgomotul produs de mișcarea ei. Radacina „ște — ști” — este onomatopeică. Ea, poate, reprezintă însuși numele apei curgatoare, al torrentilor, în vreo străveche limbă a basinașilor care au viețuit prin aceste locuri — poate în limba poporului traco-dac, venind desigur din indo-europeană.

Dar în aceeași ordine de idei, nu putem trece cu vederea pe cele cîteva toponimice „șteaza”, care ni s-au pastrat documentar. Într-un document de la Ștefan Tomșa, cu data de 20 iunie 1614 (7122) se întăresc mănăstirii Pionul de sub Ceahlau hotarele moșiei împrejmuitoare. Aceste hotare merg pe la Horșture și de acolo „pe șteaza ce urcă pe culmea Simei”². Aici șteaza ar însemna un canal săpat de un torrent în munte — sau poate o cărare.

Ia ieșirea din Cheile Bistriței, rîul poarta pe o mică lungime numele Șteaza³. „Stează... unde caderea șuvoiului e în toată pulerea și fierberea, apa curgind valatuc — gramadă, și unde buza plutei, cu plutaș cu tot, se cufundă pe cîteva clipe în spumegarea apei”. Avem, în aceste rînduri, imaginea clară a unei mici cataracte, a unei mici cascade, deci imaginea unei șteze naturale.

In sfîrșit, la Sibiu exista o apă numită pîrîul Stezelor, care se unește cu pîrîul Caselor și trece mai departe sub numele de pîrîul Rășinarilor⁴. În apropiere de Valea Stezî, care are un cot numit „La joagăre” — adică la ferăstrae, este și Valea Blidăreilor. Foarte curios lucru că în tot lungul pîrîului Stezelor — și în împrejurimi — nu se pomenesc instalații de ștează, ci numai pive (22 la numar), joagare (adică ferăstrăie) și mori. Poate că au existat în trecut, ori poate acest pîrîu e plin de cascade, de șteze naturale, ca aceea de la Cheile Bistriței.

In Transilvania, șteaza se numește vultoare, însă acolo se folosește pe o scară mai întinsă dîrsta, o instalație mai complexă, pe care am întîlnit-o și în Vrancea, unde e vorba de o strînsă influență de peste munți și unde există chiar un pîrîu al Dîrstelor.

Pe la jumătatea secolului trecut, se constată existența dîrstei și la fabrica de postav a lui M. Kogalniceanu, de la Tîrgul Neamț. De atunci se vede că a rămas în satul apropiat, Pipirig, numele de familie Dîrstaru. Dar tot în acest sat, unui om îndărătnic și sfădăuș, i se spune de către ceilalți săteni, ca „va fi dat la ștează”, adică i se va aplica o corecție, care-l va... liniști, ca după un duș facut într-o ștează veritabilă.

¹ Mai există în credințele poporului și altă știmă — a munților — o vedenie care de asemenea atrage oamenii spre prăpastii, de se prăpădesc.

² Documente privind Istoria României, veacul XVII. A. Moldova, vol. III p. 171.

³ G. T. Kirileanu-A. Popovici, monografia citată, p. 30.

⁴ Victor Picala, Monografia satului Rășinari. Sibiu, 1915, Tipografia Arhidiecezană.

Toate aceste lucruri pledează, într-o buna măsură, pentru a determina și limita sensul etimologic al cuvântului ștează, legându-l strîns de caracterul special al torențului de apă, al cărui nume trebuie să-l fi exprimat la origine.

Incheind considerațiile în legătură cu șteaza, deducem că alături de piua cu care se înrudește, fără a se putea confunda, și alături de stativele țărănești, ele reprezintă elemente importante, în dezvoltarea tehnică a economiei noastre țărănești.

Cât privește discuțiile asupra originii și sensului etimologic al cuvântului șteaza, filologii și lingviștii vor judeca și vor hotărî în ce măsură pot fi admise părerile exprimate, sau vor căuta o altă dezlegare.

DIN ȚĂRILE DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ

**CONFERINȚA ISTORICILOR
DIN U.R.S.S. ȘI ȚĂRILE DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ
DESPRE PROBLEMA RĂSPINDIRII MIȘCĂRII
REVOLUȚIONARE HUSITE ÎN EUROPA**

DE

LUDOVIC DEMENY

În cadrul evenimentelor istorice care constituie o tradiție revoluționară de luptă comună a popoarelor europene sta mișcarea revoluționară husită și răspindirea ei. Acestei probleme i-a fost consacrată conferința istoricilor medieviști din U.R.S.S. și țările de democrație populară înținută la 26—27 noiembrie 1954 la Liblice (Republica Cehoslovacă). La conferință au luat parte: A. I. Ozolin din U.R.S.S., Ewa Malecinska din R. P. Polonă, H. Köpstein din R. D. Germană, Székely György, din R. P. Ungară, directorul institutului de istorie din Praga Josef Maček, acad. Rudolf Urbanek, prof. Vaclav Husa, Frantisek Kavka, Jan Durdík, Deněny Ludovic din R.P.R. și mulți alții istorici și filozofi din Republica Cehoslovacă.

La conferință au fost dezbatute următoarele probleme:

1. Mișcările revoluționare din Europa și legătura lor cu mișcarea revoluționară husită, de Frantisek Kavka.
2. Problema națională în mișcarea revoluționară husită, de Josef Maček.
3. Discutarea și aprobarea proiectului de plan pentru pregătirea și editarea culegerii de articole „Răspindirea și importanța internațională a mișcării revoluționare husite“.

In referatul său Frantisek Kavka prezintind punctul de vedere al mai multor istorici cehi (Frantisek Graus, Josef Maček, Jan Durdík etc.) a formulat teza despre criza feudalismului în Europa începând din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

El a subliniat creșterea mișcării revoluționare în Europa atât la orașe, cit și la sate. Mișcarea revoluționară husită fiind sub aspectul său social asemănătoare cu războaiele țărănești de la sfîrșitul evului mediu are în același timp anumite particularități. Caracterul antifeudal al mișcării revoluționare husite se completează cu lupta națională a poporului ceh dusă împotriva feudalilor și patriciatului german. Ea se

deosebește de razboiurile țărănești prin participarea în masa a plebei orașenești. Fr. Kavka a subliniat faptul că înțeîirea luptei de clasă este cauzată în această perioadă de criza feudalismului. În Europa, începînd din a doua jumătate a veacului al XIV-lea criza feudalismului s-a manifestat printr-o serie de schimbări de ordin economic (scăderea valorii monedei, creșterea prețurilor, scaderea salariilor etc.); prin ascuțirea luptei de clasă, cît și printr-o sporită critică a ideologiei feudale și a bisericii. Aceste schimbări au fost cauzate de trecerea în masă de la renta în natură la renta în bani. În Cehia această trecere are loc începînd din secolul al XIII-lea, iar în veacul următor renta în bani predomînă. Criza feudalismului în Cehia începe din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Ea se manifestă prin înțeîirea rapidă a luptei de clasă, descompunerea micii nobilimi și critică aspră a bisericiei catolice.

Sub acest termen de criză a feudalismului în a doua jumătate a veacului al XIV-lea nu trebuie să înțelegem criza formațiunii feudale ca rezultat al dezvoltării capitaliste. Este greșită folosirea termenului, dacă ne referim la perioada aratăă „criza generală a feudalismului“, la fel ar fi greșit să vorbim despre criza economică. František Kavka precizează că sub termenul de criză a feudalismului în Europa în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, el înțelege criza revoluționară, care este exprimată prin ascuțirea deosebită a luptei de clasă.

Mișcarea revoluționară husită a fost cauzată de această criză la fel ca și celelalte mișcări revoluționare din Europa.

Referatul a atins una din problemele centrale privitoare la mișcarea revoluționară husită — problema nașterii cauzelor acestei minunate mișcări — fapt care a dus la discuții și dezbateri de mare amploare.

Acad. R. Urbanek a arătat că concluziile referitoare la problema crizei feudalismului și a cauzelor mișcării revoluționare nu sunt încă suficient documentate. Este necesară adîncirea cercetărilor în aceasta privință în special a cercetărilor asupra stării social-economice din Cehia în perioada premergătoare mișcării revoluționare husite.

E. Malecinska a subliniat necesitatea cercetărilor legate de cauzele apariției mișcării husite în Cehia și a cercetărilor privitoare la cauzele răspîndirii mișcării în afara Cehiei. În continuare a arătat că este de acord cu părerile expuse de conferențiar în ceea ce privește cauzele ascuțirii deosebite a luptei de clasă în perioada dezbatută. Referitor la istoria Poloniei în prima jumătate a secolului al XV-lea E. Malecinska a subliniat că „renta în bani a fost scopul principal al politicii economice a feudăilor“. Totuși datorită răspîndirii rentei în bani se observă și în Polonia ascuțirea luptei de clasă. A accentuat apoi că în afară de Silezia și Ucraina apuseană, unde au avut loc în această perioadă răscoale țărănești, în celelalte părți ale țării, forma cea mai frecventă a împotrivirii țărănilor a fost fuga lor spre răsărit.

Prof. Vaclav Ilusa a arătat că el privește cu scepticism teza despre criza feudalismului în Europa începînd din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Argumentele aduse de conferențiar, după părerea lui, nu sunt suficiente. A menționat că renunțarea la teza despre criza formațiunii feudale este justă.

Referindu-se la caracterul mișcării husite prof. Vaclav Husa, a arătat că istoricii cehi s-au orientat bine concentrînd atenția asupra laturii

sociale a mișcării. Atrage în schimb atenția că în ultimul timp a fost oarecum neglijată studierea caracterului de luptă pentru libertatea gîndirii și lupta împotriva fideismului și clericismului.

Székely Gy. a menționat ca un pas serios înainte făcut de istorici cehi, renunțarea la leza crizei generale a feudalismului. El a declarat că este de acord că în țările Europei apusene începind din a doua jumătate a secolului al XIV-lea se poate vorbi de criza feudalismului în sensul ascuțirii deosebite a contradicțiilor și a luptei de clasă. După părerea lui, trebuie subliniată și mai mult diferența în ce privește dezvoltarea social-economică a Europei apusene de cea răsăriteană. În Europa răsăriteană, încă în veacul al XV-lea poate fi urmarit procesul celei de a doua iobăgiri a țărănimii. Cele mai însemnante aspecte ale acestui proces după părerea lui, sint:

— Încercările feudaliilor de a lichida dreptul de mișcare libera a țărănimii.

— Lărgirea dreptului de judecată a feudalului și îngrădirea drepturilor de moștenire a țărănimii.

In privința dezvoltării orașelor, el a subliniat că în Europa răsăriteană ele au rămas în urmă față de cele din Europa apuseană.

Demény L. a arătat că înfățișind problema crizei feudalismului în unele țări ale Europei apusene, drept cauză a apariției și răspândirii mișcării husite, ne formăm o imagine unilaterală despre importanța internațională și răspândirea acestei mișcări. Sintem de acord cu toții că în țările Europei răsăritene nu putem vorbi de nici un fel de criză a feudalismului și cu toate acestea mișcarea husită în aceste țări își găsește o răspândire mai largă decit în țările Europei apusene. Ascuțirea luptei de clasă, care se observă în veacul al XV-lea în țările Europei răsăritene, după părerea vorbitorului era legată de trecerea la renta în bani. În continuare, el a schițat pe scurt condițiile social-economice ale țării noastre în veacul al XV-lea.

Luind cuvîntul Josef Maček, a arătat că tezele despre criza feudalismului în Europa, nu pot fi extinse și asupra țărilor Europei răsăritene. Aici schematizarea nu se poate aplica.

A doua problemă viu discutată după expunerea primului referat a fost caracterul și diferențele aspecte ale răspândirii mișcării husite.

Istoricul ceh Stejáskal s-a opus asupra importanței mișcării husite în dezvoltarea sa. Jan Durdik a arătat aportul mișcării husite în perfecționarea artei militare. Hasak a atins problema diferențelor formelor ale propagandei husite, exprimându-se asupra problemei răspândirii husitismului în Austria. În afară de aceștia numerosi istorici și filozofi s-au opus asupra problemelor legate de mișcarea revoluționară husită.

Luind cuvîntul delegatul U.R.S.S. Ozolin A. I., a arătat că cea mai importantă latură a mișcării husite este caracterul său antifeudal. După părerea lui, răspândirea mișcării husite în Europa trebuie studiată sub următoarele aspecte :

— Influențele mișcării husite asupra dezvoltării luptei antifeudale și asupra apariției formelor noi ale luptei de clasă.

— Influența asupra creșterii conștiinței naționale și asupra creșterii solidarității de luptă frâțească a popoarelor exploatație.

- Mișcarea husită a incetinit valul de germanizare înspre răsărit.
- Rolul husitismului în pregătirea reformei europene.
- Influența husitismului în dezvoltarea ideologică (artă, lupta pentru libertatea gîndirii, primele traduceri etc.).

In concluziile trase după discuții, Frantisek Kavka a arătat că deși discuțiile asupra problemei crizei feudalismului au fost în general puține, a reieșit totuși că trebuie să simțim atenții la folosirea termenului de criză a feudalismului. Teza despre criza feudalismului în a doua jumătate a veacului al XIV-lea rămîne o ipoteză în studiu.

A doua problemă dezbatută la conferință a fost referatul lui Josef Maček „Problema națională în mișcarea revoluționară husită“.

Demascind istoriografia burgheză, conferențiarul a subliniat că problema aceasta poate fi rezolvată numai pe baza învățăturii marxist-leniniste despre problema națională.

Formarea poporației (narodnost, în rusește) cehă începe din veacul al X-lea. Poporația cehă s-a dezvoltat sub presiunea permanentă a agresiunii feudalilor germani. În rîndurile micii nobilimi, a preoțimii și a orașenilor cehi se lărgea influența antigermană. Această influență se îmbina deseori cu mișcările populare.

Conferențiarul a subliniat că încă înainte de mișcarea husită limba și cultura cehă erau dezvoltate. Mișcarea revoluționară husită a dat un nou imbold dezvoltării mai departe a limbii și culturii cehă. Conferențiarul a arătat importanța gramaticii cehă, a lui Ioan Hus.

Mișcarea revoluționară husită avind un caracter larg popular și alături de exploatații celorlalte popoare. Conferențiarul s-a opus, în special, asupra participării germanilor la mișcarea husită. A subliniat că lupta împotriva patriciatului german din orașele cehi a avut la bază motive social-economice. A caracterizat mișcarea revoluționară husită ca o mișcare de înfrângere a popoarelor, îndreptată împotriva exploatației feudale.

I. Maček s-a opus asupra patriotismului mișcării husite subliniind importanța lui în dezvoltarea tradițiilor naționale cehă. În încheiere conferențiarul a insistat asupra importanței mișcării husite în formarea statului ceh independent și a dezvoltării teritoriului naționii cehă și a centrului său, Praga.

Discuțiile au fost deschise de Ewa Malecinska, care a vorbit despre problema patriotismului în perioada feudalismului. Ea a arătat importanța pe care a avut-o mișcarea husită în dezvoltarea limbii și culturii polone.

Prof. V. Husa a subliniat că în tratarea acestui subiect trebuia adințicita problema bazei economice a centralizării. Trebuia subliniat și mai înalt rolul deosebit al orașului Praga, la fel și rolul mișcării husite în formarea statului ceh independent, în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

In cuvintarea sa delegatul R. D. Germane a prezentat un material foarte prețios pentru demascarea istoriografiei burgheze contemporane, în problema discutată. El s-a opus asupra lucrărilor apărute în Germania Occidentală după anul 1945. A arătat că aceste lucrări sunt pătrunse de țara naționalismului și a cosmopolitismului îndreptată împotriva poporului ceh. Așa, de exemplu, unul dintre istoricii cei mai reaționari din

Germania apuseană, Georg Statmüller scrie că veacul al XIV-lea este perioada de dominare germană în Cehia, aceasta fiind în același timp epoca cea mai glorioasă a istoriei cehe. Statmüller afirmă mai departe, că victoria revoluției husite a rupt poporul ceh de poporul german, care din punct de vedere cultural și politic era net superior și în acest fel cehii au contribuit la răminerea lor în urmă.

Székely Gy. s-a oprit asupra importanței mișcării husite în lupta comuna a popoarelor dusă împotriva turcilor. A subliniat de asemenea rolul husitismului în făurirea statului maghiar centralizat în a doua jumătate a secolului al XV-lea și importanța traducerii bibliei în limba maghiară.

Demény L. a accentuat asupra luptei comune a exploataților români și unguri împotriva feudaliilor. El a subliniat că lupta împotriva patriciatului german în orașele Transilvaniei în aceasta perioadă a mers pe linie socială și nu pe linie națională.

În concluzie, I. Macek, a arătat că participanții la discuții au completat cu materiale interesante referatele lor.

Ultimul punct pe ordinea de zi a fost dezbaterea și aprobarea proiectului de plan pentru editarea culegerii de articole. S-au luat următoarele hotăriri :

În această culegere vor intra articolele în legătura cu răspândirea mișcării revoluționare husite în următoarele țări : Polonia, Ucraina apuseană și Belorusia, Țările Baltice, Germania, România, Ungaria, Slovacia, Țările slavilor de sud și țările Europei apuseene. Articolele vor cuprinde 40—50 de pagini scrise în formă populară. În afară de aceasta un articol se va ocupa de problema mișcării revoluționare în Cehia. Lucrările de editare vor fi efectuate de Institutul de istorie din Praga. S-au stabilit următoarele termene :

— Articolele referitoare la răspândirea mișcării husite în Slovacia, România și Ungaria vor fi prezentate pînă la 1 septembrie 1955, iar celelalte pînă la 31 decembrie 1955.

— Materialul va fi dat la tipar în limba cehă pînă în iunie 1956. În septembrie 1956 acest material va fi propus Institutelor de istorie din țările lagărului socialist pentru a fi traduse și editate.

www.dacoromanica.ro

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

DESPRE ACTIVITATEA SOCIETĂȚII DE ȘTIINȚE ISTORICE
ȘI FILOLOGICE DIN R.P.R.

DE
AR. PAGU

Societatea de științe istorice și filologice desfășoara o activitate pozitivă în ceea ce privește descoperirea și valorificarea unor materiale documentare asupra unor probleme locale de istorie și filologie.

Pentru buna desfășurare a muncii sale, Societatea are organizate 27 filiale în întreaga țară, în principalele centre, în cadrul căror acțiează profesori de istorie și limba română, din învățământul mediu și superior, cuprinzând un număr de peste 2000 de membri.

Din analiza muncii desfășurate de filialele Societății de științe istorice și filologice în anul 1954, reiese că acestea au realizat însemnate succese pe tărîmul activității științifice de cercetare istorică și filologică locală. În această privință se remarcă filiala Sibiu, care poate fi socotită ca un model de activitate, dacă ținem seama de modul în care munca este organizată și de nivelul științific al lucrarilor redactate. Astfel, planul pe 1954 a fost realizat în întregime (11 comunicări din domeniul istoriei și 11 din cel al filologiei). Titlurile unor lucrari oglindesc permanenta preocupare a filialei pentru valorificarea materialelor istorice și lingvistice. Printre altele, cităm: „Noi date referitoare la Ecaterina Varga”, „Relațiile orașului Sibiu cu Italia în epoca umanismului și a reformei religioase”, „Istoricul primelor tipografii sibiene”, „Despre prima enciclopedie românească apăruta acum 50 ani la Sibiu” etc.

Filiala Craiova a reușit de asemenea să axeze preocupările sale științifice pe probleme locale. În anul 1954, în cadrul ei s-au realizat lucrări, ca: „Istoricul orașului Craiova”, „Istoricul teatrului Craiovean”, „Răscoala țărănilor din 1907 în regiunea Craiova”. Membrii filialei din Craiova au studiat aspecte ale participării cadrelor didactice din Oltenia la revoluția din 1848 și a. m. d.

Printre lucrările filialei din Cluj se numără: „Clujul în antichitate” și „România, căpătenii de cele în mișcarea lui Rákóczy”.

Filiala orașului Brăila a identificat un însemnat număr de documente privitoare la desfășurarea revoluției din 1848 în acest oraș.

Este demn de remarcat faptul că toate filialele Societății colaborează strâns cu centrele universitare și îndeosebi cu Institutele de istorie și lingvistică, cu centrele arhivistice și muzeele locale. Pe planul relațiilor internaționale, Societatea a reușit să realizeze o legătură sistematică de colaborare cu instituțiile similare din R. P. Chineză. Sunt în curs de stabilire legături practice cu U.R.S.S. și cu țările de democrație populară.

Pentru largirea cadrului activității, Societatea și-a propus ca în anul acesta, prin filialele sale, să cerceteze influențele răscoalelor țărănești din 1907 asupra vieții social-economice din fiecare regiune a țării și diferențele acțiunii ale mișcării muncitorești locale. Tot în acest an se vor realiza lucrări importante, cum este monografia istorică „Ștefan Gheorghiu”, traducerea lucrării „Istoria Banatului” de Böhm, ghidul istoric al regiunii Stalin, un studiu asupra mișcării muncitorești din portul Brăila etc.

Pe lîngă realizările lor însemnante, filialele Societății de științe istorice și filologice au avut însă, uneori lipsuri în ceea ce privește organizarea muncii de creație și cercetare științifică. Așa, de pildă, filiale ca Pitești, Giurgiu și Brăila au pornit de la un punct de vedere greșit în colaborarea cu S.R.S.C., rezumînd munca științifică la recenzii de lucrări istorice în cadrul programărilor făcute de această societate. Or, știut este că S.R.S.C.-ului îi revine sarcina popularizării realizărilor obținute în toate domeniile științelor și culturii, iar filialele Societății de științe istorice și filozofice trebuie să susțină această muncă prin colaborarea și punerea la dispoziție a celor mai noi studii și cercetări din aceste domenii.

Unele filiale (Arad și.a.) și-au subordonat munca lor muncii arhivelor sau muzeelor locale, în așa fel că inițiativa activității a fost preluată aproape în întregime de acestea. În centrele universitare, munca de atragere a specialiștilor s-a mărginit uneori doar la profesorii din învățămîntul superior. Această lipsă încă a început să fie înălăturată, reușindu-se să se antreneze în munca de cercetare, alături de profesorii din facultăți, și cadrele didactice de specialitate din învățămîntul mediu.

Fără îndoială că existența unor asemenea lipsuri în activitatea filialelor, ca și a altora, se dătoresc în cea mai mare măsură deficiențelor muncii de conducere și control practic pe teren a conducerii Societății. O principală greutate în munca filialelor este și lipsa de timp disponibil a cadrelor didactice pentru munca de creație științifică în cadrul Societății. Această situație se cuvine a fi rezolvată de Ministerul Învățămîntului împreună cu secțiile de învățamînt ale Sfaturilor Populare.

Pentru continua îmbunătățire a activității Societății de științe istorice și filologice se cuvine ca presa locală, revistele „Studii”, „Limba română”, editate de Academia R.P.R. și revista Societății de istorie, ce sperăm că va apărea în curînd, să dă o mai mare atenție lucrărilor realizate de filialele Societății, să le publice pe cele mai bune, făcînd în acest fel cunoscute în rîndul oamenilor muncii studiile de istorie locală, de limbă și literatură.

Revista „Studii” și-a propus ca în unele din viitoarele sale numere să publice două-trei studii de istorie locală sau monografii, în măsura în care Societatea de istorie îi le va pune la dispoziție.

E necesar ca Societatea de științe istorice și filologice să-și intensifice activitatea, realizările sale să fie mai temeinic popularizate în rîndul maselor muncitoare dornice de a cunoaște trecutul istoric al patriei noastre, ca și cele mai de seamă probleme lingvistice și ale dezvoltării culturii naționale.

RECENZII

Verschwörung gegen Deutschland (Conspirația împotriva Germaniei)

(Kongress-Verlag, Berlin, nr. 8, 203 p.)

In cadrul luptei împotriva acordurilor de la Paris — luptă care trebuie să continue și după ratificarea lor — „Comitetul pentru unitatea germană” a socotit necesar să publice sub titlul „Conspirația împotriva Germaniei” acest volum, cu un bogat și mulțilateral material documentar asupra acordurilor de la Paris.

Sub acest nume sînt cunoscute cele cinci acorduri semnate la Paris în 24 octombrie 1954 de miniștrii de externe ai S.U.A., Angliei, Franței și Germaniei occidentale :

1. Acordul privitor la Germania ;
2. acordul pentru staționarea trupelor străine în Germania occidentală ;
3. acordul despre uniunea vest-europeană ;
4. protocolul privitor la primirea Germaniei occidentale în pactul Atlanticului de nord ;
5. convenția privitoare la statutul regiunii Saar.

Pentru a evita o ostilitate și mai mare în opinia publică față de pregătirile lor de război, îndeosebi pentru a evita stîrnierea unei și mai mari nemulțumiri în poporul francez și cel german împotriva acestor pregătiri ce se fac pe contul lor și le periclitează în primul rînd securitatea, imperialiștii au dat o redactare înadins foarte complicată acestor acorduri. Înadevar acordurile își capătă totă semnificația numai pentru cei ce se pot descurca și în hășișurile listelor anexe, documentelor complimentare, scrisorilor interpretative etc., care nici n-au fost date toate publicității.

Volumul recenzat folosește întreg materialul oficial și neoficial publicat în presa apuseană despre acordurile de la Paris,

cu scopul tocmai de a pune la dispoziția cercetătorilor și oamenilor politici germani documentația necesară în lupta pentru pace, pentru unitatea Germaniei împotriva acordurilor de la Paris. Materialul este împărțit pe capitole după cum urmează :

1. Crearea unei noi armate hitleriste.
2. Militariștii germani își anunță programul de cuceriri.
3. Atragerea militarismului german în Organizația Atlanticului de Nord și în Uniunea vest-europeană.
4. Remilitarizarea împiedică reunificarea Germaniei.
5. Acordul războinic impus la Paris incompatibil cu suveranitatea națională.
6. Cale liberă producției de război a lui Krupp.
7. Povara o duce poporul.
8. Calea spre dictatura militară în Germania de vest.
9. Germania occidentală în lupta împotriva acordurilor de la Paris.
10. La răscrucă.

Anexă. Declarația conferinței țărilor europene pentru asigurarea păcii și securității în Europa.

Volumul, foarte interesant pentru orice cercetător al istoriei contemporane, este scris după cum e lesne de înțeles, din punctul de vedere al intereselor poporului german, al unității Germaniei, pericolitate de acordurile de la Paris și al politiciei pe care acestea le reprezintă.

Iată, după formularea autorilor volumului, ce reprezintă acordurile de la Paris pentru Germania :

„Realizarea acordurilor de la Paris ar transforma Germania occidentală într-un singur lagăr de război și ar însemna, în

sapt ștergerea poporului german din rândurile națiunilor libere, suverane și culte. În urma acestor acorduri, Germania occidentală ar fi transformată într-o colonie militară internațională în subordinea marilor stat major american și a cărui principală trupă de soc ar fi armata mercenară vest-germană. Înțeaga viață din Germania occidentală ar fi subordonata acestei organizații militare și Germania occidentală s-ar afla sub o permanentă stare de asediu. Toată economia vest-germană ar deveni o întreprindere de intendență a acestei uriașe mașini militare. Aristocrația militară internațională staționată în Germania occidentală ar constitui o castă privilegiată de stăpini, pentru care masa germanilor apuseni ar munci ca personal auxiliar și slugi, în timp ce parte din contingentele germane ar fi folosite ca unități de pedepsire împotriva unor populații neascultătoare (cum ar fi Franța, Italia, Tunis, Algeria etc.). Autoritățile republicii federale vest-germane ar constitui brațul acestui regim militar străin, tribunalele și poliția — organele sale „civile“ de execuție față „de căi civili vest-germani vor mai fi rămas...“

De unde se vede că însăși pregătirile de razboi ar duce, în cadrul acordurilor de la Paris, la totala supunere și înrobire a poporului german din Germania occidentală față de imperialismul american.

Acum cînd luptă împotriva traducerii în viață a acordurilor de la Paris continuă, cu toate că au fost ratificate, contra voinei populare, de diferitele parlamente, este deosebit de interesant pentru noi capitolul în care se arată cît de multiplă, de largă și de puternică este în Germania

occidentală luptă împotriva reînarmării și a acordurilor de la Paris.

Membrii de rînd ai partidului socialist democrat, puternica confederație sindicală cu peste șase milioane membri, organizații de tineret nepolitice, biserică evanghelică cu majoritatea slujitorilor ei, organizațiile de gospodărie țărănească, într-un cuvînt majoritatea poporului din Germania occidentală luptă alături de Partidul Comunist German împotriva înarmării și a războiului, de care știu că nu poate fi decît o catastrofă națională pentru Germania.

Volumul se încheie cu un capitol în care este arătată hotărîrea guvernului Republicii Democrate Germane — sprijinit de poporul german — de a face tot ce este posibil pentru reunificarea Germaniei.

„Dacă însă — a declarat tovarășul Otto Grotewohl, președintele Consiliului de Miniștri al R.D.G., la conferința de la Moscova — în Germania occidentală va fi reinstituit militarismul și va fi creată o armată regulată, Republica Democrată Germană se va vedea silită, ca răspuns la aceste măsuri să creeze forțe armate naționale, care să poată apăra realizările pașnice ale oamenilor muncii din Republica Democrată Germană...“

Cu ratificarea acordurilor de la Paris pericolul de război crește și lupta lagărului păcii, a oamenilor simpli din toată lumea contra războiului, ia forme noi, corespunzătoare noii etape.

Cunoașterea acordurilor de la Paris și a multiplelor lor implicații, cunoaștere foarte importantă în această etapă, este mult ușurată de volumul recenzat, care prezintă un deosebit interes pentru istorici și publiciști.

P. Gălățeanu

LEO STERN, *Die Auswirkungen der ersten russischen Revolution von 1905—1907 auf Deutschland (Influențele primei revoluții ruse din 1905—1907 asupra Germaniei)*

In Colecția : Archivalische Forschungen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, vol. 2 I, Rütter & Loening, Berlin, 1954.

La congresul al III-lea al Partidului socialist unificat german, din iulie 1950, s-a indicat istoricilor germani să cerceteze mariile tradiții revoluționare ale poporului german, în general, și al clasei muncitoare, în special. La conferința a II-a a Parti-

dului, din iulie 1952 s-a arătat necesitatea de a se lăua în studiu Istoria mișcării muncitoarești germane în epoca imperialismului pe o bază cu adevărat științifică și s-a atras atenția asupra luptei desfășurate de clasa muncitoare germană în

tempul revoluției ruse din 1905, ca aparținând celei mai bune tradiții a acestei clase. În urma acestor indicații s-a planificat o colecție care să publice studii și documente privind mișcarea muncitorească germană (Archivalische Forschungen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung).

In volumul I al colecției s-a arătat scopul pe care-l urmărește colectivul de a publica izvoarele istorice ce se gasesc în arhive grupându-le pe anumite teme legate de istoria mișcării muncitorești.

Împlinindu-se 50 de ani de la revoluția rusa din 1905, colectivul comemorează această dată dând la iveala volumul despre care e vorba mai jos și pregătește și parțea a II-a cu titlul „Die russische Revolution von 1905 im Spiegel der deutschen Presse“.

Numărul total al documentelor publicate în acest volum este de 112 și sunt extrase din Arhiva germană centrală din Potsdam, din secțiunea acesteia de la Mersburg și din arhivele regionale din Brandenburg și Saxonia.

Cel de-al doilea document este raportul ambasadei germane din Rusia, adresat cancelarului german, informându-l despre mișcările din diferite orașe ale Rusiei și poarta data de 8 august 1903. Ultimul document este o circulară a Ministerului de Interne german din 21 decembrie 1907 privitoare la primirea muncitorilor străini în agricultură și industrie.

Dupa cum recunoaște editorul (Dr. Walter Nissen) culegerea aceasta nu este o culegere completă, deoarece o mare parte din Arhiva imperială și cea a Ministerului de Razboi a fost luată de americani și englezi, deci, pentru moment, fondurile documentare de acolo sunt neaccesibile. De aceea conținutul volumului apărut se potrivește unui titlu mai puțin cuprinzător decât cel pe care îl poartă, documentele din volum referindu-se numai la influența primei revoluții ruse din 1905-1907 asupra politiciei interne a Prusiei.

In afara de indicele de persoane, cuprind un tabel cronologic și un indice tematic, cuprinzând patru teme.

1. Referințe despre situația politică și economică a Rusiei în anii 1905-1907, comunicate de autoritățile germane.

Pe lîngă referințele Consulatelor germane din Varșovia, Moscova, Baku și a Ambasadei germane din Petersburg care arată cum se reflectă revoluția în toate clasele sociale, se redă un fragment din raportul atașatului comercial de la Con-

sulatul german din Petersburg, intitulat: „Cu privire la problema muncitoreasca în Rusia“ din 14 septembrie 1905. Raportul cuprinde o cercetare sumară, dar destul de profundă a legislației muncitorești din Rusia, în același timp arată urmarile ce le poate avea revoluția rusa pentru economia germană.

II. Efectele primei revoluții ruse asupra Germaniei din punct de vedere politic și economic.

Sub acest titlu sunt cuprinse peste săizeci de documente cu un material foarte variat, rapoarte polițienești despre cuvințările ținute cu privire la revoluția rusa de Clara Zetkin, Liebknecht despre „discursul foarte masurat“ al lui Bebel, hotărîrile miniștrilor de interne și de razboi de a se lua măsuri severe de reprimare a mișcării muncitorești, rapoarte asupra discursurilor unora dintre oportunității social-democrați, un extras din cele ce s-au discutat la consiliul de coroana germană ținut la 13 februarie 1906. Din acesta din urma se constată pregarirea de razboi a Germaniei și atitudinea lui Wilhelm al II-lea față de clasa muncitorească. Wilhelm cerea măsuri pentru stăpîndea agitației social democratice în armata și reprimarea cu armile a tendințelor revoluționare ce se manifestau printre ostașii.

III. Masurile militare de siguranță la granița de răsărit a Prusiei, între 1905-1907. Documentele cuprinse sub acest titlu au tematică marturisesc panica de care era cuprins aparatul de stat al Prusiei care cerea întărirea cu forțe militare aduse din alte parti ale Germaniei pentru a face față mișcării muncitorești care creșea. Astfel, din notele președintelui regiunii Oppeln se vede că membri ai mișcării muncitorești germane treceau granița în Rusia, ca să ia parte la intruirea greviștilor ruși din localitățile vecine iar prin localitățile germane de lîngă granița rusa erau răspunzătoare ale revoluționarilor ruși.

IV. Supravegherea și expulzarea supușilor ruși din statele federale germane în anii 1905-1907.

Aici sunt cuprinse documentele care arată cum erau spionați cetățenii ruși din Germania și o serie de documente dovezesc intervențiile facute în favoarea acestora de deputați social-democrați din Reichstag.

Metoda de publicare a acestor documente este indicată de un îndreptar publicat în volumul I al colecției „Archivalische Forschungen der deutschen Arbeiterbewegung“

terbewegung". (Cercetări arhivistice privind istoria mișcării muncitorești germane).

Textele se publică integral sau în extrase care conțin esențialul. Lucrurile puțin însemnate sau care se repetă, se publică sub forma de regeste, dacă în felul acesta se poate scurta.

Toate piesele au la început un regest care cuprinde: emitentul, adresantul și conținutul piesei, data și locul.

Folosind numai parțial documentele volumului, profesorul Dr. Leo Stern și asistentul Rudolf Sauerzepf au lucrat un studiu care însoțește volumul (p. XI—LXXVI).

Studiul profesorului Stern are mai mult caracterul unor indicații tematice pentru folosirea documentelor publicate, de aceea el și utilizează prea puțin aceste documente.

Pentru cunoașterea, însă a situației mișcării muncitorești din Germania și activității Partidului socialist german între anii 1905—1907, acest studiu este foarte valoros atât prin conținutul său, cit și prin metoda de cercetare care poate fi socotită ca un model pentru cercetători, în domeniul istoriei contemporane.

Dupa ce arata că prima revoluție rusa din 1905 a fost pe plan internațional „piatra de încercare pentru atitudinea revoluționara a proletariatului și pentru social-democrația internațională, după cum și azi atitudinea față de U.R.S.S. este criteriul pentru străduința de pace și sinceră dorință pentru progresul social, politic și cultural” (p. XV), autorul analizează cînd s-a mutat centrul revoluționar în secolul al XX-lea din Germania, în Rusia. Plecind de la recunoașterea rolului prim al muncitorimii ruse — lucru pe care nu-l recunoșteau democrații germani din 1905 — autorul socotește că prima revoluție rusă punea proletariatului german o sarcină istorică nouă pe care social-democrația germană n-o putea rezolva, era nevoie de un partid de tip nou, partid marxist-leninist.

La crearea acestui partid nou se opunea oportunismul și reformismul din vîrfurile partidului. Situația partidului democrat german în preajma anului 1905 este cercetată de autor în legătura cu ascuțirea luptei de clasă din Germania. Pentru a demonstra ascuțimea luptei de clasă, în cercetarea sa, autorul împletește situația internă și politică externă a Germaniei imperialiste, aşa că pretutindeni se vede raportul strîns ce există între www.dacoromania.ro

stării materiale a muncitorimii și politica imperialistă germană. Posibilitățile obiective pe care prima revoluție rusă le crea proletariatului german nu puteau fi folosite de aceasta din cauza condițiilor subiective în care se găsea proletariatul.

Importanța studiului prof. Stern stă tocmai în analizarea acestor condiții subiective ale proletariatului german. Răul făcut de reformiștii germani care nu înțeleg prima revoluție rusă și activitatea febrilă pe care o depun Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Clara Zetkin și Franz Mehring pentru a lămuri proletariatului german experiența și importanța primei revoluții ruse, formează cele două atitudini ce se conturează în Partidul social-democrat german între 1905—1907.

Stînga social-democrației germane n-a putut, însă, birui oportunismul nici în congresul sindicatelor de la Colonia din mai 1905, nici în congresul Partidului social-democrat din 17—23 septembrie 1905, de la Jena. Rezoluția congresului din urmă a pus partidul în coada sindicatelor și a transformat greva generală în simplă încelare a lucrului, fără să tragă învățaturile din prima revoluție rusă despre însemnatatea grevei generale.

Slăbiciunea și oportunismul conducerii Partidului social-democrat german au ieșit la iveală, apoi, și în oprirea demonstrației ce trebuia să aibă loc cu prilejul comemorării „Duminicii singeroase”, în ianuarie 1906. Slăbiciunea culminează în capitolarea conducerii partidului față de reformism în Congresul de la Mannheim din 1906.

Studiul documentat și clar al Prof. Stern se încheie arătînd însemnatatea Revoluției ruse din 1905 pentru clasa muncitoare germană. Pentru aceasta folosește materialul publicistic și propagandistic al stîngiei germane (Rosa Luxemburg și Franz Mehring) care întențează să arate muncitorimii germane identitatea între cauza pentru care luptă muncitorimea rusa și cauza muncitorimii germane.

„Din poziția reprezentanților stîngiei germane reiese clar că ei apără cu sinceritate tezele fundamentale revoluționare ale marxismului: lupta de clasă și internaționalismul proletar”, (p. LXXXIII).

In capitolul final autorul arată în sineză care au fost realele influențe ale revoluției ruse din 1905 asupra Germaniei, în general.

Intre materialele interesante folosite de autor este apelul internațional făcut de general și comisiunea de orga-

nizare a Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia din decembrie 1905 (p. XLVI).

Prof. Stern scrie cu vervă și combativitate, trezind mult interes. Pentru istoricii germani lucrarea sa reprezintă un îndemn și un îndreptar al felului cum trebuie studiate documentele care însoțesc

studiu și care pot folosi pentru adâncirea unei tematice despre influența primei revoluții ruse din 1905 asupra politiciei interne din Prusia.

Poligrafia germană merită nu numai mențiune, ci laudă pentru felul distins și elegant în care prezintă cele două volume aparute în colecția aceasta.

M. Kandel

MARIO LEPORATTI, *Nicolo Balcescu e il risorgimento nazionale in Romania (Nicolae Balcescu și redemețirea națională din România)*

(Ed. Italia-România, Roma, 151 p.)

Dupa cum aflam din prefața semnată de Umberto Terracini¹, autorul este un tînar „pasionat de cercetarea istoriei” și, după cum se vede, pasionat și de cunoașterea istoriei poporului nostru în prima jumătate a secolului XIX și a vieții marelui luptător din aceasta vreme pentru cauza poporului: N. Balcescu.

In prefața sa, Umberto Terracini scrutează imaginea falsă și reaționară în care fusese afișată în trecut străinătății istoria țării noastre ca o istorie a monarhiei și a vîrfurilor conducătoare, tot așa cum a fost și continuă să fie infățișată și istoria Italiei și a altor țări capitaliste în către istoricile burghezi în general. Terracini constată că, în carte sa, Mario Leporatti scoate în relief lupta revoluționară a poporului român în această vreme, paralel cu activitatea de „avangarda” a lui N. Bălcescu.

Intr-adevăr, în capitolul I, Mario Leporatti, făcînd o privire retrospectivă asupra dezvoltării istorice a poporului român pînă în epoca „redemețării naționale”, este atent la lupta dublă și necontentă a poporului român atît împotriva jugului contropitorilor din afară — turcesc și habsburgic — cît și împotriva jugului claselor dominante dinauntru. Această luptă este urmărită paralel în cele trei țări române: Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Se arată sprijinul pe care, în mod obiectiv, Rusia l-a dat luptei de eliberare a poporului nostru și popoarelor din Balcani prin războaiele purtate împ-

triva Turciei, începînd din secolul al XVIII.

Se constată că cele două influențe: a mișcării decembriste și a mișcării eteriste asupra dezvoltării luptei revoluționare a poporului nostru în al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, au înfluirat asupra izbucnirii răscoalei populare din anul 1821. Autorul face cunoscut poporului italian textul proclamației de la Padeș, traducind-o integral, precum și un pasaj din proclamația de la București. Sînt arătate cauzele înfrangerii răscoalei și urmările pe care le-a avut pentru dezvoltarea burgheziei. Observă cum, apoi, în urma tratatului de la Adrianopol din 1829 și prin Regulamentul Organic, s-au creat noi condiții pentru dezvoltarea economică a celor două țări dunărene, de care avea să profite burghezia. Aceasta s-a putut dezvolta și pe plan ideologic, prin promovarea culturii naționale începătă de Gh. Asachi și Gh. Lazar. Animătorii culturii naționale sunt, în această vreme, N. Balcescu, M. Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Gr. Alexandrescu și Cesar Bolliac.

In capitolul II, autorul se ocupă de prima fază a luptei revoluționare a lui N. Bălcescu pînă la revoluția din 1848. Este urmărită formarea gîndirii istorice și politice a lui N. Bălcescu și participarea sa la „complotul” din 1840. Nu se menționează însă inițiativa lui Bălcescu pentru înființarea societății „Dreptate! Frăție!” în anul 1843. Pentru conturarea concepției politice și istorice a lui Bălcescu sunt reproduse, în traducere italiana, pașaje din lucrările sale. Pe bună dreptate Leporatti conchide că „gîndirea politică și istorică a lui Bălcescu reprezinta desigur momentul cel mai profund și hotărît

¹ Membru în Comitetul Central al Partidului Comunist Italian și senator.

al gîndirii politice a țării sale în secolul al XIX-lea și merita calificarea de a fi unul din cei mai autorizați reprezentanți ai conștiinței naționale și populare române" (p. 45).

In același timp, Leporatti constată că, „după moartea autorului, aceasta — gîndirea lui Bălcescu — a fost pusa cu grija în umbră de către istoricii români și în jurul ei s-a produs o conjurație a tacerii".

In capitolul III, în care se ocupă de revoluția din 1848 în Moldova și Valahia, autorul respinge vechea teză tendențioasă a istoricilor români, că revoluția din 1848 de la noi ar fi fost opera unor intelectuali „occidentalizați". In felul acesta Leporatti urmează cunoscuta teză a lui Bălcescu, că revoluția din 1848 a fost opera poporului nostru. Sunt observate apoi grupurile care s-au format în conducerea revoluției și anume grupul revoluționar condus de N. Bălcescu și grupul „liberal" al lui Eliade.

După ce se occupă pe scurt de evenimentele din martie 1848 din țările de a, autorul consacra revoluției din Țara Românească cea mai mare parte a a estui capitol. Este reprobus textul proclamației de la Izlaș și sunt urmarite toate fazele revoluției și comploturile reacțiunii, pîna la înabsurarea ei, arătîndu-se poziția revoluționara a lui N. Bălcescu și poziția trădoare a grupului liberal.

In capitolul IV, autorul urmărește activitatea lui N. Bălcescu în cadrul revoluției din 1848—1849 din Transilvania pentru a uni cele două revoluții: a românilor și maghiarilor împotriva imperiului habsburgic. Nu-i este însă îndeajuns de cunoscută aceasta activitate a lui Bălcescu și nici cauzele care au întîrziat înțelegerea româno-maghiara.

In capitolul V, se face o privire sumară asupra activității lui N. Bălcescu între anii 1849—1852, pentru organizarea unei revoluții viitoare. Nu se arată cum a evoluat concepția revoluționară a lui N. Bălcescu în această ultima fază a vieții sale, după experiența neizbutită din 1848.

In încheiere, Leporatti scrie: „Nu mulți ani au trecut de la moartea lui Bălcescu, și cele două principate române s-au unit într-o singură formăție statală". Discerne însă că: „In 1859 unitatea româna nu s-a realizat pe drumul regenerării sociale astă-

fel cum o dorise Bălcescu, ci pe drumul menținerii ordinei feudale și a marii proprietăți funciare, cu capitalismul industrial german și francez. Monarhia Hohenzollern-Sigmaringen a fost pecetea unei astfel de alianțe" (p. 88).

Leporatti constată că revoluția pentru care luptase N. Bălcescu a fost înfaptuită abia peste o sută de ani de către clasa muncitoare din țara noastră, dar de astădată ea „a depășit cu mult vechile aspirații ale poporului român" (p. 89); este revoluția socialistă.

In cadrul acestei noi orînduiriri, numele lui N. Bălcescu „iese din penumbra în care fusese exilat în trecut și se întoarce ca numele unuia dintre cei mai mari și cu cîte întreg poporul român se poate bucura și onora", încheie Leporatti, arătînd cinstirea pe care clasa muncitoare din țara noastră a adus-o memoriei lui N. Bălcescu.

In anexă sunt reproduse, în traducere, articolurile: „N. Bălcescu în Moldova" de Vasile Alecsandri, „Bălcescu și urmașii săi" de Mihail Eminescu, „Prefața" lui Alexandru Odobescu la „Istoria românilor sub Mihai Viteazul", scrisorile lui Ion Ghica catre Vasile Alecsandri despre Nicolae Bălcescu, precum și patru scrisori ale lui N. Bălcescu, dintre cele mai importante.

Cartea este împodobită cu cîteva reproduceri după stampe contemporane românești, înfașîind aspecte interesante din principatele în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Astfel cititorul italian își va putea întrăgii vizuirea pe care autorul o face cu multă caldură și admiratie asupra vieții și luptei democratului revoluționar român N. Bălcescu.

Omagiu pe care Mario Leporatti îl-a adus, prin carte sa, lui N. Bălcescu, este în același timp un omagiu pentru poporul român.

Cuvintele lui Terracini din prefată să la această carte și anume: „Revelînd italienilor această mare figură de patriot al poporului român, Mario Leporatti a strîns un nou nod de prietenie între poporul nostru și poporul liber al României", constituie expresia vie a simîamintelor reciproce ale celor două popoare.

*Istoria Bolgarii (Istoria Bulgariei), sub red. lui TR TIAKOV,
N KATIN, VASILEV*

(Ed. Academiei de Științe a URSS, Moscova, 1954, vol. I, 575 p.)

In istoriografia sovietică studierea trecutului poporului bulgar se bucura de o atenție deosebită, istoricii sovietici aducându-și în repetate rânduri contribuția lor în rezolvarea unor probleme importante din acest domeniu al istoriei slavilor. Cu tot interesul vadit, concretizat în numeroase studii și cercetări, în istoriografie sovietică — se arată în prefața volumului recenzat — nu s-a facut decât o singură încercare de a se elabora o lucrare de sinteză privind istoria Bulgariei: e vorba de cunoscuta lucrare în patru volume a acad. N. S. Derjavin, aparută la Moscova în anii 1945—1948. Cu toate meritele incontestabile ale lucrării, în paginile ei se găseau și serioase lipsuri: astfel, problema etnogenezei poporului bulgar era tratată de pe pozițiile neștiințifice ale teoricii lui N. I. Marr despre dezvoltarea stadiala a popoarelor; se faceau aprecieri nejuste asupra consecințelor cotropirii otomane etc. După apariția lucrării acad. N. S. Derjavin, istoricii sovietici au întreprins noi cercetări, care au scos la lumină o serie de probleme și aspecte ale istoriei Bulgariei, mai puțin studiate anterior. Pe de altă parte, discuțiile purătate în domeniul lingvisticăi, filozofiei și economiei politice au contribuit la clarificarea unor principii metodologice, menite să ajute la ridicarea cercetărilor istorice pe o treaptă superioară.

Față de noua situație, se purnea din plin problema elaborării unei noi lucrări de sinteză, care să foiosească în mod creator succesele dobândite și, spre deosebire de cea anterioră, să expuna evenimentele pînă în zilele noastre. Aceasta sarcina și-a luat-o Institutul de Slavistica al Academiei de Științe al URSS, care a pregătit o ediție a „Istoriei Bulgariei” în două volume, din care primul a apărut anul trecut, cuprindînd prezentarea dezvoltării societății omenești de pe teritoriul R. P. Bulgaria din cele mai vechi timpuri pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

In prima parte a volumului, consacrată comunei primitive și sclavagismului, se expune istoria populațiilor preslave și aşezarea slavilor în peninsula Balcanică.

O atenție deosebită, în această prima parte, merita modul în care este rezolvată problema apariției societății împărțita în clase, a relațiilor de producție sclavagiste în lumea triurilor trace. Folosind datele furnizate de descoperirile arheologice și zvoarele scrise, lucrarea evidențiază procesul de desframare a comunei primitive și de formare a claselor sociale. Astfel, se constată existența unei aristocrații, care se îndeletină cu acte unei razboiuri, a țăranilor dependenți, de tipul penilor din Thessalia, precum și a sclavilor folosiți în producția meșteșugărească și pentru lucru în mine, majoritatea populiei, și acest raport se va menține pînă la cooptarea romana, o formă masă de mici agricultori uniți în obști. Pornind de la acea trăsătură social-economică a lumii trace, se ajunge la concluzia că ea a servit ca „premisa a unității triburilor într-un stat cu caracter sclavagi și timpuriu” (p. 24). Se aruim asupra modului de revoluție a caracterului statului odryzilor, deoarece el poate fi folosit cu succes și datorie acestor români în analizarea condițiilor de dezvoltare a triburilor geto-dace.

Un loc important este acordat problemei apariției slavilor în peninsula Balcanică și a consecințelor acestui eveniment, problema mult discutată în știința istorică. Expunind dările teorii emise de invatați în legătură cu migrația slava (M. S. Drînov, L. Nederle, M. V. Levcenko), autori combat parerile lui N. S. Derjavin, care deși recunoaște o patrundere în masa a slavilor în Balcani, în secolele VI—VII, vede principalul izvor al apariției acestora la sud de Dunăre în procesul dezvoltării stadiale a traciilor.

Studierea consecințelor istorice ale migrației slave este deosebit de actuală, dacă luăm în considerație felul în care aceasta problema este tratată în istoriografia lugheneză contemporană. Astfel, bizantinologul englez S. Runciman încearcă să-i prezinte pe slavi în perioada migrației la un nivel inferior de civilizație, considerindu-i crescatori nomazi de vite¹, iar

¹ V. A. Kajdar, Poslednee slovo sovremennoogo burjuaznogo vizantinovedenia, în „Vizantiiskii Vremennik”, vol. V, 1952 p. 233.

A. Bon vorbește de migrația slavă ca despre un proces de infiltrare pașnică, care nu a fost marcată de ciocniri violente cu armatele bizantine¹. Ambele afirmații, aflate într-o evidentă contradicție cu datele furnizate de izvoare, urmăresc să reducă însemnalarea pătrunderii slavilor în Balcani, prezentind acest proces ca o simplă modificare a configurației etnice balcanice, elementul slav fiind incapabil, prin nivelul sau de dezvoltare, să determine schimbări în societate.

Realitatea istorică dovedește însă că factorul slav a jucat un rol de mare importanță în prăbușirea orînduirii sclavagiste și în trecerea la modul de producție feudal. Contribuția slavilor în cadrul acestor transformări istorice s-a manifestat atât prin loviturile date statului sclavagist bizantin, cât și prin transformările esențiale care au avut loc în viața economică și socială a imperiului, ca rezultat al faptului că obștea slavă a devenit „bază organizării sociale în statul bizantin” (pag. 39). Încercând să nege orice influență a migrației slave asupra obștii bizantine, istoricul burghez P. Charanis atribuie aceste transformări exclusiv măsurilor luate de autoritatea imperială².

Procesul contopirii slavilor cu populația locală — se arată în lucrare — și-a gasit baza în lupta comună împotriva orînduirii sclavagiste, în similitudinea relațiilor sociale și în caracterul eterogen, sub aspectul etnic, al populației balcanice, fapt care a permis asimilarea acesteia de către masa compactă a slavilor. În cursul acestui proces a învins limba slavă.

In partea a II-a a lucrării, intitulată „Bulgaria feudală”, se expun evenimentele începînd din secolul al VII-lea pîna la Congresul de la Berlin.

Deosebit de interesantă este tratarea problemei apariției primului țarat bulgar. Dupa cum se știe istoriografia burgheză, pe linia teoriei normaniste, îi consideră pe slavi incapabili să creieze în mod independent formării statale, sarcina aceasta revenind unui element extern: normand, proto-bulgar, etc. Astfel, istoricul englez Prevîte-Orton, într una din ultimele sale lucrări, îi consideră pe nomazii orientali creatorii statului bulgar și afirmă că datorită singelui lor hunic, bulgarii, spre

deosebire de alți slavi, au putut da acțiunilor întreprinse de ei un caracter organizat³.

Studiind etapele formării primului țarat bulgar, autori admit existența, în secol VII-lea, a unui stat feudal timpuriu amintit în izvoare sub denumirea de „cele șapte triburi slave”, în care masa populației o reprezenta țărânlimea liberă care treptat începea să fie aservită⁴. Proto-bulgarii, prin venirea lor, au adus o serie de modificări în structura organizării slave, dar fiind la un nivel de dezvoltare inferior slavilor, au fost asimilați de către aceștia. În lucrare se combată atât teza lui N. S. Derjavin după care proto-bulgarii ar fi fost în număr redus (doar „ceata lui Asparuh”), cât și afirmațiile exagerate care apreciază numărul celor veniți, după unele construcții atribuite acestora, arătîndu-se că, potrivit izvoarelor, proto-bulgarii au venit cu femeile și copiii lor, nuinărul lor fiind astfel destul de însemnat.

In continuare, lucrarea înfățișează dezvoltarea societății feudale în perioada primului țarat bulgar, a stăpînirii bizantine și a celui de al doilea țarat bulgar, facîndu-se o analiză amanunță a relațiilor de producție feudale și a situației țărânlimii aservite (pareci, otroki, tehnitari), precum și a luptei maselor asuprute care s-a manifestat fie în mari răscoale anti-feudale (răscoala populară antifeudală de sub conducerea lui Ivailo din anii 1277—1280), fie în erexii religioase — bogomilismul.

Farănițarea feudală, cu corolarul ei — luptele politice interne — au slăbit statul bulgar, făcînd din el o pradă ușoară în fața agresorilor otomani. Elementele politice de la conducere, atunci cînd nu au trădat, au preferat în locul împotrîvirii cu întregul popor împotriva cotropitorului, lupta dusă cu cetele lor militare sau cu trupe de mercenari. Sfîrșitul firesc al unei asemenea atitudini nu putea fi decît cotropirea otomană.

Lucrarea staruie în mod deosebit asupra consecințelor grave pe care le-a

¹ V. A. Gurevici și M. A. Zaborov, Kritiko-ceskii obzor jurnalului «Byzantium» za 1944—1950 gg, în «Vizantiiskii Vremennik», v. VI, 1953, p. 242.

² Ibidem, p. 238, 240—241.

³ Vezi recenzia lui A. I. Gurevici la lucrarea lui C. W. Prevîte-Orton «The shorter Cambridge Medieval History», Cambridge, 1952, în «Voprosi Istorii», nr. 11/1951, p. 144—145.

⁴ Cunoscîntul medieval bulgar V. Nicolaev a apreciat această ipoteză ca veridică și interesantă, pentru confirmarea ei mai fiind necesară însă studierea atentă a izvoarelor bizantine (vezi «Voprosi Istorii», nr. 1, 1955, p. 189).

avut jugul otoman asupra dezvoltării istorice a poporului bulgar. Situația din Balcani dovedește totala lipsă de temei a afirmațiilor istoricilor burghezi despre urmările pozitive ale stăpînirii turcești. Nivelul de dezvoltare al cuceritorilor, precum și organizarea statului otoman — după expresia lui K. Marx „unicul stat din evul mediu cu adevărat militar” — au reprezentat o frină în dezvoltarea popoarelor supuse. Incapabil să asigure dezvoltarea forțelor de producție, statul feudal tunc a dus o politică de jefuire directă a teritoriilor cucerite.

Particularitățile stăpînirii turcești în Bulgaria — se arată în volumul recenzat — au fost determinate de transformarea țării într-o bază de plecare a turcilor pentru desfășurarea acțiunilor ulterioare de cucerire. Acestei situații i-au corespuns eforturile făcute de statul otoman de a da Bulgariei o organizare cît mai adecvată scopului fixat, unul din aspectele acestei politici fiind colonizarea unor părți a teritoriului bulgar cu populație turcă (Tracia, reg. Stara-Zagora, etc.).

Potrivit obiceiului otoman, întregul fond funciar (cu excepția așa-numitelor „vacufe” — proprietăți ale instituțiilor religioase, și „mulk” — proprietățile private, ultima categorie fiind aproape inexistentă în Balcani) aparținea personal sultanului, care îl împărtea sub forma daniilor legate de anumite obligații. În funcție de marimea rentei, ele se împărteau în hasse, timare și zeamturi. Exploatarea țărănimii era deosebit de apăsătoare și ea se întărește în a doua jumătate a sec. al XVI-lea în legătură cu dezvoltarea relațiilor de marfă-bani și cu tendința cavalerului spahiu de a se transforma în moșier.

Pe măsura descompunerii orînduirii feudale se observă procesul de transformare a stăpînirii feudale temporare asupra pământului în proprietate privată ereditara, cunoscută sub numele de „ciflik”. În paginile cărții se analizează apoi pe larg situația diferențelor categorii de țărani (kesimagi, raetkii, ratau), precum și lupta poporului bulgar împotriva cotropitorilor turci (răscoala din Tîrnovo de la 1598, răscoalele din 1688, 1737, etc.).

O dată cu începuturile dezvoltării relațiilor de producție capitaliste în Bulgaria începe perioada cunoscută sub numele de „Renaștere bulgară”, a cărei istorie autorii o definesc ca „istoria dezvoltării relațiilor capitaliste... istoria formării națiunii și legată de aceasta, a luptei de eliberare națională a poporului bulgar” (p.

215). O particularitate a acestei lupte o constituie faptul că în prima sa etapă ea a fost îndreptată în primul rînd împotriva domineaței economice și culturale grecești, expresia cea mai vie constituind-o în aceasta privință carteasă călugărului Paisie din Hilendar „Istoria slavo-bulgăra”, apărută la 1762.

Pe baza prezentării ansamblului complex de raporturi social-economice din societatea bulgară, lucrarea dovedește lipsa de temei a afirmațiilor istoricilor burghezi privitoare la o unitate de acțiune bulgară împotriva asupriorilor turci. Lupta de eliberare națională n-a însemnat cîtuși de puțin ciocnirea dintre două elemente etnice net distinse: bulgar și turc. În această luptă acțiunile prădalnice ale stăpînitorilor turci se împleteau strîns cu interesele marii burghezii comerciale bulgare (ciobagii).

Autorii prezintă apoi felul în care diferite categorii sociale ale poporului bulgar priveau problema eliberării, stăruind în deosebi supra ideologiei democraților revoluționari G. Rakovski, Vasil Levski, Hristo Botev, care, exprimînd aspirațiile maselor țărănești, s-au declarat pentru organizarea unor detașamente armate capabile să dea lovitură puternice aparatului de exploatare tunc.

Lucrarea analizează pe larg rolul pe care războiul rusuo-turc din 1877—1878, datorită specificului stărilor din Bulgaria, l-a jucat în istoria acestei țări. Istoriografia burgheză s-a limitat doar la prezentarea consecințelor politice ale desfășurării acțiunilor militare; în realitate, situația care s-a creat în Bulgaria ca rezultat al înfrangerii Turciei a marcat un punct de cotitură în trecerea spre orînduirea capitalistă. Acțiunile țărănimii bulgare împotriva stăpînitorilor turci, favorizate de cadrul creat de operațiile militare, au dus la lichidarea sistemului de exploatare feudal, războiul judecînd astfel rolul unei revoluții burghezo-democratice.

Lichidarea proprietății feudale turcești asupra pamântului s-a făcut pe calea ocupării de către țărani a pămînturilor feudaliilor turci fugiți și a unei părți însemnante din fondul funciar al statului (miri), precum și prin lichidarea formelor de dependență feudală și semi-feudală. In-

¹ Pentru tratarea acestel probleme, vezi: N. G. Levintov, Agrarnye otnošenia v Bolgarii nakanune osvojenija i agrarnyi perevorot, 1877—1878 godov, în «Osvobojdenje Bolgarilj ot turečkogo liga », Sbornik statej, Moscova, 1953, p. 139—221

cadrul acestor acțiuni autoritațile de ocupație rusești au jucat rolul unui factor pozitiv de înlesnire a transformarilor profunde din lumea satului bulgar, Rusia nefiind interesată în reîntoarcerea feudaliilor turci care ar fi constituit un element de sprijin al intereselor britanice, austro-ungare și germane în Balcani.

In ultimele două parti ale lucrării — „Afirmarea capitalismului în Bulgaria” și „Bulgaria în epoca imperialismului” — un interes deosebit îl prezintă capitoile consacrate relațiilor agrare de după eliberare și mișcarii muncitorești. Legile pentru răscumpărarea paințintelui ocupat de țărani (1880—1896), impuse de burghezia liberală cauzată la înțelegere cu reacțiunea pentru a despăgubi pe moșierii turci, cu toa e aspectele lor reaționare, au facut ca „principala forma a producției agricole să devină mică gospodarie țăranească” (p. 381). Calea urinată în transformarea agriculturii în Bulgaria a fost aşadar cea a lichidării la ifundiilor cu „unele devieri” (p. 382) spre calea reformei, rezultate din metodele medievale de exploatare folosite de burgheză bulgara (camataria, arende înrabitătoare, etc.).

Paginile consacrate mișcării muncitorești rețin în mod deosebit a enția cititorului. Prima organizație muncitorească din Bulgaria s-a înființat în 1883 de către tipografi care lucraseră pînă la razboiul din 1877—78 în tipografiile emigranților bulgari din București, Belgrad și Viena. Un loc important este acordat intensiei activității depuse de D. Blagoev pentru raspîndirea marxismului în Bulgaria. În lucrare se arată că marxismul a avut de înfruntat ideile naționalismului burghez (Z. Stoianov), care proclama necesitatea făuririi unei Bulgaria mari pe baza politicii de expansiune dusă de monarhie, precum și susținuta de ideile naționalismului raspîndite de organizația filantropică a lui Spiro Gulbacev și de emigranții naționali ruși (D. Mokrievici, P. Gabe, B. Mudes, etc.). Ca rezultat al victoriei marxismului împotriva acestor curente, la 20 iulie 1891 s-a deschis congresul de constituire al Partidului Social Democrat bulgar.

Lucrarea recenzată se ocupă pe larg de lupta din interiorul partidului între aria revoluționară (tesniaci) și cea opoziționistă (obșcedeli), care denaturînd teoria marxista, afirmau că în Bulgaria nu se poate dezvolta lupta de clasa, intrîncît proletari, țărani și capitaliștii trebuie să facă front comun în lupta împotriva

regimului lui Ferdinand. Ca rezultat al atitudinii intransigente a tesniaciilor, în 1903 oportunității în frunte cu Sakizov și Dabev au fost excluși din partid. Urmărirea dezvoltării ulterioare a mișcării muncitorești evidențiază apropierea tesniaciilor de bolșevici (declarația lui Kirkov și Kolarov, publicată în „Pravda” în iulie 1917), dar și o serie de șovăielă în poziția tesniaciilor (subaprecierea capacitaților revoluționare ale maselor țărănești, relansarea lozincii transformării războiu-lui imperialist în razboi civil).

In volum se acorda un loc important prezentării culturii bulgare în cadrul dif. ritelor etape istorice, cititorul avind as fel posibilitatea de a seiza legatura din re fenomenele culturale și cadrul istoric, precum și rolul jucat de factorul cultural în dezvoltarea și cietății.

Un interes deosebit îl prezintă capitoile consacrate expunerii principalelor opinii emise în istoriografie asupra unor probleme importante (originea slavori și apariția lor în peninsula Balcanică, originea și istoria proto bulgarilor, Renaștere bulgara, etc.), precum și criticii științifice facută acestor puncte de vedere.

Considerăm că lucrarea conține și unele afirmații care trebuie întregite sau revăzute. Astfel, prezentind invaziile din sudul Dunării, care au avut loc în sec. al III-lea al e. n., autorii amânesc doar de incursiunea din anii 246—251, menționându-i numai pe goți. Cercearile au arătat că în cadrul acțiunilor întreprinse de triburile din regiunile de nord și nord-vest ale Marii Negre, la care vor fi luat parte și triburile slave, goții au fost departe de a reprezenta forța conducătoare, acest rol revînd triburilor carpilor, alanilor, herulilor, boranilor, etc. Prezența area mai amplă a acestor acțiuni ar fi lămurit mai complet epoca de sfîrșit a sclavagismului în Balcani¹.

Este discutabilă afirmația, bazată pe cercetările mai vechi ale lui N. Skabalnovici, după care în timpul ocupației bizantine ar fi existat pe lîngă themele Bulgaria și Paristrion și o a treia pe cursul Dunării și Savei, cu orașele Sirmium și Beograd. După cum se știe acest punct de vedere a întîmpinat serioase și intemeiate obiecții².

¹ Cf. A. M. Remennikov, «Borba plemen severnogo prichernomoria c Rimon VIII» veke, Moscova, 1954.

² N. Bănescu, Les ducés byzantins de Paristrion (Paradounovon) et de Bulgaria, București, 1946, p. 24—38.

Activitatea asociațiilor profesionale muncitorești, mai ales în ultimul deceniu al sec. al XIX-lea, ar fi putut să se bucure de o tratare mai largă.

Penru iistoricii din țara noastră lucrarea recenzată prezintă un interes deosebit. Faptul că există în trecutul nostru momente în care istoria celor două popoare cunoaște puncte de legătura (stăpînirea bulgăra în nordul Dunării în sec. IX-X, legaurile lui Matei Basarab cu clerul bulgar în vederea răsturnării judecătorești otomană, activitatea emigranților bulgari în România etc.) cere din partea cercetatorilor pe teritoriul istoriei R.P.R. cunoașterea unor fapte din istoria bulgară,

indispensabile rezolvării unor probleme care se pun în istoriografia românească (cunoașterea stărilor premergătoare formării statelor feudale, legăturile dintre revoluționari bulgari și cercurile revoluționare din România, etc.). Lucrarea reprezintă un model de rezolvare a problemelor fundamentale din istoria unei țări, ea constituind astfel o prețioasă caluză în întocmirea manualului de istorie R.P.R. pentru învățământul superior.

Florin Constantiniu

student anul IV, Facultatea de istorie a Universității C. I. Parhon

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE, *Studii și referate privind istoria României: Din lucrările Sesiunii largite a Secțiunii de Științe istorice, filozofice și economico-juridice (21–24 decembrie 1953), București 1954*

(Editura Academiei R.P.R., 2 vol., 2001 p.; partea I-a, p. 1 943; partea a II-a, p. 945–2001).

Între 21 și 24 decembrie 1953, a avut loc, la București, Sesiunea largă a Secțiunii a V-a (Științe istorice, filozofice și economico-juridice) a Academiei R.P.R. Cele 60 de comunicări ținute cu acest prilej, de cercetători din diferitele instituții științifice ce făceau parte din Secțiunea V-a împreună cu dezaterile și cu concluziile lor, precum și raportul de activitate al Secțiunii pe anul 1953 și planul de activitate pe 1954, au fost publicate într-o lucrare specială: „*Studii și referate privind istoria României*“. Marca majoritatea a comunicărilor se referă la și înțele istorice și îmbrișeaza aspecte ale istoriei patriei noastre, din orînduirea comunei primitive pîna în vremea de azi. Dezbaterile și concluziile se găsesc la sfîrșitul partii a II-a a lucrării, la p. 1839–2001.

Contribuțiiile privitoare la istoria veche și la arheologie în general dețin, atât prin numărul lor, cât și prin importanța temelor pe care le tratează, un loc remarcabil printre aceste comunicări. Sunt în total 14 comunicări din această categorie, ocupînd peste 500 pagini. Mai mult de jumătate din ele sîn concentrate în jurul problemei dace, problemă care se situează astfel, pe primul plan în preocupările actuale ale arheologilor din R.P.R. Sunt discutate aspecte diferite ale

problemei. Astfel, în comunicările respective, prof. univ. Gh. Ștefan aduce contribuții arheologice cu privire la populația dacă din nordul Dobrogei, conf. univ. D. Tudor face o expunere despre raspîndirea amforelor elenice în teritoriul geto-dac din îngă Dunării, D. Popescu prezintă o serie de considerații asupra prelucrării argintului de către dacii, B. Mîrcea pune în evidență dacă noi referitor la persistența populației geto-dace în cîmpia Dunării pîna în secolul al IV-lea e. n., M. Macrea studiază procesul separării orașului de sat la daci, examinînd cu acest prilej toate aspectele principale ale problemei dace; Iudita Winkler insistă asupra expansiunii economice romane în Dacia înainte de cucerire, prof. univ. C. Daicoviciu încearcă o reconsiderare critică a poziției istoriografiei române din trecut față de problema daca, iar V. Canarache, urmarind să reconstituie atelierele monetare care au activat în antichitate pe teritoriul R.P.R., discută și chestiunile privitoare la monedele batute de daci. Parerile autorilor menționati față de unele aspecte de bază ale problemei sunt diferite între ele, ceea ce, în cursul dezbatelor din Sesiune, a dat loc unei discuții ample și rodnice.

Celelalte șase comunicări se referă de

asemenea la probleme de primul ordin, care rețin în momentul de față atenția arheologilor noștri. Problema evoluției forțelor de producție pe teritoriul R.P.R. este reprezentată prin comunicarea prof. univ. I. Nestor despre începuturile metallurgiei aramei și bronzului; problema situației economice și sociale a cetăților grecești din Dobrogea în epoca elenis- tica este luată în discuție de prof. univ. Em. Condurachi pe baza unor constatări arheologice făcute la Histria; problema legaturilor dintre populațiile de pe teritoriul R.P.R. de la începutul epocii feudale și populațiile slave din răsărit este ilustrată prin expunerea lui I. Barnea despre elementele vechi rusești și orientale de la Garvăni. Întinsa expunere a lui I. Vladușiu despre problemele etnografiei românești, prezentată în cadrul unor preocupări de istorie a culturii materiale, este de o semnificație deosebită pentru noua și justă orientare care se dă la noi acesei specialitați. O comunicare de un caracter special este aceea referitoare la sanctuarul arheologic București, — un voluminos raport de sapaturi redactat în colectiv. În sfîrșit, la seria comunicărilor arheologice privind teritoriul R.P.R. se adaugă o dare de seamă prezentată de Maria Chișvași, despre excelentele lucrări execute de învățătii sovietici penru descooperirea vechiului oraș rus Novgorod.

In general, comunicările de istorie veche și arheologie ținute în Secțiunea a V-a a Academiei R.P.R. din decembrie 1953, oglindesc progresele realizate de aceste specialități în țara noastră în ultimii ani, ca rezultat al unei bogate activități de explorări pe teren și ca urmare a unei atente îndrumări științifice pe linia principiilor marxist-leniniste. Comunicările menționate au adus contribuții noi la istoria patriei noastre, unele chiar de o importanță primordială. Probleme care în trecut abia au fost atinse sau au lipsit chiar cu totul din preocupările cercetătorilor, acum au fost larg dezbatute, cu concluzii din cele mai interesante. Merită să fie subliniate străduințele autorilor acestor comunicări de a analiza problemele tratate, indiferent de rezultatele variate și adesea contradictorii la care au ajuns. De asemenea, se impune să relevam spiritul critic care i-a animat, precum și justă ținută științifică pe care

cei mai mulți au izbutit să o dea expunerilor lor, atât în formă cât și în fond.

In cele ce urmează, prezentăm o serie de recenziile privind fiecare din cele 14 comunicări arheologice în parte.

GH. ȘTEFAN, Contribuții arheologice la cunoașterea dacilor din Dobrogea de nord, p. 29—40.

Comunicarea aduce numeroase informații noi de caracter arheologic, confirmând existența unei populații dace massive în nordul Scythiei Minoră. In prima parte a expunerii se prezintă știrile de ordin literar și epigrafic, care atestă această populație în Dobrogea nu numai în epoca ei de independență, dar și după cotoptirea romană. Autorul întărește, pe baza izvoarelor, concluzia justă că „indiferent de folosirea termenului de *geti*, după moda grecească, sau de acel de *daci*, sub care sunt cunoscuți de romani, dacii și getii formează un singur popor, împărțit în triburi”¹. In a doua parte a comunicării sunt expuse sumar rezultatele cercetărilor din ultimii ani, prin colectivele arheologice de la Histria și de la Garvăni și se menționează un important număr de așezări antice, de caracter rural, care au aparținut bastinașilor daci și care dovedesc dăinuirea acestora în epoca săpăințirii romane, confirmând și completind astfel știrile izvoarelor scrise. Se vorbește despre săpăturile de la Tariverdi, în teritoriul Histriei, unde populația bastinașă este atestată încă din secolul al VI-lea î. e. n., precum și despre recunoașterile și sondajele executate în peste 20 de localități din colțul de nord-vest al Dobrogei, între Troeșmis (Iglia) și Aegyssus (Tulcea). Resturi din a doua epocă a fierului, de caracter dacic, s-au constatat în însăși aceste două centre principale, în care românii au locuit după ce le-au cucerit de la bastinași. Printre celelalte stațiuni dace identificate, cea mai importantă este ceteata de scaun de la Somova, nu departe de Tulcea.

Comunicarea reprezintă o contribuție științifică bine venită, atât prin aceste elemente arheologice, în cea mai mare parte cu desăvîrsire necunoscute mai înainte, precum și prin justă lor interpretare istorică. Relevăm și cîteva amanunte cu care nu ne declarăm de acord. Autorul afirmă că uniunile de triburi getice s-ar fi creat în stînga Dunării pe vremea lui Dromihete, adică pe la începutul secolu-

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 31.

lui al III-lea i.e.n.¹. De fapt suntem obligați să le admitem existența chiar mai înainte. Ptolemeu al lui Lagos, cu prilejul expediției lui Alexandru la Dunare, din anul 335 i.e.n., arată că în fața armatei macedonene, getii din cîmpia Dunării au adunat în pripă 4 000 de călăreți și peste 10 000 de pedestrași, forță remarcabilă care nu s-ar fi putut recrutta decît într-o uniune de triburi deja închegată. De altfel, formarea uniunilor de triburi, fiind un proces de lungă durată, la getii trebuie să fi început cu mult înainte de epoca lui Alexandru. Într-un alt loc din comunicare², printre localitățile antice din Dobrogea cu nume dace figurează și *Arrubium*, deși acest toponomic are un caracter celtic (cf. diferitelor inscripții din Noricum închinat lui *Jupiter Arubianus*). În ce privește numele *Dinogetia*, este sigur dacic, dar nu format cu vreun termen *duna*, cum arată autorul cu titlul de eventualitate, ci numai cu *dina*, un element foarte frecvent în toponimia traco-dacă din Dobrogea (cf. *Amlaid'na*, *Asolodina*, *Adina*, *Residina*, *Bassidina*, *Beledina*, *Diniscarta*), având, poate sensul de „cetate” (ca și celticul — *dunum*). Autorul vorbește și de evenualele influențe produse în ceramica grecilor din Histria din partea populației băștinașe getice din apropiere³. Nu am putea subscrive la o asemenea interpretare dată fragmentelor de vase primitive getice găsite în cartierul extramuran al orașului Histria. Acele vase nu pot dovedi decît prezența getilor care le-au folosit. În nici un caz, tehnica superioară a olarilor eleni nu avea ce învăța de la bietele tradiții ceramice locale.

I. NESTOR, *Asupra începiturilor metalurgiei aramei și bronzului în R.P.R.*, p. 41—59.

In această comunicare se studiază vechimea considerabilă a folosirii aramei pe teritoriul țării noastre și se urmăresc progresele prelucrării acestui metal pînă la apariția tehnicii superioare a bronzului. Autorul reduce la absurd aserțiunile tendențioase și forțate ale lui W. Witter, după care țările est-europene și chiar Orientalul ar fi cunoscut metalurgia mai tîziu decît Europa Centrală. De asemenea, combate

ezitările lui P. Reinecke cu privire la întriebuințarea aramei în regiunile est-europene în epoca neolică. După justele afirmații ale lui I. Nestor, începurile metalurgiei în masa triburilor neolitice din spațiul carpato-danubian nu reprezintă un fenomen de spontaneitate, ci unul de difuziune, iar această difuziune nu s-a putut produce dinspre vest, ci numai dinspre sud și sud est. Pe de altă parte, tot după parerea d-sale, n-a putut fi vorba de un export de obiecte finite, de aramă sau de bronz, din Orient spre Europa, în acele vremuri îndepărtate, ci numai de o răspîndire treptată și lentă a procedeelor metalurgice, în dezvoltarea cărora o parte importantă a avut-o și inițiativa triburilor locale.

După ce stabilește un criteriu teoretic cu privire la evoluția utilizării cuprului, în general, la începurile metalurgiei, declarîndu-se pentru succesiunea următoarelor etape: lucrarea cuprului nativ prin ciocânrile, modelarea cuprului nativ prin topire, reducerea minereului de cupru, inventia bronzului, d-sa încearcă să lege aceste etape de diferitele faze ale culturilor neolitice de pe teritoriul actual al țării noastre. Folosiția aramei apare pentru prima oară la noi în perioada culturilor neolitice Izvoare I (precucutenian), Verbicioara I (= Vinca A), Boian (faza Vidra), caracterizate prin ceramica decorată cu caneluri mărunte („pliseuri”), de afinități sud-estice. În această primă etapă e vorba numai de cupru nativ modelat prin batere la rece, sub forma unor mici obiecte de podoaba sau a unor scule. În faza deplinei dezvoltări a neoliticului nostru, corespunzînd culturilor Gumelnița-Ariușd-Cucuteni A-Sălcuța-Turdaș II-Tisa, folosirea cuprului, de asemenea nativ, se intensifică. Din acest metal încep a se produce, prin topire și turnare în tipare bivalve, unele mai voluminoase, ca topoarele simple în formă de dălți massive, și topoarele-ciocane cu braje „în cruce” și cu gaură de înmanușare, răspîndite atât în țara noastră, cât și în cuprinsul Peninsulei Balcanice. Asemenea obiecte dovedesc, desigur, un progres metalurgic remarcabil, dar sunt prea rare pentru a fi influențat evoluția forțelor de producție neolitice, care continua a se baza tot pe unelte de piatră și de os că și înainte. Pentru despicarea nemunărașilor trunchi de copaci, care au servit de exemplu la construirea locuințelor din stațiunile culturii Cucuteni, s-au utilizat pene și topoare de piatra. În nici o

¹⁾ Studii și referate privind Istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 31

²⁾ Ibidem, p. 34.

³⁾ Studii și referate privind istoria României Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 35.

staț une neolitica de la noi nu s-au găsit pînă acum urme de topire a cuprului. Este de presupus, prin urmare, ca topoarele de cupru turnate erau fabricate în puține centuri din sud-estul Europei, de unde se răspindeau apoi prîn schimburile intertribale. Am avea astfel un început de diviziune socială a muncii, prin desprinderea meșteșugului metalurgic de restul activităților productive de pe atunci. Topoarele de cupru e pare ca nici n-au avut o utilitate practica, ci circulau ca lingouri, ca semne de distincție ori ca simboluri de valoare pentru schimburi. O etapa importantă în evoluția meșteșugiei cuprului se produce ca reînăscerea neoliticului, cînd, după parerea lui I. Nestor, triburile locale au început să-și procure acest metal prin reducerea minereurilor cuprifere, care necesa procedee mai complicate decît simpla utilizare a aramei native. Unelele de arama se perfecționează de la toporul-dalta, se ajunge la toporul plat, iar topoarele cu două tăișuri dispuse „în cruce” devin mai frecvente și capătă forme masive. În aceasta vreme mai apar și alte unele de cupru, ca topoarele cu gaura de înmanare și cu un singur tăiș vertical, cuțitelebrice, precum și armele propriu-zise, ca pumnalele. În sfîrșit, prin deprinderea procedeelor metalurgice superioare din sud și sud-est, implicînd aliajul cuprului fie cu arsen, plumb sau antimoniul, fie mai ales cu cositor, se ajunge la producerea olătelor de bronz, numeroase, solide, utilizate cu eficacitate și de crminind un progres al forțelor de producție. Aceasta schimbare, caracterizând începutul epocii bronzului, s-a petrecut în condițiile unei generale răspândiri în regiunile noastre a triburilor de pastori din est: reprezentanții culturii Ustovo și ai culturii mormintelor cu ocru, care au contribuit la destramarea vechilor temeuri ale vieții cultivatorilor neolitici. Triburile de pastori, circulând pe spații întinse, au ajuns mai repede decît cultivatorii sedentari în posesiunea procedeelor meșteșugice superioare, prin contactul cu regiunile caucaziene. Unitatea de viață și de circulație realizată în aceasta vreme de la Kuban pînă în Carpați este demonstrată prin analogiile strînsă dintre sceptrele de piatră în forma de capete de cai de la Fedeleșeni, Salcuța, Casimcea, din faza Gorodsk-Ustovo, de la sfîrșitul neoliticului, și un obiect similar din aceeași vreme găsit în nordul Caucazului. Autorul comunicării atinge și problema unei epoci speciale a aramei în țara noastră. În principiu ad-

mite o asemenea perioadă eneolitică, la sfîrșitul neoliticului ca o fază prealabilă a epocii bronzului, dar pentru a o defini sigur este nevoie să se precizeze dacă populațiile respective exploatau zăcărările cuprifere locale, ceea ce, pînă în prezent, din lipsa de cercetări, încă nu este posibil. De altfel, lipsa de analize chimice și de determinări mineralogice constituie o dificultate de care comunicarea se loveste la fiecare pas, o serie de chestiuni neputind fi lămurite din aceasta cauză, sau ramînd discutate numai în mod parțial și indirect, pe baza deducțiilor teoretice și a simplelor indicații arheologice. Comunicarea reprezintă o contribuție prețioasă la cunoașterea începuturilor metalurgiei cuprului și bronzului pe teritoriul R.P.R., dar, în mod inevitabil, unele din concluziile sale sunt susceptibile de completari sau revizuire pe măsură ce cercetările preconizate, de altfel, de însuși autor, vor deveni realitate.

Intrucât atragem atenția și asupra unei inadvertențe de redactare: la pagina 49, unde se vorbește de contactul culturilor neolitice sedentare de la noi cu triburile de pastori din stepele răsăritene, se arată că evoluția acestui contact poate fi urmărita „de-a lungul fazelor B, C, și D” ale culturii Cucuteni. De fapt, o fază cronologică Cucuteni C nu există, ci e vorba de o nomenclatură greșită a lui H. Schmidt referitoare la o categorie ceramică, de afinități răsăritene, contemporană cu fazele Cucuteni AB și B. De asemenea, nu putem vorbi de o fază D a culturii Cucuteni, deoarece ceramică usatoviana, din epoca bronzului, găsiă în stratul superior al stațiunii de la Cucuteni-Baicieni și denumită, tot de H. Schmidt, cu sigla D, nu are nici o legătură cu ceea ce trebuie să înțelegem prin cultura Cucuteni, prin excelența neolitică și caracterizată prin ceramică pictată de un anume stil.

EM. CONDURACHI, Contribuția sapaturilor arheologice organizate de Academia R.P.R., la Histria, la cunoașterea perioadei elenistice în Dobrogea, p. 61—79.

Obiectul acestei comunicări este situația economică și socială a cetăților greciști de pe țărmul dobrogean al Pontului Euxin și mai ales a Histriei, în secolele III — I î.e.n., corespunzătoare epocii elenistice. Textele epigrafice descoperite la

Histria pomenesc adesea de lipsuri finanțare și de conflicte interne care framintau cetatea în această epocă, dar știrile pe care le conțin sănătatea laconice. De aceea autorul încearcă să le completeze cu observațiile arheologice prilejuite de săpaturile ample care s-au facut în cetate în ultimii ani.

Cu deosebire își îndreaptă atenția asupra cartierului extramural al orașului, situat la circa 700 m NV de acropole, în aşa zisul sector *X*¹ unde s-au constatat suprapunerile de straturi din epoca elenistică mai clare decât în acropole, dovedind o succesiune de faze de locuire cu caracter diferențiat. Peste urmele unor locuințe particulare din secolul al VI-lea i.e.n., s-au descoperit resturi de clădiri a unor negustori înstăriți, din secolele IV–III i.e.n., corespunzînd unei epoci de prosperitate, cind populația a crescut, iar suprafața locuită a orașului s-a dublat. Este vremea unui avînt economic deosebit al cetăților pontice, cind se înregistrează un comerț activ cu lumea greacă din sud, o patrundere intensă în interiorul țărilor getice din stînga Dunării și o sporire a numerarului atestată prin numeroase tezauri monetare. Înflorirea constatăta la Histria în aceasta vreme de la sfîrșitul epocii clasice și de la începutul celei elenistice este evidentă și în diferențele locurilor din teritoriul rural al cetății, de exemplu la Sinoe și la Tariverdi. În sectorul extramural al orașului *X*, peste temeliile caselor îngrijit construite din secolele IV–III i.e.n., se observă un alt doilea strat, din secolul al III-lea (mai precis între 250–200 i.e.n.), cu vestigii de unor locuințe ceva mai modeste, dar mai numeroase, aglomerate pe o suprafață mai întinsă și conținând un inventar bogat, care indică o activitate de caracter meșteșugăresc. E vorba, de asemenea, de o perioadă de înflorire economică, dar cu o nuanță de declin calitativ în raport cu faza precedentă. Locuințele acestui strat au suferit o distrugere brusă, în urma unor vicisitudini care momentan nu s-ar putea preciza. Ulterior, la trecerea dintre secolele III–II i.e.n., s-a procedat la o consolidare a terenului în acest sector împotriva umezelii, printr-un terasament cu straturile alternative de lut și cenușă, după un sistem cunoscut și la Olbia, și

printr-un parapet de zid. Nu s-au gasit resturile clădirilor pe care urma să le suporte acest teren consolidat. Probabil, din cauza unor împrejurări critice, n-au mai fost construite. În orice caz, întregul cartier a fost parasit pentru o lungă durată, ramânind a fi folosit doar pentru morminte aparținând unei populații nevoiașe. Abia la începutul epocii romane, în secolul I i.e.n., cartierul revine la viață, fiind acoperit din nou cu locuințe, care de data aceasta nu mai constau, însă, decât din colibe sarace. Pe scurt, stratul grafic sectorului *X* de la Histria dovedește o treptată pauperizare a populației cetății, contrastând cu prosperitatea economică generală din epoca elenistică. Au orul explică acest contrast printr-o acumulare a bunurilor în mîna unei oligarhii exploatare, în dauna majoritatii populației exploataților. Consecința nu putea fi decât o ascuțire a conflictului în re clase, cu tulburările interne de care pomenesc inscripțiile din secolele II–I i.e.n., de la Histria. Constrainedă de acest conflict și stinjenita în activitatea ei economică de nesiguranță din afară, clasa exploataților va căuta în cele din urmă protecția româna.

Concluziile autorului sunt în sine foarte plauzibile și în acord cu evoluția generală a lumii elenistice și cu istoria orașelor pontice. De asemenea, trebuie să suntem linii ca un merit deosebit metoda utilizării datelor arheologice pentru problemele istorice atât de spinosă. Dar, recunoind oportunitatea acestei metode și ingeniozitatea cu care a fost aplicată, se impune să fim atenți și la dificultățile pe care le comportă. Mai întâi o să răvășim arheologice de baza trebuie să fie abolut sigure și verificate prin repetarea cercetărilor pe suprafețe întinse. În special mormintele menționate, din sectorul *X*, ar trebui să se stabilească cu toată precizia necesara. Sunt lipsite de orice inventar, iar poziția lor și rată grafică nu este cu totul în afară de posibilitatea unei discuții. În aceasta privință este nevoie de săpaturi noi. Pe de altă parte, observațiile, chiar de o siguranță absolută, facute într-un singur sector din afară cetății, reprezintă temeiuri prea puține pentru concordanță atât de amplă ca acele exprimate în comunicare cu privire nu numai la His-

¹ Cf. « Studii și cercetări de istorie veche », vol. III, 1952, p. 233–238; IV, 1953, 1–2, p. 113–123; V, 1954, 1–2, p. 69–71; Histria, I, București 1954, p. 198–231.

tria, dar la toate orașele elenice din Dobrogea. Și din acest punct de vedere, sunt de așteptat verificări prin studiul rezultatelor mai complicate ale săpăturilor din incinta cetății. Este drept că autorul, căutând să extindă valoarea observațiilor sale, menționează, în mod util, temeliile zidului elenistic descoperit sub valul al III-lea de la Histria¹, precum și alte descoperiri arheologice din această cetate ori din celelalte orașe pontice, dar fără să poată produce comparații de ordin stratigrafic ca acela pe care constataările din sectorul X le necesită în primul rînd.

In ce privește explicația de ordin social pe care autorul o dă pauperizării populației Histriei în secolele II—I i.e.n., cu toate că principal este justă, nu o găsim totuși suficientă. Din inscripții și din texte literare știm că în această vreme cetățile pontice aveau de luptat cu mari greuăți de ordin extern: pe mare atacurile piraților, iar pe uscat atacurile populațiilor vecine și mai ales ale triburilor în migrație, de exemplu ale bastanilor. Suferința era generală, pentru toate clasele. Cetatea s-a văzut la un moment dat nevoită să recurgă la bunăvoiețea unui bogăță străin pentru a obține un împrumut de bani, fiindcă în interior oamenii destul de avuți pentru a îndeplini acest oficiu lipseau. Astfel, deși incontestabilă, acapararea bunurilor de catre o minoritate în dauna maselor nu ar mai putea apărea ca singura cauză a mizeriei acestora din urmă.

Notăm aci și cîteva obiecțuni de amănunt, care nu ating problema principală a comunicării. La pagina 64, („Studii și referate privind istoria României“), autorul afirma că teritoriul agricol al Histriei ar fi fost constituit prin secolul al IV-lea i.e.n., susținînd astfel o ipoteză pe care a expus-o mai pe larg cu alt prilej². Parerea autorului nu se bazează pe nici un indiciu documentar, ci pe deducții de caracter general, care nu pot determina o concluzie categorică. De fapt, Histria a trebuit să aibă un teritoriu rural propriu încă de la începuturile ei, din secolele VII—VI i.e.n. La pagina 74 se menționează o ceramică greacă fabricată la Histria ori la Callatis încă din secolul al V-lea i.e.n., și continuînd și în epoca elenistică. Desigur, e vorba de vase fine de o

factură expeditivă — admitem chiar „provincială“ — cu firnis degradat, dar pentru a le considera ca produse precis histriene ori precis callatiene este nevoie de indicii mai directe care, însă, lipsesc. La pagina 76 se lasă să se înțelege că amforele cu stampile rhodiene ar fi mai vechi decît cele thasiene. In realitate, raportul cronologic este invers.

D. TUDOR, *Amfore elenistice descoperite în adîncul teritoriului R.P.R. (Referat asupra legăturilor economice între cetățile slavagiste grecești și triburile dace dintră Carpați și Dunăre*, p. 81—88.

In acest referat, autorul prezintă concluziile unui studiu pe care îl pregătește cu privire la realităile economice dintre lumea elenistică și Dacia, reconstituie pe baza răspîndirii amforelor grecești în stînga Dunării noastre. Punctul de plecare al expunerii este importantă stațiune din a doua epocă a fierului de la Lunca Ciurei, în apropiere de Iași, unde s-au descoperit, pe lîngă o ceramică asemănătoare cu urnele bastarne de la Poienești, numeroase resturi de amfore elenistice, în majoritate de proveniență rhodiană. O stațiune cu inventar similar a fost identificată în podișul central al Moldovei, între Iași și Vaslui, la Scînteia. E pentru prima oară că amforele grecești se constată atât de adînc în interiorul Moldovei. In Muntenia, răspîndirea acestor recipiente de import fusese constatătă mai de mult. Autorul procedează la o sumară trecere în revista a tuturor localităților din țara noastră în care s-au găsit resturi de amfore grecești și insistă cu deosebire asupra așezării getice de la Stoienești, pe valea superioară a Dimboviței, în Carpați, unde asemenea resturi au fost scoase la iveală în număr considerabil. Amforele, fiind elementele arheologice cele mai importante, alături de monede, pentru studiul activității comerciale grecești în Dacia, oferă posibilitatea unor considerații de ordin economico-social mai concludente, pe care autorul le formulează într-un mod just. Amforele cu proveniență sigur atestată, care se răspîndesc mai de vreme pe teritoriul țării noastre, sănă cele thasiene, frecvențe mai ales în secolul al III-lea i.e.n. Dar cele mai numeroase și cele mai departe răspîndite sunt amforele rhodiene, pe care autorul le datează în secolele III—II i.e.n. Ca frecvență urmează amforele cndiene, apoi, în proporții

¹ Cf. Histria, I, p. 278—285.

² Buletinul științific al Academiei R.P.R., Secțiunea de științe istorice, filozofice și economico-juridice, IV, 1—2, 1952, p. 50.

mult mai reduse, amforele pontice. Locurile de origine ale acestor vase corespund și centrelor de proveniență a mărfurii pe care o conțineau: vinurile și untdelemnul. Aceste articole erau transportate direct din Grecia, pe mare, pe Dunăre și, pe cît era posibil, urcind cursul principaliilor afluenți ai acestui fluviu, cu corabiile. Mai departe erau duse pe căi terestre. Circulația directă a unor asemenea mărfuri presupune siguranța drumurilor, garantată de autoritatea căpătenilor uniunilor de triburi. Această garanție nu era acordată, însă, negustorilor greci numai din simplă „bunăvoieță”, cum afirmă autorul, ci era cumpărată cu daruri prețioase. De altfel, prin asemenea mijloace, comerțul grec izbutea să pătrundă chiar la populații cu o organizare socială mai înapoiată decât acea a uniunilor de triburi. Din rîndul populației locale din Dacia, principalul profit de pe urma comerțului cu grecii îl trăgea aristocrația tribala. Proprietatea privată la daci intrase într-un stadiu înaintat de dezvoltare. Concluzia pe care o trage însă autorul în sensul că în urma triburilor dace „se ridicase o puternică clasă instărîtă” depășește, totuși, organizarea încă primitivă a unor uniuni de triburi. Dacă o asemenea concluzie ni se impune, atunci este neapărat necesar să acceptăm și corolarul ei: existența unei organizări politice superioare, aceea a statului, fie chiar numai în forme incipiente.

Ni se par îndreptățite considerațiile din referat despre influența comerțului grec asupra tehnicii ceramicii locale, în care se încearcă imitarea amforelor grecești, aplicându-se stampile anepigrafice, observația despre corelația dintre introducerea viticulturii la daci și comerțul grecesc cu vinuri, concluzia despre dezvoltarea centrelor tribale ale dacilor ca centre comerciale, criteriul abundenței de resturi de amfore pentru definirea importanței unui centru comercial dac din a doua epocă a fierului. Nu sîntem de acord, însă, cu alte afirmații ale autorului. Cu prilejul dezbatelor Sesiunii în cadrul căreia a fost prezentat acest referat¹, s-a argumentat imposibilitatea încercării de a localiza centrele dace *Carsidava* și *Zargidava* lingă Iași. De asemenea, s-a obiecțiat² nepotrivirea de date între ceramica de la Lunca Ciurei, situată de autor, pe baza

amforelor rhodiene, în secolele III-II i.e.n., și urnele negre de la Poienești, care ar fi din secolul I i.e.n. De fapt, după părere noastră, nici amforele rhodiene din Moldova nu se referă la o data atât de timpuriu, ca secolul al III-lea i.e.n., nici urnele bastarne de la Poienești nu aparțin exclusiv secolului I i.e.n., ci atât unele cit și celealte datează deopotrivă din secolul al II-lea i.e.n., urnele de la Poienești apucând și o parte din secolul I. i.e.n.

D. POPESCU, *Noi considerații asupra prelucrării argintului în Dacia*, p. 89—104.

Autorul se ocupă în acest referat de diferitele tezaure de argint din epoca dacă găsite pe teritoriul R.P.R., stabilind trăsăturile lor comune și încercând, cu succes, să rezolve problemele principale pe care aceste tezaure le implica. Cu acest prilej, prezintă mai amănunțit un tezaur inedit, descoperit în 1936 la Coada Malului lîngă Valenii de Munte și pastrat în prezent la Cabinetul numismatic al Academiei R.P.R. Tezaurul este compus din zece piese de argint și anume: patru brățări, din care una cu palmete imprimate și cu capetele stilizate zoomorf, un mic tub, un colier impletit, cu lanț de podoabă compus din impletituri, o tetradrahmă macedoneană de tipul Filip al II-lea, transformata în pandantiv și două fibule avînd drept arc cîte o placă triunghiulară decorată cu un chip uman în relief, similar aceluia de pe falera din tezaurul de la Herăstrău. Autorul trece în revistă în mod critic bibliografia referitoare la tezaurele de argint din Dacia, respingînd părerile după care ar fi vorba de produse fie celtice, fie ilirice, fie sarmate și punînd în valoare argumentele decisive care pledează pentru caracterul lor dacic. Obiecte de argint din această categorie, grupate în tezaure ori izolate, s-au găsit pe teritoriul țării noastre în nu mai puțin de 60 de localitați, dintre care foarte multe aparțin regiunii Hunedoara, din centrul Daciei de odinioară. Pe de altă parte, printre aceste obiecte există forme și variante care nu se întlnesc decit în Dacia. Dacă placile decorate cu chip uman se cunosc, izolate, și din alte părți, ca anexe ale unor fibule nu se găsesc decit la noi. Ca falere libere sunt răspîndite pe un întins teritoriu din Asia centrală și

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea II-a, p. 1857 și urm.

² Ibidem, p. 1936.

privite de M. Rostovtev ca indo-scite, iar J. Harmatta le-a considerat ca elemente caracteristice ale culturii unui „imperiu” sarmat, care ar fi existat între anii 125 și 61 î.e.n., și care ar fi sucombat sub loviturile lui Burebista. D. Popescu respinge aceste puncte de vedere, inclusiv ipoteza lipsă de fundament a „imperiu-lui” sarmat și arată că e vorba de răspândirea în direcții diferite ale aceleiași influențe elenistice care sta și la baza producțiilor toreutice dace. De asemenea respinge, cu bune argumente, parerea lui N. Fettich, după care obiectele de argint din Dacia ar fi fost lucrate într-un atelier greco-sarmat. Cu privire la celebrul vas de la Gundestrup (Danemarca), D. Popescu aderă la parerea lui Fr. Drexel, care da caza acei recipient de argint masiv cu făuri în relief, în secolul I î.e.n., dar, spre deosebire de cercetatorul german, nu-l socoate ca o lucrare scordisca, ci dacă, chiar dacă va fi fost efectuată pentru un trib celtic. Pe baza monedelor care apar în componența tezaurelor de argint dacice (denari romani republicanii, tetradrahlme thasiene dragma din Dyrrachium sau Apollonia) și pe baza fibulelor de tipuri La Tène II și La Tène III, pe care le conțin, aceste tezaure sunt datele, pe buna dreptate, în secolul I î.e.n. Monedele romane se opresc de cele mai multe ori în preajma epocii lui Iulius Caesar. Numai într-un singur caz ajung pînă la împăratul August, în anul 16 î.n. Esse vremea de ascensiune a societății geto-dace, sub Burebista și urmășii săi imediați.

Autorul discută problema chipului uman reprezentat pe fibulele de la Coada Malului și din alte pari și, cu oarecare rezerve, înclina spre a-l interpreta ca o reproducere a unui tip de divinitate greacă umberba, ca Apollo sau Dionysos, dar nu exclude nici evențualitatea reprezentării efigiei lui Alexandru cel Mare sau chiar aceleia a lui Burebista, ipoteză care ni se pare de prîsos. Chiar adîncind ca regle get ar fi fost complet ras, după moda elenistică, ceea ce ar fi reprezentat o temerara abâtere de la tradiția daca, este puțin probabil ca efigia sa să fi fost reprodusa pe niște obiecte de podobă, atunci când mai firesc ar fi fost să apara pe monedele dace, care totuși în acel timp se limitau la imitarea modelelor macedonene. Comunicarea se încheie cu considerații asupra condițiilor social-economice pe care le reflectă tezaururile dace de argint. Aceste tezaure denotă o

epocă de înflorire a culturii dace, o îmbogățire a clasei nobile și a negustorimii, o organizație social-economică întărită. Particularitățile lor arată că Dacia era un important centru de prelucrare a argintului, care, primind influențe din afară, în primul rînd de la greci, a influențat la rîndul său arta argintului din alte regiuni. Autorul observă că marea răspândire a argintului în Dacia în epoca a două a fierului contrastează cu lipsa de circulație a aurului. Explicația sa, în acord cu parerile lui C. Daicoviciu, este că acest metal scump era tezaurizat și servea pentru necesitățile superioare ale statului dac, de exemplu pentru plata marilor lucrări sau a matcriilor aduse de peste graniță.

Comunicarea reprezintă o utilă contribuție la cunoașterea culturii dace, prin sinteza unei sapte publicate dispersat, prin publicarea unui tezaur dac inedit și prin soluțiile juste pe care le dă problemelor respective, fie ca sint formulate aici pentru prima oară, fie ca e vorba de adeziuni, cu argumente noi, la pareri exprimate mai înainte.

B. MITREA, *Problema populației geto-dace în Muntenia în secolul al IV-lea e.n.*, p. 105–118.

Punctul de plecare al comunicării este o necropolă de tip Cerneahov, descoperita de autor în 1951–1952, pe o terasă de lîngă satul Spanțov, pe malul Dunării, la 17 km est de Oltenița. Din aceasta necropolă au fost sapate 13 morminte, care strapungeau straturile unei așezări neolitice aparținând culturii Boian (nu și culturii Gumelnîța, cum afirme autorul). Scheletele morților lor erau orientate N–S, cu capul la N, așezate pe spate în poziție întinsă, cu mîinile alungite pe lîngă corp. În apropierea lor se aflau numeroase obiecte depuse ca ofrande: vase de lut cu nișe de tehnică superioară sau oale de lut poroase lucrate și la roata, vase de sticlă, piepteni de os, lame de cuțităse de bronz pentru toaleta, fibule cu piciorul înțor pe dedesubt, caracteristice secolelor III–IV e.n., catarami de bronz cu placă ovală, margele de sticlă de diferite nuanțe, forme și culori, mărgenele de corneală. Arme și monede nu s-au gasit. În comunicare se insista asupra unei cesti simple de lut, de factura grosolană, poroasă, lucrată cu mină, cu gura largă și fondul strînt și cu o toartă mare groasă. Este o afumatoare caracteristică gelică,

constatață în Dacia pretutindeni și fară întrerupere, din epoca a doua a fierului pînă la începutul migrațiilor. În treacăt precizăm că la Poiana s-au găsit nu numai cele 27 exemplare de acest tip, menționate de autor pe baza raportului de săpături dintr-un singur an (1927), ci sute! Este unul din obiectele cele mai banale în stațiunile getice din a doua epocă a fierului. Asemenea recipiente tradiționale se mai găsiseră pînă acum în morminte din secolele III—IV e.n. și anume în șase urne de incinerare de la Poienești. Cum era vorba de morminte considerate din capul locului ca fiind de tradiție dacă și anume carpice, locul lor acolo părea foarte normal. Dar acum este pentru prima oară cînd apar în inventarul funerar al culturii Cerneahov, ceea ce pune din nou problema caracterului etnic al acestei culturi care, cunoscută mai întîi pe teritoriul U.R.S.S., se dovedește a fi fost foară răspîndită și în cuprinsul țării noastre (de ex. la Sântana de Mureș, Izvoare, Aldeni, Oinac etc.). Pe lîngă numeroasele localități de la noi, pe care autorul le menționează ca avînd morminte din cultura Cerneahov, se mai pot adăuga altele, identificate prin cercetările cele mai recente. S-au recunoscut și așezări corespunzătoare acestor morminte, dar explorarea lor se afilă abia la început. Pe baza elementelor cunoscute pînă acum, data mormintelor culturii Cerneahov a fost stabilită, în general, în a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. și în cea mai mare parte a secolului al IV-lea e.n. Autorul presupune că ar putea fi avut în vedere și începutul secolului al V-lea; afirmație gravă, deoarece implică o continuitate a culturii Cerneahov după pustiitorarea invaziei hunilor din anul 376. De aceea nu am putea-o accepta pe baza unei simple aproximări conjecturale, ci avem nevoie de indicii concrete, care, însă, pînă acum lipsesc cu desăvîrsire. Cultura Cerneahov, răspîndită din Carpați pînă spre Don, foarte frecventă și suprinzător de omogenă în elementele sale caracteristice, corespunde unei populații numeroase, aparținînd unei organizații unitare. Identificarea acestei populații constituie obiectul unei probleme încă în discuție. Numeroși cercetători susțin că ar fi vorba de goți. Invălații sovietici înclinaă însă, în general, a considera cultura Cerneahov ca fiind de origine slavă. (A. S. Spițin, M. I. Smîško, B. A. Ribakov etc.). Autorul comunicării, la pagina 115 („Studii și referate privind istoria României“) se rali-

ază la acest punct de vedere, iar la pagina următoare, pe baza afumătorii de tradiție getică de la Spanțov, formulează parerea că totuși, pe teritoriul R.P.R., această cultură a trebuit să aparțină localnicilor, adică populației daco-romane. Impresia de contradicție rezultă de fapt numai dintr-o inadvertență de exprimare. D-za a înțeles, desigur, să urmeze pe arheologii sovietici numai în ce privește excluderea goților din discuție și îndreptarea atenției asupra băstinașilor, care, însă puteau fi de neamuri diferite, după regiuni. Înțelege prinvește excluderea goților, noi o socotim exagerată, fiindcă nu se poate tagădui coincidența în timp și în spațiu, a datelor despre cultura Cerneahov cu expansiunea acestui popor, care tocmai la finele secolului al III-lea, e. n. și în tot cursul secolului al IV-lea e. n., pînă la venirea hunilor, a exercitat o dominație exact asupra vastei întinderi dintre Carpați și Don. Firește, goții, ca element etnic, nu constituiau decît o minoritate față de populații locale mai vechi: dacii la noi, sarmații și slavii în răsărit. Din acest punct de vedere, atitudinea antigothică în problema culturii Cerneahov este justificată. Densitatea descoperirilor referitoare la această cultură, corespunzînd unei populații numeroase, nu se poate raporta decît la localnici. Dar omogeneitatea elementelor culturii Cerneahov menținută pe un spațiu atât de mare, cu populații de origini diferite, nu s-ar putea explica decît printr-un factor comun de unitate, pe care trebuie să-l căutăm în dominația gotică. Afirmației: „ne este imposibil să admitem răspîndirea goților pe un spațiu așa de mare“¹ î se opun știrile din autorii antici, ca Ammianus Marcellinus sau Iordanes, care îl arată pe goți, în secolul al IV-lea e. n. stăpîni tocmai pe o întindere imensă, de la Balta pînă la Don. Mai departe, autorul încearcă să rezolve problema ritului funerar al populației locale de la noi în secolul al IV-lea e. n., pentru a contribui și în felul acesta la clarificarea apartenenței etnice a culturii Cerneahov, ale cărei morminte sunt totdeauna de inhumare. Rezultatul este departe de a reprezenta un succes. Necropola din secolele III—IV e. n. de la Poienești, de un caracter băstinaș incontestabil, are morminte, în majoritate, de incinerare. O tranziție de la ritul incinerării la acela al inhumării este foarte posibilă, dar exemplul adus de autor în această privință, mormintele de pe muntele Co-

rabia de la Zlatna, unde s-au observat resturi de oase umane incinerate depuse în gropi pentru inhumare — nu nici se pare de loc concludent în sensul dorit de B. Mitrea, ci, dimpotrivă, arată exact o tranziție în sens invers, de la inhumare la incinerație. Cu totul neîzbutită este încercarea de a explica riturile funerare prin stadiile de evoluție ale societății, incinerația caracterizând, chipurile, epoca orînduirii gentilice în fază ei de destrămare, iar inhumarea epoca orînduirii sclavagiste. Chiar limitate la Dacia, aceste considerații, confruntate cu realitatea constărilor arheologice, se dovedesc false. Dacii practicau, înainte de cotropirea lor de către romani, atât incinerația cât și inhumarea, epoca a două a fierului la noi corespunzind tocmai trecerii de la inhumare spre incinerație. Acest ultim rit, în schimb, devine predominant în epoca romană și ca atare îl găsim la populația de origine dacă de la Poienesti pînă în secolul al IV-lea e. n. Problema autohtonismului mormintelor de caracter Cernăahov, privită sub aspectul ritului funerar, se dovedește, mult mai dificilă decît ar părea din punctul de vedere al tipologiei inventariului. Ea nu va putea fi rezolvată decît prin cercetări noi, care să procure un material bogat cu privire la domeniul funerar al culturii dace.

M. MACREA, *Procesul separării orașului de sat la daci*, p. 119—146.

Această comunicare a format pivotul discuției asupra problemei dace în Sesiunea Secției a V-a a Academiei R.P.R. din 23—24 decembrie 1953. Conținutul său depășește cu mult titlul sub care a fost prezentată, fiindcă, pornind de la problema existenței orașelor la daci ajunge să îmbrățișeze întreaga problemă a structurii economice și sociale a populațiilor geto-dace.

Punctul de vedere al autorului, enunțat din prima sa frază, este că adevăratele orașe s-au întemeiat în Dacia abia în epoca stăpiniștilor romane. Pentru definirea noțiunii de „oraș”, d-sa se referă la concepția materialismului istoric, explicând orașele ca „entități și categorii sociale-economice, care au apărut, făcîndu-și loc în istoria societății, datorită următorilor factori: dezvoltarea forțelor de producție peste nivelul celor din comunitățile primitive, adîncirea diviziunii sociale a muncii, instaurarea proprietății private

și a relațiilor de exploatare în societate, formarea claselor sociale, apoi despărțirea meșteșugurilor de agricultură și dezvoltarea lor independentă, producția de marfuri, dezvoltarea comerçului și, în sfîrșit, apariția statului“¹. Mai departe, consideră ca hotărîtoare pentru caracterizarea unui oraș pe plan economic următoarele fenomene: „concentrarea meseșilor, producția de mărfuri în condițiile proprietății private și rolul de centru comercial de o oarecare importanță“. În plus, orașele au îndeplinit, în condițiile specifice ale fiecărei epoci, și o serie de alte funcții, de ordin politic, administrativ, militar, religios etc. și, totodată au fost cele mai importante centre de cultură. Orașele s-au născut prin separarea lor de sate, care a dus la un antagonism profund între cele două tipuri de așezări. Pe de altă parte, orașele nu au o compoziție omogenă, înăuntrul lor ciocnindu-se interesele diferitelor clase sociale. Ele sunt incompatibile cu orînduirea societății primitive, fară clase. Apariția orașelor denotă existența statului. Centrele tribale întărite de la sfîrșitul orînduirii gentilice reprezintă embrioane ale viitoarelor orașe, dar nu pot fi considerate orașe.

Pornind de la aceste premise, autorul încearcă să dovedească lipsa totală de orașe la daci, nu numai ca aspect, dar chiar ca funcțiune social-economică. Începe prin a cerceta sensul termenului de *polis*, pe care scriitorii antici (de ex. Arrian, Diidor, Ptolemeu) îl dau principalei localități din Dacia dinainte de cucerirea romană și constată un contrast între acest termen „fluid“ și caracterul rustic al celor mai de seamă centre geto-dace, care nici pe departe nu ar putea fi comparate, „cel puțin din punct de vedere al înfățișării lor generale“, cu cele mai modeste orașe din lumea greco-romană. Lipsite de construcții de zid și de preocupări urbanistice, deci „de adințire a diviziunii sociale a muncii“, aceste centre „în mult mai organic de tipul așezărilor gentilice“. Datînd din secolele IV—I î. e. n., cînd dacii nu depășiseră fază uniunilor de triburi și a democrației militare, ele nu puteau fi decît „așezări tribale“ folosite de aristocrația triburilor și apărăte, în caz de primejdie, și de resul luptătorilor tribului. Intemeierea acestor așezări poate fi considerată ca un început al procesului de separație dintre

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României. Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 120.

oraș și sat, dar procesul se desfășura foarte încet.

Mai departe autorul recunoaște că începul diferențierii așezărilor dace „se datorește dezvoltării forțelor de producție, a meșteșugurilor îndeosebi, adîncirii treptate a diviziunii sociale a muncii, locului tot mai cuprinzător pe care îl ocupă proprietatea privată, intensificării întregului proces de producție la dacii, cum rezultă din săpăturile arheologice, ca și, în sfîrșit, diferențierii tot mai accentuate a claselor sociale în formare”¹. Dar, după d-sa, „toate aceste transformări nu depășesc cadrul orînduirii comunei primitive”. Meșteșugurile n-ar fi ajuns la o deplină despărțire de agricultură, marile așezări daco-getice n-ar fi devenit nici odată „centre active ale producției de mărfuri”, populația ar fi râmas pînă la sfîrșit puțin numeroasă, nobilimea ar fi fost legată de țărănimile, ca o aristocrație patriarhală.

La întrebarea pe care autorul și-o pune, dacă așezările geto-dace își vor fi modificat structura social-economică după Burebista, cînd se înregistrează evidente progrese în cultura dacă, se dă un răspuns „categoric negativ”. Progresele economice și culturale care se constată nu ar dovedi nicăieri „începuturile unei oarecare urbanistici”². Nici moneda dacilor nu ar reprezenta după d-sa un indiciu de dezvoltare economică, ci doar un mijloc mai practic de tezaurizare, în cadrul unei preocupări specific primitive. Așezările tribale geto-dace nu ar fi avut calitatea de centre comerciale, deoarece în nici una din ele nu s-a constatat topografic o piață (*agora* la greci, *forum* la romani). Concluzia „neîndoinească” ar fi că „procesul separării orașului de sat nu a evoluat la daci pînă la stadiul său final, el nu s-a realizat pe deplin spre a putea de naștere orașelor”³.

Trecînd la analiza aspectelor vieții geto-dace dintre epoca lui Burebista și a lui Decebal, autorul găsește că importantele progrese economice constataate în cetățile dace din munții Orăștiei dovedesc mult mai mult un strîns contact cu lumea sclavagistă greco-romană decît o dezvoltare a meșteșugurilor proprii. Relațiile de producție ar fi fost bazate încă pe

proprietatea obștească, hotărîtoare parîndu-i-se în această privință o mărturie a lui Horatiu (Carm., III, 24, 9–16) despre împărțirea anuală a pămîntului la geți, similară modului de repartizare a muncii în proprietatea colectivă a germanilor. Știrea lui Criton, după care, în vremea războaielor cu Traian, unii nobili dacii ar fi fost puși să conducă lucrările agricole, în vreme ce alțiori li s-ar fi încredințat apararea cetăților, nu ar fi o indicație despre existența marilor domenii ci doar o măsură impusă de necesitățile razboiului în cadrul proprietății obștești. Clasele sociale dace, cu nobili (*pilleati, pilophoroi, tarabostes*) și oameni de rînd (Capillati, cometai) s-ar reduce la simpla diferențiere a unei aristocrații tribale. Sclavajul dac nu ar fi avut decît un caracter patriarchal, bazîndu-se exclusiv pe prizonierii de război. Daco-geții nu ar fi ajuns la formarea statului sclavagist, ci ar fi râmas pînă la urmă la forma uniunilor de triburi. Coeziunile politice realizate sub Burebista în vederea unor cuceri și sub Decebal cu scopul unei apărări nu ar reprezenta decît fenomene „spectaculoase”, dar efemere, specifice uniunilor de triburi. La daco-geții nu ar existat diviziuni teritoriale, caracteristice unei organizații de stat, ci numai grupări gentilice și tribale. Elemente de organizare statală ca: autoritatea religioasă a lui Deceniu, diviziunea atribuîtilor de război în vremea lui Decebal, organele diplomatice de care s-au servit regii dacii în relațiile lor externe, nu s-ar fi manifestat decît în cadrul unor uniuni de triburi. Numărul mare al luptătorilor dacii ar fi un simptom al democrației militare, iar nu al statului. Lipsa de răspîndire a scrisului la daci ar reprezenta o dovdă în plus că viața daco-getă n-a ajuns pînă la „civilizație”.

Pentru autor, întreaga perioadă dintre secolul al IV-lea î.e.n. și începutul secolului al II-lea e.n. este o fază de sfîrșit a orînduirii primitive la daci și o perioadă de tranziție spre statul sclavagist, în care deosebește trei etape: 1) situația atestată în secolul al IV-lea, cînd nu se amintește de nici un rege; 2) vremea lui Dromichete, cînd izvoarele dovedesc o democrație militară încă nealterată, cu regi în fruntea unor uniuni de triburi; 3) epoca dintre Burebista și Decebal, cu uriașe uniuni de triburi, cu o concentrare a puterii politice și a forțelor militare, corespunzînd unui stat în germene, dar nu unuî adeverat stat sclavagist.

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 128.

² Ibidem, p. 129.

³ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 130.

Comunicarea lui M. Macrea are merit de a fi încercat să analizeze, cu toată amploarea cuvenită, cu competență și cu un apreciabil curaj științific, problema foarte delicată a stadiului de dezvoltare a societății și a culturii geto-dacilor, folosind izvoarele literare, atât de sărace, și cercetările arheologice, încă alături de puțin valorificate. Preocupări care pînă acum se manifestaseră răzleț și accidental au fost tratate de d-sa pentru prima oară într-o lucrare organică, în mod sistematic, cu o argumentare metodică pe linia unei atitudini precise. Desigur, această atitudine, de minimalizare a importanței progreselor realizate de geto-daci înainte de coteloparea lor de către romani și de accentuare a supraviețuirilor gentilice din viață lor, nu este de natură să întîmpine adeziuni numeroase, ci, dimpotrivă, să stîrnească rezistențe și discuții. Dar tocmai aceste discuții, care în dezbatările Sesiunii au fost foarte multe și deosebit de vii și de insistente, subliniază interesul excepțional pe care îl prezintă problema și scot în evidență importantul rol științific al comunicării.

In dezbatările amintite au intervenit Gh. Ștefan¹, S. Morintz², R. Vulpe³, E. Condurachi⁴, I. Nestor⁵, C. Daicoviciu⁶, D. Berciu⁷, M. Petrescu-Dîmboviță⁸, M. Roller⁹. Cu excepția lui I. Nestor, care (în ciuda tonului excesiv pe care l-a dat criticiilor sale de ordin secundar) și-a însușit concluziile principale ale autorului, ceilalți participanți la discuție au exprimat în grade diferite, un punct de vedere fundamental opus aceluia susținut în comunicare.

In general, s-a obiectat că noțiunea de „oraș”, punctul de plecare al comunicării, este greșit concepută, din cauza comparației superficiale cu orașul clasic greco-roman, că în folosirea acestei noțiuni, autorul se oprește la formele exterioare și accesoriu, ca tehnica construcțiilor și edilitatea urbanistică, neglijînd ceea ce este esențial: funcțiunea social-economica și unui oraș, că autorul, pornind de la o idee preconcepătă, o susține în mod unilateral, că, preocupat numai să dove-

dească absența unei dezvoltări a centrelor geto-dace, minimalizează sau neglijăză cu totul rezultatele cercetărilor arheologice care scot în evidență considerabile progrese economice și culturale din evoluția acestor centre, că, avînd în vedere numai contactul populațiilor dace cu românii, uită vechea și rodnica influență exercitată de orașele grecești pontice asupra culturii geto-dace, că în argumentarea sa adesea vine în contradicție cu sine insuși, neputînd să evite recunoașterea unora din faptele care se opun tezei sale, ca nu analizează cu o suficientă adincere problema generală a evoluției societății dace, că citatele pe care le scoate din clasicii marxismului sunt utilizate în mod inecanic și dogmatic.

In general, socomit justă aceste obiecții. Cu deosebire ni se pare îndreptățită critica adusă autorului cu privire la felul său de a defini orașul și statul în funcție de modelele oferite de civilizația greco-romană în stadiul ei cel mai înaintat. Comparațiile utile nu se pot face decît între mediuri asemănătoare. In intervenția lui I. Nestor s-a arătat că pentru a înțelege evoluția societății geto-dace, de la orînduirea gentilică la sclavagism, mult mai potrivit ar fi să ne îndreptăm atenția spre vechile civilizații ale Orientului, iar M. Roller a arătat că este necesar „studiu sclavagismului din Oriental antic paralel cu cunoașterea Greciei și Romei antice“. Dar, adăugăm noi, chiar în lumea greco-romană am putea să gasim analogii cu stadiul de evoluție a societății geto-dace dacă ne întoarcem privirile înapoi, spre epociile străvechi. Nici la începuturile Atenei, nici la aceleia ale Romei, nu găsim progrese mai mari decît în așezările geto-dace din secolele IV—I i.e.n., ceea ce nu le scade nimic din caracterul lor de orașe chiar pentru acele vremuri primitive. In ce privește construcțiile de zid, ele nu pot constitui un criteriu de comparație valabil, frecvența lor lipsă lor fiind în bună parte determinată de factorul geografic. In țările mediteraneene, sarace în lemn, construcțiile de zid apar încă din neolic, pe cînd în regiunile păduroase ale zonei noastre totdeauna a predominat lemnul, chiar în vremuri recente. Oare centrelor Rusiei feudale construite exclusiv din lemn, li s-ar putea nega pentru acest motiv caracterul de adevărate orașe? Pe de altă parte consideram exagerată premisa autorului că funcțiunea de oraș a unei așezări ar fi incompatibilă cu situația de centru tri-

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 1839.

² Ibidem, p. 1848–1850.

³ Ibidem, p. 1859.

⁴ Ibidem, p. 1871.

⁵ Ibidem, p. 1876–1884.

⁶ Ibidem, p. 1896–1900.

⁷ Ibidem, p. 1905–1913.

⁸ Ibidem, p. 1936.

⁹ Ibidem, p. 1931–1934.

bal și că pentru a merita rangul de oraș, o așezare trebuie neapărat să aparțină unui stat dezvoltat. Din moment ce o aglomerare umană îndeplinește funcțiunea de centru economic, politic, militar, religios, reprezintă de fapt un oraș, indiferent dacă gruparea socială căreia îن aparține este o uniune de triburi sau un stat. Astfel, autorii antici aveau dreptate să nu ezite în a întrebui același termen de *polis* și pentru modestele centre „tribale” din Dacia, ca și pentru cele mai strălucite orașe din sudul grecesc.

S-a observat, pe bună dreptate, contradicția autorului între afirmațiile de la pagina 129 („*Studii și referate privind istoria României*”), unde neagă modificarea structurii social-economice a așezărilor geto-dace după Burebista, și cele de la pagina 136, unde recunoaște, totuși, că „în epoca de la Burebista pînă la Decebal”, dacii au realizat „progrese însemnate în domeniul culturii lor materiale”. De altfel, dezvoltarea forțelor de producție la dacii din această vreme este prea abundent dovedită prin descoperirile arheologice pentru a putea fi contestată. Dar o asemenea dezvoltare, strîns legată de activitatea comercială și de intensificarea meșteșugurilor, nu putea să rămînă fără consecințe asupra structurii așezărilor din Dacia. Răspindirea și diversitatea uneltelelor de fier, indiferent dacă erau importate sau lucrate pe loc, ca și întrebuișarea curentă a brăzdarului de fier la plug, trebuiau să ducă la progrese hotărîtoare în viața economică a populațiilor geto-dace și nu mai puțin la modificări în structura lor socială. Diferențele între clase atestate la daci sunt mult mai accentuate decât cum le vede autorul comunicării. Numărul sclavilor, de asemenea, trebuie să fi fost foarte mare. Sunt convințioare comparațiile pe care le aduce în această privință C. Daicoviciu¹ cu dardani, o populație balcanică în același stadiu de cultură, despre care Athenaios spune că își lucrau pămînturile cu foarta mulții sclavi. Cît despre negustori, dovezile activității lor apar atât de evidente la tot pasul în așezările geto-dace, încît e de mirare că M. Macrea a putut încerca să tagăduiască rolul de centre comerciale al acestor așezări². Argumentul lipsei unor pieșe de tirg în mijlocul așezărilor dace nu are nici o putere. De fapt, din săpăturile

incomplete făcute pînă acum, noi nu putem sănici dacă au existat, nici dacă nu au existat asemenea *agorai* sau *fora*, special amenajate în interiorul sau în afara acestor așezări, dar chiar dacă absența lor ar fi sigură nu ne-ar spune nimic. Principalul este că există comerț și încă foarte intens.

In ce privește moneda, dacă nu ar fi avut la daci o funcție prin excelență comercială, ci ar fi fost apreciată doar pentru valoarea metalului sau brut, aşa cum spune M. Macrea³, ne întrebăm: de ce ar fi avut nevoie dacii să bată monede de o anumită greutate, de o anumită formă și cu anumite efigii imitate după acelea ale pieselor sunice cu circulația cea mai raspîndită? Tezaurizarea pe care o practicau daco-getii și care nu era un obicei exclusiv al lor, ci se întîlneste în toate locurile și în loate vremurile, nu exclude rolul comercial al monedei. De altfel, în așezările daco-getice se găsesc în mod frecvent monede izolate, care au fost deci utilizate ca mijloc curent de schimb. Afirmația autorului că la daci tezaurele monetare se îngropau numai în afara marilor așezări și la mari depărtări de acestea nu corespunde realității; la Poiana s-au găsit tezaure monetare din secolul I e.n. chiar în interiorul stațiunii.

Recunoscînd „vîguroasa și originala dezvoltare a producției meșteșugărești” la daci, autorul găsește, totuși, că această dezvoltare nu depășește limitele și caracterul unei culturi primitive⁴. O simplă chestiune de apreciere subiectivă. Ceea ce ne interesează este dacă această dezvoltare a influențat progresul așezărilor geto-dace. D-sa declară că nicăieri „nu s-a putut sezisa concentrarea mai puternică a acestei producții meșteșugărești” și că urme sigure de ateliere meșteșugărești nu ar fi fost constataate în nici una din așezările cercetate. Este o aserțion pe care rezultatele cercetărilor de la Poapești ori de la Poiana, de exemplu fără a mai vorbi de Grădiștea Muncelului, o contrazic copios.

De altfel, lipsa de cunoaștere a acestor rezultate, scuzabilă prin caracterul lor în mare parte încă inedit, l-a determinat pe M. Macrea să subestimeze importanța așezării de la Poiana. Această așezare, ale cărei urme sunt răspîndite intens și pe o mare suprafață și în care s-au găsit o

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 1897.

² Ibidem, p. 130.

³ Ibidem, p. 129.

Imensă cantitate de obiecte de import și de factură locală și numeroase resturi de ateliere metalurgice și ceramice, reprezentă unul din cele mai remarcabile centre economice ale Daciei, datând tocmai din epoca de dezvoltare a culturii daco-getice, între secolul al II-lea î.e.n., și secolul al II-lea e.n. Precum s-a spus în dezbatere¹, lipsesc doar construcțiile de zid și monumentele scrise pentru a compara aşezarea de acolo cu un oraș greco-roman din aceeași vreme.

In legătură cu centrele geto-dace mai avem de săcăt și cîteva observații secundare. Astfel, la Sîncrăieni (r. Miercurea Ciucului) nu putem vorbi de o aşezare limitată și intensă, care să fie luată în considerație în raport cu problema orașelor geto-dace, ca Poiana, Popești, Piscul Crasaniilor, Sighișoara etc.², ci avem a face cu grupuri de locuințe, în adevăr sătești, risipite pe mulți kilometri pe toate marginile de terase din valea superioară a Oltului. Centrul lor era în sistemul de înălțimi fortificate de la Jigodin. În alt loc³, autorul își însușește parerea lui Gr. Florescu⁴, după care în *vicus Ramid* (...) dintr-o inscripție de la Gîrlciu din Dobrogea ar fi vorba de *Ramidava* de la poalele Carpaților, de pe lîngă Drajna. Această identificare, ca și întregirea numelui din inscripția dobrogeană, este însă de departe de a fi sigură. În textul epigrafic de la Gîrlciu este vorba, mult mai probabil, de o altă localitate decât aceea din Muntenia, poate chiar cu un alt nume, încă necunoscut, referitor eventual la o persoană, ca *Ramidius* sau *Ramidianus*. În sfîrșit, nu numai aşezarea de la Zimnicea își oprește existența la sfîrșitul secolului I î.e.n. (p. 126), ci la fel se întâmplă și cu celealte centre getice din cîmpia Dunării, cercetate pînă acum, ca Piscul Crasaniilor și Popești, fapt care, probabil, trebuie să fie pus în legătură cu stabilirea graniței romane la Dunăre în acea vreme.

Dintre problemele generale discutate în comunicare, aceea care a suscitat cel mai acut interes a fost problema statului dac. Poziția negativă a autorului în această chestiune a format obiectul unor critici numeroase și justificate. Într-adevăr, din tot ceea ce știm despre dacii în secolele I î.e.n. și I e.n. rezultă că uniunile lor de triburi se prefăcuseră în formațiuni întinse, dura-

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Academiei R.P.R., 1954, partea I-a, p. 1860.

² Ibidem, p. 125.

³ Ibidem.

⁴ S.C.I.V., II, 1951, 2, p. 125.

bile și organizate, care conțineau elemente caracteristice ale statului. După cum s-a afirmat în dezbatere⁵, uriașa formătîune politică alcătuită prin cuceririle lui Burebista nu se desface, după moartea lui, decit în patru părți, ceea ce dovedește că pe mari portiuni teritoriale existau societăți solid închegăte, capabile de a rezista cu succes momentelor de criză. Rolul important pe care îl au ulterior în istorie unele din cele patru părți, de pildă aceea a lui Cotiso ori a lui Dicomes, confirmă aceasta concluzie. Iar în vremea lui Decebal, nu mai începe îndoială că există un stat dac cu o strînsă unitate, cel puțin în interiorul arcului carpic, și cu o organizare eficace din care nu lipseau ierarhia, disciplina, autoritatea. Fără asemenea elemente, pe care numai un adevarat stat le poate garanta, nu ar fi fost posibilă rezistența uimitoare, atât de îndelungată și alit de activă, a lui Decebal în fața forțelor puternice ale imperiului roman. Construcțiile impunătoare din munții Orăștiei, organizate într-un sistem vast și efectuate după exigențele celei mai înaintate tehnice militare de atunci, puteau fi realizate numai în cadrul unei organizații statale. De altfel, factorii decisivi pentru existența unui stat sunt atestați chiar pentru vremea lui Burebista, care nu poate fi privit ca un simplu condottiere pornit în aventuri prădălnice. Fără un nucleu teritorial solid constituit, fără o organizare temeinică a forțelor dace, fără coeziunea morală realizată pe cale religioasă cu ajutorul lui Deceneu, într-un cuvînt fără ceea ce reprezintă puterea unui stat, acțiunile atât de întinse ale lui Burebista nu ar fi fost cu putință. Că rezultatele acestor acțiuni nu au fost durabile nu reprezintă o dovadă împotriva existenței statului dac în acea vreme. Niște cuceririle lui Alexandru Macedon nu au dus la o formăție trainică, dar nimeni nu poate contesta caracterul statal al Macedoniei din acel timp. Această comparație ar putea merge și mai adînc, dacă ne gîndim că statul macedonean de bază, cu tot gradul înaintat al civilizației sale elenice, păstra în structura sa covîrșitoare tradiții ale orînduirii gentilice în forma democrației militare, întocmai ca și Dacia lui Burebista și a lui Decebal. Comparăția este mai potrivită decit aceea pe care o face autorul între cuceririle lui Burebista și concentrarea triburilor germane

sub Ariovist ori a celor galle sub Vercingetorix¹. Niciodată nu porneau de pe o bază socială și teritorială care să prezinte solidaritatea organică a Daciei lui Burebista. Pe cînd Ariovist și Vercingetorix erau șefii unor coaliții improvizate în vederea unor scopuri momentane (migratie pentru germani, apărare supremă pentru galli), Burebista era exponentul unei organizații sociale mai vechi și statormice. Cît despre Decebal, comparația cu Vercingetorix e și mai puțin adecvată. Rezistența sa este rezultatul unei îndelungate pregătiri pe baza unei coeziuni permanente a triburilor geto-dace, iar nu al unei însfiripări în pripă sub presiunea unui dușman deja stăpîn pe pozițiile principale din interiorul țării.

O altă problemă discutată în comunicare este aceea a proprietății private la dacii, pe care autorul de asemenea o contestă. Dar versurile lui Horațiu, pe care d-sa le consideră peremptorii în sensul dainuirii proprietății comune a pămîntului la daci pînă la începutul erei noastre, sunt de parte de a fi indisutabile. În primul rînd nu este de loc sigur că știrea cuprinsă în acele versuri ar reprezenta mai mult decît o generalizare a unor constatări referitoare la alte popoare. Apoi, chiar dacă am avea această siguranță, nu putem ști dacă Horațiu se raportă la stări de lucruri din vremea lui, sau dacă nu cumva reproduce informații mult mai vechi, luate din cărți. Știrile date de un poet nu pot fi totdeauna acceptate *ad litteram*, fără sprijinul altor izvoare care, în cazul de față, lipsesc. În sfîrșit, trecînd peste toate dificultățile și admîind principal persistența formelor de proprietate obștească la daci pînă la începutul erei noastre, nu este un motiv ca să excludem cu totul proprietatea privată. Într-o epocă de tranziție ca aceea de care este vorba, e natural că tradițiile să coexiste cu elementele noi. Fr. Engels, în lucrarea sa despre „Marca gerinană”, a arătat cu cîtă ușurință se poate trece de la proprietatea agricolă obștească la proprietatea privată. Este suficient ca, prin accentuarea tendințelor individualiste inerente unui anumit stadiu de la sfîrșitul orfindurii gentilice, loturile împărtîsite anual să fie atribuite mereu acelorași familii sau indivizi și ca împărtîririle să devină o simplă formalitate, adesea aminată pe mai mulți ani, pentru

ca distribuirea să rămînă de fapt definitivă și să dea naștere proprietății particulare. La daci, această evoluție a putut avea loc foarte bine în intervalul de un secol și jumătate dintre Burebista și Decebal, caracterizat printr-un ritm atât de rapid al progreselor vieții economice și sociale locale. În lumina acestor considerații, afirmația lui Criton despre nobilii daci lasați de Decebal, în cursul razboiului cu romani, să se ocupe cu agricultura, nu mai poate fi considerată ca străină de problema proprietății private și nici ca referindu-se numai la o efemeră masură administrativă în legătură cu necesitățile războiului, aşa cum spune autorul².

In rezumat, comunicarea lui M. Macrea a izbutit să demonstreze că cultura geto-dacă nu a ajuns la nivelul civilizației greco-romane, o banalitate pe care nimenei nu s-a gîndit să o conteste vrednată. Dar scopul special al comunicării, de a dovedi că daco-getii nu au avut orașe, nici stat, nici sclavagism, nici proprietate privată, nici dezvoltare economică proprie, a ramas neatins. Însuși autorul, prin contradicții la care realitatea faptelelor l-a constrîns, nu a putut evita de a recunoaște existența „unui început” pentru fiecare din aceste fenomene în societatea geto-daca. Dar din moment ce trebuie să admitem asemenea „începuturi”, precizarea gradului pînă la care ele s-au dezvoltat înainte de curmarea unei vieți independente a populațiilor daco-getice nu mai este decît o chestiune de apreciere, după îvoarele de care dispunem și după criteriul pe care îl alegem. M. Macrea s-a lasat dominat de criteriul comparației cu civilizația greco-romană contemporană, greșeala fundamentală care l-a dus la o atitudine negativă față de problemele tratate. Ceea ce avem de reținut din toată discuția e că dezvoltarea societății daco-getice, alît în ce privește orașele și statul, cît și în privința celorlalte chestiuni dezbatute, a ajuns la un stadiu mult mai ridicat decît aceleia pe care a vrut să ni-l înșațeze autorul.

IUDITA WINKLER, *Expansiunea economică a Romei în Dacia înainte de cordonarea ei*, p. 147—158.

Acest referat constituie o încercare meitorie de a reconsidera raporturile econo-

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-*, p. 141.

² Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 140.

mice dintre Dacia și Roma înainte de Decebal, în lumina ideologiei marxiste. Autoarea se declară categoric pentru existența unui „puternic stat” dac în sec. I i.e.n., cu un sclavagism incipient. Formarea acestui stat, pe vremea lui Burebista, reprezintă rezultatul unei contradicții sociale din vechea orinduire gentilică în destrămare și al dezvoltării vieții economice. Spre deosebire de secolele III-II i.e.n., în secolele I i.e.n. și I e.n., forțele de producție în societatea dacă iau un avînt remarcabil. Autoarea explică acest fenomen prin stabilirea unei concordanțe temporare a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție, concordanță care la Roma nu mai există. În vreme ce societatea dacă realiza progrese rapide datorită trecerii la o orinduire sclavagistă, pe care abia o începea, Roma, dimpotrivă, tocmai din cauza sclavagismului, ajuns într-o etapă culminantă, se zbătea în crize neintrerupte, iar progresul producției ei întrase într-un ritm lent. După instalarea dominației romane la Dunăre, negustorii romani depun toate sforțările pentru a-și întinde activitatea în ținuturile geto-dace din nordul fluviului. Denarul roman a cucerit repede piața Daciei, răspândindu-se chiar mult mai departe, spre rasărit, în partea europeană a teritoriului de azi al U.R.S.S. Fabricarea de către băstinași a monedelor de imitație după piesele macedonene și thasiene a încetat. Autoarea face o statistică a numeroaselor descoperirii de monede romane din secolele I i.e.n. și I e.n. pe teritoriul Daciei, urmărind și distribuția lor cartografică. Cele mai vechi tezaure cu asemenea monede au fost îngropate între anii 78–72 i.e.n. După frecvența lor în timp, tezaurele din deceniile următoare ar dovedi că înflorirea cea mai mare a activității economice ar fi fost pe vremea lui Burebista. Marea circulație de monede și de marfuri romane, constatătă în Dacia, arată o adincă transformare în viața economică locală, producția de mărfuri pentru schimb devenind o preocupare a unei pături a populației. Urmarea firească era imbogațirea clasei dominante a dacilor și săracirea maselor. Strînsa colaborare economică dintre dacii și romani a evoluat paralel cu adâncirea rivalității lor politice. Interesul de a acapara bogății și indemnă pe dacii să atace în continuu provinciile romane și același interes îl determina pe romani să rîvnească la cucerirea Daciei. În cele din urmă, statul roman biruind, dintr-un partener eco-

nomic va deveni stăpinul și exploataitorul acestei țări.

In general, autoarea aplică legile de dezvoltare economico-socială la istoria statului dac într-un mod just, dar pe alcătuiri cu o prea mare rigiditate. Astfel avintul vieții economice a triburilor dace este mai vechi decât epoca lui Burebista, iar orientarea economică a Daciei spre Roma a fost precedată de o perioadă de legaturi intense, de schimburi cu lumea elenistică. De altfel, chiar relațiile cu Roma nu reprezintă decât o continuare a acestor legături, fiindcă între timp vechiile state elenistice deveniseră provincii romane. Autoarea nu ține seama de acest lucru cind vede un contrast brusc între situația forțelor de producție dace din secolele III-II i.e.n. și aceea din secolul I i.e.n. Desigur, statul dac din vremea lui Burebista reprezintă o fază de eflorență economică și politică, dar la aceasta s-a ajuns prin acumulări treptate în cursul veacurilor precedente.

Mai departe, I. Winkler consideră înțelarea emisiunilor dace de imitații după monedele grecești ca o capitulare în fața denarului roman, la care clasa dominantă a dacilor ar fi consimțit în mod voit și interesat, fără să-și fi dat seama că făcea în acest chip „primul pas spre pierderea independenței”. Precum s-a arătat în dezbatările Sesiunii¹, trecerea de la moneda „proprie” la circulația masivă a monedelor romane nu reprezintă un simptom de scădere a puterii dace, ci, dimpotrivă, corespunde etapei de tranziție de la forma uniunilor de triburi la viața de stat. Adăugăm că imitațiile erau destinate să împlinească lipsa numerarului, care, începînd cu secolul I e.n., grație intensificării schimburilor economice, devine abundant sub forma denarilor romani. La sfîrșitul comunicării se afirmă că s-ar fi creat în Dacia o categorie filo-romană, legată prin interese economice de Roma și care în opoziție cu păturile largi ale societății dace conduse de Decebal, ar fi privit cu interes și cu simpatie pierderea independenței țării. În principiu, existența unei grupări defecționiste e posibilă în orice loc și oriunde, dar pentru a o formula într-un mod atât de categoric este nevoie de indicații documentare, macar cît de vagi, care totuși în acest caz lipesc cu desăvîrsire. Dimpotrivă, toate și-

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 1909.

rile despre războaiele cu romani din vremea lui Decebal ni-i arată pe dacii din toate păturile sociale rezistând aprig în fața cotropitorilor. Chiar aceia care sînt prezenți pe Columna Traiană în atitudine de supunere, o fac după ce au luptat.

In ce privește rezultatele statisticii pe care o face tezaurelor de denari romani din Dacia, autoarea nu le dă peste tot interpretarea cea mai potrivită. Astfel, de exemplu, numărul mai mic de comori, în secolul I e.n. decît în veacul precedent, în măsura în care o asemenea comparație statistică poate fi riguros corespunzătoare realității, nu poate constitui neapărat un indiciu că în perioada dintre Burebista și Decebal evoluția economică a Daciei ar fi fost „mult mai lentă”¹. O activitate economică nu se dovedește numai prin tezaurizări, iar îngropările de comori nu sunt necesare în toate epociile, așa încit frecvența ori lipsa lor să reprezinte semne sigure ale intensitații sau ale stagnării vieții economice. După un pasaj din Karl Marx, utilizat și de M. Macrea („Studii și reviste, privind istoria României”, p.130) și Em. Condurachi (ibidem, p. 1873), raportul dintre tezaurizări și dezvoltarea unei vieții economice este invers proporțional.

Pe de alta parte, concluzia autoarei, atât de subred sprijinită, despre o încreștere a progreselor economice la daci în epoca dintre Burebista și Decebal este în contradicție cu ceea ce d-sa însăși spusese cu cîteva pagini mai înainte² despre o creștere simțitoare a forțelor de producție nu numai în secolul I i.e.n., dar și în secolul I e.n. De altfel, unele din precizările pe care d-sa le prezintă³ ca indiciu de progrese sociale și economice în vremea lui Burebista sunt atestate de fapt pentru epoca lui Decebal. Chiar dacă avem dreptul, incontestabil, de a le valorifica retrospectiv, nu trebuie să uităm totuși că, în textele autorilor antici sau în stratigrafia stațiunilor arheologice, aceste precizări poartă pecetea secolului I al știrii noastre.

Într-un alt loc⁴, autoarea, utilizînd un citat referitor la alte regiuni și la alte împrejurări, lasă a se înțelege că dacii, debitori culturii romane, ar fi influențat și ei, la rîndul lor, pe romani. Mărturism

că nu cunoaștem nici un indiciu în această privință și autoarea ne-ar fi făcut un serviciu dacă ar fi cautat să-și susțina părererea prin vreun argument direct, oricît de slab.

C. DAICOVICIU, *Pozitia antiștiințifică a istoriografiei burgheze romîne cu privire la daci*, p. 159—179.

Este o încercare de revizuire critică a atitudinilor istoricilor noștri din trecut față de problema dacă. Revizuirea se referă la cinci reprezentanți de frunte ai istoriografiei române dinainte de 1944: Gr. Tocilescu, A. D. Xenopol, N. Iorga, V. Pârvan și I. Andrieșescu, care, în lucrările lor au tratat în total sau în parte această problemă. Autorul renunță din capul locului la critici de ordin pur profesional, privitoare la erorile ori insuficiențele documentare, propunîndu-și să se occupe numai de „poziția principală, de concepție și de ideologie“ a celor cinci istorici⁵, cu scopul de a reda lucrărilor lor „valoarea relativă de documentare“ și „de a limpezi, în același timp, calea cercetărilor și interpretărilor istorice, înlesnind astfel alcătuirea unei istorii adevărate a poporului și patriei noastre, ca o istorie a maselor ce au muncit și au luptat pentru un viitor mai bun în decursul veacurilor“⁶. După ce caută să caracterizeze în mod fugitiv concepțiiile generale despre istorie ale fiecăruia din cercetătorii menționati, trece la analiza opiniei lor despre principalele aspecte ale problemei dacă: autohtonismul dacilor, identitatea dacilor cu getii, înruditările lor cu alte popoare, statul dac, influențele străine asupra populației dace, raporturile dacilor cu Roma. În concluzie afirmă că istoriografia română dinainte de 1944, aflată în slujba burgheziei, a fost îndrumată, în ce privește problema dacilor, pe căi ratăcite, „într-o direcție opusă științei adevărate“.

Oricit de necesară este în principiu o reconsiderare critică a unei activități științifice trecute și oricît de laudabile au fost intențiile de la care a pornit autorul, suntem săliți să considerăm încercarea sa ca neizbutită. Comunicarea este departe de a reprezenta un model al genului. În locul unui studiu profund cumpănit, susținut printr-o documentare precisă și convin-

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 157.

² Ibidem, p. 150.

³ Ibidem, p. 149.

⁴ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 158.

⁵ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 160.

⁶ Ibidem.

gatoare, într-un sprijit obiectiv, nu se prezinta o diatribă cu aserțiuni exagerate și chiar cu totul inexacte. Istoricii citați sunt prezenți în bloc, fără a se ține seama de marile deosebiri de concepții, de competență și chiar de epoca ce îi separă. Greșelile reale ori presupuse ale unuia sunt trecute fară discriminare asupra tuturor. Personalități de valoare care, cu toate defectele formațiunii lor idealiste, inherent epocii în care au trăit, au totuși merite incontestabile în crearea și consolidarea științei noastre istorice, sunt minimizate la extrem, prin considerații pri-pite, prin generalizări forțate, prin interpretări injuste. A spune despre acești istorici că nu ar fi avut „scrupule de cunoaștere științifică”¹ este excesiv. A le atribui intenția de a falsifica voit realitatea cu privire la dacii² reprezentă o injurie gratuită. Este firesc și util ca să-i cernem prin sita criticii, respingind ceea ce se dovedește greșit în ideile lor de bază și în diferențele lor concluzii, dar nu avem dreptul de a le pune la îndoială în mod aprioric buna credință. Rastalmăcirea intențiilor acestor istorici nu poate fi atenuată nici chiar prin autocritica pe care autorul și-o adună într-o legătură cu unele păreri susținute de d-sa însuși în trecut și tot de d-sa combătute azi. Comunicarea lui C. Daicoviciu păstrează în mod covîrșitor, de la început pînă la sfîrșit, un ton negativist. Recunoașterea contribuției pozitive a înaintașilor apare foarte rar în expunerea sa. Promisiunea să de a reda lucrărilor istoricilor criticați „valoarea relativă de documentare” rămîne, astfel, în mare parte neîmplinită. Nu este de mirare că, în sedința în care a fost lăsată, această comunicare a întîmpinat categorice dezaprobații din partea cercetătorilor care au intervenit în dezbaterei³. Cu deosebire a fost criticată atitudinea constant ostila, pasională și neștiințifică a autorului față de V. Pârvan, pe care d-sa îl prezintă într-o lumină falsă, judecindu-l unilateral, deformînd realitatea și trecînd sub tacere contribuția considerabilă și reală pe care acest învățat a adus-o la cunoașterea geto-dacilor. Autocritica pe care C. Daicoviciu și-a facut-o în acastă privință cu prilejul dezbatelor⁴, nu a fost pentru

d-sa decît o ocazie de noi insinuări nedrepte pe bază de amintiri personale interprelate tendențios. În comunicare, căutînd să caracterizeze atitudinea lui V. Pîrvan față de faptele istorice, îi atribuie aces uia „o doză puternică de romanticism amestecat cu concepții teologice”⁵, ceea ce nu corespunde adevarului. Se poate vorbi de influențele filozofiei idealiste heliene asupra gîndirii acestui istoric, dar opera sa științifică, prin excelență rațională, chiar dacă în mod idealist acordă un primat culturii asupra structurii materiale, este departe de atitudini romantice și cu totul străină de teologie. Este concluzia oricui a citit direct lucrările științifice ale lui V. Pârvan și nu s-a limitat la simple citate trunchiate prinse din scrierii de a doua mînă, cum face C. Daicoviciu care, pentru a-și susține spusele despre Pârvan, trimite la o recenzie a lui I. Andrieșescu, definită tot de d-sa ca „bombastică”, „deseori confuză”, cu interpretări de „fapte arbitrar răsălmăcîte”. Procedeul nefericit de-a aduce critici pe baza unor citate indirekte se repetă de mai multe ori în comunicare. Astfel, la pagini 170⁶, pentru părerea lui Pârvan despre influențele celtice în Dacia es e citat...tot I. Andrieșescu. La pagina 177⁷, unde Pîrvan și Xenopol sunt ținuți de rău pentru aprecierile lor față de incursiunile dacilor liberi, nu vedem cîntat decît pe Xenopol. La pagina 165⁸, procedeul la chiar forme total inadmisibile: vorbindu-se nefavorabil și destul de neclar despre rolul pe care Pîrvan, Andrieșescu, Iorga și D. Onciu îl atribuiau dacilor în formarea poporului român, se reproduc citate din lucrările unuia singur dintre ei, I. Andrieșescu, ale cărui formulări, în buna parte compromise prin veleități belletristice nereușite, sunt departe de a se potrivi cu felul de a gîndi și de a se exprima al celorlați.

Din comunicare, în afară de afirmații pur verbale cu privire la concepția materialistă a istoriei, nu se desprind clar liniile unui fel de a vedea problema dacă deosebit de ideile istoricilor criticați. Astfel, în chestiunea vechimii dacilor la nord de Dunăre, autorul nu vine cu o soluție

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 179.

² Ibidem, p. 162.

³ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 1844–1845, 1860–1863, 1884.

⁴ Ibidem, p. 1895–1896.

⁵ Ibidem, partea I-a, p. 160.

⁶ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 160.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

nouă, ci aderă, fără nici un argument propriu, la o teză a lui I. Andrieșescu. Dar tocmai această teză, după care populația traco-dacă ar fi în țara noastră mai veche decât mileniul al doilea i.e.n., adică ar fi reprezentat și culturile neolitice, este cea mai puțin probabilă, fiindcă neglijarea complet fundamentalale transformari pe care arheologia le arată în răsăritul Europei la trecerea dintre neolic și epoca bronzului și care, de sigur, corespond decisivelor răspindiri ale populațiilor indo-europene și statonnicirii triburilor trace în regiunile carpato-balcanice. În ce privește discriminarea pe care V. Pârvan o facea între daci, ca traci nord-danubieni, și traci balcanici, C. Daicoviciu încearcă zadarnic să o respingă, după ce într-o vreme o adoptase. O asemenea discriminare între cele două grupuri de triburi înrudi e nu purcede dintr-o „teorie rasistă”, ci este justificată prin baze științifice și se explică prin vastitatea teritoriului de răspândire a triburilor trace, prin condițiile deosebite ale evoluției lor, prin influențele diferite pe care le-au primit. Cu deosebire uita că pătrundările scite care s-au produs în mod intens la nord de Dunăre, manifestându-se prea puțin în Balcani, au avut ca efect reale și evidente diferențe de mentalitate și de obiceiuri între daci și traci din sud.

Cu o impetuosa verbozi ate, C. Daicoviciu se socoate dator să combată un „pandacism” pe care l-ar vedea la Pârvan și la Andrieșescu. Dar acești doi istorici n-au făcut, în lucrările incriminate, decât să pună problema răspindirii elementelor dace pe baza mărturisirilor antice și n-au exagerat cu nimic constatănd că Ptolemeu pomenește o *Setidava* (cu sufixul — dava, caracteristic dac) prin Poznania ori o *Thermidava* (cu același sufîx) în apropiere de Adriatica sau că, în acord cu alte izvoare, pomenește triburi dace la nord de Carpați ori la sud de Dunăre. În loc să-i acuze pentru aceasta pe cei doi istorici români, fără nici un temei, de concepții antiștiințifice și de tendințe imperialiste, căzînd deopotrivă în pacăul modernizării și în acela al defămării, d-sa ar fi procedat mult mai științific discutînd argumentele lor, ceea ce, însă, refuză să facă. Atunci cînd se spun vorbe grele, oricit de scurt ar fi spațiul discuției, e neapărată nevoie de un minimum de dovezi.

In problema caracterului etnic al dacilor și, în general, al tracilor, C. Daicoviciu, apărînd înrudirea lor cu balto-slavii

și cu slavii, nu face decât să se înverșuneze împotriva unor adversari imaginari; această înrudire figurează de multă vreme ca un loc comun în tratatele de lingvistică indo-europeană, și nu a rămas necunoscută nici învățătilor noștri din trecut.

Părerile vechilor istorici români în problema statului dac sunt criticate numai din punctul de vedere al terminologiei, care dovedește, desigur, o ignorare a învățăturii marxiste din partea acestor istorici, dar C. Daicoviciu procedează d-sa însuși nemarxist atunci cînd le împătuă o asemenea lipsă fară să o explice prin împrejurările specifice epocii respective, care i-au împiedicat să aibă contact cu concepția materialistă. In plus ne-am fi așteptat ca d-sa să judece și fondul problemei, prezențindu-ne propriile d-sale soluții, ceea ce nici năcar nu încearcă.

In problema influențelor străine care s-au produs asupra dacilor, autorul se aşează pe o poziție exagerat negativă. Pe nedrept cauta d-sa sa minimizeze rolul orașelor grecești pontice în dezvoltarea culturii getice; acest rol, după cît rezultă din abundantul material arheologic cunoscu pînă acum, a fost considerabil. In ce privește influențele celtice, susținute în adevăr în mod excesiv de istoricii români din trecut printre care, pînă la un punct, și de V. Pârvan — nu le putem totuști nega cu totul importanța, cum linde a face azi C. Daicoviciu, care altădată mersese pînă la a considera aceste influențe ca holâritoare în evoluția societății dace. Pe de altă parte, influențe scitice în Dacia nu au fost diminuate de V. Pârvan, cum i se pare d-sale. Dacă acest istoric spune că „venirea scitilor nu aduce nimic hotărîtor în cultura Daciei”, o face numai cînd e vorba de materialul arheologic — și nu fără temei — dar tot el, vorbind de alte aspecte ale culturii dace, ca mentalitatea religioasă, toponimia, strategia etc., recunoaște ca patrunderea scitilor a lăsat urme trainice în lumea tracicilor de la nord de Dunăre.

Tratînd despre altitudinea istoricilor români în problema raporturilor dacilor cu Roma, autorul, contrariu sentimentelor sale din trecut, manifestă acum o temperamentală repulsie față de tot ce este roman în Dacia. De la o extrema a trecut la alta. Istoricii examinați, pe lîngă împătuiri juste pentru exaltările latiniste ale unora din ei, le aduce și învinuiri cu totul nefundate chiar pentru afirmații bine susținute din punct de vedere științific. De exemplu cucerirea romană a Daciei a

fost încontestabil precedată de multe și vechi pătrunderi comerciale și culturale romane. Este un fenomen firesc și dialegetic necesar. Totuși, pentru că a încercat să scoată în evidență acest lucru, C. Daicoviciu îl acuza pe Pîrvan de „mesianism”. De asemenea, i se pare „îndrazneata” parerea lui Pîrvan că, pe vremea lui Augustus, romanii ar fi ocupat fișii de teritoriu pe malul stîng al Dunării din fața Moesiei, deși, atât în lumina izvoarelor scrise, cit și a constatarilor arheologice, crearea unei zone romane de siguranță în Oltenia, Muntenia și Moldova de Jos, în cursul secolului I e.n., apare ca un fapt evident. Pe de altă parte, nu vedem, ca C. Daicoviciu, ce ar putea fi grav în „teza” lui Xenopol, după care civilizația dacă din vremea lui Decebal ar fi suferit o însemnată înfrângere romană și nici ce ar fi neconvenabil în întrebarea pe care tot acest istoric și-o punea cu privire la evenualitatea dezvoltării deosebite a acestei civilizații în cazul că nu ar fi fost distrusă prin biruința lui Traian. Sunt constatări și preocupări normale și comune, total străine de „mesianismul” pe care li-l atribuie fără nici o dovadă C. Daicoviciu.

Istoricii români din trecut sunt învinuiți că ar fi ignorat luptele de clasă la daci nu din „lipsa de informație”, ci din cauza poziției lor burgheze de clasă¹. Fără indoială că istoricii din trecut au avut lipsuri. Nu trebuie însă, să aruncăm tot ce era bun la ei, ci să înlăturăm ceea ce era negativ.

Autorului i-au scăpat și unele inadverențe de exprimare marxistă. Astfel, la pagina 168 („Studii și referate privind istoria României”) vorbește de dezvoltarea treptată a societății omenești „de la ginta matriarhală la tribul patriarchal”. Ca și cînd ginta ar fi existat, ca formă de organizare socială primitivă, numai în matriarhat, iar tribul ar fi propriu numai patriarhatului, ceea ce, firește, este cu totul greșit². La pagina 161 („Studii și referate privind istoria României”) combată veleitatea de „știință pură” a istoricilor de clasă, „de la Tucidide pînă la Iorga”, lăsînd să se înțeleagă că ar fi putut exista și istorici care să nu reflecte,

voit sau nevoit, punctul de vedere al unei clase. La paginile 161 și 165 (op. cit.) remarcam o contradicție din punct de vedere marxist: într-un loc lucrările lui I. Andrieșescu sunt caracterizate ca avînd o expunere „întotdeauna mistică și idealista”, pentru că în celăllat să declare că același cercetator „just formulează” ideea sa despre vechimea neolicitică a traçilor în Carpați, de a cărei improbabilitate, de altfel, am vorbit mai sus. Sau acel istoric este „întotdeauna” mystic și idealist și atunci nu mai poate avea nimic „jusl”, sau are și lucruri „juste”, dar în acest caz, „misticismul și idealismul” său nu se manifestă „întotdeauna”.

In general, comunicarea nu reușește să ne convingă că istoricii noștri din trecut ar fi avut o poziție „antiștiințifică” în problema dacă. Greșelile și exagerările lor, care nu totdeauna coincid cu cele pe care li le atribuie C. Daicoviciu, nu depășesc, în această problemă, cadrul dibuirilor inerente oricarei cercetări științifice. Autorul nu a putut să dovedească nicăieri, fără putință de tăgădă, că asemenea greșeli ar oglindii și preocupări de clasă. Trebuie, însă, să recunoaștem că problema dacă, atât de depărtată de interesele burgheziei, nici nu era ceea mai indicată pentru a priejui atari dovezi. Astfel, C. Daicoviciu a luat asupra sa o sarcină ingrărată, căreia nu i-a putut face față. Un alt defect grav al comunicării sale este de a nu fi încercat să arate, în legătură cu problema dacă, în ce consătă „știință istorică adevărată” de care vorbește în mod repetat, fără a formula vreo definiție. O asemenea definiție nu ar putea fi suplinită prin simpla contestare a părerilor istoricilor pe care autorul îi critică. O definiție nu poate fi decît pozitivă. Si C. Daicoviciu nu a căutat să evite de a-și trata tema pe o cale negativă, hiper-critică.

V. CANARACHE, Atelierele monetare din antichitate și rolul lor în dezvoltarea vieții economice din spațiul carpato-dunărean, p. 181—193.

Referatul lui V. Canarache reprezintă o interesantă încercare de a clasifica diferențele monede bătute în antichitate pe teritoriul țării noastre, în scopul de a distinge atelierele în care au fost produse. În introducere se arată, cu bune argu-

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 172.

² Cf. Fr. Engels, Originea familiei a proprietății private și a statului etc., Ed. P.M.R., 1950, p. 86 și urm.

mente, că încă din cele mai vechi timpuri ale societății gentilice, pe măsura dezvoltării producției și a schimburilor inter-ribale, s-a simțit nevoia unor echivalențe generale ale valorii, care în epocile metalelor erau reprezentate prin diferite obiecte sau prin bucăți de metal brut: de aur, de argint, de aramă ori de bronz, tezaurizate în depozite ascunse. Unei etape intermediare între asemenea echivalențe valorice improvizate și moneda propriu-zisă, cu greutate și valoare fixă și cu rol special de mijloc de schimb, îi corespund miciile lingouri de bronz în formă de vîrfuri de sageți, lipsite de orice caracter practic, răspândite în secolul al VI-lea î.e.n. în Dobrogea și analoge, ca funcțiune, cu lingourile în formă de peștișori de la Olbia, din aceeași vreme. În aceeași serie de simboluri pre-monetare se numără și miciile inieie de aur din tezaurul de la Turnu-Măgurele. Primele monede propriu-zise apar pe teritoriul de azi al R.P.R. în Dobrogea, în secolul al VI-lea î.e.n., fiind reprezentate prin monedele grele (*aes grave*) de la Olbia, piese de import. Dar, în același secol, autorul situează, cu sorti de probabilitate, și primele monede bătute de orașul Histria: piesele de bronz cu esigia unei roți. Am avea, astfel, identificat și primul atelier monetar din cuprinsul patriei noastre. În stînga Dunării, pe teritoriul triburilor geto-dace, moneda nu a pătruns decât două veacuri mai tîrziu, în secolul al IV-lea î.e.n. Autorul formulaază de aci concluzia judicioasă că nu banul grecesc s-a dus să cucerească piața carpato-danubiană, încă inclusiv în cadrul orînduirii gentilice, ci dezvoltarea producției de pe această piață și extinderea relațiilor economice au altă banul. Odată cunoscut acest mijloc practic de schimb, geto-dacii îl vor adopta repede și vor trece chiar la o producție monetară proprie. În general, autorul stabilește șase grupe de ateliere monetare care au existat la noi în antichitate: 1) două ateliere la Histria; 2) atelierele populației locale din Dobrogea care imitau monedele grecesti pontice; 3) un atelier la Callatis; 4) atelierele regilor scîti din Dobrogea, din secolele IV-II î.e.n.; 5) un atelier la Tomis; 6) atelierele geto-dace din stînga Dunării, în numar de peste 12, care bat imitații după monedele lui Filip al II-lea. Aceste ultime ateliere ar fi existat încă din secolul al IV-lea î.e.n., cind au apărut originalele macedonene pe care le reproduceau deosejce.

daca emisiunile imitațiilor ar fi început mai tîrziu ar fi imitat monedele grecești sau macedonene ulterioare. Argumentul nu îne pare valabil. Monedele lui Filip s-au bucurat de o circulație vastă și îndelungată și tocmai de aceea au fost imitate de daco-geti, cum au fost imitate și de celii; dar în acest caz imitația lor a putut începe mult timp după data emiterii originalelor. Parerile curente după care imitațiile daco-getice și cele celtice după monedele lui Filip al II-lea ar fi început cel mai de vreme în secolul al III-lea î.e.n., ramân îot cele mai plauzibile.

Din comunicarea lui V. Canarache sînt de reținut unele observații și sugestii utile, în orice caz putînd servi ca baze de discuții fructuoase. În ce privește atelierele monetare menționate, autorul nu precizează metoda și criteriile pe baza carora le-a identificat.

Comunicarea nu este lipsită și de unele conjecturi total imposibile, cum e ipoteza că orașul grecesc Histria ar fi existat la începutul său în alt loc decît acela pe care îl cunoaștem, pe malul lacului actual Sinoe, sau presupunerea că anepigrafia imitațiilor daco-getice după monedele macedonene ar fi fost intenționată, monetarii băștinași urmărind prin aceasta să marcheze deosebirea față de originale și să-și dovedească buna credință, ca străină de ideea de falsificare! Aceste păreri hazardate au fost respinse în mod argumentat cu prilejul dezbatelerilor Sesiunii!

I. BARNEA, *Elemente de cultură materială veche rusească și orientală în așezarea feudală (secolele X—XII) de la Dinogetia (regiunea Galați)*, p. 195—227.

E vorba de analiza a două probleme puse de rezultatele sapăturilor arheologice care au fost efectuate în ultimii ani în așezarea de epocă feudală timpurie de la suprafața ruinelor cetății antice *Dinogetia*, situată în insula Bisericuța din balîile Dunării, pe teritoriul comunei Garvăni, în colțul de N.V. al Dobrogei. Prima problema se referă la resturile de cultură materială veche rusească din această așezare, iar a doua la resturile de cultură orientală.

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 1858 și 1872.

In ceea ce privește prima problemă, autorul relevă fusaiolele de piatră roșie de Ovruci, ovoidele de lut ars smâlțuite, brâtarile de sticlă de proveniență kieviană, inelele și mărgelele de sticlă analoge aceleora care se întlnesc frecvent în așezările de tip slav, două capete de buzdugane, micile pandantine semilunare, pandantinele de bronz în formă de clopoței globulari, două brațari de argint, o gardă de sabie, de bronz, o limbă de curea, de bronz aurit. Aceste elemente au ajuns la Garvă prin comerțul kievian, unele fiind chiar lucrate la Kiev. Pe baza celor două brâți de argint menționate, autorul conclude că la Garvă, încă din secolele X—XII, au existat diferențieri sociale cu caracter feudal, părere în sine foarte plauzibilă, dar pentru evidențierea căreia o singură pereche de giuvaere nu este suficientă. Concluzia cea mai importantă a autorului este, însă, că „așezarea feudală de la Dinogetia-Garvă, deși se află sub stăpînirea imperiului bizantin, trăia totuși sub influență directă a centrelor culturale de pe teritoriul vecin al mareului stat feudal rus, în frunte cu Kievul”¹.

Aceeași direcție de orientare culturală reiese și din constatăriile referitoare la problema elementelor orientale descoperite la Dinogetia-Garvă. Aceste elemente constau dintr-un mic vas pentru mercur, care poate să fi ajuns aici, fie pe cale comercială, fie prin intermediul triburilor turce în migrație, mai multe obiecte mărunte care par a-și avea originea în centrul statului bulgar de pe Volga (două capete de mîner de bronz, un cap de mîner din vîrf de corn de animal, un lacăt de bronz în formă de animal), cîteva fragmente de vase de lut cu smalț verde-măsliniu conținând tradiția unor tipuri sarmate, cîteva piese de harnășament (o garnitură de căpăstru în formă de cruce, alta în formă de nasture, o zăbală de bronz două psalii din corn de animal, două fragmente de scări de șea, de fier), o rotiță cu trei spîte turnată în bronz, cîteva medalioane de bronz.

Concluzia comunicării este că elementele de cultură materială veche rusească și orientală au ajuns la Dinogetia-Garvă datorită atât evoluției societății locale, care întrețineau întinse relații comerciale cu regiunile din răsăritul Europei, cât și contactului său cu popoarele nomade în

migrație, ca pecenegii, uzi, cumanii. De asemenea, autorul afiră că, pe la mijlocul secolului al XI-lea, sub influența statului din Kiev, la Dinogetia-Garvă meșteșugurile și comerțul tindeau să se separe de agricultură².

Mărturiile arheologice de caracter vechi rus și oriental sunt descrise amănunțit, analogiile lor sunt urmărite pe un întins teritoriu, la popoare diferite, pe baza unui bogat material bibliografic. De asemenea sunt folosite judicios izvoarele istorice de caracter literar. Observăm, la pagina 205³, unde se vorbește de legăturile vechii Rusii cu Scandinavia-varegi, că autorul, situîndu-se în mod just pe poziția concluziilor științei sovietice și reproducînd părerile lui B. A. Rîbakov, combată teoria normană despre originea varegă a statului kievian și a culturii vechi ruse, intrînd însă brusc în miezul problemei, fără a fi arătat în prealabil că a existat o asemenea teorie și că susținătorii ei au fost numai cercetătorii burzhezi.

I. VLĂDUȚIU, *Probleme de cercetare în domeniul etnografiei*, p. 229—284.

In această lucrare se tratează problemele următoare: I. Scurtă privire asupra principiilor și rezultatelor mai importante ale etnografiei sovietice; II. Realizări ale etnografiei românești; concepția despre etnografie a cîtorva etnografi români; III. Despre culegerea materialului etnografic; IV. Etnografia românească și problema națională, antisemita și rasială; V. Concluzii.

In primul capitol autorul arată, pe scurt, marea avînt pe care l-a primit etnografia sovietică după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. El descrie lupta etnografilor sovietici pentru însușirea învățăturii marxist-leniniste, pentru ridicarea nivelului teoretic al științei etnografice, pentru desăvîrșirea școlii sovietice de etnografie, precum și rezultatele deosebite obținute în această perioadă.

In capitolul al doilea se scoate în evidență interesul din ce în ce mai mare pentru viața și cultura poporului, ce se dezvoltă mai ales spre sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în masa miciei intelectualități progresiste

¹ Ibidem, p. 226.

² Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 226.

de la sate și se oprește mai pe larg asupra rezultatelor din secolul al XIX-lea, cind apar acele lucrări de mare valoare în etnografie ale lui V. Picală, Tudor Pamfile și alții. Autorul arată realizările importante obținute de G. Vilsan și R. Vuia în lupta grea pentru afirmarea etnografiei ca știință de sine stătătoare, într-o vreme cind era inclusă în alte științe, ca geografia, sociologia etc. Deși autorul își mărginește tema la „școala” etnografică de la Cluj, totuși ar fi fost bine să se opreasă și asupra realizărilor de pe tărîmul etnografic din Moldova, Oltenia și celelalte regiuni ale țării, unde activitatea etnografică a fost deosebit de rodnică, și, în general, să insiste mai mult asupra tradițiilor progresiste, înaintate, pe care le-a moștenit etnografia românească.

Mai departe, autorul analizează concepția lui R. Vuia, I. Chelcea, despre etnografie, precum și influențele școlilor etnografice din apus asupra lor. De asemenea se ocupă de concepția etnografică a școlii de sociologie de la București.

Din capitolul III aflam că a fost adunat un bogat material etnografic direct de pe teren, prin achiziționări, prin chtionare, anchete etc., însă în culegerea materialului s-a stăruit mai mult asupra arhaismelor și asupra obiceiurilor. Se combatte înțelegerea tradiției ca având numai o esență religioasă, cum o vede, de pildă, I. Chelcea. De asemenea este arătat caracterul de clasă al propagării unei astfel de interpretări a obiceiurilor și a tradiției, care tindea să rupă tineretul de la sate de tineretul muncitoresc de la orașe.

In capitolul IV autorul se ocupă pe larg de fclul cum a privit etnografia românească problema națională. Este scosă în relief latura naționalistă din activitatea lui N. Iorga, precum și influența acestuia asupra etnografilor români, mai ales în problemele continuității și unității Transilvaniei, în care etnografia burgheză românească a jucat un rol important.

In mod amănuntit autorul analizează lucrările lui I. Chelcea și demască viguros naționalismul, antisemitismul și mai ales rasismul cu care erau îmbibate aceste lucrări, și arată, pe baza exemplului popoarelor din U.R.S.S., care este rezolvarea justă, marxistă, a acestor probleme.

In concluzie, autorul descrie perspectivele mari de dezvoltare ce se deschid în fața etnografiei românești și constată că sunt destule cadre care pot www.dacoromanica.ro ceput important pentru stu-

contribuție valoroasa în acest domeniu al științei, punind bazele etnografiei românești ca știință ce se călauzește după învățatura marxist-leninistă.

Comunicarea arată direcțiile ce au dominat în etnografia românească, mai ales în cel de-al doilea părțar din prima jumătate a secolului al XX-lea, influențele școlilor burgheze din apus, suferite de etnografii români și critică direcția șovinist-rasista reprezentată de I. Chelcea. Din păcate, autorul se ocupă mai mult de etnografii din Cluj lasind nelămurită activitatea etnografică de la București, unde aceasta a avut mulți reprezentanți. De asemenea, nu s-au scos în evidență cu destulă tarie și într-o măsură mai mare prejoiasele tradiții etnografice pe care le-a moștenit etnografia românească. Analizând activitatea etnografică a lui R. Vuia, nu s-a oprit asupra tuturor lucrărilor care ar fi dat o imagine completă a activității acestui învățat, iar în ceea ce privește atitudinea lui R. Vuia în problema națională a analizat-o doar prin prisma aprecierii acestuia relativ la preocupările etnografice ale lui N. Iorga, în loc ca ea să fie analizata pe baza tuturor lucrărilor sale.

Santierul arheologic București, p. 285

— 538 : *Introducere* (p. 285—289) ; B MITREA, *Un tezaur cu monede dace descoperit la București de o echipă de muncitori a întreprinderilor Sfatului popular* (p. 290—302) ; E. COMĂSA, *Săpăturile arheologice din sectorul Giulești* (p. 303—309) ; VL. ZIRRA și MARGARETA TUDOR, *Crlngăsi* (p. 309—322) ; S. MORINTZ, GH. CANTACUZINO și studenți, *Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă* (p. 322—409) ; I. IOANAȘCU, VL. ZIRRA, D. BERCIU, MARGARETA TUDOR și studenți, *Săpăturile din sectorul Radu Vodă* (p. 409—460) ; L. LAZARESCU-IONESCU, D. V. ROSETTI, GH. IONESCU, GH. ASTANCAI, arhit. H. TEODORU și studenți, *Săpăturile arheologice din sectorul Curtea Veche* (p. 461—538).

In cele 253 pagini pe care le însumează toate aceste rapoarte, se prezintă, în mod amplu și cu documentarea istorică necesară, rezultatele primei campanii de săpături (1953) organizată de Academia R.P.R. pentru cercetarea arheologică a orașului București. Aceste rezultate reprezintă un eveniment important pentru stu-

diul istoriei capitalei Republicii Populare Române pe alte baze decât acele care au fost folosite anterior. De unde mai înainte aceste cercetări se limitau la izvoarele scrise, acum urmărează și fi urmările cu ajutorul resturilor culturii materiale a veacurilor trecute. Rolul principal în lămurirea problemei începuturilor orașului București și în cunoașterea reală a dezvoltării sale în perioadele cu documente scrise, rare sau chiar cu totul inexistente, revine arheologiei.

Cercetările arheologice efectuate în anul 1953 în București au dovedit prezența așezărilor omenești pe vatra acestui oraș încă din epoca neolitică și au dat chiar prilejul unor descoperi neașteptate cu privire la perioada migrațiilor și la epoca feudală timpurie. În ce privește epoca feudală propriu-zisă, rapoartele de care ne ocupăm aci nu s-au mărginit la o simplă prezentare a descoperirilor rezultate din săpături, ci au stâruit și asupra informațiilor oferite de documentele scrise, stabilind acordul dintre cele două categorii de izvoare, pentru a reconstituî o imagine cit mai întreagă a evoluției societății omenești din acest principal centru politic și economic al patriei noastre.

Săpăturile au fost executate de un colectiv compus din arheologi și studenți, în diferite puncte, care, cu excepția cercetărilor periferice referitoare la epoca orînduirii comunei primitive și la perioada migrațiilor, de la Giulești și Crîngăși, se grupează în trei sectoare din centrul orașului, având ca principal obiectiv resturile epocii feudale, cînd a luat ființă și s-a dezvoltat actualul oraș București, capitală a Țării Românești, apoi a întregii noastre patrii. În cadrul acestor sectoare, centrate în jurul bisericilor celor mai vechi ale orașului: Mihai Voda, Radu Voda și Curtea Veche, pe lîngă punctele de lăză, s-au efectuat săpături și în puncte secundare vecine cu ele, ca biserică Gorgan, biserică Bucur, str. Aurora, biserică Dobroteasa, piațeta Nicolae-Șelari, hanul Manuc, etc.

În introducere se arată importanța arheologiei pentru largirea și aprofundarea studiului istoriei, se face un scurt istoric al interesului pentru monumentele arheologice ale orașului București, scoîndu-se în evidență vitregia regimului burghes față de aceste prețioase vestigii materiale ale trecutului și dezvoltarea unilaterală a preocupărilor arheologice, care au fost îndreptate numai asupra orînduirii comu-

nei primitive și asupra orînduirii sclavagiste, neglijîndu-se aproape cu desăvîrșire epoca crînduirii feudale. Se descriu, cu date impresionante, importantele condiții realizate în ultimii ani de regimul democrat popular pentru lichidarea acestor grave lipsuri ale trecutului, precizîndu-se cu deosebire munca depusă de șantierul arheologic București în 1953. S-au întrebuințat în total peste 9 000 zile de lucru, reprezentînd, numai în acest oraș, o depășire cu 225% față de totalul săpăturilor arheologice anuale care se executaî înainte de 1944 pe întregul cuprins al țării. Rezultatele științifice expuse în răpoarte sint la înălțimea acestor sfîrșări.

Prinul raport, al lui B. Mitrea¹, se referă la o descoperire monetară întîmplătoare, care a avut loc tot în 1953, în marginea de sud a teritoriului capitalei, între satele Bragadiru și Vîrteju, cu prilejul unor lucrări pentru îngroparea unei borne de hotar. E vorba de un tezaur constînd din circa 300 de monede dace de argint conținute într-un vas de lut cenușiu de tehnică superioară. Pieșele monetare, ușor scyphate și reprezentînd imitații degenerate după tetradrahmele macedonene din vremea lui Filip al II-lea, aparțin tipului V din clasificarea monedelor dace stabilită de C. Moisil sau tipului „cu capul lui Lysimah” din clasificarea încercată de Pink. Acest tip caracterizează teritoriul de ses al Munteniei. În ce privește data tipului, autorul se referă la părerea lui C. Moisil care, în 1920, propunea intervalul dintre a doua jumătate a secolului I f.e.n. și secolul I e.n. dar atrage totuși atenția că în acel interval moneda de mare circulație în Dacia era denarul roman republican, monedele dace imitate după pieșele macedonene ne mai reprezentînd decît slabe supraviețuiri. Am fi dorit însă, în această problemă de seamă pe care o aduce în discuție tezaurul de la Bragadiru-Vîrteju, o concluzie mai precisă, pe care din nefericire autorul o evita.

Al doilea raport² (p. 303—309) conține rezultatele săpăturilor din cartierul Giulești, în marginea de vest a capitalei, unde, pe o terasă din stînga Dîmbovîtei, s-a descoperit resturile unei stațiuni neolitice cu urme de bordeie, cu un inventar

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 290—302.

² Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 303—309

ceramic decorat cu excizii și cu incizii, cu resturi de oase de animale, unele de silex și de piatra lustruită. Deosebit de interesantă este ceramica, reprezentată prin fragmente de vase de lut amestecat cu pleavă, ornate prin tehnică exciziei, a inciziei și a încrustației cu o substanță albă, într-un stil înrudit cu acela al ceramicii culturii Boian din cîmpia Dunării, dar cu caracter proprii. Motivele cele mai caracteristice ale decorului ceramic de la Giulești sunt liniile excise largi, paralele, formind meandre, alternanța patratelelor excise și rezervate amintind tabla jocului de șah, serile de mici triunghiuri excise. Decorul e completat adesea prin pliseuri fine. Stilul ceramicii de la Giulești era cunoscut pînă acum numai în partea de nord a Munteniei, la poalele Carpaților, în Transilvania de sud și de est și în Moldova, și era considerat ca un facies regional („de deal“) al culturii Boian, contemporan cu faciesul din cîmpie al acestei culturi, aşa cum este cunoscut, de exemplu, la Vidra. Acum însă, apariția sa chiar în cuprinsul orașului București, în centrul ariei caracterizate prin ceramica Boian „de șes“ schimba datele problemei, impunînd concluzia ca este vorba de un facies *cronologic*, pe care autorul îl definește sub numele de „faza Giulești“ a culturii Boian. Pe baza unor judicioase considerații tipologice, constataările stratigrafice comparative lipsind deocamdată, să se conclude că această fază este mai veche decît faciesul de șes al culturii Boian, pe care îl numește „faza Vidra“, dar mai nouă decît „faza Bolintineanu“. Prin aceste încheieri, raportul lui E. Comșa despre Giulești reprezintă o contribuție din cele mai importante la lămuirea problemelor de bază ale neoliticului din țara noastră și, în general, din tot sud-estul Europei. În treacăt semnalăm o contradicție ce exprimare¹, unde, într-un loc, se spune în mod just ca pînă în prezent încă nu au fost gasite elementele fazelor Giulești și Boian în straturi suprapuse, pentru că ceva mai jos să se vorbească, totuși, de „nivelul inferior al stratului Boian de la Glina“, prin care s-ar putea înțelege eventual faciesul Giulești, ceea ce nici nu ar corespunde realității și, desigur, nici nu ar fi putut fi în intenția autorului să afirme. Dar în acest caz ar fi

trebuit să ni se precizeze ce reprezinta acel „nivel inferior“.

Al treilea raport² ne prezintă rezultatele sapăturilor din cartierul Crîngași, în apropiere de Giulești. Pe un platou relativ mic și plan, care constituie un marator de eroziune al vechii terase din stînga Dimboviței, s-au găsit fragmente ceramice din secolul al IV-lea e.n., precum și altele de factură slavă, dintr-o etapa mai tîrzie, aparținând perioadei de trecere spre feudalism. Materialele din secolul al IV-lea, referitoare la cultura Cerneahov, sunt răspîndite pe întreaga terasa, indicînd o locuire de scurtă durată. Sapăturile au degajat urmele unei locuințe care aparează sub forma unei mase de cenușă. În umplutura de cenușă s-au găsit fragmente de chirpic ars, lemn carbonizat, fragmente ceramice și oase de animale domestice (bou, oaie, porc). În partea de vest a locuinței s-au gasit resturile unei sobe de dimensiuni cu valoare circulară și cu acoperiș în forma de cupola.

In ceramica din secolul al IV-lea din așezarea de la Crîngași se disting două categorii: ceramica de pasta poroasă amestecată cu pietricele și lucrată la roata și ceramica cenușie fină, de tehnică superioară. Ceramica a fost lucrată pe loc. Pe latura de sud-est a terasei s-a descoperit un cupor de ars oale, săpat în stratul pamintului viu și compus din trei parți principale: camera de foc, o placă gaurită deasupra acesteia și cupola care închidea camera de ardere a vaselor. Cuporul de la Crîngași este al treilea element de acest fel, din secolul al IV-lea e.n., descoperit, în întregime, pe teritoriul R.P.R., după acelea de la Ileana, reg. București, și de la Glavanesti, reg. Iași. Descoberirea unei monede de bronz din vremea împăratului Valentinian I (364-375) a îngaduit autorilor raportului să dateze așezarea în a doua jumătate a secolului al IV-lea e.n.

A doua așezare de la Crîngași, datând din secolele VI-VII, a fost constatătata mai ales în partea de vest a terasei, unde a ieșit la iveala fundul unui bordei. În aceasta locuință s-au descoperit resturile unui alt cupor, cu bolta prevazută cu coș pentru tiraj. Ceramica, constând din fragmente de oale cu corpul sferoidal, prezintă caracter slave. Împreună cu aceste ciosuri s-au găsit și cîteva obiecte de fier. Ceramica de caracter slav asemă-

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 307.

² Ibidem, p. 309-322.

natoare acceleia de la Crîngăși s-a mai constatat pe teritoriul orașului București la Jilava, la lacul Tei și la Damăroaia. Autorii raportului afirmă că în acest ultim cartier s-ar fi descoperit, într-un borcăci la încă cu cel de la Crîngăși, o monedă de la Iustinian, din anul 539 e.n.¹. Cel puțin în ce privește moneda, putem preciza că este vorba de o inadvertență, deoarece aceasta pică nu s-a gasit la Damăroaia, ci la Colentina. E de altfel un amanunt secundar, fiindcă datarea culturii respective în secolul al VI-lea ramâne destul de sigură.

In raportul al patrulea² se expun rezultatele sapaturilor efectuate în 1953 pe dealul bisericii Mihai Voda (Arhivelor Statului) și la biserică Ilie Gorgan.

Izvoarele istorice literare arată că la poalele dealului, numit mai tîrziu Mihai Voda, exista în secolul al XVI-lea o biserică cu hramul Sf. Nicolae, înființată de jupineasa Caplea. Ulterior, izvoarele scrise amintesc că Mihai Viteazul a ridicat o manastire pe creștetul dealului. Autorii raportului reușesc să precizeze, pe baza unui document folosit pentru prima dată, că aceasta manastire a fost înființată în 1591, iar nu în 1594 așa cum se crezuse mai înainte. E vorba de un act al patriarhului Ieremia al II-lea al Constantiopolului, în care se arată că acesta, făcind o călătorie la București, i-a autorizat pe calugari să recladească vechea biserică Sf. Nicolae, ceea ce să-i îndeplinește din temelii cu grijă și cu cheltuiala banului Mihai, înainte de venirea lui la domnie. În 1595, după batalia de la Călugăreni, manastirea lui Mihai Voda a folosit drept garanție turceasca, apoi, după retragerea lui Sinan-Paşa din București, a adăpostit pe calugarii mănăstirii Sf. Troiță, distrusa de turci. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea manastirea a servit vremelnic ca reședință domnească. În 1821, dealul Mihai Voda a fost ocupat, ca punct strategic în marginea Bucureștilor, de atunci, de oastea lui Tudor Vladimirescu. În 1863 manastirea intră în patrimoniul statului și, la scurt timp după aceea, în 1866, în clădirea vechilor chilii au fost instalate Arhivelor Statului.

Cele mai vechi urme de locuire de pe dealul Mihai Vodă, constă din frag-

mente ceramice de caracter primitiv, datează din epoca neolitică. Ulterior, la începutul epocii bronzului, dealul a fost locuit de purtatorii culturii Glina III. Cel mai bogat material arheologic descoperit în curtea Arhivelor statului aparține culturii geto-dace din a doua epoca a fierului. Din aceasta vreme datează resturile unei locuințe, constrînd din mase de chirpic'ars, având la mijloc o vală patrată, ornată cu un chenar închis. Autorii raportului atribuie acestei vetră o întrebunță casnică. Înțînd seama însă de grijă cu care a fost lucrată vala și de faptul că exemplare similare se gasesc destul de rar în așezările daco-getice (pînă acum numai la Poiana și la Popești, socotim că nu poate fi vorba decît de un element de cult).

O importanță descoperire din curtea Arhivelor Statului o reprezintă fragmentele ceramice de la începutul epocii feudale, din secolele XII—XIII. E vorba de o epoca din care nu avem pînă acum nici o informație asupra vreunei așezări omenești pe vală de mai tîrziu a orașului București. Acum e dovedit că o asemenea așezare, desigur de caracter rural, a existat, cel puțin pe malul drept al Dîmboviței.

In concluzia raportului se afirma că „...ulterior, centrul principal de locuire s-a deplasat din partea dreaptă în partea stînga a Dîmboviței. Aceasta s-a întîmplat în secolele XIV și XV în legătură cu expansiunea comerțului de-a lungul unor drumuri care, pornind din Carpați prin Curtea de Argeș și Tîrgoviște, urmău valea Ialomiței și Dîmboviței trecind prin București”³. Afirmația nu se poate menișine, mai întii pentru că la Mihai Voda nu este atestată o așezare continuă, care să fi durat din secolul al XII-lea pînă în secolele XIV—XV, cînd, după autorii raportului, „centrul principal” al unei asemenea așezări s-ar fi mutat în slinăga Dîmboviței, apoi, fiindcă și în slinăga riu lui, în sectorul Curtea Veche, s-au gasit urme de locuire din secolele XII—XIII, cu prilejul săpăturilor din anul următor, 1954. Deci nu mai poate fi vorba de o mutare dintr-o parte în alta a riu lui în secolele XIV—XV.

Sub actuala clădire a Arhivelor Statului se pastrează pînă azi, în vechea sa formă, o parte din construcția pivniții mănăstirii Mihai Vodă, constituind un mo-

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 320.

² Ibidem, p. 322—403.

³ Ibidem, p. 405—406,

nument de seama al arhitecturii medievale românești.

Sapaturile făcute în partea de vest a lealului Mihai Vodă au dat la iveala fragmente din scocul construit în secolul al XVII-lea, care deservea moara de pe malul Dimboviței, menționată în locuimente încă din secolul al XVI-lea.

In partea de est a dealului, în apropiere de intrarea principala, căre trecea pe sub turnul clopotniței mănăstirii, s-au găsit resturile unei construcții octogonale, refacuta în secolul al XIX-lea pe temeli din secolul al XVIII-lea. Fiind situata într-un punct din care se vede tot orașul, apartinea probabil unui foisor de foc.

In partea de nord a clădirii Arhivelor Statului, în exteriorul acesteia, pe pantă dealului dinspre str. Izvor, au fost dezvelite resturile unei construcții cu arcade, din secolul al XVIII-lea. Aceasta a servit ca pivniță pentru depozitarea vinurilor mănăstirii. Calugarii de aci erau vestiți pe centru comerțul lor cu vinuri.

Numeroasele resturi de ziduri și drapaje de caramizi, descoperite în partea de vest a dealului, dovedesc existența unui mare ansamblu arhitectural în acest loc, în două jumătate a secolului al XVIII-lea.

Sapaturile din sectorul Mihai Vodă au fost completeate cu cercetari în partea opusă a Dimboviței, în vale, pe movila care susține biserică Ilie-Gorgan, în apropiere de bulevardul 6 Martie. Izvoarele istorice scrise arată că în secolul al XVII-lea a existat pe această movila o biserică închinată ca metoc mănăstirii Cotroceni. Biserică s-a dărămat în timpul lui Alexandru Ipsilanti (1774—1782). Pe locul ei a fost zidită biserică actuală, sub domnia lui Ion Gheorghe Caragea. Construcția a inceput în 1813, iar pisania a fost scrisă și așezată în 1819, sub domnia lui Alexandru Nicolae Suțu. Sapaturile din 1953 au înălțat presupunerile mai vechi după care movila Gorgan ar fi reprezentat un monument primitiv facut de mină omenească, dovedind că nu e vorba decât de un element geografic natural, un mărtor de eroziune.

Cu prilejul sapaturilor de aici au fost gasite ruinele primei biserici care a fost construită din zid, iar nu din lemn cum susținea G. I. Ionescu-Gion, autorul "Istoriei Bucureștilor".

Raportul privitor la explorările din secolul Radu Vodă¹ expune rezultatele cer-

cetarilor facute pe cele două ridicaturi de teren izolate dar vecine, pe care se află biserici Radu Voda și Bucur, precum și sondajele din punctele str. Aurora și Dobroteasa.

Sapaturile de pe înălțimea Radu Voda au arătat ca cele mai vechi urme de locuire de aici datează de la începutul epocii bronzului și apar în culturi Gl na III. Dealul a mai fost locuit apoi în a doua epoca a fierului. Pe toată suprafața săsău gasit materiale arheologice le caracter dacă getic din secolul al III-lea i.e.n. După autorii raportului, „logația materialului nă arată ca așezarea a avut un caracter stabil și, probabil, de o durată mai lungă”². Alte urme de locuire constatăte datează din secolele X—XI. În perioada cuprinsă între secolele XII—XV nu s-a gasit pe dealul Radu Voda nici o urmă de locuire.

Referindu-se la documentul în care e vorba de „Cetatea Dimboviță”, o așezare întărită unde pircalașul Dragomir, dreptator al lui Vlaicu Voda a respins, în 1368, un atac al armatei ungurești³, autorii își insușesc parerile mai vechi după care aceasta cetate ar fi existat în București, la Railea Voda. În aceasta privință nu se pare hotăritor rezultatul negativ al sapaturilor de la Radu Voda, care nu au dat la lumină nici o urmă din secolul al XIV-lea. Cetatea Dimboviță trebuie căutată în susul râului, catre munți, fie la Stoenești, cum s-a mai presupus, fie în alt loc.

Primele urme arheologice din vremea dezvoltării Țării Românești, care s-au gasit prin sapaturile din 1953 pe dealul Radu Vodă, se referă la secolul al XVI-lea. Indiciile privitoare la o locuire a înălțimii, chiar în prima jumătate a acestui veac, sunt încă foarte slabe și discutabile, în schimb din a doua jumătate au fost scoase la iveala resturi arheologice bogate și concluzante. În vremea cînd, după documentele scrise, pe acest deal, Alexandru al II-lea Mircea, prin anii 1575—

1577, a început zidirea mănăstirii Sf. Troiță, desavîrșită de fiul sau Mihnea Turcitul. Printre resturile acestei mănăstiri din secolul al XVI-lea a fost desoperit, la baza contrafortului stîng al turnului clopotniței actuale, un pilon care este afun-

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, parte a

² Ibidem, p. 413.
³ Ibidem, p. 415.

da adînc în pamintul viu. Pe acest pilon se pastrează zgîriata în tencuiulă figura unui șap alergind, pe care autorii raportului o interpretează ca „o tradiție a desenelor rupestre ale paleoliticului superior... apariție anacronica dar nu neașteptată”¹. Evident, interpretarea e hazardată și lipsita de orice temei. Nu poate fi științifică metoda de a face apropiere, nici chiar ipotetice, între epoci atât de îndepărțate și fără nici o legătură între ele, numai pe baza unor vagi asemănări de caracter general. Ar urma să atribuim unei tradiții paleolitice orice desen zoomorf din trecut, din prezent sau viitor numai fiindca reprezinta figuri de animale.

In 1595, turcii au ocupat București și au întarit dealul Radu Vodă cu fortificații de lemn și pamînt, pentru ca în scurt timp după aceea, sub presiunea armatelor conduse de Mihai Viteazul și Sigismund Bathory, să se retraga, nu însă înainte de a fi distrusă mănăstirea Radu Vodă și toate fortificațiile pe care le construisea. În săpăturile din 1953, au apărut resturile arse ale acestor fortificații. Refacerea manastirii a avut loc prin anii 1613-1627, sub Radu Mihnea și sub Alexandru Coconul. Săpăturile din 1953 au reușit să precizeze planul ansamblului de clădiri al mănăstirii, care au un caracter arhitectonic unitar, prezintând forma unui pentagon. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, aceste construcții au fost dărâmate. În săpăturile de la Radu Vodă s-au găsit numeroase vase, plăci ceramice ornamentate, monede și alte materiale datând din secolele XVI-XVIII. Majoritatea monedelor din secolul al XVI-lea constau din denari austro-germani de argint, pe cind în secolul al XVIII-lea predomină monedele turcești.

In săpăturile de pe ridicatura pe care se află biserică Bucur s-au găsit materiale geto-dace din secolele III-II î.e.n., destul de multe fragmente ceramice din secolul al IV-lea î.e.n. și cîteva din secolele IX-X. O locuire intensă a înălțimii este atestata arheologic în secolul al XVI-lea. Din aceasta vreme s-au descoperit urme de bordeie construite din lemn și pamînt. Viața istorică, desfașurată pe dealul bisericii Bucur, este strîns legată de aceea de pe înălțimea vecină de la Radu Vodă. Biserica Bucur a fost construită în secolul al XVIII-lea.

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 421-422.

Cercetările din str. Aurora, pe malul stîng al Dîmboviței, în vale, la sud-est de Radu Vodă, reduse la cîteva sondaje, au dus la identificarea unei pivnițe din secolul trecut. Fragmentele din epoca mijlociuilor gasite la suprafață aparțin unui sol de umplutura, adus din alta parte a orașului.

In apropiere de acest punct, în spațele bisericii Dobroteasa, pe fostul „maiden al Dobrotesei”, s-au făcut sondaje, prin care s-au constatat fragmente ceramice din secolele XV-XVI și resturi de zidărie din secolul al XVIII-lea.

Ultimul raport din serie, privind săpăturile din sectorul Curtea Veche², expune rezultatele săpăturilor executate în centrul orașului, în curtea bisericii Sf. Anton, în str. Soarelui, în piața Sf. Nicolae-Selari, în pasajul Francez, în str. Gabroveni și în curtea fostului han Manuc (Hotel Dacia) din str. 30 Decembrie. Punctele în care s-au făcut săpăturile sunt cuprinse în suprafață pe care a ocupat-o vechea curte domnească din București. Autorii susțin că această suprafață a fost locuită începînd încă din epoca neolitică. Credem că e vorba mai curînd de răspândiri neolitice izolate și foarte rare decît de o așezare propriu-zisă. In schimb, o locuire intensă în acest loc a existat în secolele IV și VI î.e.n. In raport se arată că materialele din secolul al VI-lea oglindesc pătrunderea slavilor, care au avut o parte importantă în „determinarea vieții social-economice a băştinașilor”³. Afirmația este adevarata. Se poate însă spune mai mult: slavii au jucat un rol de seamă și în procesul formării poporului român și al limbii române.

Mai departe autorii afirmă că „prin veacul al VI-lea începe să se dezvolte la noi epoca numita de I. V. Stalin «semi-feudală», în care se pregătesc condițiile apariției feudalismului și care constituie fază de trecere spre feudalism”³. Prin aceasta I. V. Stalin a înțeles perioada tulbere, puțin cunoscută, în care au apărut elementele societății feudale alături de elemente ale orînduirii anterioare care continuau să existe. Începuturile sale nu pot fi atribuite în mod arbitrar secolului al VI-lea, ci pot fi considerate mai vechi.

² Ibidem, p. 461-538.

³ Ibidem, p. 465.

Din această perioadă (secolele IV—VI) s-au gasit în curtea bisericii Sf. Anton urmele unor gropi de bordei, vetre, cupoare de uz cazonic. Ceramica din secolul al IV-lea pastrează tradiția epocii geto-dace, în timp ce aceea din secolul al VI-lea este deosebită și denotă caracter slave.

Materialele arheologice din epoca feudală confirmă tradiția după care Curtea domnească din București ar fi fost întemeiată pe vremea lui Mircea Ciobanu. Biserică, cu hramul Buna Vestire, cuprinsă în incinta Curții Vechi, a fost ridicată, după tradiția care se mai păstrează în secolul al XVIII-lea, tot de un Mircea. Biserica a fost refăcută odată în 1715, apoi a doua oară, după incendiul care o distrusese în 1847. Această biserică e numita astăzi Sf. Anton. Însă acest nume a fost preluat de la o altă biserică, vecină, din actuala Piață de Flori, construită în 1735 și darămată din temei după ruinarea ei cu prilejul incendiului din 1847.

Palatul domnesc, situat în incinta Curții Vechi, este amintit de călătorii care au trecut prin București în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. În 1585, Jacques Bongars menționează frumusețea bisericilor, mănăstirilor și castelului din București. În 1632, Paul Strasbourg, îl găsește darăpanat. Palatul este reparat radical în timpul domniei lui Matei Basarab, ceea ce l-a făcut pe Paul din Alep să afirme că e frumos și cu aspect încintător. Curtea domnească este înfrumusețată cu noi construcții în timpul lui Constantin Brâncoveanu. Autorii raportului arată că în secolul al XVIII-lea nu se cunosc reparații mai mari făcute palatului domnesc, care se ruinează mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, „ceea ce face pe Constantin Hangerliu să hotărăescă vinderea la mezat a locului curții domnești, iar cu banii luati să se facă o nouă curte, curtea domnească de lingă Mihai Vodă“¹. Este aci o mică eroare cronologică. Noua curte domnească de pe dealul Spirii, numită ulterior „Curtea Arsă“, a fost construită în anii 1775—1776, în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti, iar nu în vremea lui Constantin Hangerliu, care a domnit ceva mai tîrziu, între anii 1797 și 1799.

Cercetările de la Curtea Veche au adus informații prechioase asupra arhitecturii medievale românești și asupra tehnicii de con-

struire. Una din cele mai interesante descoperiri facute în acest sector este un complex de canalizare care alimentă palatul domnesc cu apă potabilă.

În săpăturile din sectorul Curtea Veche au apărut numeroase fragmente de vase românești datând din secolele XV—XIX și un număr mai mic de fragmente de vase de fabricație străină: turcă, persană și occidentală. S-au gasit, apoi, destul de multe monede austriace, turcescă și rusească. Bogăția materialului arheologic de aci se explică și prin faptul că în apropierea palatului domnesc se află bazarul.

MARIA CHIȘVAȘI, *Cum se lucrează pe șantierul arheologic Novgorod* (U.R.S.S.), p. 539—550.

Această comunicare reprezintă o expunere foarte utilă cu privire la metodele de săpături folosite de arheologii sovietici pentru scoaterea la lumină a resturilor orașului medieval Novgorod. Autoarea începe cu o scurta descriere a situației topografice și a evoluției acestui important centru al vechii Rusii, bogat în monumente istorice și păstrând în subsolul său umed urmele excepțional de bine conservate ale uilișelor și clădirilor de lemn dintre secolele X și XVIII. Mai departe ni se descriu săpaturile desfășurate în anii 1951—1953, sub conducere prof. A. V. Arțihovski, pe șantier descris în partea de NV a orașului, în vechiul cartier „Nerevski“ de pe dreapta rîului Volhov. Lucrările, sprijinate din plin de partidul comunist și de guvernul U.R.S.S., sănătate prin amploarea mijloacelor puse la dispoziția cercetătorilor și prin excelența organizare a activității acestora. Stratul de cultură care se explorează prezintă o adâncime de 7 m, iar suprafața săpată în primii trei ani de lucru este de 2000 m². Săpăturile se fac în suprafață, explorările prin tranșee în cazul respectiv nefiind indicate. Pe șantier lucrează 145 de cercetători științifici cu 500 pînă la 600 de lucrători. Personalul științific, în afară de arheologi calificați și de studenți practicanți, este compus din diferiți specialiști tehnici, ca: arhitecți, chimici, desenatori fotografi, etc. În plus există un personal administrativ, un farmacist pentru asistență urgentă în caz de accidente de înmuncă, un magazioner pentru păstrarea rechizitelor, un mecanic pentru îngrijirea diferitelor mașini întrebuințate la evacuarea țării cercetate, cum sunt cele opt

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 478.

transportatoare electrice, numeroasele vagonete sau diferitele macarale care scot aceste vagonete din spațiul excavat. Apa adunată la fundul săpăturii din cauza umidității terenului este pompată în permanență. Cercetarea se face cu o deosebită minuțiozitate, observațiile fiind înregistrate sistematic și prin toate mijloacele. Săpăturile au dus pînă acum la dezvelirea a două din principalele școli ale Novgorodului medieval, pavate cu bîrne de lemn, și a bazelor locuințelor adiacente, facute de asemenea din lemn. Resturile diferitelor faze din evoluția orașului s-au păstrat stratificate. S-a putut constata, astfel, că pavajul lemnos al străzilor descoperite a fost reconstruit de 25 de ori între secolele X și XVI. Umiditatea terenului, care a conservat atît de bine materialul lemnos, a favorizat și păstrarea a numeroase documente scrise pe coji de mesteacan, foarte prețioase pentru cunoașterea istoriei vechii Rusii. Celelalte obiecte găsite în săpături, foarte variate și

numeroase, ne permit să cunoaștem, de asemenea, cultura de un grad foarte înaintat la care ajunsese Novgorodul la începutul perioadei feudale. Darea de seama prezentată de M. Chișvași ne dă prilejul să administram o operă de explorare arheologică din cele mai grandioase, un model de organizare științifică și tehnică, pe care arheologia noastră va trebui să-l aibă ca o calauză a progreselor sale.

Recenziile sunt prezentate de colectivul Radu Vulpe, I. Vlăduțiu și Sebastian Morintz.

N. B. Recenzia la comunicarea tov. acad. C. Daicoviciu, „Poziția antiștiințifica a istoriografiei burgheze române cu privire la dacii”, conține afirmații pe care redacția revistei „Studii” nu și le însușește. Recenzentul (tov. R. Vulpe) a prezentat un punct de vedere personal asupra lucrării respective.

NOTE BIBLIOGRAFICE

**«REVISTA DE REFERATE» ASUPRA MATERIALELOR
SOVIETICE SOSITE ÎN INSTITUTUL DE STUDII
ROMÂNO-SOVIETIC — ISTORIE nr. 1—2/1955**

Trebuie să consemnăm cu deplină satisfacție faptul că Institutul de studii româno-sovietic continuând seria începută, a editat de curînd o nouă „Revistă de referate”, ce cuprinde rezumatele materialelor sovietice de istorie, sosite în Institut în anul 1954 și parte în 1955.

„Revista de referate”, realizată în condiții superioare atât din punct de vedere tehnic cât și redațional, față de ediția anterioară, vine să completeze munca de informare științifică în ce privește documentarea sovietică referitoare la istorie. De data aceasta, spre deosebire de ediția din 1954, „Revista de Referate” pe 1955, ne este prezentată ca o revistă propriu-zisă, în genul celorlalte publicații ale Institutului de Studii Româno-Sovietic, traducerile revistelor: „Kommunist” Voprosi filosofiei, „Voprosi istoriei” etc.

„Revistă de referate” ce a apărut în 1955 în două fascicole — numărul 1 și 2 pastrează ca și în ediția din 1954 aceeași împărțire a materialelor prezentate, pe apitole și subdiviziuni: *societatea primitivă, istorie veche, istorie medie, istorie modernă și contemporană, metodica predării istoriei*, iar pentru capitolul istorie modernă și contemporană, spre pildă, sînt date subdiviziuni ca: *istoria generală a modernă și contemporană, istoria modernă a U.R.S.S. și istoria contemporană a l.R.S.S.*

De asemenea, revista face și o enumerare a izvoarelor din care sînt extrase materialele prezentate în rezumat aci: „Istoriceskie zapiski”, „Kommunist”, „Voprosi istoriei”, etc.

Am cautat să subliniez acest lucru pentru a putea face cunoscută cititorilor grăja I.S.R.S. de a punе la dispoziția cercetătorilor din domeniul istoriei, un material bibliografic documentar și informativ, sistematizat, din care lectorul sa poată desprinde cu ușurință problemele ce-l interesează mai mult, fără sa fie nevoie a parcurge zeci sau sute de file pentru a găsi articolul dorit. E de la sine înțeles că toate materialele cuprinse în această revistă, sub formă de referate, de prezențări, rezumate, se găsesc traduse în întregime din limba rusa în limba română, la biblioteca I.S.R.S.

Parcurgînd referatele cuprinse în revistă, am socotit necesar să mă opresc asupra unora din acestea, care — după părere mea — ar trebui citite în întregime sau chiar studiate de către lucrătorii din domeniul istoriei, din învățămînt sau din institut. Astfel, la capitolul *societatea primitivă*, ne este prezentat articolul: „Situatia actuală a științei arheologice în China”, publicat în „Vestnik dręynei istorii”, nr. 4 1954, în care autorul ne înfățișează realizările activității arheologice desfășurate în R. P. Chineză în ultimii patru ani, deci după eliberare și importantele rezultate aduse prin noi descoperiri în legătură nemijlocită cu istoria vechii culturi chineze și a evoluției omului (f. 1, p. 6—7).

In revista „Kratkie soobschenia Institutu istorii materialnoi kultury”, nr. 56/954, a fost publicat articolul: „Bilanțul lucrărilor din Moldova în domeniul arheologiei primitive”, în care se analizează activitatea desfășurată de defașamentul de explorări în domeniul arheologiei primitive care a cercetat regiunea de silvostepa a Moldovei. Astfel, pe teritoriul Moldovei au fost identificate peste 50 de așezări gentilice, aparținând celor trei perioade de dezvoltare a culturii tripolie, așezările fiind situate pe prima și a doua terasa a Nistrului și pe platoul de lîngă mal. Într-o din așezări — o locuință de chirpic — s-au gasit rîșnițe, figurine de lut tricrome, vase cu ornament adincit și un cuțit forjat în formă de brici, asemănător cu cel din stratul superior Cucuteni B. din țara noastră. Articolul semnalizează de asemenea, pe lîngă alte descoperiri interesante, descoperirea unei figurine de os aparținând tipului bulgaro-valah, ce se asemăna cu figurile antropomorfe găsite pe teritoriul R. P. Bulgaria și în țara noastră (f. 2, p. 7—8). În ce privește istoria generală veche, în „Vestnik drevnej istorii”, nr. 4/954, A. Kajdan recenzeează lucrarea lui A. Robertson: „The origins of christianity”, apărută la Londra, în care printre altele arată că: „Meritul deosebit al autorului constă în aceea că, urmînd indicațiile clasiciilor marxismului, la lucrările carora se referă de cîteva ori în mod direct, el caută să înțeleagă bazele sociale ale creștinismului timpuriu, precum și condițiile sociale în care acesta a apărut”. Lucrarea cuprinde însă și unele teze controversabile sau false, iar autorul nu a folosit lucrările istoricilor sovietici A. B. Ranovici, R. I. Vipper, S. I. Kovalev „...care i-ar fi putut fi de folos în cercetările sale”. În încheiere, recenzentul arată că „Cu toate acestea, carteza merită în general o apreciere pozitivă, deoarece ca constituie un aport prețios în lupta împotriva clericalismului” (f. 1, p. 25—26).

Un articol care pune în discuție cîteva probleme teoretice generale privitoare la una din categoriile de monumente arheologice și anume, la cele arhitectonice, este: „Monumentul arhitectonic ca izvor istoric”, semnat de N. N. Voronin. În acest articol este arătata „valoarea științifică a diverselor categorii de monumente arheologice” și în primul rînd a construcțiilor „de tot felul: locuințe, construcții gospodărești, de apărare etc.” (f. 2, p. 16—17).

Pentru studierea istoriei vechi a U.R.S.S., în „Sovetskaia etnografiia” nr. 3/954 a fost publicat articolul intitulat: „Literatura etnografică despre moldoveni”, în care se arată ca „În România burghezo-moșiereasca aveau mare circulație teorii false ca cea despre originea moldovenilor și românilor direct din coloniștii români care au ocupat Dacia, sau cea despre originea directă din traci. Aceste teorii treceau sub tacere imensa contribuție a slavilor, atât în etnogeneză, cât și în formarea popoarelor moldovean și român” și „în a caror alcătuire au intrat și alte componente etnice”. Apoi se trec în revista teoriile emise în aceasta problema de R. Rössier, D. Cantemir, Al. Philipide și alții. B. Hașdeu și I. Bogdan însă, „au susținut în lucrările lor influența exercitată de popoarele vecine, în special de cele slave asupra etnogenezei și culturii valahilor și moldovenilor”. Se arată în sfîrșit, lucrările mai însemnante ale unor cercetatori sovietici care au abordat aceasta importanța problema (f. 1, p. 44).

Deosebit de interesante sunt articolele: „Bilanțul lucrărilor de trei ani în Moldova în domeniul arheologiei slavo-ruse”, „Recunoașteri arheologice de la așezarea de lîngă satul Tahnauți”, „Rezultatele sapaturilor din două așezări în timpul scărilor în Moldova” și „Cercetările arheologice în vechiul Orhei”, care aduc o însemnată contribuție la rezolvarea unor probleme de arheologie de pe teritoriul vecin țării noastre și care pot fi de un neprețuit folos practic și pentru cercetatorii noștri (f. 2, p. 25—31).

In cadrul subdiviziunii de arheologie medievală semnalăm articolul: „Monumente arhitecturale din Moldova în secolele XIV—XVIII”, în care autorul, V. A. Volșehovski, apreciază originalitatea și deosebitele calități artistice ale arhitecturii și artei medievale din Moldova exprimată prin: Cetatea Hotinului, Cetatea Soroca, Cetatea Bender, Cetatea Alba, biserică de la Radauți, biserică Trei-Ierarhi și altele (f. 2, p. 37—38).

La subdiviziunea istorie generală medie, se acorda o atenție deosebită recenzarii unor materiale privind Bizanțul și îndeosebi istoriei cuceririi Constantinopolului de către turci în anul 1453 și urmarilor acestui eveniment (f. 1, p. 50—73).

In capitolul istorie modernă și contemporană, subdiviziunea istorie generală modernă și contemporană, este prezentat articolul „Internaționala I-a” care a șăparut

în „Propodovanie istorii v şkole”, nr. 6 954 în care au orul, F. A. Molok, arată pre-misele politice ale înființării Internaționale I-a, activitatea acesteia și formele sale organizatorice cît și condițiile istorice în care Internaționala I-a a fost dizolvată, aceasta neînsemnând o înfringere, ci un rezultat al îndeplinirii sarcinii istorice fixate, de a pune bazele dezvoltării partidelor muncitorești în țările Europei și ale Americii (f. 2, p. 78—79). Acest capitol acorda o importanță deosebită studiilor în legătură cu istoria popoarelor din India în epoca precapitalistă și a capitalismului monopolist. Aceste studii se referă de asemenea la situația mizeră a clasei muncitoare și începuturile mișcării comuniste din India și perspectivele ei (f. 1, p. 82—100).

Pentru cei ce studiază Istoria Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, poate servi ca material bibliografic, studiul: „Apariția primei organizații proletare „Uniunea muncitorilor din sudul Rusiei”, ce ne este prezentat la subdiviziunea istoria modernă a U.R.S.S. În acest studiu, autorul, R. S. Itenberg arată că „Apariția primei organizații proletare este un rezultat al proceselor social-economice din Rusia, care au dus la o dezvoltare destul de rapidă a capitalismului industrial”. Mai departe, studiul analizează forme de activitate revoluționară ale „Uniunii muncitorilor din sudul Rusiei” acordind o atenție deosebită caracterizării concepțiilor lui E. O. Zaslavski, conducătorul Uniunii, care „deși nu poate fi considerat social-democrat... face parte din pleiada strălucita a revoluționarilor ruși din deceniul al 8-lea al secolului al XIX-lea” (f. 1, p. 119—121). De asemenea, au însemnatate deosebită pentru largirea materialului bibliografic necesar celor ce studiază Istoria P.C.U.S. articolele: „Mărtori oculari despre 9 ianuarie 1905 la Petersburg”, „A. M. Gorki și evenimentele din 9 ianuarie 1905 la Petersburg”, „Contribuții la istoria mișcării revoluționare în Rusia (octombrie-noiembrie 1905)”, „Manifeste bolșevice în anul 1905”, „Mișcarea revoluționară în țările baltice (noiembrie-decembrie 1905)” și altele, publicate toate în „Istoriceskii arhiv”, nr. 1 955, în „Kommunist” nr. 2/955 sau „Voprosi istorii” nr. 2 955 (f. 2, p. 100—108).

In cadrul subdiviziunii istoria contemporană a U.R.S.S. semnalăm articolul lui F. A. Alexandrov cu titlul: „Victoria orănduirii colhoznice a U.R.S.S.” din revista „Prepodovanie istorii v şkole”, nr. 1 955, care tratează despre însemnatatea istorică a Decretului asupra pamântului și despre politica Partidului și Guvernului Sovietic pentru organizarea formelor colective de munca a pamântului (f. 2, p. 109—110).

Pentru a veni în ajutorul cadrelor didactice care predau istoria în școlile medii sau chiar în facultăți, „Revista de referate”, în ultimul său capitol — *Metodica predării istoriei* — publică o serie de referale asupra unor materiale instructive — de metodă — dintre care țin să atrag atenția cititorilor asupra unora dintre ele. Astfel, în două articole, M. I. Krugleak și A. M. Ilinski referindu-se la articolul lui V. G. Karțov: „Cu privire la sarcinile și conținutul metodicei de predare a istoriei”, publicat în nr. 4 954 al revistei „Prepodovanie istorii v şkole”, discută unele probleme enunțate de acesta din urmă subliniind totodată actualitatea lor în legătură cu metodica istoriei ca știință. Cei doi autori, discutând problemele enunțate de V. G. Karțov, iau poziție critica față de unele teze enunțate de acesta în legătură cu definirea și conținutul metodicei de predare a istoriei, cu principiile didactice generale și altele. In general, autori acestor două articole critica proiectul lui V. G. Karțov pe considerențul principal că acesta „ignoreaza problema moștenirii metodice în domeniul metodicii predării istoriei” (f. 1, p. 135—137; f. 2, p. 112—114).

Intr-un alt articol, N. G. Dairi împărăștește cititorilor experiența sa în legătură cu explicarea materialista a religiei la lecțiile de istorie modernă. În acest sens, autorul pornește de la următoarele probleme fundamentale: 1) În perioada în care orănduirea capitalistică lăa locul celei feudale, biserică și religie — s-au manifestat ca o forță profund reacționară, ca reazim al feudalismului, ca dușman al revoluției burgheze. 2) În perioada luptei dintre burghezie și feudalism, atitudinea burgheziei ca clasă, față de biserică și religie, a avut două laturi. Burghezia luptă împotriva bisericii, întrucât aceasta reprezenta reazimul feudalismului. Pe de altă parte, burgheziei îi era necesară religia și biserică în vederea menținerii dominației și, venind la putere, s-a aliat cu biserică și a susținut-o. 3) În capitalism religia și biserică se manifestă ca slugi credincioase ale exploataților, ca mijloace de înrobire a clasei muncitoare, ca dușmani ai mișcării muncitorești revoluționare, ai comunismului. Un rol deosebit de reacționar îl joacă Vaticanul și biserică catolică. 4) Întemeietorii comunismului științific Marx și Engels, au fost dușmani înverși-

nați ai religiei și au învațat clasa muncitoare să lupte împotriva religiei. Ei au explicat pentru prima oară științific originea religiei, rolul ei reacționar în societate și au aratat că în comunism religia va dispare în mod inevitabil. (f. 2, p. 115—118).

Instructivă și interesantă, lucrare de valoare documentara-bibliografică imediată, „Revista de referate” — istorie, editată de Institutul de studii româno-sovietic, se dovedește și de aceasă dată a fi prezentată la nivelul științific corespunzător. Ea trebuie să pătrunda căt mai adinc în cercurile cercetătorilor de istorie iar lectura ei să nu fie un scop în sine ci un prețios mijloc de informare generală în domeniul publicațiilor sovietice de istorie.

Ar. Pagu

DIN PARTEA REDACȚIEI

Redacția revistei „Studii“ aduce la cunoștință că stă la dispoziția colaboratorilor și cititorilor revistei, în toate zilele lucrătoare, între orele 7,30 și 15,30.

Sediul redacției se află în București, Bulevardul Generalissimul Stalin nr. 1, telefon 1.50.81.

**INTreprinderea
POLIGRAFICĂ nr. 4
BUCUREŞTI**